

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**CİNSİYET ROLLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİNİN,
KADININ KONUMU ÜZERİNE ETKİLERİ
(GÜNDELİKÇİ KADINLAR ÖRNEĞİNDE)**

Doktora Tezi

Olca TİRE

Sivas

Kasım 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**CİNSİYET ROLLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİNİN,
KADININ KONUMU ÜZERİNE ETKİLERİ
(GÜNDELİKÇİ KADINLAR ÖRNEĞİNDE)**

Doktora Tezi

Olca TIRE

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Metin EROL

Sivas

Kasım 2017

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyoloji
Bilim Dalı : Genel Sosyoloji ve Metodoloji
Tezin Başlığı : Cinsiyet Rollerinin Toplumsal İşlevlerinin, Kadının
Konumu Üzerine Etkileri (Gündelikçi Kadınlar
Örneğinde)
Savunma Tarihi : 15.09.2017
Danışmanı : Prof. Dr. Metin EROL

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU

Üye : Prof. Dr. Metin EROL

Üye : Prof. Dr. Sibel KALAYCIOĞLU

Üye : Prof. Dr. Helga RITTERSBERGER TILIÇ

Üye : Doç. Dr. Recep ERCAN

Oy Birliği ☒

Oy Çokluğu ☐

Olca TİRE tarafından hazırlanan Cinsiyet Rollerinin Toplumsal İşlevlerinin, Kadının Konumu Üzerine Etkileri (Gündelikçi Kadınlar Örneğinde) başlıklı tez, kabul edilmiştir./....../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntılarladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

Beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

OlcaY TİRE

ÖNSÖZ

Sonu gelmeyecek bir süreç gibi görünse de her tez bir noktada sona ulaşır. Bu çalışma da, hayatın kitaplar kadar güzel olamadığı bir ortamda, akademik uğraşlar ve mücadelelerin yanı sıra, kişisel mücadeleler sonucu bütün deneyimleri artıya çevirebilmeyi öğretilip, bambaşka olasılıkların var olduğunu hatırlatarak bir düş gibi görünen sona ulaştı.

Tek başına altından kalkmanın epey zor olduğu bu süreçte beni en iyi anlayabilecek kişiler elbette benzer süreçlerden geçen hocalarım oldu. Bu nedenle bu çalışma boyunca desteğini ve hoşgörüsünü benden esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Metin EROL'a teşekkürlerimi sunarım. Doktora çalışmam boyunca tez izleme komitesinde yer alan benimle akademik deneyim ve bilgilerini paylaşan kıymetli hocalarım; Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU ve Doç. Dr. Recep ERCAN'a çok teşekkür ederim. Tez jürisinde bulunup, önemli tavsiyelerde bulunan Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Sibel KALAYCIOĞLU ve Prof. Dr. Helga RITTERSBERGER TILIÇ'a katkılarından ve içten davranışlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Akademik bilgisine ve tecrübesine her zaman yardımsever kişiliği sayesinde başvurduğum değerli hocam, arkadaşım Doç. Dr. Murat Cem DEMİR'e yakın dostluğu ve SPSS'teki katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Doktoraya başladığım günden bu yana fikir alışverişi içinde bulunduğum, tez sürecinde de ilgi ve yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Orhan BİNGÖL'e gerçek dostluğu için çok teşekkür ederim.

Son olarak da eğitimimin her aşamasında hep yanımda olan sevgili aileme ve kimi zaman manevi destek sağlayan, kimi zaman da tıkanıldığım noktalarda yardımcı olan tüm sevdiğim insanlara da sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	
İÇİNDEKİLER	i
TABLOLAR LİSTESİ.....	iii
KISALTMALAR.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	x
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	5
ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	5
1.1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR.....	5
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet.....	5
1.1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Tabakalaşma	7
1.1.3. İktidar ve Güç	13
1.1.4. Rol ve Statü Örüntüsü Olarak Toplumsal Cinsiyet	16
1.1.5. Ev Emeği: Bakım Emeği ve Ev İşi	21
1.1.6. Kadın Konumunu Standartlaştıran Sistem Olarak Ataerkillik	23
1.1.7. Toplumsal Eşitsizlik	29
1.1.7.1. Kadın Özelinde Toplumsal Cinsiyet Roller ve Eşitsizlikleri	29
1.2. TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASI.....	37
1.2.1. Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Rol Oynayan Faktörler	39
1.2.1.1. Üretim ve Teknolojinin, Kadının Konumunun Yükselişindeki Etkisi	40
1.2.1.2. Dinin Etkisi.....	41
1.2.1.3. Kültürün Etkisi	46
1.2.2. Bourdieu ve Kültürel Sermaye	48
1.3. İDEOLOJİ OLARAK FEMİNİZM VE KADININ TOPLUMSAL KONUMU	54
1.3.1. Feminizm	54
1.3.1.1. Liberal Feminizm	57
1.3.1.2. Marxist Feminizm	62
1.3.1.3. Radikal Feminizm	67
1.3.1.4. Sosyalist Feminizm	72
1.3.2. Türkiye’de Kadın Konumunun Tarihsel Kökleri	77
1.3.2.1. İslamiyet Öncesinde Türklerde Kadın.....	78
1.3.2.2. İslamiyet’in Kabulünün Ardından Türk Kadını	80
1.3.2.3. Cumhuriyet’in Yeni Türk Kadını	86
1.4. YOKSULLUK VE KADIN.....	91
1.4.1. Yoksulluk.....	91
1.4.1.1. Mutlak Yoksulluk.....	92

1.4.1.2. Görelî Yoksulluk	93
1.4.2. Enformel Sektör	95
1.4.3. Kadın Emeğinin Genel Görünümü	98
1.4.4. Emeğin Kullanım ve Değişim Değeri.....	107
1.4.5. Kadın Emeğinin Özel Bir Biçimi: Gündelikçilik	109
1.4.5.1. Türkiye’de Ev Hizmeti İşinde Çalışmanın Tarihçesi	115
II. BÖLÜM.....	121
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	121
2.1. Araştırmanın Konusu.....	121
2.2 Araştırmanın Problemi	121
2.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	121
2.4. Araştırmanın Yöntemi	122
2.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	122
2.6. Anket Formu ve Uygulaması.....	123
2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	125
2.7.1. Araştırmanın Temel ve Alt Hipotezleri	125
III. BÖLÜM.....	128
ARAŞTIRMA EVRENİNE AİT GENEL BİLGİLER.....	128
3.1. Sivas İlinin Tarihçesi.....	128
3.2. Sivas İli İle İlgili Coğrafi ve Demografik Veriler	130
3.3. Sivas İlinin Eğitim Durumu.....	133
IV. BÖLÜM	137
ARAŞTIRMA BULGULARI.....	137
1.GENEL BİLGİLER.....	137
2. CİNSİYET KONUMLARININ TOPLUMSAL DEĞERLENDİRMESİNDE CİNSİYET ROLLERİNİN İŞLEVLERİ.....	170
V. BÖLÜM.....	245
DEĞERLENDİRMELER VE SONUÇ	245
KAYNAKÇA	256
EKLER.....	274
Ek 1. Anket Formu	274
ÖZGEÇMİŞ.....	281

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.OECD (2014) Ülkelerinde Kadın ve Erkeklerin Ev İşlerine Ayırdıkları Günlük Süreler (Dakika).....	100
Tablo 2.Kadının Çalışması Konusuna Toplumun Bakış Açısı	102
Tablo 3.İlçelere Göre Sivas Nüfusu	132
Tablo 4.Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus(15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus)	134
Tablo 5.Sivas Merkez İlçede Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus(15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus).....	135
Tablo 6. Kadınların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı.....	137
Tablo 7. Kadınların Eşlerinin Mesleklerine Göre Dağılımı.....	138
Tablo 8. Kadınların Annelerinin Mesleklerine Göre Dağılımı	139
Tablo 9. Kadınların Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımı.....	140
Tablo 10. Kadınların Yaş Dağılımı	141
Tablo 11. Kadınların Öğrenim Durumlarının Dağılımı	142
Tablo 12. Kadınların Eşlerinin Öğrenim Durumlarının Dağılımı.....	145
Tablo 13. Kadınların Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	146
Tablo 14. Kadınların Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı	148
Tablo 15. Kadınların Eşlerinin Aylık Gelir Durumlarının Dağılımı.....	149
Tablo 16. Kadınların Sivas İlinde Yaşama Sürelerine Göre Dağılımı.....	150
Tablo 17.Kadınların Sivas’a Hangi Yerleşim Biriminden Geldiklerinin Dağılımı .	151
Tablo 18. Kadınların Evlenme Yaşlarına Göre Dağılımı.....	152
Tablo 19. Kadınların Eşlerinin Evlenme Yaşlarına Göre Dağılımı	153
Tablo 20. Kadınların Eş Seçim Biçimlerinin Dağılımı.....	154
Tablo 21. Eşlerin Yakınlık Derecelerinin Dağılımı	156
Tablo 22. Birlikte Yaşanılan Kişilerin Dağılımı	157
Tablo 23. Çocuk Sayılarının Dağılımı	158
Tablo 24. Evde İlkokul, Ortaokul Ve Lise Çağında Olup da Okula Gidemeyen Çocuğun Dağılımı.....	159
Tablo 25. Çocukların Okula Gidememe Nedenlerinin Dağılımı	159
Tablo 26. Okul Çağında Olup Da Çalışan Çocuk Varlığının Dağılımı	160
Tablo 27. Alışveriş Yapma Şekillerinin Dağılımı.....	161
Tablo 28. Gelir, İhtiyaçları Karşılamaya Yetmediğinde Başvurulan Yöntemlerin Dağılımı	162
Tablo 29. Kadınların Evlerde Ücret Karşılığı Ev Hizmeti Yapma Sürelerinin Dağılımı	163

Tablo 30. Gündelikçi Kadınların Ev Hizmetleri Dışında Başka Bir İşte Çalışma Durumlarının Dağılımı.....	164
Tablo 31. Gündelikçi Kadınların İşe İlk Başladıklarında Eşten Aldıkları Tepkilerin Dağılımı	165
Tablo 32. Gündelikçi Kadınların Haftalık Çalışma Durumu Dağılımı.....	166
Tablo 33. Gündelikçi Kadınların Günlük Çalışma Saatlerinin Dağılımı.....	167
Tablo 34. Gündelikçi Kadınların İş Yerinde Yaptıkları İşler Dağılımı	167
Tablo 35. Gündelikçi Kadınların Aylık Gelir Dağılımı	168
Tablo 36. Gündelikçi Kadınların Ücretlerini Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımı	169
Tablo 37. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Aile Gelirlerinin Ne Şekilde Harcanacağına İlişkin Kararlara Katılım Durumu.....	173
Tablo 38. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Aile Gelirlerinin Ne Şekilde Harcanacağına İlişkin Kararlara Katılım Durumu	174
Tablo 39. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Çocuklarla İlgili Önemli Bir Kararı (Evlilik, Eğitim) Verme Durumlarının Dağılımı	175
Tablo 40. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Çocuklarla İlgili Önemli Bir Kararı Verme Durumlarının Dağılımı	176
Tablo 41. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Ailede Kimin Kimlerle Görüşüleceğine Karar Verme Durumlarının Dağılımı	177
Tablo 42. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede Kimin Kimlerle Görüşüleceğine Karar Verme Durumlarının Dağılımı.....	178
Tablo 43. Görüşülen Akrabaların Dağılımı	179
Tablo 44. Akrabalar ile Görüşme Sıklığının Dağılımı.....	180
Tablo 45. Kadınların Çalışma Durumu Göre, Herhangi Bir Tartışma da Alttan Alma Durumlarının Dağılımı.....	181
Tablo 46. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede Herhangi Bir Tartışmada Alttan Alma Durumlarının Dağılımı.....	182
Tablo 47. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Şiddet Görme Durumlarının Dağılımı	183
Tablo 48. Kadınların Yaşlarına Göre, Evde Gelirin Nerelerde ve Nasıl Harcanacağına Karar Verme Durumunun Dağılımı.....	184
Tablo 49. Kadınların Yaşlarına Göre, Çocuklarla İlgili Önemli Bir Karar (Evlilik, Eğitim) Verme Durumunun Dağılımı	185
Tablo 50. Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Kimin Kimlerle Görüşüleceğine Karar Verme Durumunun Dağılımı	186
Tablo 51. Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Herhangi Bir Tartışmada Alttan Alma Durumunun Dağılımı	187
Tablo 52. Kadınların Yaşlarına Göre, Şiddet Görme Durumunun Dağılımı	188

Tablo 53.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Evde Gelirin Nerelerde Ve Nasıl Harcanacağına Karar Verme Durumlarının Dağılımı	189
Tablo 54.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Çocuklarla İlgili Önemli Bir Karar (Evlilik, Eğitim) Verme Durumlarının Dağılımı	190
Tablo 55.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Kimin Kimlerle Görüşeceğine Karar Verme Durumlarının Dağılımı.....	190
Tablo 56.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Herhangi Bir Tartışmada Alttan Alma Durumlarının Dağılımı.....	191
Tablo 57.Kadınların Kentte Yaşama Süresine Göre,Şiddet Görme Durumunun Dağılımı	192
Tablo 58. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Para KazanmaDurumlarının Dağılımı	193
Tablo 59. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, KocalarınPara Kazanma Durumlarının Dağılımı.....	194
Tablo 60. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Pahalı Eşyaların Satın Alınması Durumunun Dağılımı	195
Tablo 61. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede PahalıEşyaları Satın Alma Durumlarının Dağılımı	196
Tablo 62. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Ucuz Eşyaların Satın Alınması Durumunun Dağılımı	198
Tablo 63. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede Ucuz Eşyaları Satın Alma Durumlarının Dağılımı	198
Tablo 64. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Faturaların Ödenmesi Durumunun Dağılımı	199
Tablo 65. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Kocaların Ailede Fatura Ödeme Durumlarının Dağılımı.....	200
Tablo 66. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Taksit Yatırma Durumunun Dağılımı	201
Tablo 67. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Kocaların Taksit Ödeme Durumlarının Dağılımı.....	202
Tablo 68.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Pahalı Eşyaları Satın Alma Durumlarının Dağılımı.....	203
Tablo 69.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede UcuzEşyaları Satın Alma Durumlarının Dağılımı.....	204
Tablo 70.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Fatura Ödenmesi Durumunun Dağılımı	204
Tablo 71.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Taksit Yatırma Durumunun Dağılımı	205
Tablo 72.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Pahalı Eşyaların Satın Alınması Durumunun Dağılımı	206
Tablo 73.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Ucuz Eşyaların Satın Alınması Durumunun Dağılımı	207

Tablo 74. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Faturaların Ödenme Durumunun Dağılımı	208
Tablo 75. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Taksitleri Yatırma Durumunun Dağılımı	209
Tablo 76. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Çocuk Bakma Durumunun Dağılımı	210
Tablo 77. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Çocuk Bakma Durumlarının Dağılımı.....	210
Tablo 78. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Okul ve Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumunun Dağılımı.....	212
Tablo 79. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Okul ve Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumlarının Dağılımı.....	212
Tablo 80. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumunun Dağılımı	214
Tablo 81. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumunun Dağılımı	214
Tablo 82. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Gıda Alışverişi Yapma Durumunun Dağılımı	215
Tablo 83. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Gıda Alışverişi Yapma Durumlarının Dağılımı.....	216
Tablo 84. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Evde Yemek Yapma Durumunun Dağılımı	217
Tablo 85. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Yemek Yapma Durumlarının Dağılımı.....	218
Tablo 86. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Evde Temizlik Yapma Durumlarının Dağılımı.....	219
Tablo 87. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Temizlik Yapma Durumlarının Dağılımı.....	219
Tablo 88. Kadınların Yaşlarına Göre, Çocuk Bakım Durumunun Dağılımı	220
Tablo 89. Kadınların Yaşlarına Göre, Okul-Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumunun Dağılımı	221
Tablo 90. Kadınların Yaşlarına Göre, Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumunun Dağılımı	222
Tablo 91. Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Gıda Alışverişi Yapma Durumunun Dağılımı	222
Tablo 92. Kadınların Yaşlarına Göre, Yemek Yapma Durumunun Dağılımı	223
Tablo 93. Kadınların Yaşlarına Göre, Temizlik Yapma Durumunun Dağılımı.....	224
Tablo 94. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Çocuk Bakım Durumunun Dağılımı	224
Tablo 95. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Okul ve Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumunun Dağılımı	225

Tablo 96. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre,Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumunun Dağılımı	226
Tablo 97.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Gıda Alışverişi Yapma Durumunun Dağılımı	226
Tablo 98.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Yemek Yapma Durumunun Dağılımı	227
Tablo 99.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Temizlik Yapma Durumunun Dağılımı	228
Tablo 100. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Aile Reisliği Olgusuna İlişkin Tutumlarının Dağılımı	229
Tablo 101. Eşin Çalışma Durumuna Göre, Erkeklerin Aile Reisliği Olgusuna İlişkin Tutumlarının Dağılımı	231
Tablo 102. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Eşle Tartışmak Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı	232
Tablo 103. Eşin Çalışma Durumuna Göre, Erkeklerin Eşle Tartışmak Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı	233
Tablo 104. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Özel-Kamusal Alan Algılarına İlişkin Tutumlarının Dağılımı	234
Tablo 105. Eşin Çalışma Durumuna Göre, Erkeklerin Özel-Kamusal Alan Algılarına İlişkin Tutumlarının Dağılımı.....	235
Tablo 106. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kadının En Önemli Görevinin Ailesine Bakmak Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı.....	237
Tablo 107. Eşin Çalışma Durumuna Göre Erkeklerin, Kadının En Önemli Görevinin Ailesine Bakmak Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı.....	238
Tablo 108. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kadının Toplumsal Beklentileri Arasındaki İlişki.....	239
Tablo 109. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Ev İşlerini Değerli Görme Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı	241
Tablo 110. Eşin Çalışma Durumuna Göre, Erkeklerin Ev İşlerini Değerli Görme Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı	242
Tablo 111. Kadınların Çalışma Durumu İle Kendine Güvenmesi Arasındaki İlişki	243

KISALTMALAR

CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
DEF	: Dünya Ekonomik Forumu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KEİG	: Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖİB	: Özel İstihdam Büroları
SPSS	: Statistical Packages for the Social Sciences- Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi
TKB	: Türk Kadınlar Birliği
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

ÖZET

Toplum, cinsiyetlerinden ötürü kadın ve erkeğe ayrı ayrı muamelelerde bulunur; onlara farklı özellikler, davranışlar, görevler, duygular yükler. Ataerkil toplumsal ilişkiler zemininden yükselen bu ayrım, her toplumda rol farklılaşmalarına ve cinsiyete dayalı eşitsizliklere yol açmıştır ve de açmaktadır. Bu rol farklılaşmaları, toplumda kadınları değersiz görülen ev ve bakım işlerinden (çocuk-yaşlı-hasta bakımı) sorumlu tutarken, erkeği ücretli çalışma ve ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılama görevinden sorumlu tutmaktadır. Kadınlara biçilen bu geleneksel roller, onların ekonomik anlamda kocaya bağımlı olmalarına ve toplumsal hiyerarşide ikincil konumda olmalarına neden olmaktadır. Buna göre araştırmanın amacı, kadının sosyal konumu ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin neden ve sonuçlarını irdelemektir. Bu irdeme, gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınlar örneğinde karşılaştırmalı incelenerek gerçekleştirilmiştir.

Araştırma iki aşamalı olup, ilk aşama araştırmanın kuramsal çerçevesine yönelik anahtar kavramlar ve konulardan oluşmaktadır. İkinci aşamada temel ve alt varsayımlar çerçevesinde oluşturulan anket formu, Sivas merkez ilçede bulunan araştırmanın hedef grubunu oluşturan gündelikçi kadınlar ve eşleri ile kontrol grubunu oluşturan sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan çalışmayan kadınlar ve eşlerine olmak üzere toplamda 600 kişiye uygulanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 20 programında analiz edilerek ki kare tabloları ile yorumlanmıştır.

Sonuç olarak bu araştırmadan elde edilen veriler, kadının kamusal alana çıkıp ücretli çalışarak eve gelir sağlamasının, onun toplumsal konumunu ve toplumsal cinsiyete yönelik algısını olumlu yönde değiştirip yükseltmekte etkili olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Ataerkil Sistem, Toplumsal Konum, Kadın Emegi, Sivas'ta Gündelikçilik

ABSTRACT

Sexual differences establish an environment for gender discrimination in the society by ascribing different features, behaviour, duties and emotions to men and women. This division that arises out of patriarchal social relations have paved the way for the attribution of different roles to sexes and subjected women to sexual inequalities which continues today. While such gender discrimination creates a premise to hold women responsible for the domestic works such as housekeeping, rearing children and nursing old and sick people which are deemed as insignificant works, it holds men responsible for a paid employment and meeting the economic needs of the family. These traditional roles that are attributed to women beget economic dependence to the husband and subordination in the social hierarchy. Thus, the purpose of this dissertation is to probe the causes and effects of the relation between women's social status and gender roles by conducting a comparative research on charwomen and unemployed women

The study is based on two stages the first one of which consists of the key terms based on the theoretical framework. In the second stage, the questionnaire form that is prepared regarding the fundamental and sub-assumptions is conducted in the Sivas central district with 600 people in total. This group of people consists of the charwomen and their spouses who are the experimental group of the study and unemployed women and their spouses who belong to the lower social economic class that function as the control group. The data that is acquired is interpreted with chi-square tables analyzed in SPSS 20 program.

Accordingly, the data obtained from this study has demonstrated that being present in the public sphere and having a paid employment that contributes to the house economy have a positive effect on women's gender perception and social position.

Key Words: Gender, Patriarchy, Social Status, Women's Work, Charwomen in Sivas

GİRİŞ

Modern toplumlarda, halen çözümlenmeyi bekleyen konularından birini toplumsal cinsiyet oluşturmaktadır. Özellikle son dönemlerde toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmalar, sosyolojik literatüre hem derinlik hem de ciddi bir hacim kazandırmaktadır. Özünde toplumsal cinsiyet, toplumun oluşum, değişim ve ilerleyişindeki cinsiyet temelli eşitsiz algılara ve dolayısıyla uygulamalara gönderme yapmaktadır. Söz konusu eşitsizlikler kadın ve erkeğe yönelik aynı olmayan toplumsal yaklaşımları ve davranışları anlatmaktadır. Buna göre toplumsal cinsiyet, doğada biyolojik olarak var olan iki ayrı cinsi toplumsal alanda yani yapay arenada bir hiyerarşiye tabi tutmak anlamını taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet ayrımına göre biyolojik cinsiyetinden ötürü kadın, toplumun tayin ettiği üstü örtük ya da açık inanış, yaklaşım ve pratiklerle erkeğe kıyasla daha negatif, aşağı, geri ve baskılanan kategoriye yerleştirilmektedir. Toplumsal örneğin ekonomik sistemlerinde, inanç dünyalarında, siyasi yapılanmalarında ya da kültürel dokularında kadına erkekten daha olumsuz, eşitsiz ve haksız olmak üzere farklı uygulamalarda bulunmaktadır. Bu durum tersinden okunduğunda erkek, toplum tarafından yüceltilen, daha önemli ve güçlü görülerek kadına hükmetmesi uygun bulunan cinsiyeti temsil etmektedir. Böylece erkek, arkasına toplumun desteğini alarak gerek toplumun geneline (kendisinin yönlendirdiği erkek egemen topluma) gerekse kadına karşı üstün konuma yerleşmektedir. Tarihsel olarak erkeğin üstünlüğü, ataerkil sisteme geçildiğinden beri devam etmektedir. Ancak bu eşitsizliğin seviyeleri toplumdan topluma, kişinin eğitim düzeyine, ekonomik düzeyine, kültürel sermayesine ve sosyal sermayesine yani etkileşim içinde bulunduğu çevreye göre değişmekle birlikte ataerkil sistemin egemen olduğu toplumlarda ve ailelerde kendini daha yoğun hissettirmektedir.

Kadını ve erkeği toplumsal cinsiyetçi kalıplarla yetiştiren en önemli kaynak ataerkil sistemdir. Bu sisteme göre, toplumda kadın erkeğe kıyasla ikincil konumdadır. Kadının ikincil konumu, ataerkil sistemin kadını çocuk bakımı ve ev işlerinden, erkeği evi geçindirme görevinden sorumlu tutan cinsiyetçi işbölümünden kaynaklanmaktadır. İnsanlar doğduğu andan itibaren kız ve erkek çocuğu olarak, bu rollere uygun olduğu düşünülen duygu, düşünce ve davranışlarla yetiştirilirler.

Örneğin, genellikle toplumlarda kız çocukları duygusal, narin, bağımlı, boyun eğen, bakım veren yetiştirilirken; erkek çocukları rasyonel, güçlü, bağımsız, özgüvenli, girişken, aktif olacak şekilde büyütülürler. Hatta bu özelliklere uygun olacak şekilde kız ve erkek çocuklarının adlarının anlamları, elbiselerinin renkleri, oyuncakları ve oyunları da birbirinden farklılık göstermektedir. Bu özelliklerin hepsi de, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini doğurmaktadır. Bu çerçevede toplumsal cinsiyeti şekillendiren ataerkil sistem, kadını eğitim yaşamından, iş yaşamından, sosyal yaşamdan ve siyasal yaşamdan, bir başka deyişle kamusal alandan dışlayıp özel alana hapsederek, onun toplumda ikincil toplumsal konuma düşmesine neden olmaktadır.

Türkiye’de de, kadın ve erkekler toplumsal cinsiyet rollerinin uygun gördüğü duygu, düşünce ve davranışlara göre yetişir ve sosyalleşirler. Ataerkil sistem gereği ekonomik sermayeyi elinde bulunduran erkek, evin reisi sayılır ve ailedeki bütün kararlar onun tarafından alınır ya da onayından geçer. Yani ekonomik sermayeye sahip olan, aile içindeki güç ve otoriteyi de elinde bulundurur. Kadınsa erkeğin ekonomik gücüne karşılık, erkeğin bütün kararlarına itaat eder ve ailenin bakım ve ev işlerini yerine getirir. Bu durum, özellikle toplumsal cinsiyet kalıplarıyla yetişmiş sosyo-ekonomik düzeyi düşük, kadının ücretli çalışmadığı ailelerde kendini daha yoğun hissettirmektedir. Bu tür ailelerde evi ekonomik anlamda geçindirme görevi erkeğe ait görüldüğünden, kocalar eşlerinin ücretli çalışmalarına izin vermezler. Bununla birlikte kadınlar da, toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirdiklerinden ücretli çalışmak istemezler. Ancak ailenin ekonomik düzeyi bozulunca, koca işsiz kaldığında o güne kadar hiç çalışmamış ya da evlilikten önce çalışmış eğitim seviyesi düşük, bir mesleği olmayan kadınlar ücretli çalışmaya başlayarak, erkeklere ait olduğu düşünülen cinsiyet rolünü yerine getirmiş olurlar. Bu role yani ekonomik sermayeye sahip olan kadının, aile içindeki güç ve otoritesinin dolayısıyla toplumsal konumunun yükseldiği düşünülmektedir. Bu çerçevede ‘kadının kamusal alana çıkıp, ücretli çalışarak, eve gelir sağlamasının, onun toplumsal konumunu ve toplumsal cinsiyete yönelik algısını değiştirip değiştirmediğini saptamak’ araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu problem, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden sorumlu tutuldukları ev işlerini metalaştırarak kullanım değerinden değişim değerine dönüştüren gündelikçi kadınlar ile bu kadınlarla benzer sosyo-ekonomik düzeyde

olan çalışmayan kadınlar arasında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Buna göre araştırmanın amacı, kadının sosyal konumu ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin neden ve sonuçlarını irdelemektir. Bu amaca, araştırmanın hedef grubunu oluşturan gündelikçi kadınlar ve kontrol grubunu oluşturan çalışmayan kadınlar ile her iki grubun eşleri arasında karşılaştırmalı olarak ulaşılması ise onu diğer araştırmalardan ayırmaktadır. Bu çalışmanın Sivas ilinde yapılmış olması da, özellikle alandaki eksikliğin giderilmesi ve sonraki çalışmalara yol göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışma, bu perspektifle ilerlemek suretiyle kuramsal ve saha araştırması olmak üzere temelde iki bölümden oluşmaktadır. Kuramsal kısım da kendi içinde dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümün birinci kısmında, çalışmanın diğer üç bölümünün inşası için gerekli temeller atılmıştır. Buna göre toplumsal cinsiyet ne anlama gelmektedir, ataerkillik hangi biçimlerde ve süreçlerde gelişmiştir, toplumsal cinsiyete dayalı kadın ve erkek statüleri ile rolleri nelerdir, bakım emeği ve ev işi nedir, cinsiyetçi yaklaşımların ve rollerin toplumsal eşitsizliklerle olan bağları nasıl meydana gelmiştir gibi sorular çalışmanın kavramsal çerçevesinde yanıtlanarak değerlendirilmiştir.

Birinci bölümün ikinci başlığında, ilk bölümde ele alınanlar (toplumsal cinsiyet, ataerkillik, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, iktidar ve güç) toplumsal yapının temel kalıpları içerisinde incelenmiştir. Bu anlamda önce kadına yönelik ayrımcı ve eşitsiz cinsiyetçi uygulamalara birer sistem olarak ekonominin, dinin ve kültürün nasıl atmosferler hazırladıkları detaylandırılmıştır. Ardından tarihi gelişim süreci takip edilerek kadının ikincil konumunu değerlendiren, eleştiren feminist akımlara ve Türkiyeli kadının toplumsal konumuna bakılmıştır. Feminist akımlar sırasıyla Liberal Feminizm, Marxist Feminizm, Radikal Feminizm ve Sosyalist Feminizm olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Ardından Türkiyeli kadının konumu ise tarihsel olarak üç alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Birinci bölümün son kısmında ise, yoksulluk konusu ile Türkiye’de kadın emeği ve gündelikçilik mercek altına alınmıştır. Bu bakımdan önce yoksulluğun tanımına, çeşitlerine ve enformel sektörle bağlantılarına girilmiştir. Sonrasında Türkiye’de kadın emeğine, Türkiye’de gündelikçilik ve gündelikçiliğin tarihçesine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü metodolojiyi kapsamaktadır. Bu bölümde çalışmanın uygulama aşamasının nasıl yapıldığı anlatılmıştır. Burada yer alanlar ilk olarak araştırmanın konusunu, problemini ve amacını, kapsamını, yöntem ve tekniklerini, evren ve örneklemini, hipotezlerini ve uygulanan anket formunu sıralamaktadır. Bundan sonra araştırmanın ayrıntıları hakkındaki bilgilere gelinmiştir. Bu kısımda yer alanlar şunları içermektedir: Araştırma, Sivas merkez ilçesinde, kadının ev hizmetlerinde gündelikçi olarak çalıştığı aileler ile kadının çalışmadığı düşük gelirli aileler üzerinde yapılmıştır. Araştırma Şubat 2016 ile Temmuz 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın hedef grubu gündelikçi kadınlar ve eşlerinden (300), kontrol grubu ise çalışmayan kadınlar ve eşlerinden (300) oluşmaktadır. Bu bağlamda toplamda 600 katılımcıya anket uygulanmıştır. Toplamda 38 soru bulunmakla birlikte, bunların 29'u çalışmayan kadınlara, tamamı ise gündelikçi kadınlara uygulanmıştır. Bununla birlikte kadınlara sorulan iki soru (32. ve 33. sorular) eşlere de sorulmuştur. Anket formunu oluşturan sorulardan 22 tanesi nominal (adlandırmalı), 9 tanesi ordinal (sıralamalı), 7 tanesi rasyonel (oranlı) ölçümlerden oluşmaktadır. Araştırma evrenini daha iyi tanıyabilmek için üçüncü bölümde Sivas iline ait sosyo-demografik bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde araştırmanın bulguları iki alt başlıkta verilmiştir. Bu karşılaştırmanın sonuçları ise, çalışmanın son bölümü olan değerlendirmeler ve sonuç kısmında ele alınıp tartışılmıştır.

I. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR

Bilim, olaylar üzerine değil, kavramlar ve kuramlar üzerine inşa olunur. Her kavramlaştırma, bir tanımlamadır. Dolayısıyla kavramları tanımlamak demek, olguları, olayları tanımlamak anlamına gelmektedir. O yüzden bilimsel çalışmalarda kavramların ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır. Diğer taraftan özellikle sosyal bilimlerde her kavramın yapılmış birçok tanımı bulunmaktadır. Tanım çokluğu, olguya atfedilen anlam çokluğuna da yol açabildiğinden araştırmacının araştırmasında söz konusu kavramı hangi anlamda kullandığı konusundaki belirsizlik, soruna yol açabilmektedir. O yüzden her çalışmada kavramların hangi anlamıyla kullanıldığının belirtilmesi bir kural haline gelmiştir. Dolayısıyla çalışmamızın bu bölümünde kullanılan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet

“Kadın”lık ve “Erkek”lik olgularının evrensel olgular olmasına karşılık bu kavramlara atfedilen anlamlar bakımından toplumlar ve kültürler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların temel nedeni, “toplumsal cinsiyet” (Gender) olgusudur.

Toplumsal cinsiyetin kökeni, insanların biyolojik cinsiyet bakımından “kadın” ve “erkek” olarak iki cinse ayrılmış olmalarına dayanmaktadır. Başka bir anlatımla cinsiyet, üreme organları ile ilgili farklılıklar ve doğurganlık işlevi ilgili karşıtlıklar olmak üzere insan da dâhil tüm canlıların biyolojik özelliklerini belirtir (Enlwestle 2012: 218). Aynı zamanda, “cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir. İnsanların nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyet bu terimin anlamına uygundur” (Dökmen 2010: 19). Bu yönüyle biyolojik cinsiyet (sex), kadın ve erkek arasındaki doğal işbölümünün de nedenini oluşturmaktadır. Ancak tarihi akış içerisinde doğal işbölümündeki rolleri nedeniyle kadınlık ve erkekliğin, çeşitli anlamlar ve değer örüntüleriyle toplumsal konumlar olarak kristalleşmeleri, ‘toplumsal cinsiyet’ (gender) adı verilen yeni bir sosyal

olgunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

En genel anlamıyla toplumsal cinsiyet (gender), kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılan bir kavramdır (Ecevit 2003: 83). Yani “doğumdan sonra ‘kız çocuk olmanın’ ya da ‘erkek çocuk olmanın’ pratiklerini ve anlayışlarını şekillendiren her şey olarak anlaşılabilir” (Veur, vd 2014: 29). Bu nedenle toplumsal cinsiyet, “bize kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak kurulan, öğrenilen kalıplar olduğunu anlatır. En az biyolojik özellikler kadar gerçek olan bu kalıplar, yaşanan yere, ailenin durumuna, zengin ya da yoksul olmaya ve bu gibi etkenlere göre farklılaşır. Yani bütün kadınlar ve bütün erkekler için tek bir kalıp yoktur. Farklı kadınlık ve farklı erkeklik kalıpları vardır” (Üstün 2011: 11). Bu kalıplar da, toplumsallaşma süreciyle öğrenilir ve insanı doğumdan ölüme kadar etkisi altına alır ve insanın tutumlarını, düşüncelerini ve davranışlarını şekillendirir. Dolayısıyla “toplumsal cinsiyet öznelerin aktif katılımıyla her an yeniden ve yeniden oluşturulan, üretilen, tekrarlara dayalı toplumsal pratiklerle sürdürülen bir faaliyetler toplamıdır” (Acar 2009: 260).

Toplumsal cinsiyet, biyolojik süreçler sonucunda ortaya çıkan kadın ve erkek cinslerine farklı anlamların, farklı rollerin ve farklı statülerin atfedilmesi ve gerek kadınlardan ve gerekse erkeklerden, kendilerine atfedilen rol ve statüler çerçevesinde tutum ve davranışlarda bulunmalarına ilişkin beklentileri de içeren algılar şemasından oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki biyolojik olmayan farklılıklar ile onlara dair rollerin ve ilişkilerin sosyal olarak yapılandırılmasını kavramlaştırmaktadır. Diğer bir ifadeyle kişinin kültürel, toplumsal, ruhsal tanımlaması ve onların temsil edilmesi anlamında kullanılmaktadır (Üner 2008: 6).

Biyolojik cinsiyetin (resmi kimlik kartlarının dışında) sosyal hayatta sabit herhangi bir belirleyiciliği yok gibidir. Çünkü insan doğada biyolojik bir canlı olarak değil, toplum içerisinde sosyal bir varlık olarak yaşamını sürdürmektedir. Yani demografik olarak kadın ya da erkek olmanın bireyin davranışları üzerinde kesin bir etkisi yoktur denebilir. Zaten biyolojik etkenlerin kadın ve erkeklerin davranışlarını belirlediği ile ilgili bir yüzyıldır yapılan tüm çalışmalar anlamlı bir başarı elde

edememiştir. Biyolojik güçleri, insan erkek ve dişilerinin sergilediği karmaşık toplumsal davranışlarla ilişkilendiren bu gibi bir düzeneğin varlığına ilişkin hiçbir kanıt yoktur (Giddens 2008: 506). Bu sebeple bireyleri, sosyolojiyi ve dolayısıyla sosyal bilimleri asıl ilgilendiren insanın toplumsal cinsiyetidir.

“Cinsiyet”in biyolojik bir veri olmasına karşın, toplumsal cinsiyet kültürel inşanın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim toplumsal cinsiyetin, yukarıda da değinildiği gibi toplumdan topluma farklılık göstermesinin nedeni de budur. Toplumlar arasındaki kültürel farklılıklar, toplumsal cinsiyet kavramının anlamlarında da farklılıklara neden olmaktadır. Bu nedenle biyolojik cinsiyeti doğa belirlerken, toplumsal cinsiyeti daha doğrusu biyolojik cinsiyete ait olduğu düşünülen rol ve davranış kalıpları ile ona atfedilen anlamları toplumun kültürü tayin etmektedir. O halde, toplumsal cinsiyetin bir oluşum olduğu söylenebilir; toplumsal cinsiyet doğal değil, insani yani kültürel bir olgudur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, evrensel bir olgudur. Ancak kültürel bir özelliği bulunmasından dolayı toplumdan topluma farklılıklar gösterebilir. Bhasin’in vermiş olduğu örnekle (2003a: 4), bir kabile kızı hayvan otlatarak, meyve, yaprak veya dal toplayarak ormanda özgürce dolaşırken orta sınıftan gelen şehirli bir kız çocuk okula ya da eve yönlendirilebilir. Bakıldığı zaman her ikisi de biyolojik açıdan kız çocuğudur. Öte yandan her iki çocuğun vücut özelliklerinin aynı olmasına karşılık farklı yetenekler, amaçlar ve hayaller geliştirmiş olmaları, toplumsal cinsiyetin öğrenilen ve öğretilen bir niteliğinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Scott, toplumsal cinsiyetin, cinsler arasındaki toplumsal ilişkileri yeniden düzenlemede kullanıldığını (2007: 11) ifade etmektedir. Oysa toplumsal cinsiyet, sadece cinsler arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda cinslerin, grup ve toplumla olan ilişkilerin düzenlenmesinde de önemli işlevleri bulunmaktadır.

1.1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Tabakalaşma

Toplumsal cinsiyet olgusunu bütün özellikleriyle anlamak için “sosyal tabakalaşma” olgusu hakkında fikir sahibi olmak gerekmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet olgusu, “kadınlık” ve “erkeklik” olguları aracılığıyla görünür olmaktadır. Kadınlık ve erkeklik ise, aynen “annelik” ve “babalık” olgularında olduğu gibi birer

toplumsal konumdurlar¹. Çünkü kadınlık ve erkeklik konumları, bireylerin cinsiyet rollerine göre hiyerarşik anlamda birbirlerine bağlanmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Kadın ve erkeğin, kamusal ve özel alanda kurmuş oldukları ilişkilerde, kadınlık ve erkeklik konumlarından kaynaklanan hiyerarşik ilişkiler belirleyici olmaktadır.

Tabakalaşma, özünde eşitsizliklerle ilgili bir hiyerarşik oluşumu ifade etmektedir. Eşitsizliklerin dereceleri veya nitelikleri farklı farklı olabilir. Bunların yarattığı tabakalaşma örüntüleri de bir diğerini tutmayabilir. Ancak toplum konusunda eşitsizlikler ve tabakalaşma ikilisinin yadsınamayacağı değişmez bir gerçekliktir. Burada, söz konusu realiteyi göz önünde bulundurarak yapılmış birkaç tabakalaşma tanımına yer verilebilir.

Örneğin Dönmezer'e göre "tabakalaşma, en genel anlamı ile bireyler ve grupların belirli veya genelleştirilmiş karakteristiklere göre aşağı ve yukarı statülere, rollere sahip ve sınıflara mensup olarak anlaşılmaları, derecelendirilmeleri demektir" (Dönmezer 1994: 292). Dönmezer'in tabakalaşma tanımında sosyal ilişkiler ve yapılaşmaya dikkat çekildiği görülmektedir.

Kocacık için tabakalaşma, sanki toplumun yapay (yani kültürel) doğası gereğidir ve bu doğa, bir süreç içerisinde meydana gelmiştir. Ona göre, bireyler arasında doğuştan ve sonradan elde edilen farklılaşmalar tabakalaşma meselesinde önemlidir. Çünkü bireyler arası kaçınılmaz ayrılıklar sosyal yaşamda çeşitli görevler, sorumluluklar ve ayrıcalıklar üretmektedir. Bu periyotta toplumda belli bir hiyerarşi sistemi yükselir ve buna tabakalaşma denir (2003: 138). Kocacık'ın tabakalaşmayı ele alışında tabakalaşmanın tarihselliğine vurgu yapıldığı izlenmektedir.

Erol'a göre, sosyal tabakalaşma, etkileşim halinde olan toplum üyelerinin rol

¹ "Toplumsal konum, roller ve bu rollere karşılık gelen haklar, görevler, sorumluluklar ve imtiyazlar örüntüsüdür. Daha genel bir ifadeyle rol ve statü örüntüleridir. Yetenek, görev ve muafiyetler bakımından bireyden nelerin beklenilip nelerin beklenilmeyeceği, konumlar tarafından belirlenir"(Erol 2008a: 16). Öte yandan konumlar, toplumsal yaşam içerisinde sosyal etkileşimin hem yönünü ve hem de türünü belirli hale getirmektedir. Çünkü her konumun kendisine özgü sorun alanları olduğu gibi aynı sorunlara ilişkin farklı perspektifleri, olayları sorgulamada kullandıkları varsayımları ve kavramsal araçları bulunmaktadır (Erol 2003: 39). Diğer deyişle konumların anlamı toplumdan topluma değişebilmektedir. Buna bağlı olarak konumların toplumsal hiyerarşideki yeri ve o yerde bulunan bireylerin pozisyonu da değişikliğe uğramaktadır.

ve statülerine göre farklılaşmış, farklılaşmış oldukları oranda da katmanlaşmalarından ortaya çıkmış bir oluşum, bir olgudur(2008a: 46). Başka bir ifadeyle sosyal tabakalaşma, bir toplumda imtiyazların, hakların ve yükümlülüklerin eşit olmayan dağılımından ortaya çıkan kategorik gruplanmaları ifade etmektedir. Bu kategorik gruplanmaların her birine sosyal tabaka ve bunların hiyerarşik olarak derecelendirilmesine de sosyal tabakalaşma adı verilmektedir. Buna göre en üst tabakadakilerin imtiyazları maksimum, sorumlulukları ise minimumdur. Bunun tam tersi olarak alt tabakadakilerin ise imtiyazları minimum, sorumlulukları ise maksimumdur. Eğer bu derecelendirme, normatif sistem aracılığıyla kalıplaştırılacak olursa, bu durumda ortaya 'kast' denilen sosyal oluşumlar ortaya çıkmaktadır. Kocacık'a göre, tabakalaşma bireyler arası biyolojik, ekonomik, dini, kültürel, hukuki gibi çeşitli eşitsizliklerden beslenmekte ve yine bunları kullanarak birbirinden farklı statü ve rolleri türetmektedir (2003: 139-140).

Bunları detaylandırmadan önce tabakalaşmanın tarihselliğinden kısaca bahsedilebilir. Buna göre tabakalaşma neredeyse tüm toplumsal oluşumlarda yerleşiktir. Örneğin her toplulukta ve toplumda insanlar arası yaş, soy, cinsiyet gibi ayrılıklar bulunmaktadır. Bunlar toplumsal tabakalaşmanın ilk filizlerini yansıtmaktadır. Örneğe anaerki toplumlarda kadınların statüleri doğurganlık özelliğinden dolayı erkeklerden daha yüksektir. Dolayısıyla tabakalaşma, basit toplumlarda bile rastlanan bir şeydir.

Tarım toplumlarında ise yaşlıların daha bilge oldukları düşünüldüğünden yaşlılar, hiyerarşinin daha üstlerinde yer almışlardır. Yine tarım toplumlarında kölelik, kast ve zümre tipi toplumsal tabakalaşma sistemleri vardır. Bununla beraber tabakalaşma olgusu, toplumların yapıları karmaşılaştıkça daha kompleks bir karakter yansıtmaktadır.

Örneğin sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan eşitsizlikler, sınıf tipi toplumsal tabakalaşmayı doğurmuştur. Sınıf tipi tabakalaşma esas olarak Marx ve Weber tarafından ele alınmış ve açıklanmıştır. Bu sosyologlardan ilk olarak Marx, sınıfların bireylerin üretim araçları karşısındaki konumlarına göre oluştuğunu belirtir. Buna göre, kapitalist toplum burjuvazi (kapitalist) ve proletarya (işçi) olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Burjuvazi üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan sınıf iken;

proletarya, burjuvaziye ait üretim araçlarında ücretli çalışan sınıftır. Marx'ın ifadesiyle, “kapitalist, emek gücünü kullanmak için satın alır; kullanılan bu emek gücü emeğin kendisidir. Emek gücünü satın alan, satıcıyı çalıştırarak bu emek gücünü tüketir. Emek gücü sahibi çalışarak, daha önce yalnızca potansiyel emek gücünü fiili eyleme çevirir, işçi olur” (Marx 2000: 180). İşçi, kapitalistin zenginliğinin kaynağıdır. Çünkü işçinin ürettiği artı ürüne kapitalist el koyar. Artık değer kapitalist karın kaynağıdır. Kapitalist tarafından, emekçiden elde edilir. Modern makinelerle çalışan emekçi, geçim araçlarını (ücretini) işgününün sadece birkaç saatlik kısmında kazanabildiğinden, işgünün kalan kısmında ürünün değeri kapitalist tarafından artık değer olarak mal edilir (Freedman 2010: 71). Artı değeri üreten proletaryanın ortalama fiyatı ise asgari ücrettir, yani işçinin işçi olarak hayatta kalması için zorunlu olan geçim araçları toplamıdır (Marx, Engels 2011: 64-65). Bu süreç, işçinin daha fazla yoksullaşmasına neden olurken, burjuvazinin de zenginliğine zenginlik katmaktadır. O halde, bu iki sınıf arasındaki ilişki sömürü ilişkisidir. Çünkü işçi kendi ürettiği ürüne sahip olamamaktadır.

Sanayinin gelişmesiyle proletarya yalnızca çoğalmakla kalmaz; giderek daha büyük kitleler halinde yoğunlaşır, gücü artar ve gücünü daha fazla duyumsamaya başlar. Makineleşme giderek iş ayrımlarını törpüledikçe ve ücretler düşük düzeye indikçe proletaryanın kendi içindeki çıkarlar ve yaşam durumları da giderek daha bir eşitlenir. Makineleşmenin artan bir hızla gelişmesi işçilerin bütün yaşamsal konumlarını güvensizleştirir; tek tek işçilerle tek tek burjuvalar arasındaki çatışmalar giderek daha çok iki sınıf arasındaki çatışma niteliğine varır (Marx, Engels 2011: 56-57). Böylece burjuvazi, kendi yok oluşunu getirecek silahları ve silahları kullanacak insanları yani proletaryayı bizzat kendisi yaratmıştır. Sanayileşme geliştikçe, büyüklüğü ve gücü artan proletarya, giderek daha da yoksullaşır. Sonuçta burjuvazinin varlığı toplumla uyumsuz ve burjuvazi proletaryanın gücü karşısında iktidarını kaybeder. Proletarya diktatörlüğünden sonra bütün sınıfların ortadan kalkmasıyla sınıfsız, eşit bir topluma geçilecektir.

Marx gibi Weber'inde sınıf açıklamalarının temelinde ekonomi vardır. „Ama bunu bireylerin üretim araçları karşısındaki konumlarına göre değil, “pazardaki mal ve hizmete ulaşma kapasitesine göre yapar. Bireyler, ailelerinden, mesleklerinden ve sahip oldukları sermayeden, oturdukları bölgeden ya da diğer bütün belirleyici

nedenlerden dolayı mal ve hizmete ulaşma konusunda eşit şansa sahip değillerdir. Bu farklılıklar farklı sınıfların oluşumuna yol açar” (Mendras 2009: 229). Weber’in terminolojisinde sınıflar, sosyal topluluklar değildir; yalnızca toplumsal eylemin mümkün ve muhtemel temellerini temsil eder: 1) Bir grup insanın yaşam olanaklarının belli bir nedensel ögesi ortak ise, 2) bu ögeyi, mal sahibi olmak ve gelir sağlamak gibi salt ekonomik çıkarları temsil ediyorsa, 3) bu öge, meta ve işgücü piyasalarının koşullarında temsil ediliyorsa, sınıftan söz edilebilir (Weber 2008: 282-283). Weber’in analizinde sınıf konumu, kişilerin mal, yaşam koşulları ve kişisel yaşantılar için sahip oldukları tipik olanaklar demektir. Bu olanaklar ise, verili bir ekonomik düzen içinde gelir sağlamak üzere mal ya da beceri harcama gücünün derecesi ve türü ya da bu gücün yokluğu tarafından belirleniyor olmalıdır (Weber 2008: 283). Kısaca Weber’de sınıf, kişinin mal ve hizmetlere ulaşma derecesine göre belirlenmektedir. Bu yüzden sınıf konumu eşittir, piyasa konumudur.

Weber sanayi toplumlarındaki eşitsizlikleri, sınıfsal konumla birlikte onun kadar önemli gördüğü ‘statü grupları’ ile de açıklamaktadır. Weber’in ifadesiyle, “sınıfların tersine, statü grupları genellikle sosyal topluluklardır. Ancak, çoğu zaman pek biçimlenmemiş dağınık topluluklardır. Tümüyle ekonomi tarafından belirlenen sınıf konumuna karşı tanımlamak istediğimiz statü konumundan kastımız insanların yaşam yazgısının somut, pozitif ya da negatif toplumsal onur ölçüsü tarafından belirlenen tüm tipik öğeleridir. Bu onur, bir topluluk tarafından paylaşılan herhangi bir nitelikle ilgili olabilir ve tabii bir sınıf konumuyla da ilişkisi bulunabilir” (Weber 2008: 290). Ancak statü onurunun mutlaka bir sınıf konumuyla bağlantılı olması gerekmez. Hem mülk sahipleri, hem de mülksüzler aynı statü grubuna mensup olabilirler. Ancak sosyal saygınlıktaki bu eşitlik uzun vadede korunamayabilir (Weber 2008: 290-291). “Statü onurunun özünü en iyi ifade eden şey, belli bir çevreye mensup olmak isteyen herkesten, her şeyden önce belirli bir hayat tarzına sahip olmasının beklendiğidir. Bu beklentinin yanı sıra sosyal ilişkilere kısıtlamalar da getirilir. Bu kısıtlamalar normal evlilikleri statü grubunun sınırları içine hapsedebilir ve tümüyle endogami içine kapanmalarına yol açabilir” (Weber 2008: 291-292).

Statü tabakalaşması birçok bakımdan ve tipik saydığımız bir biçimde manevi ve maddi değer ve fırsatların tekelleşmesiyle el ele gider. Her zaman mesafe ve dışlamaya dayanan belirli bir statü onurunu yanı başında her çeşit tekelleri de görürüz. Onura ilişkin ayrıcalıklar arasında özel giysiler giyme, başkaları için tabu olan özel yemekleri yeme, silah taşıma, profesyonel olmayan belirli amatör sanat etkinliklerinde bulunma hakkına sahip olma, örneğin belli çalgıları çalabilme gibi şeyler vardır (Weber 2008: 295-296).

Genel olarak sınıf tipi eşitsizliklerin ve tabakalaşmanın en önemli nedeni servet ve gelir olmasına karşın, her sınıfın eğitim seviyesi, hayat tarzı, yaşama şansı, kültürü, davranış şekilleri, ihtiyaçları, sorunları, sorunları algılama şekilleri birbirinden farklıdır. Sınıfların kendileri de bu farklılığın ayırıcısında olduklarından kendi içlerinde altlık üstlük anlamında bir ‘biz bilinci’ vardır. Bu ‘biz bilinci’, aralarındaki sosyal mesafeyi daha görünür kılmaktadır. Dolayısıyla sanayi toplumlarındaki tabakalaşma örüntüleri kendine has açmazları yaratmaya daha müsait durmaktadır.

Dönmezer, bu noktaya kadar bahsi geçen hususları “tabakalaşmanın boyutları” adı altında toparlamıştır. Ona göre eşitsizlikler ve tabakalaşmanın öncelikle ekonomik boyutu vardır. Bu, tabakalaşmanın kökenleri olarak anlaşılmaktadır. Tabakalaşmanın prestij boyutu, tabakalaşmanın bireylerin kişisel ve sosyal tatminlerine yansımaları şeklinde ele alınmaktadır. Bireyler, işgal ettikleri maddi ve manevi konumlarla tabakalaşma yapılanmasında farklı sıralarda yer almaktadırlar. Bu nedenle bireyler sahip oldukları prestijlerden memnun olmakta ya da bundan hayıflanmaktadırlar. Benzer olarak tabakalaşmanın eğitim ve kudret boyutları da bulunmaktadır. Tabakalaşmanın eğitim boyutu, bireylerin sosyal yaşamda birbirlerinden ayrı stillerde davranışları ve yaşamalarını vurgulamaktadır. Kudret boyutu ile tabakalaşma ise, bir başkasına ihtiyaç duyup duymama noktalarında bireylere birer özgürlük ya da kısıtlılık yaşatarak onları güç bağlamında sosyal yaşamda birbirlerinden ayrı kılmaktadır (Dönmezer 1994: 294-295).

Eşitsizlikler ve tabakalaşma da, doğal olarak iktidar ve gücü doğurmaktadır.

1.1.3. İktidar ve Güç

Sosyal tabakalaşmanın ve bu araştırmanın temel kavramlarından biri de iktidardır. İktidar, bir kişinin ya da grubun kendi isteklerini, çıkarlarını yerine getirmek için diğerinin veya diğerlerinin davranışlarını etkileme ve denetleme gücü ya da imtiyazıdır.

İktidar nesneleştirilen kişinin özgürlüğünün kısıtlanması, elinden alınması veya yadsınması ve bunun yanında özgürlüğün kısıtlanmasının veya tamamen yadsınmasının sürekli kılınmasını amaçlar. Dolayısıyla iktidar, iktidara sahip olanın iradesi ile diğerini tahakküm altına aldığı bir süreçtir ve her zaman için farklılık avantajına dayanır (Gökdelek 2005: 99). Lukes'e göre, "bazı toplumsal varlıkları (tek tek aktörler, kolektif aktörler veya yapıları) kapsayan güç, benzer varlıklar ve diğerleri için belirli sonuçlara sahiptir. Bu sonuçlar, toplumsal ve fiziksel çevreyi değiştirmeyi ve şeyleri tesir altına almayı ve şeylerin değişimini içerebilir" (Waters 2008: 329).

İktidar denince sosyolojide onlarca isimle beraber Weber ve Foucault da akla gelmektedir. Weber'e göre iktidar, "bir toplumsal ilişki içindeki bir aktörün, hangi temele dayandığına bakılmaksızın karşı koymaya rağmen kendi iradesini gerçekleştirme konumunda olma olasılığı"dır (Lukes 2014: 687). Bu tanım, Weber'de iktidarın denetim, bağlılık ve eşitsizliği kapsadığını ve her üçüyle de bağdaştığını göstermektedir (Lukes 2014: 715). O halde iktidar, kişiler arasındaki eşit olmayan ilişki biçimi demektir. Bu ilişki, gücün kullanımıyla açığa çıkar.

Weber iktidarı, otorite (egemenlik) kavramıyla açıklar. Tarihsel süreçte geleneksel, karizmatik ve yasal olmak üzere üç tip otoritenin var olduğunu söyler. Ancak kadınların aile içinde karşılaştıkları otorite biçimi daha çok geleneksel otoritedir. Weber'e göre, "eskiden kalma kural ve erklerin kutsallığını öne sürerek yasallık savında bulunan ve kendisine inanılan egemenlik türüne geleneksel egemenlik" (2011: 341) denir. "Geleneksel otorite, meşruiyetini kuşaktan kuşağa aktarılan kökleşmiş kültürel değerlere (geleneklere) uyulmasından alan bir güçtür. Bu sistemde insanlar, emirlere yöneticilerin sahip olduğu geleneksel konumlardan dolayı boyun eğler" (Giddens, Sutton 2016: 362).

Egemenleri belirleyen geleneksel kurallardır ve onlara uyulması da geleneksel konumlarından dolayıdır. Bu tür egemenlik, asıl olarak birlikte büyümüş olmaktan ileri gelen kişisel bağıllık duygusudur. Gücü elinde bulunduran kişi bir üst değil, kişisel efendidir, onun yönetsel görevlileri resmi görevliler olmayıp kişisel hizmetçileridir, yönetilenlerde erk sahibinin arkadaşları ya da uyruklarıdır (Weber 2011: 342). “Yönetilenler, olası birçok güdülerden dolayı emirleri kabul edebilirler bu güdüler: görev duygusu, korku, sıkıcı gelenekler/adetler, kişisel çıkar, duygusal ya da ideal dayanışma güdüsü olabilir” (Waters 2008: 336). Kadınlar da geleneksel bir egemenlik türü olan ataerkilliğin, onlara dayattığı bu güdüler sebebiyle eşlerine boyun eğmektedirler.

Weber için ataerkillik, genellikle hem ekonomik bakımdan hem de akrabalığı dayalı olarak örgütlenen bir kümeyi (hane), belli bir kalıt kuralı gereğince belirlenen bireyin yönetmesi durumunu anlatır. Belirleyici özelliği üyelerde, güç sahibinin geleneksel hakkı olmakla birlikte, egemenliğin kesinlikle bütün üyelerin yararına kullanılması gerekli ortaklaşa bir hak olduğu ve bu nedenle güç sahibinin onu dilediği gibi sahiplenemeyeceğidir (Weber 2011: 348). O halde, yönetenlerin otoritesi sınırsız değildir. Otorite, alışlagelmiş haklar ile uyum içinde olmalıdır. Geleneklerden bir kopuş ilişkinin meşruluğunu tehdit edecektir (Waters 2008: 337).

Ataerkil ailede ilişkinin meşru şekilde yürümesi için yöneten yani koca, geleneklerin ona yüklediği eşin, çocukların, evin ekonomik gereksinimlerini karşılamak ve onları tehlikelere karşı korumak zorundadır. Kadınlar da ekonomik güvence ve korunmaya karşılık, geleneklere uygun olarak kocalarına boyun eğler ve itaat ederler. Çünkü “ataerkil cinsiyet normları kadınlığa bağımlılık ve boyun eğme niteliklerini yakıştırır ve bu kadınlığı, özerk eylemden ve hareketlilikten uzak korunmuş bir çevreye yerleştirir” (Özyeğin 2005: 101). Dolayısıyla kadınlar, boyun eğmeyi ve bağımlılığı içselleştirirler. Geleneklerin etkisiyle oluşan ataerkil cinsiyet normları, ailede kadınla erkek arasındaki güç ve otoritenin doğmasına neden olmaktadır. Bu sistemde erkekler doğal olarak daha güçlü ve rasyonel olarak kabul edildiklerinden, emretme yetisine de sahiptirler.

Foucault ise iktidar olgusunu daha kapsamlı, çok boyutlu ve derinden ele almaktadır. İktidar, Foucault'ya göre de öncelikle güce gönderme yapmaktadır. Foucault'da "güç, insanların diğer insanlara bilinçli olarak yaptıkları şeylerdir ve çoğu insan, kimi bağlam ve zamanlarda bunu yapacaktır" (Waters 2008: 348). Bu nedenle gücün kökenini veya doğallığını, normallliğini soruşturmak mühim değildir. Önemli olan gücün işleyiş biçimlerine, süreçlerine ve sonuçlarına ulaşabilmektedir. Çünkü Foucault için iktidar, esas olarak bu noktalarda kendini göstermektedir.

Foucault'nun gözünde iktidarın görünür olduğu yer ve zamanlar ile iktidarın tarafları genellikle tek bir adrese teslim değildir. Foucault'ya göre iktidar herhangi bir tarihi dönem ya da gelişmeye indirgenemeyeceği gibi tam olarak ne bir kişi ne de bir kurum ya da kuruluşa bağlanabilir. İktidar ona göre adeta her yerde ve herkesledir. Öyleyse iktidarın kaynakları ve muhatapları çok çeşitlidir.

Buna karşın iktidarların yapısı ve yolları görece daha belirgindir. Bu anlamda Foucault'da iktidar temelde bastıran şeydir; doğayı, içgüdüleri, bir sınıfı, bireyleri bastıran şey. Bununla beraber iktidarın yalnızca baskı uygulamaktan ibaret olmadığını, arzuyu yaratarak, zevki kışkırtarak, bilgiyi üreterek bundan daha derine nüfuz ettiğini de göstermelidir (2005: 97-98, 2003: 49).

Foucault'ya göre açığa çıkarılması gereken bu iktidar göstergeleri, tüm tarih boyunca kendini muhafaza etmiştir. Diğer ifadeyle, iktidarın gizli veya açık görüntüleri insan yaşamına daima eşlik etmiştir. Ancak bu, kesintisiz ve bir bütün şeklinde gerçekleşmemiştir. Bu bakımdan Foucault'da tarih ve iktidar ilişkileri, temelde kopmalarla ilerlemiştir. Bu ilerleyişte tarihi dilimleri ve tarihi iktidar biçimlerini bir diğerinden ayıran kopuşlar, (görece) en çok da siyaset, bilim ve bilimsel söylemler tarafından desteklenmiştir. O nedenle Foucault'ya göre şayet iktidar gerçekliğinin işleyiş yolları veya sonuçları merak ediliyorsa, bunun için siyasetin ve bilimlerin kullandıkları söylemsel güce kesinlikle değinilmelidir. Foucault bunu şöyle dile getirmektedir: "Gerçekte, hakikatten anladığım şey bir tür genel norm, bir dizi önerme değildir. Doğru kabul edilecek sözce her an herkesin dile getirmesini sağlayan prosedürler bütünüdür hakikatten benim anladığım... Bunlar, kabaca bilimsel alanlardır" (2003: 177).

Foucault'ya göre bilimsel alanların ortaya koyup yaygınlaştırdığı söylemler, iktidar altındakilerin dünyalarına doğrudan tesir etmektedir. Çünkü bilimsel söylemler son derece gerçekçi, geçerli ve inanılır kaynaklardır. Kaldı ki söylemler, iktidar ilişkilerinin hareket kazandığı başlıca kanallardır. Hatta Foucault'ya göre, “iktidar, söylem boyunca işleyen bir şeydir” (2005: 182).

Ne var ki bu işleyiş yalnızca siyaset ya da bilimsel alanlarla kısıtlı değildir. Söylemler kısa zamanda bu kulvarların dışına taşarak insanların kişisel ve sosyal yaşamlarında hızla birer doğruya dönüşmektedir. Bu açıdan söylemler, “ilk anlamıyla bireysel gündelik söylemleri, ikinci olarak, formel bir bilginin dilini, uzman veya statü gruplarının açıklamalarına sızan ve bu açıklamalara hem biçim hem de meşruluk kazandıran konuşma biçimlerini anlatır. Bu anlamıyla söylemler meşrulaştırma biçimleridir” (Güven 2008: 27-28). Meşrulaştırılan şey ise siyasetin, bilimlerin, bunları destekleyen genel toplumsal ve bireysel mercilerin iktidar gerçeklikleridir.

Foucault'da bütün bunların vardığı kaçınılmaz nokta ise insanın, bireyin, öznenin kendisinde düğümленmektedir. Foucault'ya göre belki de tüm bilimler ve bilimsel söylemler, cezalandırma sistemleri, tıbbi uygulamalar, tarih ve birey, daha doğrusu özne ve öznenin tarihi, iktidar uygulamalarının geçici/kesintili sonuçlarından ibarettir. Bu bakımdan Foucault için iktidarların varlığı ve nihai amacı istendik bir özne yaratma meselesidir. Çünkü iktidar altındaki özne, sanki iktidar altındaki bir toplum demek gibidir. Dolayısıyla Foucault'nun gözünde iktidar, iktidara maruz kalanları ya da kalanları etkilemeyi, değiştirmeyi ve hatta onları dönüştürüp yeniden inşa etmeyi amaçlayan çok kollu ve yollu bir pratikler, süreçler sistemidir.

1.1.4. Rol ve Statü Örüntüsü Olarak Toplumsal Cinsiyet

Statü ve rolleri tabakalaşma konusuyla birlikte yorumlamaya geçmeden önce bunların sosyoloji için niçin önemli olduğuna bakılabilir. Sosyoloji, en temelde bireysel edimlerin yapılarına ve değişimlerine eğilmektedir. Bireyleri hep birlikte oluşturdıkları sosyal çevreler içerisinde değerlendirmektedir. Bu ele alışlardaki değişmez parolanın “anlama” olduğu söylenebilir. Sosyoloji, insanı ve sosyalı öncelikle anlamaya dikkat etmektedir.

Bireyleri ve yarattıkları sosyal gelişmeleri anlamak kolay değildir. Çünkü söz konusu gelişmeler birbirleriyle sayısız ilişki içerisinde yapılanmakta ve de değişmektedir. Bunlar aynı zamanda görelî bir sistem ve düzen içerisinde ilerlemektedir. Dolayısıyla sosyal olgu ve olayların çözümleyebilmek, bunları öncelikle sistematize etmeyi gerektirir. O nedenle sosyoloji, bireyleri ve onların toplumsal dünyalarını okuyabilmek için kendi terminolojisine göre çeşitli kavramlar üretmiştir. Statü ve rol, o kavramların önemlilerinden ikisidir. Statü ve rol ikilisinde öncelikle statüler ele alınabilir.

Bireyler doğası gereği sosyal gruplar içerisinde yaşamaktadırlar. Sosyal gruplar kendi içlerinde ve aralarında bir araya gelerek sosyal öbekleri meydana getirmekte ve buradan sosyal sistemlere ilerlemektedir. Genel olarak “sosyal sistem, statü ve rolleri şekillendiren bir bütündür. Bir sosyal sistemi, birbirleriyle ilgili statüler oluşturur”(Kocacık 2003: 102). Öyleyse sosyal sistemi kavramının yollarından biri statülerin ve rollerin ne olduğundan geçmektedir. “Statüler sosyal sistemin parçalarını oluşturmakta ve sözü geçen sistem içinde hareket eden kişilerin tavır ve hareketlerini birbirinden ayıran sembolik tariflerden ibaret bulunmaktadır. Böylece bir sosyal sistemin bireylerini kişiler değil, fakat bu kişilerin statüleri meydana getirmektedir. Statü, kişinin çocuk, doktor, Musevi, zenci ve diğerleri gibi kim olduğunu belirler” (Dönmezer1994: 141).

Tan’a göre ise, statü kavramı bir kişi ya da grubun toplumun yapısı içinde sahip olduğu yeri ya da yerleri anlatır. Kişinin çeşitli toplumsal grupların üyesi olarak birden fazlasını doldurabildiği bu yerlere çeşitli derecelerde yetki, ayrıcalık ve saygınlık tanınmıştır. Dolayısıyla statü kavramı, konumların hiyerarşik düzenlenişi ve aynı genel sınıflandırma çerçevesinde bunlara tanınan göreceli saygınlık, değer, hak, görev ve yetkilerle ilgilidir (1979: 9).

Statüye dair tanım ve yaklaşımların hepsi sosyal dünyanın kurulup sürdürülmesinde statülerin zarurî olduğunu söylemektedir. Bu bakımdan “herkes sosyal statüye sahiptir. Sosyal statü terimi ne sadece yüksek prestij ve mevkiye ne de bireyin kendi hakkındaki öznel görüşüne işaret eder... Sosyal statü, kişinin çevresindekilerin, toplum içinde ona nesnel olarak uygun gördükleri mevki veya pozisyonudur” (Fichter 2001: 30). Buna göre statü, kişiyi, sosyal yaşam içerisinde

anlamalı kılan konumlandırmaları işaret etmektedir. Birey, statüsü aracılığıyla biyolojik bir canlıdan öteye geçerek çeşitli niteliklere sahip sosyal bir kişiye dönüşmektedir. Diğer sosyal bireyler arasından kendine özel bir yer edinmektedir. Bu yer, öteki bireylerin statüleriyle bir araya gelerek sosyal birlikteliği güçlendirmekte ve örmektedir.

Sosyal yaşamın görüldüğü tüm oluşumlarda statülerin var olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte statülerin sosyal çevre ile ilişkileri, içinde yaşanılan topluma göre değişmektedir. Başka bir ifadeyle, “statü simgelerinin önem ve belirleyiciliğine ilişkin değerlendirmeler, toplumdan topluma geniş bir çeşitlilik gösterir. Ama sosyal statü, sosyal olarak tanımlandığı için... belirli evrensel ölçütleri yine de vardır” (Fichter 2001: 32).

Statülere biçilen ölçütler, diğer statülerden izole olarak kendi başlarına değerlendirilen ölçütler değildir. Aksine tüm statüler ötekilere göre biçimlendirilmektedir. Statüler arası ilişkiler, her bir statünün içeriğini, sınırlarını, görevlerini ve sakıncalarını işaret etmektedir. Buna göre herhangi bir statü ele alındığında, aslında bir, hatta birden fazla statü hakkında konuşuluyor demektir. Çünkü “her statü mutlaka bir başka statü ile ilişkili olmak zorundadır. Örneğin öğretmenlik statüsü mutlaka öğrencilik statüsünün varlığına gereksinim duyar” (Kızılcılık, Erjem 1996: 525). Buna göre statüler arasında var olan ilişki ve atıflar, tıpkı sahipleri gibi statülerin de sosyal birer yapı olduklarını ortaya koyar.

Toplumsal hayatta birbiriyle iç içe bulunan onca statü, sosyal bir karakterde oluşlarından ötürü aynı kişilerde toplanabilmektedir. Çünkü insan, aynı anda birden fazla yerin mensubu ya da sahibi halindedir. Bu durumda “kişi ne denli çok sayıda gruba katılırsa o denli çok statüye sahip olur. Ama her kişi yine de temel bir statüye sahiptir. Bu, anahtar statüdür” (Fichter 2001: 36). Anahtar statü, kişinin diğer niteliklerinin yanında öncelikli olarak kim olduğuna, kim olarak tanındığına gönderme yapar. Örnekte bir kadın hem anne hem sanatçı hem de bir apartman yöneticisi olabilir. Üzerinde konuştuğumuz örnek şayet geleneksel bir kültürde yaşıyorsa, o zaman kadının anahtar statüsü sanatçılık ya da yöneticilik değil, annelik olacaktır. Bu anahtar statü ona geleneksel toplumca aktarılmaktadır.

Buna göre toplumsal yaşamın her noktasında yerleşik bulunan statüler, toplumsal yaşamı bütünleştirdiği kadar aynı zamanda sosyal birimlerin birbirine karışmasına engel koymaktadır. Bu anlamda her “statü, kişilerin kategorilerini belirlemektedir. Öğretmenlik statüsü eğitimi, avukatlık adaleti, müteahhitlik statüsü işadamlığını, polislik emniyet kategorisini çağırır” (Doğan 2010: 125). O nedenle statülerin tek tek ilettiği mesaj ve çağrışimler birbirinden farklıdır. Söz konusu farklılık, başka bir açıdan statüleri elde etme yollarında da açığa çıkmaktadır.

Bu noktada herkesin mutlaka en az bir statüyle yaşıyor olması her bireyin kendi statüsüne aynı yolla ulaştığı anlamına gelmemektedir. Bu ayrışma, daha çok içinde yaşanan toplumsal yapının dokusuyla ilgilidir. Statülere sahip olma konusunda bu tür başkalıklar, statüleri genel olarak ikiye ayırmaktadır: Bunlar verilmiş ya da atfedilmiş statüler ile kazanılmış ya da edinilmiş statülerdir. Buna göre “endüstrileşmemiş toplumlarda verilmiş sosyal konum ve rollere ağırlık tanınır. Çağdaş endüstri toplumlarında ise elde edilmiş sosyal konumlara ve bunlara bağlı olarak rollere büyük yer verilir” (Kocacık 2003: 103). Bu bakımdan sıklıkla kullanılan bir örnek olarak soy bağı ile gelen statüler, “verilmiş” statüler olarak gösterilir. Verilmiş statüler, daha çok geleneksel toplumlarda itibar edilen statülerdir. Bununla birlikte “cinsiyete dair statüler, ten renginden dolayı sahip olunan statüler, yaşa dayalı statüler insanların bir çaba göstermeden sahip oldukları statülerin” (Zencirkıran 2016: 89) hepsi “verilmiş” statülerdir. Buna karşın bir kişi örneğin hekim olduysa, bu onun “elde edilmiş/kazanılmış” statüsünü göstermektedir. Modern toplumlarda, “elde edilmiş/kazanılmış” statü daha değerlidir.

Statüleri elde etme ve kullanma yolları öte yandan toplumsal eşitsizlikler ve tabakalaşmayla doğrudan ilgilidir. Öyle ki eşitsizlikler ve tabakalaşma kimilerine son derece geniş olanaklar ve özgürlükler tanırken, bazılarını bunlardan mahrum edebilmektedir. Eşitsizlikler aynı zamanda statüler arası geçişleri kolaylaştırmakta ya da güçleştirmektedir. Bu anlamda eşitsizliklerin belirlediği koşullar bazı toplumsal kesimler için baştan biçilmiş ve genellikle düşük statüleri adeta zorunlu kılmaktadır. Aksi durumda ise kimi kesimler eşitsizliklerden asgari ölçüde etkilenecek daha değerli bulunan statülerin sahibi olurlar. Bunlar, verilmiş ve edinilmiş statülerin ikisi için de geçerlidir.

Statülerin ne oldukları, toplumsal hayatta neden bulundukları ve ne işe yaradıkları genel hatlarıyla yukarıdaki gibi özetlenebilir. Statülerin sosyal yaşamdaki asıl görünürlükleri ise “roller” üzerinden anlatılmaya müsaittir. Çünkü statüler her zaman belirli rolleri beraberinde taşımakta, tüm roller mutlaka arka aldığı bir statüye göre oynanmaktadır. Bu ayrılmaz birliktelikten ötürü roller hakkındaki bütün çalışmalarda statülerin de bahsi geçmektedir. Bu açıdan “statü bize, başkalarıyla karşılaştırıldığında kişinin sosyal yerinin neresi olduğunu anlatır. Oysa sosyal rol bize kişinin ne yaptığını anlatır. Rol, bireyin sosyal devinimleriyle ilgili işlevsel ve dinamik bir kavramdır” (Fichter 2001: 96).

“Sosyal rol, belirli statülere atfedilen davranışlara ilişkin toplumsal beklentileri ortaya koyar. Toplum her bireyden bulunduğu statüye ilişkin davranışlar bekler. Bireyin toplumsal statüsüne ilişkin davranışlarına sosyal rol denir” (Ercan2013:70). Başka bir ifadeyle “rol, örgütlü sosyal bir yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonu, bu pozisyonla ilgili sorumlulukları, ayrıcalıkları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla etkileşimi yönlendiren kuralları gösterir” (Bayhan 2013: 157).

Rollerin dinamizmi, referans aldığı statülerden kaynaklanmaktadır. Roller, statülere göre belirlenmekte, yenilenmekte, eksilmekte ya da değişmektedir. Öbür söyleyişle kişi, statüleri çerçevesinde nerelerde konumlanmışsa o yerlere uygun rolleri yerine getirmektedir. “Buna göre rol, belirli bir statünün gerektirdiği görevleri yapma ve onun ayrıcalıklarından ve haklarından yararlanma biçimidir” (Doğan 2010: 137). Rollere ilişkin söz konusu ayrıcalıklar ve beklentiler bireye özgürlük ve bazı avantajlar getirebileceği gibi çeşitli açılardan bireyi dezavantajlar içine de itebilmektedir.

Bu noktada şöyle bir ayrım kendini gösterir. Nasıl ki statüler atfedilmiş ve kazanılmış statüler olarak ikiye ayrılıyorsa, onlara göre oynanan roller de aynı şekilde iki temel nitelik resmetmektedir. Bu manada “bazı rollerde tahsis otomatiktir. Örneğin oğul, kız evlat, amca, teyze, büyükbaba, yeğen gibi belli ailesel roller bireyin kararına bağlı değildir. Bu, doğumla elde edilen tüm sosyal roller için doğrudur: Yaş, cinsiyet, ırk ve etnik özgeçmiş gibi” (Fichter 2001: 102). Sıralanan bu tür temel roller bireyler tarafından yerine getirilen, getirilmesi beklenen toplumsal rollerdir.

Akrabalık veya cinsiyete dair atfedilmiş toplumsal rollerin, kazanılmış rollerle ilişkisi ve bunların kişiler üzerindeki etkileri ciddi meselelerdir. Başka türlü söylenirse, verilmiş/otomatik rollerin ve statülerin, edinilmiş rol ve statülerden daha az önemli olup olmadığı tartışmaya değerdir. Bu tartışma üyesi olunan toplumun yapısı ve kültürüyle birinci dereceden ilişkilidir. Bu açıdan hakkında tartışılan statü ve roller, içinden çıktığı sosyal yapıyla ilgili önemli ipuçları vermektedir. Örnek olarak geleneksel, az gelişmiş veya henüz modernleşmemiş toplumlarda “verilmiş ya da otomatik rollerin” baskın olduğu söylenebilir. Bu yapıdaki roller, onu canlandırıp canlandırmama konusunda kişinin kendi iradesinden daha güçlü olduğundan bireye çeşitli kısıtlamalar getirmektedir.

Kişiyi sınırlandıran verilmiş geleneksel rollerin başında örneğin cinsiyete dayalı otomatik roller gelmektedir. Bu tür roller, tıpkı referans aldıkları statüler gibi aslında birer eşitsizlik örnekleridir. Çünkü neredeyse tüm dünya genelinde ve özellikle geleneksel yapılarda kadın ile erkek birbirleriyle eşit statülerde değildir. Bu durumun en önemli sebebi ise, kadınların bakım emeği ve ev işlerinden sorumlu tutulmasıdır.

1.1.5. Ev Emeği: Bakım Emeği ve Ev İşi

Toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil sistem gereği, kadın aile içinde bakım ve ev işlerini yerine getirmekten sorumludur. Kadının başlıca görevi bebeklerin, çocukların, kocanın, varsa evin yaşlılarının ve hastalarının bakımını ve ev işlerini yerine getirmektir. Ev işlerini, aile üyelerinin günlük gıda alışverişlerini yapmak, yemeklerini hazırlamak, çamaşırlarını yıkamak, ütülerini yapmak ve evin temizlik ihtiyaçlarını gidermek gibi işler oluşturur. Aslında bakım emeği ve ev işleri iç içe geçmiştir, birbirinden ayırmak zordur. Örneğin çocuğuna bakan kadın hem onun bakımını yerine getirir, yani çocuğun yemeğini yapar, temizlik ihtiyaçlarını karşılar, onunla oyun oynar; hem de çocuğun dağıttığı, kirlettiği evi toplar ve temizler. Bu nedenle bakım emeği ve ev işlerine genel olarak ‘ev emeği’ diyebiliriz.

“Bakım emeği, bir bireyin karşısındaki kişinin refahını ve iyiliğini sağlamak ve onun ekonomik ve sosyal yaşama katılımını yeniden üretmek amacıyla yürütülen etkinliklerin bütününden oluşur” (Urhan 2016: 124). Bakım emeği; çocuklar, hastalar ve yaşlıların yani kendisine bakamayacak durumda olanların bakımı için

yapılan iştir. Ancak bu tanım yetişkin erkekler için harcanan bakım emeğini görünmez kılmaktadır. Bu yüzden, kocalar için harcanan bakım emeğine, ‘yetişkin emek gücünün yeniden üretimi’ de denir (Acar 2017: 76). Ev emeğindeki “yeniden üretim üç başlık altında irdelenir: işgücünün yeniden üretimi, mevcut yaşamın sürdürülmesi için harcanan emek anlamında toplumsal yeniden üretim ve bir sonraki kuşağın yetiştirilmesi için harcanan emek olarak insanların yeniden üretimi”dir (Özkaplan 2009: 15). Bir başka deyişle, kadının görünmez emeği sayesinde kocalar iş dönüşü yaşamak için zorunlu olarak yapılması gereken işlerden (yemek, temizlik, alışveriş vb. gibi) kurtulduklarından, bir sonraki iş gününe dinlenmiş ve sağlıklı olarak gideceklerdir. Bu durumda, onların iş verimlerine, başarılarına yansiyacaktır. Böylelikle kadının ev emeği sayesinde işgücünün yeniden üretimi sağlanır. Yine bu emek sayesinde, çocukların büyütülmesi ve sosyalleştirilmesi ücretsiz olarak yerine getirilir. O halde, kadınların ücretsiz yerine getirdikleri bakım emeği ve ev işleri ile ailenin, dolayısıyla toplumun devamlılığı sağlanmış olur.

Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç’a göre, “ev işi toplumların yerleşik düzene geçmesiyle başlamış ve bireylerin kendilerini yeniden üretmeleri anlamında her zaman önemli olmuştur. Ev işi, aile bireyleri arasında paylaşılan kendilerini bir ertesi güne hazırlamak için harcanan toplam emektir. Ev işi, teknolojinin gelişmesiyle beraber pek çok yönden daha teknik ve yoğun özellikler kazanmasına rağmen yine de el emeğine ihtiyaç duyulan bir iş türüdür. El emeğini aile bireyleri arasında en çok yüklenenlerse kadınlardır” (2001:153). Çünkü ev işleri, toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınların yapması gerektiği düşünülen bir iş türüdür. Gelişen teknoloji sayesinde eskiye göre emek azaldı gibi görünebilir, ama yine de yoğun bir emek vardır. Günümüzde ev ve bakım işlerinin daha karmaşık hale gelmesi, çoğalması, daha çok özen gösterilmesi ve teknolojinin de insan emeğine gereksinim duyması bu işleri daha da ağırlaştırmaktadır.

“Kadınlar bu işleri en sevdikleri, en yakın oldukları kişiler için yaparlar. Hatta sevginin, aşkın dışa vurulması olarak algılanır bu işlerin büyük bir bölümü. Bu öznel, ele gelmeyen, görünmeyen biçimiyle kadınların karşılıksız emeği sevgi karşılığı çalışmadır” (Acar 2009: 19). Bu hizmetler, bir bireyle (koca) kurulan özel bir ilişki çerçevesinde sunulabilir ve mübadele alanından dışlanmış oldukları için de değer taşımazlar. Bunların karşılığı ödenmez. Kocanın tek yükümlülüğü –ki bu da kendi

çıkarınadır- karısının ihtiyaçlarını karşılamak, başka bir ifadeyle onun emek gücünün bakımını sağlamaktır (Delphy 2008: 92-93). Bu emek, ataerkil sistemde kadın olmanın doğal bir gereği olarak görüldüğünden kadınlara hiçbir şekilde maddi karşılık verilmez. Dolayısıyla aile üyeleri için yapılan bakım emeği ve ev işleri çalışma olarak da görülmez. Kadının kocasına ve çocuklarına sevgisinin, saygısının ifadesidir. Bu nedenle bu işlerin mesai saati, hafta sonu tatili, bayram tatili yoktur. Kadınlar, yalnızca uyudukları saatlerde bu işlerden muaftırlar (eğer çocukları küçük ya da hasta değillerse). Özellikle ücretli bir işte çalışmayan ev kadınlarının çalışmalarını, boş zamanlarını, günlük yaşamlarını birbirinden ayırmak çok güçtür, neredeyse imkânsızdır. Bakım emeği ve ev işleri, çabuk tüketilen ve emek yoğun işler olduklarından kadınlar dinlenme zamanlarında da çalışırlar. Örneğin, televizyon izlerken zamandan kazanmak için bir yandan da ütü yapar. Dolayısıyla ev emeği, kadınların çok zamanlarını alan bir iştir.

Bakım emeği ve ev işleri kadınların eğitime erişimini, kişisel gelişimini sürdürmesini, toplumsal etkinliklerde yer almasını, istihdama katılmasını engeller. Kadınları erkeklerin gelirine bağlı kılarak, kadınların erkeklere bağılılığını güçlendirir (Öztürk 2010: 105). Bu bağılılıkta kadınların aile içinde ve dışında erkeklerle eşit statüye ve söz hakkına sahip olmasına engel olarak, onların özel ve kamusal alanlarda ikincil toplumsal konumda bulunmalarına neden olmaktadır. Kadınları bakım emeği ve ev işlerinden sorumlu tutup, onların erkeklerle eşit ilişkiler geliştirebilmesine engel olan toplumsal cinsiyet rollerinin en önemli kaynağı ise ataerkil sistemdir.

1.1.6. Kadın Konumunu Standartlaştıran Sistem Olarak Ataerkillik

Ataerkil sistem bu araştırmanın temel kavramlarından biridir. Çünkü kadının ailedeki ve toplumdaki konumunu belirleyen en önemli öğelerden biri ataerkil sistemdir. Genel bağlamıyla ataerkil sistemde her zaman ve koşulda erkek, kadından üstündür. Kadın yaşamı boyunca ekonomik ve sosyal olarak erkeğe muhtaçtır. Bu nedenle ataerkil sistem, kadının erkek tarafından kontrol edilmesi ve onun mülkünün bir parçası olarak görülmesi gereğini desteklemektedir. Ataerkil sistemi açıklamaya bu sistemin kelime anlamından başlanabilir.

Sözcük olarak ataerkil, babanın ya da aile reisi sayılan erkeğin yönetimini esas alır. Bu yönetim evde bulunan tüm kadınları, daha genç erkekleri, çocukları, köleleri ve ev hizmetlilerini kapsar. Şimdiki halinde daha genel olarak erkek egemenliğini, erkeğin kadın üzerindeki güç ilişkilerini anlatmak ve çeşitli yollardan kadınların ikincil konumda tutulduğu bir sistemi nitelendirmek için kullanılmaktadır (Bhasin 2003b: 1). Ataerkillikle ilgili detaylı bir tanımı Hartmann yapmaktadır. Ona göre ataerkillik, erkekler arası hiyerarşik ilişkiler ve dayanışma ağı oluşturularak, maddi temeli de sağlanan erkek egemenliğidir. Bu maddi temel özellikle erkeklerin, kadınların emek gücünü denetlemeleri üzerine kurulmuştur. Kadınların gerekli maddi kaynaklara ulaşmasını engellemek, cinselliğini kısıtlamak bu denetimin ana unsurlarından sayılmaktadır. Ataerkillik, özünde toplumsal ve ekonomik bir yapılanmadır (Hartmann 2008: 174).

Bu sosyoekonomik yapılanmanın üreyerek genelleşmeye başladığı en küçük birim ailedir. Ancak tarih boyunca yalnızca ataerkil aileler olmamıştır, ataerkilliklerden önce anaerkil aileler de vardır. Her iki aile tipi de tarih süresince kadının ve erkeğin cinsiyet rollerindeki ekonomik ve işlevsel üstünlüklerine göre farklı farklı yapılanmıştır. Kadın erkek cinsleri, aile ve ekonomi ilişkilerini bir bütün olarak değerlendirmeye anaerkil ailelerle başlanabilir.

Tarihin ilk dönemlerinden bugüne, kadın ve erkeğin toplumsal yaşamdaki rollerinin temel belirleyicisi ekonomik üretim ve üretim ilişkileridir denebilir. Üretim ilişkileri, kadını ve erkeği belirli statülere yerleştirirken bu statülere bağlı olarak kadın ve erkeğin rollerini de değiştirmiştir. Buna göre anaerkil yapılanmada kadın merkeze alınmıştır (Çelik 2008: 86). Fakat bundan da önce iki cins arasında herhangi bir hiyerarşik farklılığın olmadığı bir yapılanma vardır.

Tarihin ilk dönemlerinde erkek, kara ve deniz avcılığı ile uğraşırken, kadın, yavrularını beslemek, onları vahşi hayvanlara, soğuğa, iklim değişikliklerine karşı korumakla meşguldür (Marx, Engels, Lenin 2010: 19). İnsanların küçük sürüler halinde yaşadığı bu dönemde (ilkel komünizm), erkeğin konumuyla kadının konumu arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü kadının ve erkeğin yükümlülükleri ile hakları arasında kayda değer bir ayrım yoktur (Kollantai 2000: 13). Ancak kadınların buğday toplayıcılığını öğrenmeleri, bu toplulukların nispeten kendi kendilerine yeter

hale gelmelerini sağlamıştır. Dolayısıyla geçim biçimine yaptıkları bu katkıyla kadınlar, daha yüksek toplumsal statülere yerleşmişlerdir. Ekonomik adımların ilk izleri anaerkil ailelerde bu şekilde gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, kadınların buğday toplayıcılığına bağlı olarak buğday üretimini de gerçekleştirmeleri, onların sosyal statülerini daha da artırmış ve giderek anaerkil aile (anne soy takibi) yapılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Erol 2008b: 202-203).

Anaerkil toplumlarda toprak ve kadın her türlü zenginliğin, üretimin ve sanki tüm yaşamın en önemli ve en ilksel kaynaklarıdır. Toprağın ve dişinin özellikleri birbirleriyle özdeş olarak anılır. Çünkü her ikisi de adeta yaşamı sağlamaktadır. Bir kadını incitmeye kalkışan, aynı zamanda toprağı da incitmiş sayılır. Bununla birlikte, çocuklar hakkında karar verenler annelerdir, diğer üretim biçimlerinde olağan olduğu gibi babalar değildir (Kollantai 2000: 23). Ancak bu durum uzun sürmemiştir. M.Ö. 3000 yılında icat edilen teknik bir alet, pek çok şeyi yerinden oynatmaya başlamıştır. Karasaban, kadınları yeniden üretim alanından söküp atmıştır. Bunun nedeni, karasaban kullanımının erkek işgücünü gerektirmesidir (Erol 2008b: 203). Söz konusu gelişme herhangi bir zihin gücü ya da emeğini değil, yalnızca fiziksel gücü işaret etmektedir. Bu güçten yoksun olan kadınlar, erkeklere nazaran dezavantajlı bir pozisyona geçmiştir. Benzer olarak özellikle bel küreği ve değirmen taşının üretilmesiyle de tarlalar artık kadının dünyası olmaktan çıkmıştır. Kadının açık havadaki özgür ve bağımlı olmayan yaşantısı sona ermiştir (Kollantai 2000: 35).

Öte yandan, kadının artık çok daha az dâhil olduğu dışarı yaşamı, eskiye kıyasla radikal değişimler göstermiştir. Bu değişimi resmeden önemli bir parça, insanların yaşamına giren savaşlardır. Savaşlar, anaerkil hayat düzenini ve kadının dünyasını, erkeğin lehinde olmak üzere temelden etkilemiştir.

İnsanlığın doğaya ve hemcinslerine karşı mücadele ve egemen olma çabaları zaman içerisinde savaşlara yol açmıştır. Bu noktadan itibaren fiziksel güç ve üstünlük giderek önem kazanmıştır. Fiziksel gücün kaynağı olarak erkekler, savaşlarda fazlasıyla aktif roller oynamıştır (Çelik 2008: 88). Yanı sıra bakır, bronz ve demirin keşfi, madeni alet ve silahların yapımı ile başlıca kâr kaynağı haline gelen savaşlar, erkeğin zaferini getirirken eski işbölümünü alt üst etmiş ve kadını ikinci plana atmıştır (Marx, Engels, Lenin 2010: 20).

Bu yaşananlar, çok geçmeden erkek ve kadının statüleri ile rollerine de yansımıştır. Fiziksel güç gerektiren işlerin ekonomik üretimde etkili olması, kadınların özel alanlara yani evlerine çekilerek yemek, temizlik, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı, dikiş gibi işlerle uğraşmalarına neden olmuştur. Kadınların statüleri artık birer yardımcı pozisyonuna dönüşmüştür. Kendine yardım edilenler yani aslında kendine yetenler ise erkeklerdir. Böylelikle kadın, kamusal alandaki üretimden geri durmakta, buna karşın erkek yükselmekte ve ataerkil aile ile ataerkil sistem yerleşmeye toplumsal yaşama egemen olmaya doğru yol almıştır.

Ataerkil sistemin doğuşunda fiziksel gücün değerli oluşunun yanında özel mülkiyet konusu da oldukça önemlidir. Öyle ki üretimin artması, savaşların başlaması ve kadının ekonomik sistemden çekilmesi ile erkek egemenliğindeki özel mülkiyetin doğuşu birbirine paraleldir. Özel mülkiyetle birlikte servetler çoğalmıştır. Bu servet erkeklerin elindedir ve erkekler, kendi servetlerini kendi soylarından gelen mirasçılara yani çocuklarına devretmek istemektelerdir. Ancak ortada bir sorun beklemektedir: Mevcut aile sistemi çok eşliliğe dayandığından böyle bir ailede hangi çocuk hangi erkeğindir? Bu, kesinlikle çözülmesi gerekli bir sorundur. O halde aile ve evlilikler buna göre yeniden düzenlenmelidir.

İşte bu tür gerekçelerle “soyun, erkek tarafından gelmesi ile anaerkil miras hukuku ortadan kaldırılır. Geçici veya çoklu evlenmenin yerini ancak erkeğin bozabildiği tek eşli evlenme (monogami) alır. Anaerkillik yerini... erkeğin hükümranlılığına dayanan ataerkil aileye bırakır. Bu, dişi cinsiyetin büyük tarihi bozgunu olur” (Marx, Engels, Lenin 2010: 20). Bu bozgun, kadının daha çok geleceğine dokunmaktadır. Öyle ki çok eşliliğin erkek için doğal hale getirilmesi kadınların babaları ve kocaları tarafından bir meta gibi görülmesinde tarihi bir dayanak olacaktır. Metanın sahibi ataerkil aile ve ona reislik eden erkektir.

Ataerkil ailede, aile reisi olan babanın egemenliği mutlak ve kesin sayılır. Bu durumda, ataerkil ve monogamik aileler klan sisteminin tam karşıtıdır ve politik toplumların yapısına daha uygun aile türleridir. Ataerkil aile yapıları, barbarlığın son dönemlerinde ortaya çıkmıştır ve uygarlık döneminde de sürmektedir (Vogel 2003: 100). Günümüzde dahi erkekler, bireysel olarak ve kurumlar aracılığıyla kadınları

hem özel yaşamda hem de kamusal alanda kontrol altında tutmaktadırlar. Öncelikle aile kurumunda, kadının bakım emeğinden hem kendileri hem de çocukları ücretsiz yararlanarak kadının emeği ve zamanı üzerinde baskı kurmaktadırlar. Uygulanan baskı, kadınların ücretli bir işte çalışmasına engel olurken, çalışmak isteyen kadınların da iş alanlarını sınırlandırmaktadır. Ataerkil sistemde, kadınların ücretli olarak yapacakları işler bellidir. Bunlar, kadınların evde yaptıklarına benzeyen ekonomik açıdan değersiz ve niteliksiz görülen işlerdir. Bu sebeple kadınlar, ailede ve toplumda erkeklerle eşit ekonomik ve sosyal söz hakkına sahip değillerdir ve toplumsal hiyerarşide ikinci sırada beklemektedirler. Bu sıralanmanın birçok biçimi aile içindeki kadın-erkek ilişkilerinde kendini gösterir.

Örneğin ataerkil toplumda kız evlatla baba arasındaki ilişki katı sayılabilecek adap ve hizmet üzerinedir. Kızların, çocukken baba ve erkek kardeşleriyle kurdukları ilişkiler, onların bir yetişkin olduklarında erkeklerle kurdukları münasebetlerin de bir provası haline gelir. Kız yumuşak başlı, saygılı ve itaatkâr olmayı öğrenir. Anne ise bu öğrenimi aktaran başkarakterdir ve genellikle kız ile baba ikilisinin arasında durur (White 2010: 104-106). Tıpkı bunlar gibi bir ataerkil ailede yetişen bir kızı, evlenerek gelin gideceği yeni bir ataerkil aile hayatı beklemektedir.

Evlilik, ataerkil toplumdaki bir genç kız için en cazip seçeneklerdendir. Genç kız en çok da evlilik yoluyla yetişkin statüsü kazanabilir. Evlenerek erkeğin himayesine, denetim ve sahipliği altına girer. Çocukluktan yetişkinliğe neredeyse sadece bu yolla geçer. Evli bir kadın, benzer durumdaki diğer kadınlar arasında görüşlerinin ağırlığı ve saygınlığı olan kıymetli bir kadındır. Evlilik, ona denetimli ve sınırlı da olsa böyle bir statü kazandırır. Çocukluktan çıkmış bir kadın, evli değilse aynı biçimde saygı görmez ve dinlenmez (White 2010: 73). Saygıyı anne olunca özellikle erkek çocuk annesi olunca görür. Ne var ki erkek çocuk doğurmak ve bunun üzerinden yeni yeni ilişkiler kurmak, ataerkil ailelerin başka türlü özelliklerini beraberinde getirir.

Kandiyoti'nin (2011: 132-134) belirttiği gibi klasik ataerkillikte, ataerkil hükümler altındaki kızlar çok küçük yaşta iken başında kayınpederlerinin olduğu bir haneye evlilik yoluyla verilirler. Orada bu kızlar yalnızca bütün erkekler tarafından değil, kendilerinden daha yaşlı olan kadınlar, özellikle kayınvalideleri tarafından da

ezilirler. Atasoylu geniş ailedeki kadının hayat döngüsünde, genç bir gelin olarak yaşadığı zorluklar ve yoksunluklar, kendi gelinleri üzerinde kuracağı denetim ve otoriteyle yer değiştirir. İşte bu ataerkillik madalyonunun öteki yüzüdür. Çünkü ataerkil ailede erkek egemenliğindeki kadın, kendi egemenliğine aldığı diğer kadınlar aracılığıyla geleneksel kadın reflekslerini geliştirir. Söz konusu döngünün başlıca yolu ise erkek çocuk sahipliğidir. Böylece erkeklere boyun eğmek, yaşlı kadınların genç olanlar üzerindeki denetimiyle dengelenir. Kadınlar, denetleyebilecekleri tek emek gücü tipine ve yaşlılık güvencesine ancak evli oğulları yoluyla ulaşabilirler. Oğullar kadınların en önemli dayanağı olduğu için, onların ömür boyu anneye bağlı kalmasını sağlamak sürekli bir zihinsel meşguliyet yaratır.

Ataerkil sistem, kadınları özellikle de erkek çocuk annesi olmaları için zorlamakla kalmaz. Analık koşullarına da karar verir ve doğurganlık gücünü denetim altında tutar. Kuzey Afrika, Müslüman Ortadoğu, Güney ve Doğu Asya toplumlarında kadınların sahip olacakları çocuk sayısı, zamanı, gebelikten korunma yöntemini kullanma inisiyatifi ya da kürtaj olma kararları bile yok gibidir. Bireysel erkek denetiminin dışında, kilise ve devlet gibi (yani din ve siyaset) erkek egemen kurumlar kadınların doğurganlık gücü ile ilgili kurallar koyar (Bhasin 2003b: 4-5). Bu kuralların araçlar sınırlarını zorlayan din adamları veya siyasiler olabilmektedir.

Ataerkil sistemin egemen olduğu ülkelerdeki dolayısıyla Türkiye'deki kurumlar, kadınlara kutsal annelik mitini dayatmaya çalışmaktadır. Bu mite göre kadınlar anne olmalı, çocuklarına-ailesine kendini adamalı ve hayatını anneliğin gerisinde tutmalıdır. Analık ideolojisi aracılığıyla aslında kadınlar üzerindeki baskının politik ve dini temelleri açığa çıkmaktadır. Çünkü bu ideoloji, ataerkil sistemi sürekli kılan erkek ve kadın karakter modellerini yeniden çoğaltır. Özel ve kamusal alanda bölünmeler yaratarak bunu güçlendirir. Kadınlar da anne olmanın, eş olmanın mutluluk için sahte kaçınılmazlığını öğrendikçe ve içselleştirdikçe erkek egemenliğine daha çok dâhil olmaktadır. Bu çerçevede, kadını kamusal alandan dışlayan, onu toplumsal cinsiyet rolleri gereği ait olduğu yer olarak düşünülen özel alanda da güç ve otoritesinin erkekle eşit olmamasına ya da hiç olmamasına neden olan en önemli etkenlerden biri ataerkil sistemdir. İç içe geçmiş olan ataerkil sistem ve toplumsal cinsiyet rolleri, toplumlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin oluşmasına neden olmaktadır.

1.1.7. Toplumsal Eşitsizlik

İnsanlar; cinsiyet, etnik köken, ırk, aile, gelir, eğitim, mülkiyet, siyasal iktidar gibi farklı özelliklere sahiptirler. Bunların bazıları doğuştan sahip olunan özelliklerdir ki bunlara doğuştan kazanılan özellikler denir ve değiştirilmesi oldukça zordur. Diğer kısmı ise bireyin sonradan edindiği kazanımlardır. Bu iki kazanım kümesi bireyden bireye farklılıklar göstererek toplumsal eşitsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede toplumsal eşitsizlik, “toplumdaki güç, mülkiyet ve saygınlığın birey ya da gruplar arasındaki eşitsiz dağılımı sonucu birey ya da grupların toplumsal koşul ve konumları arasında ortaya çıkan ayrılıklara” (Kızılcelik, Erjem 1996: 492) denir.

1.1.7.1. Kadın Özelinde Toplumsal Cinsiyet Roller ve Eşitsizlikleri

Habermas, insan ilişkilerini, kuruluş ve işleyişine yön veren faktörler ve özellikleri bakımından iki alana ayırmaktadır. Bunlar “kamusal alan” ve “mahrem alan”dır. Kamusal alanın en önemli niteliği tüm vatandaşlara açık olmasıdır. Kamusal alan içinde bireyler ne özel alanın üyeleri olan işadamları/işkadınları ya da profesyoneller gibi, ne de devlet bürokrasisinin yasal yaptırımlarına mâruz kalan anayasal düzenin üyeleri gibi davranabilirler. Vatandaş olarak tanımladığımız bireyler ancak ve ancak toplumsal çevrelerinde herhangi bir sınırlama olmaksızın hemen herkesi ilgilendiren sorunlar hakkında birbirleriyle etkileşimde bulunabildiklerinde “kamusal alan” olarak davranırlar (Habermas 1995: 62). Ancak kadın ve erkeklerin eşit bir şekilde yer alması gereken kamusal alanda, kadınlar cinsiyetlerinden dolayı eşitsiz bir biçimde var olmaktadır.

Cinsiyet rolleri bakımından eşitsizlik derken kadının, mahrem ya da hane içi ilişkilerinden ayrı olarak toplumsal ilişkiler sistemine katılımına ilişkin toplumsal sınırlamalar anlaşılmaktadır. Örneğin Afganistan’da Taliban yönetiminin, kadınlara öğrenim hakkını tanımaması, Sudi Arabistan’da kadınların araba kullanmalarına sınırlamalar getirmeleri gibi. Gelişmiş ülkeler dâhil aynı işi yapmalarına karşılık kadınların hep erkeklerden daha düşük ücretler almaları vs. şeklinde erkeklere tanınan birçok hakkın kadınlara tanınamaması, toplumdan topluma, kültürden kültüre derece farklılıkları göstermekle birlikte cinsiyet rolleri arasında önemli eşitsizliklerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Cinsiyet rolleri ve eşitsizlikleri toplumsal cinsiyet konusunu tamamlayan önemli bir başlıktır. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumun kadın ve erkeklere geleneksel olarak yüklediği rolleri karşılamaktadır. Kadınlığın ve erkekliğin kültürel olarak kurulup öğrenilen kalıplarını cinsiyet rolleri yansıtmaktadır. Bu roller toplum tarafından kadın ve erkeklere en kökten yerleştirildiği için bireylerin benliklerinin adeta önemli birer parçası halini alır. Bireylerin neleri yapıp yapamayacağını, hangi şeyleri hayal edip edemeyeceğini şekillendirir (Bora 2008: 12).

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlığın ve erkekliğin sosyal ortamlarda ifade edilişidir. Bu roller de, aynı şekilde sosyal ortamlarda inşa edilir. Toplumsal cinsiyet rolü, kadına ve erkeğe uygun bulunan kişilik özellikleri ve davranışların onlara atfedilmesidir ve özünde toplumun kültürel karakterini dile getirir. Bir erkek için uygun olduğu düşünülen davranışlar erkeksi (maskülen), kadın için uygun olduğu düşünülen davranışlar ise kadınsı (feminen) cinsiyet rolleri olarak betimlenir. Bu kadınsı ve erkeksi roller, cinsiyetten bağımsız olarak bireylerin bulundukları ortama göre değişebilir (Dökmen 2010: 31). Aynı zamanda kendi aralarında da farklılık gösterir: Dünyanın her yerinde ve zamanında birbirinin aynı olan kadınlık ya da erkeklik rolleri yoktur denebilir. Her hâlükârda kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rolleri özdeş değildir.

Erkeklerin rollerine genelde daha fazla değer yüklenir ve bu rollerin ödülleri daha büyüktür. Kadınlarınki ise erkeklerin rollerinden radikal olarak değişiktir. Neredeyse her kültürde çocuk yetiştirme ve ev işleri konusundaki sorumluluklar öncelikle kadınlara aittir. Kadın bir bakıma yardımcı oyuncu gibidir. Erkeklerse geleneksel olarak eve ekmek getirmek ve ailenin refahını sağlamakla yükümlü baş aktörlerdir (Giddens 2008: 515). Buna göre iki cinsin toplumsal rolleri arasındaki en açık farklardan biri, kadının ev içinde erkeğinse dış dünyada sırtlandıkları rolleri yerine getirmeleridir.

Örneğin toplumsal cinsiyeti nedeniyle “kadın”, diğer statü ve rolleri ne olursa olsun öncelikle “dişi” olarak belirlenmektedir. Kadının esas rolü, iyi bir anne ve iyi bir eş olmaktır. Bu şekilde alındığında kadının dişilik, anaçlık rolünden sonra gelenler daha sönük ve ikinci planda kalmaktadır. Bilhassa aile üzerinden konuşmak gerekirse erkek ve kadınlara atfedilen toplumsal rollerin bireyin doğumuyla başladığı

söylenbilir. Örneğin Türkiye’de daha en başında kız bebekler pembe, erkekler mavi olmak üzere birbirinden farklı giydirilerek erkek ve kız çocuklarına farklı toplumsal roller atfedilmektedir. Bununla birlikte pek çok toplumda ve Türkiye’de kadınlardan yumuşaklık, uysallık, nezaket, ilgi gösterme, besleyip yetiştirme ve itaat gibi niteliklere sahip olmaları ve bunları mükemmelleştirmeleri beklenir. Erkeklerden ise güçlü, girişken, lider, özgüvenli, rasyonel, bağımsız ve rekabetçi olmaları istenir. Daha doğrusu bunlar kadınlardan ziyade erkeklere layık görülmektedir. Hatta bu niteliklerin, daha sonraki hayatlarında erkek ve kadınları cinsiyetlerine özel rollere yatkınlaştıracığı öngörülmektedir. Örneğin hem Doğu hem de Batı toplumlarında girişken doğalarının iş ve politika hayatında çalışmak için erkekleri daha yetenekli hale getireceğine inanılırken, uysal ve yetiştirici tabiatları kadınları evde bebek ve çocuk bakıcısı haline getirecek onları hemşirelik, öğretmenlik ve kütüphanecilik gibi bakım uzmanlığı olarak adlandırılan işlere yatkınlaştıracaktır (Enlwistle 2012: 216).

Bununla ilgili benzer bir açıklamayı Fine da yapmaktadır. Fine’nın belirttiğine göre, toplumsal cinsiyete ait örtük çağrışım ölçümleri erkeklerin kadınlardan daha çok bilim, matematik, kariyer, hiyerarşi ve yüksek otoriteye dayanan örtük çağrışımlara sahip olduğunu; kadınların ise erkeklerden daha fazla beşeri bilimler, aile ve evcilik, eşitlikçilik ve alt seviye otoriteyle ilgili çağrışımlara sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır (2011: 29).

Kadın ve erkek arasındaki cinsiyetçi rollerin farklılığı hakkında daha genel bağlamda düşünüldüğünde bunların önemli birer eşitsizlik göstergeleri olduğu anlaşılır. Bu yönüyle toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler hem cinsler arası rolleri temellendirmekte hem somutlamakta hem de sosyal pek çok hayati alandaki uçurumları açıkça ortaya koymaktadır.

Eşitsizlik konusu önemli ve temel toplumsal problemlerden biridir. Bunla ilgili halen tartışılan onlarca soru beklemektedir. Örneğin eşitsizlikler ne kadar doğal, ne kadar yaratılmıştır? Eşitlikçi bir toplumsal düzen mümkün müdür? Mümkünse böyle bir toplum nasıl sağlanabilir? Bu gibi sorulara yanıt aranacak başlıca yer toplumların tarihidir, yani ataerkil kapitalist toplumlardır. Bu eşitsizlikler ataerkil sistemle başlamakla birlikte, kapitalist düzenle de bu iki sistemin karşılıklı etkileşimi ile çoğalarak devam etmiştir ve de etmektedir.

Tarihsel açıdan anaerkil düzenin yerini ataerkil sistemin aldığı vakitten bu yana kadın ile erkeğin toplumu eşit bir biçimde paylaştıkları görülmemiştir. Gerçi anaerkil sistemde de eşitsizliklerden söz edilebilir fakat oradaki asimetride kadın öndedir. Ataerkillikte ise erkeğin hâkimiyeti yüksektir. Söz konusu erkek egemenliği modern toplumda eskiye oranla görece de olsa yumuşamışa benzemektedir. Yine de pek çok toplumda yaşamın hemen her alanında kadının ikincil statüsü ciddi oranda varlığını sürdürmektedir. Öyleyse kadının bu pozisyonunu dışa vuran toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sadece geleneksel toplumlarda değil, modern olarak adlandırılan toplumlarda da hâlâ devam etmektedir. Bu durum en temelde geleneksel kadın rollerini sürdürme isteğinden ve var olan ekonomik sistemin çelişkili çıkarlarından destek görmektedir.

Eşitsizliklerin önemli bir ayağı olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden önce, eşitlik olgusuna göz atılabilir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin, toplumsal kurumlar içinde mevcut kaynakları, fırsatları ve gücü kullanımlarındaki eşitliklerini ifade etmektedir (Ecevit 2003: 83). Örneğin Dünya Sağlık Örgütüne göre toplumsal cinsiyette eşitlik; karar verme, seçme fırsatlarını kullanma, kaynakların ayrılması, kullanılması ve hizmetleri elde etmede cinsiyete bağlı ayrımcılık yapılmaması olarak tanımlanmaktadır (Uluocak, Aslan 2011: 30). Berktaş'a göre de eşitlik denince, kadınlar ile erkeklerin ortak bir insani özü paylaştıkları, başka bir deyişle kadınların, özgür bireyler olarak ortak nitelikleri açısından erkeklerle eşit değere sahip oldukları anlaşılmaktadır (1998: 102).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise bu alanlarda bir cinsin diğerine göre eşitsiz bir şekilde konumlanmasını anlatmaktadır. Söz konusu eşitsizliklerin dezavantajları şüphesiz kadını hedef almaktadır. Yani toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizliklerden en fazla etkilenen cinsiyet kadındır.

Kadınlara karşı gerçekleştirilen eşitsiz uygulamalarla farklı şekillerde karşılaşılır. Örneğin dünyanın farklı bölgelerinde cinsiyetinden dolayı yeni doğan bir kız çocuğu boğularak öldürülürken başka bir kıza sünnet uygulanmakta; bir başkasının cinsellik konusundaki eğitim alma hakkı engellenebilmektedir. Yine bir genç kız tecavüz sonucu oluşan gebeliğini ailesinin dini inanışları nedeniyle sürdürmek zorunda kalmakta ya da kız çocuklarının sağlığı erkeklerinkinden daha az

önemli görüldüğünden kızlar hekime götürülmemektedir (Üner 2008: 7). Bunlar, doğrudan sosyal hayatın içindeki çıplak gerçekler olarak kendini sergilemektedir

Öte yandan Sayer'in belirttiği gibi, toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsizlikler, asıl olarak tarihi devirlerden günümüze kadar aktarılan kümülatif bir ürün olarak görülebilir ve genel olarak erkeklerin kadınlar üzerindeki baskı ve şiddetiyle örgütlenmiştir (2011: 14). Kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler; insan bilinci, dil ve toplumsal deneyimlerin kurumsallaşmış yapıları içerisinde sürekli şekilde yeniden üretilmekte olan patriarkal toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde kökleşmiştir.

Bu taraftan değerlendirildiğinde kadınlara erkek arasında görülen eşitsizliklerin ana kaynaklarını kişisel duygular ve kişiler arası ilişkiler, ekonomik örgütlenmeler, yaşanan kültür ve devlet düzeninin bütün düzeylerinde görülen karmaşık toplumsal cinsiyet rolleri oluşturmaktadır (Sayer 2011: 13-14). Chodorow ve Eagly'ye göre de, kadınlar ve erkeklere uygun gördüğümüz özellikler ve beklentilere dair inançlar, geleneksel olarak topluma yerleşmiş bulunan sosyal rollere ilişkin algılardan kaynaklanır (Akt: Sayer, 2011: 13).

Bahsi geçen bu köklü toplumsal/tarihi gelişmeler bugünlere uzanmış birçok veri ve istatistikle açığa çıkmaktadır. Aşağıda aktarılanlar hem toplumsal cinsiyet rollerinin sonuçlarını hem de kemikleşme eğiliminde ısrar eden toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yansıtmaktadır.

Örneğin Dünya Ekonomik Forumu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin belli göstergelerini rekabet ölçümleri (measures of competitiveness) arasına katmıştır. İlki 2005'te yayımlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporlarından 2006 tarihli olanı, 115 ülkede kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin derinliğini ölçmekte dört kritik alan belirlemiştir. Eğitime erişim, ekonomik katılım ve fırsatlar, sağlık ve siyasal güçlenme ile birlikte bu dört kritik alandan biridir (Tan 2008: 30). Bu rapor, araştırma kapsamına giren hiçbir ülkede toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılamamış olduğunu, ancak bazı ülkelerin toplumsal cinsiyet uçurumunu kapatmada diğerlerinden ileride bulunduğunu göstermektedir. (Gelişmiş ülkelerde bu eşitsizlik durumu daha az dikkat çekerken, gelişmekte olan ülkelerde ise durum ağırdır.)

Dünya Ekonomik Forumu'nun (DEF) 2015 Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'nda ise Türkiye cinsiyet eşitliğinde 145 ülke arasında 130. sırada yer alırken, 2016 yılında da benzer şekilde 144 ülkenin değerlendirildiği raporda 130'uncu sırada yer bulmuştur. Rapora göre hiçbir ülke cinsiyet eşitsizliğini gideremezken, bu amaca en çok yaklaşanlar yine İskandinav ülkeleri oldu. 144 ülkenin değerlendirildiği raporda cinsiyet eşitliğinde en iyi durumda olan ülke 2016 yılında bir önceki yılda olduğu gibi İzlanda olurken; İzlanda'yı, Finlandiya, Norveç, İsveç takip etmektedir. Listenin son sırasında ise Yemen bulunmaktadır. Kadınların eğitim oranı ile 2015 yılı raporunda küresel çapta 105'inci sırada gelen Türkiye, 2016 yılında 109'uncu sıraya gerilerken, kadınların istihdama katılım oranı yüzde 32'den 33'e yükselmiştir.(<http://www.buikad.org/tr/kuresel-cinsiyet-ucurumu-raporu/>)

Yine Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin çalışmaları sonucu dünya genelinde kadınların eğitimleri ile ilgili veriler kadınların eşitsizlikleri çocuk yaşta deneyimlediklerini göstermektedir. Örnekte Dünyada okuma yazma bilmeyen 774 milyon yetişkinin üçte ikisi kadınlardan oluşmaktadır (United Nations 2010: 43). İlköğretim çağındaki 72 milyon çocuk okula gidememektedir. Bunların 39 milyonu yani yaklaşık % 54'ü kız çocuğudur (United Nations 2010: 43).

Türkiye'de de kadınlar ikincil toplumsal konumları nedeniyle daha az okuryazardır. TÜİK verilerine bakılırsa 2012 yılında da nüfusun %4,1'i (2.788.757) okuma yazma bilmemektedir. Burada kadınların %6,8'i, erkeklerin %1,4'ü okuma-yazma bilmemektedirler (TÜİK 2014: 61). Oysa okul, kadınların erken yaşta evlilikten kaçınmasını sağlayan en önemli belirleyicilerden biridir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde, yani cinsler arası eğitim fırsat ve eşitliklerinin problemlili olduğu yerlerde, üç kız çocuğundan biri 18 yaşından önce evlendirilmektedir (The World Bank 2014: 11-19).

Cinsiyet rolleri ve eşitsizliklerine dair bir başka alan bilimsel arenadır. Bu alandaki eşitsizlik oranları da oldukça çarpıcıdır. Öyle ki dünya genelinde tüm bilimsel araştırmacıların dörtte birinden biraz fazlasını kadınlar oluşturmaktadır (United Nations 2010: 43). Geriye kalanlar ise erkek araştırmacıların varlığını yansıtır.

Görüldüğü gibi hem dünyada hem Türkiye’de okuma yazma bilmeyenlerin, okula gidemeyenlerin ve bilim yapmayanların çoğunluğunu ikincil toplumsal konumda bulunan kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum, kadınların güçsüzleşmesine ve yoksullaşmasına açıkça neden olmaktadır. Çünkü eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Yoksulluk arttıkça eğitim olanaklarına erişim azalmakta, eğitim düzeyi düştükçe de yoksulluk artmaktadır. İşgücü piyasasının gereksinim duyduğu eğitim ve beceriden yoksun olmaksı daha çok işsizlik ya da düşük ücretli işlerde çalışmak anlamına gelmektedir (Karataş 2003: 130; Alptekin 2014: 25; Gül Sallan vd 2014: 165).

Eğitim düzeyinin yanı sıra alınan eğitimin türü de kadın ile erkek arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tırmandırmaktadır. Kadınlar, toplumda ikinci plana yerleştirilen cinsiyetleri nedeniyle yalnızca buna uygun olduğu düşünülen mesleklerde çalışıp o mesleklerle ilgili eğitim görürken, erkekler prestiji yüksek, topluma yön veren mesleklerle ilgili eğitimden alırlar. Örneğin sağlık alanında kadınların çoğunlukla ebelik, hemşirelik gibi toplumsal cinsiyet özellikleriyle örtüşürülen mesleklerde yer alması, erkeklerin ise doktorluk, hastane yöneticiliği gibi maddi manevi daha itibarlı alanlarda yer alması tesadüf değildir. Benzer bir durum okullarda da görülmektedir. İlkokul öğretmenlerinin çoğunluğu kadınlardan oluşmasına rağmen, okul müdürleri erkeklerden seçilmektedir.

Dökmen bu durumu, “cam tavan etkisi” olarak nitelendirmektedir. Cam tavan ifadesi, bireysel bir yetersizlik nedeniyle yükselmemeyi değil, sadece kadın olmaktan dolayı yükseltilmemeyi ifade etmektedir. Kadınların liderlik yeteneğine sahip olmadıkları inancı; kadınların erkek çalışanlar üzerinde otorite olarak kabul edilmelerini önleyen sosyal değerler, davranışlar ve cinsiyet rolü sosyalleşmeleri; kadınların iyi bir liderlik için gerekli erkeksi özelliklere sahip olmadıkları algısını yani cam tavan etkisini yaratmaktadır (2010: 204). Bu nedenle de hiyerarşinin tepesine doğru kadın sayısı azalmakta hatta sıfırlanmaktadır.

Kadınlar ücretli işte çalışırken, kazanç konusunda da eşitsizlikler yaşarlar, erkeklerle aynı işi yapan kadınlar erkeklerden daha az kazanırlar. ILO’nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) 83 ülke analizine göre, ücretli işlerde kadınlar erkeklerden ortalama yüzde 10 ile yüzde 30 daha az kazanırlar. Ücret farkı özellikle

Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde daha keskin, yüksek gelirli OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ülkelerinde bile fark bulunmaktadır (The World Bank 2014: 2). Avrupa ve Orta Asya işgücü pazarı analizlerine göre, başlıca politik bir amaç olarak toplumsal cinsiyete dayalı ücret farklılıkları azalmasına rağmen, ilerleme yavaş kalmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, kadınlar ve erkekler arasında ekonomik anlamda saatlik kazanç farkı yüzde 15'tir. Erkekler kadınlardan yüzde 15 daha yüksek ücret almaktadırlar (United Nations 2009: 30).

Türkiye'de de ücretli çalışan kadınlar ile erkekler arasında ücret farkı bulunmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2015 Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre, ücret eşitliğinde Türkiye 145 ülke arasında ise 82. sırada yer almaktadır. Yine rapora göre Türkiye'de bir kadının kazandığı 1 ABD Dolarına karşılık, aynı işi yapan bir erkek 2,56 ABD doları kazanmaktadır (<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/169436>). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nın 2014 yılı sonuçlarına göre ise, yüksek öğretim mezunu düzeyinde bir kadın çalışanın ortalama yıllık ortalama esas iş geliri, aynı eğitim düzeyinde bir erkek çalışanın yıllık ortalama esas iş gelirinden %1,3 oranında düşük gerçekleşirken, bu farkın en fazla olduğu eğitim düzeyi %1,8 ile lise altı eğitilimlerdir (TUIK 2016 Sayı: 21519). Görüldüğü gibi hem dünyada hem Türkiye'de kadın emeği, ister kullanım değeri taşıyın isterse meta üretsин görünmezdir; 'özgür ücretli emek' gibi gözükmez (Mies 2012: 220).

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusunu çarpıcı kılan bir diğer alan siyaset dünyasıyla ilgilidir. Siyaset, kadınlar açısından cinsiyet ayrımının en yoğun yaşandığı alanlardan biridir. Siyaset, erkeklerin neredeyse tamamen tekelinde ve lehine olmak kaydıyla eşitsiz paylaşarak, kadınların toplumdaki görünürlüklerini zayıflatıp güçsüzleştirmektedir. Örneğin dünyada sadece 14 kadın devlet ya da hükümet başkanlığı yapmaktadır. Yalnızca 23 ülkede kadın milletvekilleri parlamentoda önemli bir kitleyi (yüzde 30'un üzerinde) oluşturmaktadır. Kadınlar, yerel yönetimlerde de karar verme pozisyonlarında çok düşük seviyede temsil edilmektedirler (United Nations 2010: 111). Benzer içerikteki bir örnek Türkiye'den de gelmektedir. 1 Kasım 2015 seçim sonuçlarına göre Türkiye'de 550

milletvekilinden 81'i (%14.7) kadındır; kadın bakan sayısı ise yalnızca 1'dir (<http://www.basbakanlik.gov.tr/>).

Bütün bunlarla beraber cinsiyet eşitsizlikleri konusunun paradoksal bir yanı da vardır. Kadına yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadınların da onayından geçmekte gibidir. Öyle ki kadınlar, yaşadıkları toplumda kadınlık rolü ile kendini gerçekleştirme olanaklarının neler olduğunu ancak bazı bağımlılıkları fark ederek öğrenirler. Erkekler hükmetmeyi, kadınlar boyun eğmeyi öğrenmektedirler. Bu öğrenme sonucunda kadınlar özel alanda tutuklu kalırlar, kamusal alandan dışlanırlar. Böylece ikincil konumda olma ve ezilmişlik duygusu kadınların kendilerine birey olarak saygı duymalarını ve özgüven oluşturmalarını engeller (Kahraman 2010: 30-31).

Sonuçta gerek Türkiye’de gerekse dünyada kadınların özel ve kamusal alanlarda toplumsal konumlarının yükseltilmesi için, kadınların yaşamın her alanına erkeklerle eşit bir biçimde katılması ve “anne ve eş” olarak değil “birey” olarak görülmesi sağlanmalıdır.

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASI

“Toplumsal cinsiyet”, her şeyden önce bir olgudur². Bilindiği gibi olgu, bir toplum nüfusunun ilgili olduğu konuyla bağlantılı olarak insanlar arasındaki

² Olgü, insan bilincinden bağımsız olarak var olan ve dışsallık özelliğine sahip ola, o yüzden bireylerin neleri yapıp neleri yapmamaları konusunda davranmaya yöneltecek zorlayıcı gücü bulunan sosyal bir oluşumdur. Başka bir ifadeyle “toplumsal olgular, bireylere dışsal olan ve tek tek kişilerin yaşamları ile algılamaları dışında kendi gerçekliklerine sahip olan davranış, düşünce ya da duygu biçimleridir” (Giddens 2008: 47). Durkheim’e göre toplumsal olgulara dayanan “davranış ve düşünceler yalnızca bireyin dışında olmakla kalmaz, aynı zamanda buyurgan ve zorlayıcı bir güce sahiptir ve bu güç sayesinde birey istesin ya da istemesin kendini ona dayatır” (Durkheim 2014: 32). Durkheim bunu şöyle dile getirmektedir: “Toplum olarak uzlaşıya varılmış şeylere uymadığımda, sözgelimi giyindiğim zaman yaşadığım ülkede ve içinde bulunduğum sınıfta benimsenen alışıkları dikkate almadığımda, insanların benimle alay etmesi ve benden uzaklaşması gerçek bir cezaya benzer sonuçlar yaratır” (Durkheim 2014: 33).

Toplumdaki bireylerin, toplumsal cinsiyet algılarının kendi bilinçleri dışında, kendinden önce gelişmiş toplumsal olgulara yaslanması da buna bir örnektir. Kadının toplumsal konumunu belirleyen toplumsal cinsiyet önsel bir toplumsal olgudur. Toplumda hâkim olan toplumsal cinsiyetle ilgili davranış, düşünce ve duygu biçimleri kadın ve erkeklerin statü ve rollerini şekillendirmektedir. Kadın ve erkekler, bu rol ve statüleri yerine getirmek için üzerlerinde toplumsal bir baskı hissederler. Kadın ve erkek doğduğu andan itibaren, toplum tarafından yaratılmış olan cinsiyetlere özgü düşünce ve duygu biçimlerini, statü ve rollerini öğrenmeye başlarlar ve onlara göre yaşarlar. Dolayısıyla kadının toplumsal konumunu içinde yaşadığı toplumun kadına yüklediği toplumsal cinsiyet kalıpları belirlemektedir. Kadınlar, bu kalıpları ya içselleştirerek ya da zoraki toplumsal baskıyla yerine getirirler. Bu nedenle, toplumdaki kadınların konumları genelde birbirine benzer.

etkileşimler sonucunda oluşur ve o alana ilişkin insan ilişkilerini düzenleyici bir rol üstlenir. Bu yüzden her olgu, bir oluşum sürecini içerdiğinden toplumsal cinsiyetin oluşması da, birey-birey, birey-grup, birey-toplum ve grup-grup arasındaki etkileşimler sürecinde oluşmaktadır. O bakımdan bu etkileşim süreçleri, toplumsal cinsiyetin oluşumu ya da inşası sürecini meydana getirmektedir. Doğal olarak bu sürece etki eden faktörler, aynı zaman toplumsal cinsiyet olgusunun oluşumunda da etkili olmaktadır.

Biyolojik cinsiyet kavramı, “kadınlık” ve “erkeklik” olgularını kapsamaz. Sadece “dişi” ve “erkek” olgularını kapsar. Nitekim Simone de Beauvoir da, “kişi kadın doğmaz, kadın olur” demektedir (Akt. Butler 2012: 54). O bakımdan “kadınlık” ve “erkeklik” olguları, doğuştan getirilen değil, sosyalizasyon süreçleriyle toplum tarafından oluşturulan olgulardır.

Toplumsal cinsiyetin inşası, cinsel kimliğin inşası sürecidir. Başka bir ifadeyle toplumsal cinsiyetin inşası süreci, “kadınlık” ve “erkeklik” statülerinin (sosyal konum) oluşumu ve bu olgulara atfedilen anlamların, değerlerin ve normların biçimlenmesi süreçlerini kapsamaktadır. Eğer toplumda erkek ve kadınların nasıl davranmaları, neleri yapıp neleri yapmamaları, onların hak, görev ve sorumluluk sınırlarının ne olduğu, ne şekilde giyinip kuşanmaları gerektiği, duygu, düşünce, beğeni ve tepkilerini ne şekilde ortaya koymaları gibi gündelik hayatın her alanına ilişkin tutum ve davranış kalıpları şemalaştırılıyor ve tanımlanıyorsa, toplumsal cinsiyet inşa ediliyor demektir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, anlamlar, değer ve normlar aracılığıyla inşa edilmektedir. Bu öğeler aracılığıyla oluşmuş olan toplumsal cinsiyet, böylece kültürel nitelik göstermekte ve giderek toplum üyelerinin beklentilerini ve algılama tarzlarını etkilemektedir. Böylece bir toplumda her kadın ve erkek, kendisinden nelerin beklenildiğini bilir ve kendileri de hem ona göre davranır hem de başkalarından o şekilde davranmalarını beklerler. Böylece beklentiler, aynen mahalle baskısı gibi işlev görerek kadınların ve erkeklerin, kendilerine biçilmiş rol gereklerini yerine getirmelerine motive ederler. O bakımdan toplumsal cinsiyet, biyolojik olarak erillik ve dişilik üzerine kurulmuş toplumsal ve kültürel aşamalarla ilintilidir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir. Sözgelimi, kimi insanlar yanlış cinsiyetlere ait bedenlerde doğduklarına inanmakta ve yaşamlarının bir

noktasında cinsiyetlerini değiştirerek ya da karşı cinsin yaşam tarzını benimseyerek bu yanlışı kendilerince onarmaya çalışmaktadırlar (Giddens 2008: 505).

Bununla birlikte bazı dūřūnūrler, toplumsal cinsiyetin, biyolojik cinsiyetten būtūnūyle baęımsız deęil, onunla ilintili olduęunu belirtmektedirler. Őrneęin Bhasin, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın, kadınların, anatomileri nedeniyle erkeklerin hūkmū altındaki ikincil konumla bař edebilmek için ortaya konuđunu anlatmaktadır (2003a: 4). Bu bakımdan Bhasin'in sōylemek istedięi řey, kadınların biyolojileri nedeniyle karřılařtıkları haksız ayrımcılıkların toplumsal cinsiyet uygulamaları üzerinden dıřa vurulmasıdır.

Toplumsal cinsiyeti gōrūnūr kılan en önemli faktōr, hemen būtūn toplumlarda statū ve roller bakımından hemen būtūn toplumlarda kadınların erkeklerin gerisinde kalmalarıdır. Nitekim Bhasin, toplumsal cinsiyet kavramıyla, sosyal olarak kurulan ve Őęrenilen bir řema olan erkeklik rolūnūn kadınlar ūzerindeki baskısının doęal olmadıęını belirtmektedir (2003a: 4). O halde sorulması gereken soru řudur: Biyolojik iřlevlerinin ya da doęal iřbōlūmūnūn ōnemi bakımından kadın ve erkek cinsi arasında önemli farklılıkların olmamasına karřılık (ūnkū birinin iřlevini yerine getirmesi, dięerinin varlıęına ve cinsler arası iřbirlięine baęlıdır) niçin hak, gōrev ve imtiyazların daęılımı bakımından erkek cinsi, kadının cinsinden daha avantajlı konumda bulunmaktadır? Eęer erkek cinsini avantajlı konuma getiren faktōrler varsa, bunlar nelerdir ve ne řekilde etki etmektedir?

1.2.1. Toplumsal Cinsiyetin İnşasında Rol Oynayan Faktōrler

Toplumsal cinsiyet, tarihsel bir nitelik gōstermektedir. Bunun nedeni, toplumsal cinsiyetin ekonomik, sosyal ve kūltūrel sūreler sonucunda inřa olmasıdır. ūnkū eęer toplumsal cinsiyetten sōz ediyorsak bu cinslerin hak, gōrev ve imtiyazlarından, dolayısıyla bu cinslere atfedilen konumlardan ve bu konumlara iliřkin anlamlar, deęerler ve normlardan bahsediyoruz demektir. Dolayısıyla hem “kadınlık “ ve hem de “erkeklik” kategorileri, birer toplumsal konumdur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin inřası ya da kadının yūkseliři sūreci, kadınlık ve erkeklik konumlarının oluřumu sūrecini içermektedir. Birey sosyal yapının, sosyal hiyerarřiler içinde yer alan konumlar arasındaki karřılıklı baęlanmalar sonucunda oluřtuęunu dikkate alacak olursak tarih boyunca kadın ve erkeęin, kadınlık ve

erkeklik konumlar aracılığıyla gerek küçük gruplar ve gerekse toplum içindeki hiyerarşik yapılara belli tarzlarla ve ast- üst ilişkileriyle bağlandıkları açıktır. Bu bağlanma biçimleri, hak, görev ve imtiyazların dağılımı bakımından bazen kadınlık ve erkeklik konumlarını birbirlerine yaklaştırmış, bazen ve bazı toplumlarda kadını, bazı zaman ve toplumlarda da erkeği öne çıkartmıştır. Örneğin Ortaçağ Avrupası'nda kadın, evlendiğinde hiçbir yasal hakka sahip değildir. Evlenen kadının tüm haklarını yasalar önünde “koca” temsil etmektedir. Bu nedenle evli bir kadın örneğin sözleşme yapamamakta, mülk sahibi olamamakta ve çocukları üzerinde herhangi bir hak veya kontrol talep edememektedir (Öztürk 2011: 23). O bakımdan toplumsal cinsiyetle bağlantılı olarak cevap bulunması gereken en önemli konulardan biri, kadın ve erkekleri görece avantajlı ve dezavantajlı cinsler ya da kategoriler haline getiren faktörlerin neler oluşu ve bu faktörlerin bu sürece ne şekilde etki ettiği.

1.2.1.1. Üretim ve Teknolojinin, Kadının Konumunun Yükselişindeki Etkisi

Toplumun bir üyesi olarak erişkin her insanın üretim ve tüketim işlevleri bulunmaktadır. Tarihsel belgeler, üretim işlevinin, hem mesleklerin ve hem de bireylerin hiyerarşiler ağı içindeki konumlarının belirmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin paleolitik çağlarda özellikle orta ve yukarı paleolitik dönemlerde toplulukların temel geçim kaynakları, avcılığa dayanmaktaydı (Şenel 1985: 41-90). Bu dönemde avcılık, toplumun beslenmesi ve dolayısıyla varlığını koruması için hayati önemde olmasından ötürü, avcılık görevini üstlenmiş olan erkekler, hiyerarşik anlamda kadınların önünde gelmekteydiler. Çünkü bu dönemlerde kadınlar toplayıcılık yaparken erkekler, fiziki güçleri nedeniyle avcılıkla uğraşmaktaydılar. Ancak kadının bu dönemlerde toplayıcılık yaparken yabani buğday devşiriciliğine başlamaları, kadının topluluk hayatı içindeki ekonomik gücünü görece artırmıştır. Çünkü yabani buğday toplayıcılığı olan devşiricilik, toplayıcılıktan daha verimli olmuştur. Ancak MÖ. 12000 yıllarına yaklaşırken kadınların buğday üreticiliğini keşfetmeleri ve öğrenmeleri, eski topluluklardaki hiyerarşik yapıyı altüst etmiştir (Şenel 1985: 141-200). Çünkü buğday üreticiliği, avcılığa göre hem daha çok verimli ve hem de istikrarlı olduğu görülmüştür. Bu durum, buğday üretme bilgisi, becerisi ve gücünü elinde bulunduran kadınların

statülerini yükseltmiştir. Kurthan Fişek gibi bazı düşünürler (1968: 2-15), “Anaerkil” dönemin (kadın egemen ya da ana soy takibinin yapıldığı) bu aşamada ortaya çıktığını ileri sürmektedirler. Ancak Gordon Childe, ‘Tarihte Neler Oldu’ adlı eserinde, MÖ. 3000 yılında karasabanın icat edilmesi ile toprağı ekime hazırlamanın daha pratik hale gelmesi, ancak bu arada fiziki güç üstünlüğü nedeniyle karasabanın erkekler tarafından kullanılabilmesi sonucu tarım üretiminde kadın gücünü kaybetmiş ve erkeğin konumu yeniden yükselmiştir. Böylece karasaban teknolojisinin icadı, kadının statüsünün yeniden erkeklerin statüsünün gerisinde kalmasına yol açmıştır. Ancak hemen belirtilmelidir ki kadının konumunun yükselmesinde teknolojinin, sanayi devrimi aracılığıyla olumlu etkileri de olmuştur. Çünkü karasabanın icadı, kadını o dönemin hâkim üretimi olan tarım üretiminin dışına itmiş ve bu durum, yüzyıllarca devam etmiştir. Bunda kuşkusuz ilkel tarım tekniklerinin fiziki gücü gerektirmesi ve erkeklerin, fiziki güç bakımından kadınlardan üstün olmalarının etkisi olmuştur. Ancak sanayi devrimiyle birlikte bir yandan tarım dışı üretim alanlarının artması, bir yandan makineleşme ve diğer yandan da kadınların öğretim süreçleri aracılığıyla yeni üretim alanlarındaki bilgi ve becerilerini artırmaları, kadınların üretim alanına yeniden girmelerini mümkün kılmıştır. Kadının bu yolla üretim alanına yeniden girdiği toplumlarda konumları yeniden yükselmiştir.

1.2.1.2. Dinin Etkisi

En genel tanımıyla din, iman, ibadet ve cemaat olgularından meydana gelmiş karmaşık bir sistemdir. Berktaş dini, “kutsal bir dünyayla ilgili inanç ve pratikler sistemi” (2014: 18) olarak tanımlamaktadır. Macdonis’e göre ise, “din, kutsal kabul etme üzerine kurulu, inanç ve pratikleri kapsayan toplumsal bir kurumdur” (2013: 488). Benzer bir tanımlı Marshall’da yapmaktadır. Ona göre “din kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler kümesidir”(2009: 156). Bu inançlar, semboller ve pratikler, kadınların toplumsal cinsiyet rollerini ve toplumsal konumlarını etkilemektedir.

Din, kendisine özgü ilkeler, anlamlar, değerler ve normlar aracılığıyla sadece kutsal olanla değil, aynı zamanda cemaat üyeleri arasındaki ilişkileri de düzenleyen en önemli toplumsal olgulardan ve kültür öğelerinden biridir. Din bu yolla üyelerini

belli bir hiyerarşi içinde birbirlerine bağlama, böylece onların, gerek o dinin mensubu olarak ve gerekse toplumsal bir konumu işgal eden bireyler olarak neleri yapıp neleri yapmamaları gerektiği konularında buyurucu güce sahip önemli bir olgudur.

Din, insanların içinde bulundukları hayatı anlama ve anlamlandırma açısından önemli bir işleve sahiptir. Bireyler sosyal olayları değerlendirirken dini önemli bir ölçüt olarak görmektedirler. Bu yapı kendisini en fazla aile ilişkilerinde göstermektedir. Evlenme, boşanma, kadın-erkek ilişkileri, kadının çalışıp çalışmaması gibi konularda din toplum içerisinde bireylerin davranışlarını etkilemektedir (Geçer 2016: 24). Hatta kendilerini dindar saymayan insanlar bile, dinin ‘kadınlık’ ve ‘erkeklik’ kalıplarını ve imgelerini benimserler, onlar aracılığıyla düşünürler (Berktaş 2014: 16). Dolayısıyla “toplumsal cinsiyetin” ve kadınların “toplumsal konumlarının” oluşmasında dinin önemli bir fonksiyonu vardır.

Buyurucu güç olan din, erkeklerle kadınlara farklı şeyleri yapmalarını emretmektedir. Bu farklılıkta her iki cinsin haklarını eşit düzeyde gözetecek şekilde değil, kadınları dezavantajlı bir konuma düşürecek şekilde işlemektedir. Bu dezavantajlı konum tek Tanrılı dinler olan Hristiyanlıkta da, Yahudilikte’ de, İslamiyet’te de mevcuttur. Ancak Berktaş’ın dediği gibi, “belli bir dinsel toplulukta kadınların durumunu ve statüsünü incelerken yalnızca dinsel dogmaların özelliklerini değil, o toplumun ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel bütün koşullarını göz önünde tutmak gerekir” (2014: 15). Bu nedenle, dinlerin kadınlarla ilgili emrettiklerinin uygulanması zamanla bulundukları topluma, bölgeye göre değişebilmektedir. Fakat değişmeyen şey, dinlerin ataerkil özelliğidir. Bu özellikte, kadınların toplumsal konumlarının oluşmasında her zaman etkili olmaktadır.

“Tek tanrılı dinlerin ortak özelliği, ataerkil sistemin doğuşu ve kurumlaşması ile olan etkileşim sonucunda kadını ve erkeği mutlak ve hiyerarşik bir biçimde ikiye bölen katı toplumsal cinsiyet rollerinin vazedilmesi, erkeğin üstünlüğüne dayanan ataerkil aile ilişkisinin kutsanması ve bu bağlamda kadın bedeni üzerindeki denetimin yasallaştırılıp meşrulaştırılmasıdır” (Berktaş 2014: 26). Tek tek dinlerin kadınlıkla ilgili söylediklerine bakacak olursak bu yapıyı görebiliriz. Örneğin Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil’de, “Erkek... o, Tanrı’nın benzeri ve yüceliğidir.

Kadın da erkeğin yüceliğidir. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı” (Macionis 2013:492). Bu nedenle İncil’de, “Ey kadınlar, Rab’be bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih bedenin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih’e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da her durumda kocalarına bağımlı olsunlar” (Macionis 2013:492) denir. Burada kadınların her durumda erkeklere itaat etmesi, hizmet etmesi gerektiği ve onların varlığı nedeniyle var oldukları vurgulanarak, erkeklerin üstünlüğü meşru hale getirilmektedir.

Yine Hristiyanlık ta “kadın, dinin öğretildiği ve ibadet edildiği toplantılara katılabilir, öğrenebilir, ancak kadın erkeğe bir şey öğretmez, din hocalığı yapamaz, öğretmediği gibi soru da soramaz, kadın sessizce dinlemelidir, bir sorusu varsa evde kocasına sormalıdır, kadın süslenmemelidir, onun süsü dindarlara yakışır biçimde sade giyinip erkeğe itaat etmesidir, erkek kadının egemenidir, çünkü önce Adem, sonra Havva yaratılmıştır, aldatılan da Adem değil, kadındır, kadın aldatılıp suç işlemiştir” (Tekin 2014: 12).

Hristiyanlık geleneğinde, kadına verilen en önemli görev ise, diğer dinlerde olduğu gibi çocuk doğurmaktır. Kadın, Hristiyanlığa göre ayıplı ve kabahatli olup, doğum yaptıkça günahından kurtulacaktır (Gürhan 2010: 68).

Yahudilik te tıpkı Hristiyanlık gibi ataerkil sistemi desteklemektedir. Bunu en, net bu dine mensup olan erkeklerin günlük okumakla yükümlü oldukları şu dualarında görebilmekteyiz: “İlahi Tanrım, âlemin yaratıcısı şükürler olsun ki Yahudi olarak doğdum. İlahi Tanrım, âlemin yaratıcısı şükürler olsun ki köle olarak doğmadım. İlahi Tanrım, âlemin yaratıcısı şükürler olsun ki kadın olarak doğmadım” (Macionis 2013:492).

Tevrat’ göre, “ilk kadın Havva, yılanı kanıp bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini Âdem’e yedirmesi nedeniyle şeytanla birlikteliğin bir sembolü olarak yorumlanır. Onun cennetten kovulmasına bir sebeptir. Başlangıçta Âdem ölümsüzdü, fakat meyveyi yemesinden sonra erdemliliğiyle birlikte ölümsüzlüğünü de yitirir. Kadın erkeğini aldatmıştır ve üreme lanetine uğrayan tek sorumlu kişi olmuştur. Bundan böyle sadece yaşayanların annesidir. Sonuçta ölümü evrene Havva

getirmiştir ve cinselliği ile sürekli horlanmaktadır” (Topcan 2010: 19). Dolayısıyla “Musevilikte kadın-erkek eşitliğinden bahsetmek dahi günahtır; onlara göre tanrı kadınlar ve erkekler arasına görev dağılımını çok açık ve net bir şekilde açıklamış ve ayırmıştır. Onlara göre eşitlik, tanrıya alenen itaatsizlik ve isyandır. Musevilikte, kadının görevleri: bol  ocuk doğurmak, çocuklara bakmak, evi temizlemek, yemek pişirmek vb. iken, erkeğin görevleri: Tevrat derslerine gitmek ve çalışıp eve para kazandırmaktır” ( zkohen 2014: 14). “Tevrat’ta evlilik, boşanma ve mirasa ilişkin kurallar tümü ile erkeklerin lehinedir. Toplumsal ya ayı ta poligami egemendir. Erkeğin aynı anda birden çok e i olabilmektedir. Fakat kadının böyle bir olanağı yoktur” (Gürhan 2010: 67).

Yine Yahudilik inancına göre, “rahiplerin kurban ve adak işlemlerini yapabilmeleri için her zaman dinsel olarak temiz olmaları gerekir. Oysa kadınlar adet gördükleri dönemde kirli sayıldıkları için bu görevleri yerine getiremezler ve dinsel bakımdan noksan sayılırlar. Bu anlayış İslamiyet’te de vardır, adet görme yaşındaki bir kadının kurban kesmesi caiz değildir”(Berkay 2014: 96-97).

Genel olarak bakıldığında Hristiyanlık ve Yahudilik inançlarında kadının toplumsal konumu erkekten düşüktür ve kadın, erkeğe bağımlı ikinci sınıf insan konumundadır. Bu ikinci sınıf insanın yaşamı ise sadece özel alanla sınırlandırılmıştır.

İslam’da ise, kadının statüsü Kuran’da geçen ilkelere göre belirlenir. Bu ilkelerin çoğu Nisa Suresi’nde yer almaktadır. Kuran’da kadını tanımlayan hukuk, toplumda kadının ve erkeğin yerine getireceği rolleri kesin çizgilerle belirlemektedir. Kadını toplumsal, siyasal, ekonomik yaşamdan geri çekerek tamamen özel alana kapatmayı dilemekte ya da emretmekte gibidir. Söz konusu yaklaşım başta erkekler olmak üzere toplumdaki g   sahiplerince kadının aleyhinde bir yaşamı s ratlendirmi tir.

Örnekse İslam’da cinsiyetçi işbölümü ve kadının erkeğe sonsuz itaati  n plandadır. Kadın erkeğe nazaran neredeyse ikinci sınıf insandır. Bu yine Nisa süresinde açıkça anlatılmaktadır: “Tanrının iradesiyle var olan doğal düzende, erkek ev yaşamını ve refahını korumak için reislik görevini y k mlenmi tir ve karısı ile ilişkisi, ba ın beden ile ilişkisi gibidir. Bu doğal düzende kadının rolü ise bütün ev içi

görevlerden sorumlu olmaktır” (Berktaş 2014: 123). Burada geçenlere göre Müslüman kadın evinde oturacak, çok az konuşacak, erkek işlerine (iktisat, siyaset) karışmayacak, kocasının yemeğini, giyimini hazırlamakta kusur etmeyecek, devenin üstünde de olsa (yani bir yola gitmek üzere olsa bile) eğer kocası kendisiyle birliktelik isterse derhal erkeğin şehvetini giderecektir (Altındal 1985: 60).

Bütün bunların şunu yinelediği söylenebilir: İslamiyet’te erkeğin toplumsal statüsünün kadından üstün görülmesinin en önemli nedenlerinden biri ekonomiktir. İslamiyet kadını yalnızca aile içi rollere ve statülere layık görerek sadece erkeğin ekonomik özgürlüğünü cesaretlendirmemiştir. Kadını erkeğe ve eve bağımlı hale getirerek onu reel hayata yabancı kılmayı yeğlemiştir. Erkeğin üretimi ile geçinen kadın karşılık olarak kocasına itaat edecek, iyi bir eş olacak, kocasının namusunu koruyacak, habersiz sokağa bile çıkamayacak, sokağa çıkınca da örtünecektir. Kısacası yaşamını gönüllü ya da mecburi bir köle olarak sürdürecektir.

Yine Nisa süresinde bu köle-sahip benzeri ilişkinin ayrıntılarına girilmiştir. Sure şöyledir: “Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için salih kadınlar itaatkârdır. Allah’ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yatakta yalnız bırakın ve bunlarla yola gelmezlerse dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür” (Tucker 2015: 56). Kadının başkaldırışını fiziksel şiddetle cezalandırın şeklindeki bir hüküm, hem erkeğin otoritesini güçlendirmektedir hem de dayağı dinen meşrulaştırmaktadır. Bu da kadında itaati zorunlu kılmaktadır.

İtaat etmek kadına “cennetin kapılarını açarken, itaatsizlik ise cehennem ateşinde yanmasına neden olacaktır” (Toprak 1982: 370). Örneğin bu açıklama, Türkiye’de eşi tarafından öldürülen veya şiddet gören kadınların yaşadıklarını ve bunları uygulayanları haklı çıkarmaktadır. Çünkü kadınlar, kocalarına itaat etmemişlerdir ve şiddet görmeyi hatta ölmeyi hak etmişlerdir mantığı hâkimdir. Bu mantıkla sosyalleşen kadınlar da erkeğe itaati içselleştirerek ne babalarına ne kocalarına karşı gelebildiklerinden, onların kendilerine sunduklarını yaşamak

zorunda kalmaktadırlar.

Kuran’da başka alanlarla ilgili düzenlemelere giden çeşitli hükümler, kadını erkekten açıkça eksik kılmaktadır. Erkek kadından daha üstün görüldüğünden kadın örnekse mirasta ve tanıklıkta erkeğin yarısı kadar hakka sahiptir. Bir anlamda erkek tam, kadın yarım şekildedir. Nisa süresi şöyle öngörür: “Allah evladınız hakkında size şunu tavsiye eder: Erkeğin payı, iki kızın payı kadardır” (Akt. Arat 1986: 88). Tanıklıkta da kadın, erkeğin yarısı kabul edilir: İki kadın tanık, erkek bir erkek tanığa eşit sayılır. Bunun nedeni olarak bir olayın nakledilişi sırasında tek başına olan kadının heyecanlanıp duygularına kapılacağı ve olayı aslına uygun biçimde nakledemeyeceği ileri sürülmektedir (Altındal 1985: 54).

Bununla birlikte evlenme, boşanma, çocukların velayet hakkı konularında kadının karar verme yetkisi göz ardı edilir. Bu durum yine kadının duygusallığı ile haklılaştırılmak istenmektedir (Berktaş 2014: 124). İslamiyet’te kadının duygusal, erkeğin rasyonel davrandığı kabul edilip rasyonelliğin hâkim olduğu bütün alanlarda kadın ya yok ya da eksik görülmektedir. Kadın, rasyonelliğin hâkim olmadığı tek alan olan aile içine yerleştirilip sadece annelik ve eş görevinden sorumlu tutularak ona mutluluğu ailede araması gerektiği öğretilmektedir.

Görüldüğü gibi Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam dinlerinin kutsal metinleri kadını “birey” olarak görmemektedirler. Her üç dinde erkeğin üstünlüğünü, kadının erkeğe boyun eğmesi gerektiğini ve kadının temel görevinin çocuk doğurup bakmak ve ev işleri yapmak olduğunu vurgulayarak; hâkim oldukları toplumlarda toplumsal cinsiyet rollerinin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin oluşmasında ve meşrulaşmasında önemli ölçüde etkili olmuşlardır, olmaya da devam etmektedirler.

1.2.1.3. Kültürün Etkisi

İnsan, doğduğu andan itibaren sosyal bir varlık olarak hazırlandığı için kültür ile karşılaşmaktadır. Benzer şekilde ve bir döngü olarak kültür denen şeyin varlığından ötürü insan sosyal bir yapıdadır. Bu anlamda kültür, insanı diğer biyolojik canlılardan ayırarak onu kendine has bir tür yapan unsurların başlıcalarındandır. “Kültür, bireylerin ait oldukları toplumsal grup ve yapı içinde şekillenen özgün yaşama biçim ve alışkanlıklarının ruhsal ve toplumsal algı yoluyla

ortaya koyduğu imgesel, düşünsel ve toplumsal bir süreçtir” (Doğan 2010: 407). Bir süreç olarak kültür, toplumsal yaşamın ve sosyal bireylerin karakterlerini ele verir. Çünkü “kültür, düşünce biçimleri, davranış biçimi ve maddi nesnelerle birlikte insanların yaşama biçimleridir. Kültür ne düşündüğümüzü, nasıl davrandığımızı ve neye sahip olduğumuzu kapsamaktadır” (Macionis 2013: 58).

“Kültür; bilgi, inanç, sanat, ahlak, örf ve adetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşmuş karmaşık bir bütündür” (Dönmezer 1994: 99). Bu tanımlara göre, kültürün maddi ve manevi olmak üzere iki temel ögesi bulunmaktadır. Maddi kültürel öğeler “toplumun belirli bir gelişme aşamasındaki teknik ilerlemesini üretim ve uygulamı becerisini, insanların maddi ürünler yapmadaki deneyimini yansıtır. İnsanın doğaya egemenliğinin ölçüsünü anlatır. İnsan emeğinin toplumsal gelişim süreci içerisinde gerçekleştirdiği tüm nesneleri anlatır ” (Kocacık 2003: 86). Kültürün manevi ögesi ise “zihniyet, gelenek, değer yargıları, inanç, yasalar, ahlak gibi maddi olmayan unsurlarını içerir” (Zencirkıran 2016: 58).

Kültür aynı zamanda biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete dönüşmesini de gerçekleştirmektedir. Biyolojik olarak kız ve erkek çocuğu olarak dünyaya gelen insanlar, kültür sayesinde çeşitli özellikleri dikkate alınarak toplumun uygun gördüğü/görmediği, arzuladığı/reddettiği “erkek” ve “kadın”a dönüştürülmektedir. Bu noktada kültürün manevi öğelerini oluşturan değerler, kurallar, gelenekler, görenekler, inançlar toplumsal cinsiyetin oluşmasında daha etkilidir denebilir. Çünkü toplumların yüzyıllar öncesinden gelen birikimleriyle oluşmuş olan manevi öğeler, daha fazla içselleştirildiğinden ve değişmeye dirençli olduklarından toplumsal cinsiyetin şekillenmesinde ağırlıklı role sahiptir.

Diğer taraftan her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Bu nedenle toplumların yarattığı cinsiyet kalıpları da birbirinden ayrıdır. Kadınlar ve erkekler içinde bulundukları toplumun kültürüne göre toplumsallaştıklarından düşüncelerini, duygularını, değerlerini, davranışlarını, yaşam tarzlarını bunlara göre ayarlamaktadır. O halde kültürel farklılıkların, toplumsal cinsiyetlere yüklenen anlamları ve rolleri değiştirdiği söylenebilir. Kültürel başlıklar, toplumsal cinsiyetin içini dolduran şeylerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Dünyanın farklı kültürlerinde tek tip kadın ve erkek beklentilerinin ve rollerinin olmayışı bunu göstermektedir.

1.2.2. Bourdieu ve Kültürel Sermaye

Fransa sosyoloji tarihinde oldukça özgün bir yere sahip olan Bourdieu, görüşleri ile birçok kuramcuyu etkilemiştir. Bourdieu'yu daha ilk dönemlerinden itibaren eleştirel bir perspektife dayalı olarak sosyolojinin sadece teorik tartışmanın içine gömülmesine karşı çıkmıştır. O sosyolojinin soyut, genel geçer, ele tutulmayan teorik açıklamalar ile her şeyi açıklama potansiyeline sahip olduğunu iddia edem meta düşüncelerin aslında bize çok ta bir şey söylemediğini dile getirmiştir. Eğer bulgulardan arınık bir teori bizim başucu rehberimiz olacak ise baştan her şeyi yanlış okuduğumuzu söyleyebiliriz. Yine Bourdieu, tamamen ampirik, niceliksel gözlem üzerinde yapılan salt istatistiki çalışmalara da karşıdır. Bunlar bize kuru bilgilerden başka hiçbir şey sağlamaz. Toplumsal gerçeklik hem sahaya hem de kurama dayalı etkileşimsel bir okuma ile açıklığa kavuşur. O yönteminde hem saha çalışmasını hem de kuramsal okumayı, hem niteliksel hem de niceliksel okumayı birlikte ele alır ve düşünür.

Bourdieu sahada gözlemlediği gerçekliği kendine ait kavram setleri ile kuramsal dolayımına sokar. Onun merkezi kavramı habitustur. Bourdieu'ye göre “habitus, bireylerin sosyalleştikleri süre içinde –çocuklukta ilköğretim, yetişkinlikte orta öğretim- az çok bilinçsiz bir şekilde içselleştirmiş ve benimsemiş olduğu idrak (dünyanın nasıl algılanacağına dair), değerlendirme (nasıl değerlendirileceğine dair) ve eylem (nasıl davranılacağına dair) şablonlardan meydana gelir” (Jourdain, Naulin 2016: 42).

“Habituslar, herkesin yaşam koşullarına ve izlediği toplumsal yola göre değişiklik gösterir. Aynı sosyoekonomik statüye sahip bir grup insanın yaşam koşulları aynıysa, bu kimseler kısmen aynı habitusa sahiptirler. Bu, Bourdieu'ye sınıfsal habitustan (örneğin, işçi habitusu veya burjuva habitusu) bahsetme imkânı sağlar” (Jourdain, Naulin 2016: 43). “Toplumsalın oluşumunda merkezi belirleyici unsur olan habitus, grup/sınıf/toplulun türdeşleşmesini yapılaştırırken, eş zamanlı olarak kişiye bir dizi kimlik yükler. Habitus faaldir, çünkü kişinin sahip olduğu bir şeyden ziyade kişinin olduğu bir şeydir ve faillere belirli durumlarda nasıl davranacakları konusunda güçlü, yararcı, sözel olmayan bir toplumsal yetkinlik duygusu kazandırır. Böylece fail/aktör bir sosyal grup veya sınıfın üyesi olarak

birtakım düşünce ve eylem eğilimleri yapısı edinir”(Tatlıcan,Çeğin, 2016: 316).

Bu çerçevede “habitus, pratik ve tasvirleri üreten ve düzenleyen bir ilke olarak tanımlanır. Bu, habitusun yalnızca zevk ve pratiklerin (bilhassa kültürel) merkezinde yer almadığı, aynı zamanda pratikler arasındaki bağı kurduğunu ve birbirleriyle uyumlu olmalarını sağladığı anlamına gelir. Böylece bir toplumsal sınıfın farklı alanlardaki (beslenme biçimi, dil, resim ve müzik zevki, dekorasyon seçimi, giyinme tarzı, spor faaliyetleri...) ortak kültürel tercihlerden meydana gelen bir hayat tarzının ortaya çıkmasını teşvik eder” (Jourdain, Naulin 2016: 87-88).

Ancak habitusu sosyalleşme/ sosyalleştirme gibi basit bir sürece indirgememek gerekir. Çünkü sosyalleşme basitçe edilgen bireylerin toplumsal normları öğrenme sürecidir. Oysa toplum içerisindeki her birey Bourdieu’a göre aktif eyleyicilerdir. Jourdain ve arkadaşının dediği gibi (2016:45) “Habitusun iki boyutu vardır. Bir yandan, dışsallığın içselleştirilmesidir: Sosyalleşme aracılığıyla, sosyal dünyanın yapılarının içselleştirilmesine, başka bir deyişle, davranışları kısıtlayan sınırların içselleştirilmesine olanak sağlar. Diğer yandan ve aynı zamanda, habitus, adetleri yaratan yapılandırıcı yapı rolü nedeniyle, içsellüğün dışsallaştırılmasını sağlar. Gerçekten de, habitus, bireylerin belirli bir durumda, üzerinde düşünmelerine gerek kalmadan, toplumsal bağlamın onlardan beklediği davranışı üretmelerini mümkün kılar, çünkü zaten sosyal dünyanın dışsallığını evvelce içselleştirmişlerdir”. Bütün bunlardan çıkan sonuç, “Habitustan söz etmek, bireysel olanın, hatta kişisel, öznel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymaktır. Habitus, toplumsallaşmış bir özneliktir” (Bourdieu, Wacquant, 2016: 116) . Yani “habitus kişisel kararlar ile genel değerler arasında bir ilişkiye işaret etmekte ve belki de bu iki alan arasında bir flu kesişme alanı yaratmaktadır. İşte bu alan, kişinin hareketlerinden giyim tarzına hatta yiyecek zevkine kadar hemen hemen bütün seçeneklerini etkilemektedir” (Yel 2016: 565).

Bir habitus içerisinde eyleyicilerin bağımsız hareket etmelerini sağlayan şey onların elinde bulundurdıkları güçtür. Bu güç pozisyonlarının onlara sağladığı imkân olduğu gibi farklı pozisyonlara talep etmelerini sağlayan akışkan olanaklar/ fırsatlardır da. Her birey bulunduğu sosyal alan içerisinde sahip olduğu gücü kapsamında oyuna katılarak kazanmak veya yerini sağlamlaştırmak için mücadele

eder. Bourdieu toplumsal kurumları alan nosyonu ile tanımlar. Ona göre sağlık, eğitim, hukuk, siyaset ve din vb. birer alandır. Her alan karakteristiğini kendi habitusu içerisinde gösterir. Failler güçleri oranında alan içerisinde mücadele eden eyleyicilerdir. Burada güç Bourdieu’a ya göre sermaye kavramı ile ifade edilir. Bourdieu dört tip sermayeden bahseder her bireyde bu sermayeler az ve ya çok mevcuttur. “sermaye denilince akla ilk gelen ekonomik sermaye, bireylerin sahip oldukları para veya diğer maddi değerlerdir. Kültürel sermaye ise toplumda yüksek olduğu düşünülen değerler hakkında bilgi sahibi olmaya yöneliktir. Bu sermaye bireyin bedeninde bir nevi habitus olarak, kültürel eşyalarda nesnel olarak ve diplomalar gibi kurumsal olarak mevcuttur. Sosyal sermaye de bireyin toplum içerisinde tanıdığı ve zamanı geldiğinde desteklerini alabileceği güvendiği fertler ağına işaret eder. Sembolik sermaye ise bizzat bireyin kendisiyle alakalı olan görünüş, şeref, prestij, duruş, davranış biçimleri ve konuşma alışkanlıkları gibi özelliklerdir. Sermaye biçimlerinin birbirleriyle değişimi ile de kültürel fikirler de yayılıp toplumların değişmesine sebep olabilir” (Yel 2016: 55).

Bourdieu’nun kuramında kültürel sermaye ve sosyal sermaye, diğer sermaye türleriyle karşılaştırıldığında ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle, kültürel ve sosyal sermaye üzerinde daha ayrıntılı analizlerde bulunmuştur. Bourdieu’ya göre kültürel sermaye bedenselleşmiş (somutlaşmış), nesnelleşmiş ve kurumsallaşmış olmak üzere üç halde bulunur. “Bedenselleşen kültürel sermayeye örnek olarak, çocukluktan başlayarak hanenin sosyal konumuna göre öğrenilen dil alışkanlıkları, yazma sili, vücudunu farklı bağlamlarda kullanma tarzları gibi özelliklerle kazanılan ve eşitsizlik etkisini en şiddetli biçimde eğitim alanında üreten sermaye verilebilir. Sınıfsal ayrıcalıkları sayesinde ödüllendirilmesi daha kolay olan yüksek miktarda kültürel sermayeyi bedenselleştirmiş çocuklar, öğretmenler tarafından ‘bozuk aksanı’, ‘elyazısı kötü’, ‘hovarda’ gibi kategorilerle işaretlenen daha düşük sermaye yoğunluğuna sahip çocuklardan daha avantajlı olurlar” (Göker 2016: 282-283).

Bourdieu’ya göre, “kültürel sermaye ikinci olarak kitaplar, resimler, sanat ve bilim eserleri gibi, üretimi için özelleşmiş kültürel hüneler gereken nesnelerin formunda var olabilir” (Göker 2016: 283). “En imtiyazlı öğrenciler geldikleri çevreye sadece, derslerinde doğrudan işlerine yarayacak alışkanlıkları, pratikleri, tutumları borçlu değildirler; bu çevreden kendilerine, tedrisi getirisi dolaylı ancak bir

o kadar da kati olan malumatlar, maharetler, zevk yargısı ve ince bir zevk miras olarak kalır. Bazı akademik disiplinlerde başarının örtük şartı olan serbest kültür, farklı çevrelerden gelen öğrenciler arasında hiç de eşit olmayan bir biçimde dağılmıştır. Kültürel imtiyaz eserlerle kurulmuş hakiki bir ünsiyet söz konusu olduğunda mevcuttur. Böylesi bir ünsiyette tiyatro, müze veya konsere sadece okul düzenlediğinde veya tek tük giderek değil, düzenli şekilde giderek kurulabilir” (Bourdieu, Passeron 2015: 35).

Üçüncü olarak da, “Bourdieu sosyolojisinde eğitimsel onaylama ve kutsama sisteminin ve devlet/bürokrasi alanının eyleyicilerin eşitsiz toplumsal konumlara dağıtılması üzerindeki kurumsal etkisi, kültürel sermayenin kurumsallaşmış formunun analizine işaret” (Göker 2016: 283) eder. Bourdieu’ya göre eğitim, hâkim kültürün kodlarını içermekte ve bu kodları alt sınıflardan gelen öğrencilerin çözmesi genellikle çok kolay olmamaktadır. Bütün okul eğitimi başarısı temelde hayatın en erken döneminde önceden alınmış olan becerilere ve bilgilere dayanır. Hâkim sınıflara mensup çocuklar, bu becerileri ve bilgiyi okul öncesi yıllardan itibaren içselleştirmişlerdir. Bu yüzden onlar sınıfta aktarılan mesajların şifresini çözecek anahtarlara sahiptirler (Aktay 2016: 482). Dolayısıyla toplumsal köken olarak orta ve üst sınıflardan gelen öğrenciler, köylü ve işçi kökenli öğrencilerden daha avantajlı olduklarından eğitim hayatlarında daha başarılı olmaktadır. Örneğin “babası üst düzey yöneticilik yapan, çevresinde ve hatta ailesinde bir yükseköğrenimi kaçınılmaz, sıradan ve gündelik bir yazgı olarak gören bir erkek çocuğunun üniversiteye girme şansı (%50’den fazla) ile babası işçilik yapan, eğitime ve öğrenciliğe ilişkin bilgisi aracı kişiler ve çevrelerle sınırlı olan bir erkek çocuğunun üniversiteye girme şansı (%2’den az) göz önüne alındığı takdirde bu çocukların tedrisi geleceklerinin bir olmayacağı anlaşılr” (Bourdieu, Passeron 2015: 15).

Bourdieu bu sonucu şöyle açıklar: “Okulun gerçekleştirdiği seçim ve sınıflandırma, büyük ölçüde, öğrencilerin elit kültürle oldukça benzeşen akademik kültüre yakınlığına dayanır”(akt:Jourdain, Naulin 2016: 60). Bu nedenle kültürel sermayenin kurumsallaşmış formu olan okulların her toplumsal kökenden gelen öğrencilere eşit eğitim verdiğini, dolayısıyla eğitimde fırsat eşitliğinin var olduğunu söyleyemeyiz. Eğitimde fırsat eşitsizliği günümüzde hızlı bir şekilde artan özel okullarla daha da derinleşmektedir. Kültürel ve ekonomik sermayesi yüksek olan

aileler yaygın bir şekilde çocuklarını özel okullara gönderirken, alt sınıftan gelen aileler ise devlet okullarına göndermektedirler. Farklı toplumsal kökenden gelen öğrenciler hem aldıkları eğitim hem de mekânsal olarak ayrıışmaktadırlar. Mekânsal olarak ayrıştıklarından dolayı da birbirlerinden etkilenme gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Böylece alt sınıftan gelen öğrencilerin, öğretmenleri dışında model alabilecekleri hiç kimse bulunmamaktadır. Okulların toplumsal köken olarak ayrılması, öğrencilerin ve ailelerinin sosyal sermayelerini de etkilemektedir.

Bourdieu'ye göre “toplumsal sermaye, bir bireyin ya da grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanımlamalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır” (Bourdieu, Wacquant 2016: 108). Bireyin ilişki ağı ne kadar genişse ve ilişkide bulunduğu kimselerin iktisadi ve kültürel sermayesi ne kadar güçlüyse, birey o kadar büyük bir toplumsal sermayeye sahiptir (Jourdain, Naulin 2016: 107).

Farklı sermaye türlerinin (iktisadi, kültürel, toplumsal, simgesel) hiyerarşisi farklı alanlarda değişir. Her alan da geçerli temel sermaye türleri vardır, bunların değerleri alanlara göre değişir. Bir sermaye türünün değeri bu sermayenin kullanılabileceği bir alanın varlığına bağlıdır. Bir sermaye türü, belli bir alanda hem mücadele silahı hem uğruna mücadele edilen şey olarak, sahibine belli bir iktidar, bir nüfuz kurma olanağı verir (Bourdieu, Wacquant 2016: 82). Örneğin, “iktisadi sermayeleri kültürel sermayelerinden daha fazla olan sanayi ve ticaret patronları, sosyal uzamda, sermaye yapısı bunun tam tersi olan profesörlerin karşısında yer alır. Profesörler, sanayi ve ticaret patronlarına nispeten daha fazla kültürel sermayeye ve daha az iktisadi sermayeye sahiptirler”(Jourdain, Naulin 2016: 110). Dolayısıyla bir kişi ve grup da bir sermaye türü fazla, bir sermaye türü ise daha az olabilir. Hiyerarşik pozisyonun zirvesine çıkmak ise ancak sermayeleri dönüştürmek ile mümkündür. Örneğin iyi eğitim almış, yabancı dil ve bilgisayar bilen ve bu özelliklerinden dolayı iyi bir pozisyon ile iş dünyasına atılan bir kişi; kültürel sermayeyi, ekonomik ve sosyal sermayeye dönüştürmeyi başarmış birisi olarak karşımıza çıkar.

Bourdieu'ye göre, “bir sermaye biçiminin bir başkasına dönüştürülebilmesi iki anlama sahiptir. İlk olarak dönüştürme süreci, sermayenin kuşaklararası yeniden

üretiminin bir parçasıdır. Zengin insanlar kendi çocuklarını iyi okullara –gerçekte çoğu kez pahalı özel okullara- göndermeye çalışırlar. Bu, parayı kültürel sermayeye (eğitsel yeterliliklere) dönüştürmenin yollarından birdir. Sermaye bu yolla aktarılabilir ve potansiyel olarak yeni, ekonomik bir biçim kazanabilir. İkinci olarak sermayenin dönüştürülmesi daha dolaysız bir anlama sahiptir. Ünlü bir atletin başarısı ve bu alana özgü sermayesi, müşterileri cezbedecek belirli ürünlerin arkasına imza atılarak veya araba satıcılığı yahut sigorta şirketi gibi iş alanlarına açılarak paraya dönüştürülebilir” (Calhoun 2016: 106-107).

Sonuç olarak, her insanın sahip olduğu sermaye türleri birbirinden farklıdır. Bu sermayeler de içinde bulunulan habitustan ileri gelir. Her birey içinden geldiği habitusa göre, yani kır ya da kent kökenli olmasına göre, yaşadığı yere göre, eğitim durumuna göre, ekonomik durumuna göre değer yargıları, düşünceler geliştirir ve eylemlerde bulunur. Benzer habitustan gelen insanlar benzer alışkanlıklar, zevkler geliştirirler ve dünyaya benzer pencerelerden bakarlar, yani ortak bir kültüre sahip olurlar. Dolayısıyla habitus, kadın-erkek toplumsal cinsiyet rollerini de etkilemektedir. Ekonomik, kültürel, sosyal sermayesi düşük bir habitustan gelen bir insan ile ekonomik, kültürel, sosyal sermayesi yüksek bir habitustan gelen bir insanın, kadınla erkeğin toplum ve aile içindeki konumlarını algılama durumları ve davranış kalıpları birbirinden farklıdır.

Bourdieu sosyolojisini daha iyi açıklamak için şu aile kurumu örneğine de başvurabiliriz. Bourdieu sosyolojisine göre aile bir alandır. Farklı aktörlerin ellerindeki sermaye miktarlarına göre oyuna katıldıkları bir alan. Aile hayatının yaşayan, dönüşen bazı kuralları, davranış kalıpları ve eğilimleri kısaca habitusu vardır. Örneğin babanın otoriterliği, annenin çocuklara olan düşkünlüğü, akrabalarla kurulan ilişki bu alanın habitusu dur. Ancak bu habitus katı değişmez bir doğaya sahip de değildir. Aktörlerin beklenti ve davranış rejimleri bu doğayı değiştirebilir. Eğer ailede ücretli bir işte çalışan tek baba ise ekonomik sermaye elinde olduğu için alınacak, satılacak her şeyde genellikle onun sözü geçer. Ancak bu durum her zaman aile fertlerini ona bağımlı kılmaz, mesela kadınlar aile dışı ilişkilerde akraba, arkadaş, komşu ilişkilerinde daha merkezi rol oynarlar. Burada da kadınlar sosyal sermayeyi kullanma gücünü elinde bulundurmaktadırlar. Bu alanda yani ailede çocuklara verilen eğitimin asıl amacı ise çocukların kültürel sermayelerini artırıp,

statü göstergelerine ulaşma beklentisidir.

1.3. İDEOLOJİ OLARAK FEMİNİZM VE KADININ TOPLUMSAL KONUMU

İdeoloji, politik ve toplumsal öğreti olarak bir iktidarın ya da yönetim erkinin, siyasal partinin, sosyal tabaka ya da sosyal sınıfın ve bireylerin tutum ve davranışlarını tayin eden ve onları yönlendiren politik, hukuksal, dinsel ahlaki ve bilimsel kavramlar, varsayımlar ve fikirler bütünüdür. Bu çerçevede ideoloji, “her şeyden önce, bir dünya görüşüdür. İçinde yaşadığımız dünyanın nasıl bir dünya olduğunu bize anlatmaya çalışır. Toplumsal gerçeklik, insanlar için oldukça karmaşıktır ve insanın kendi başına bu gerçekliği anlayabilmesi, açıklayabilmesi, sebepler ile sonuçlar arasında ilişki kurabilmesi ve seçenekler karşısında rotasını belirleyebilmesi zordur. İdeoloji, kendini ele vermeyen, açıklamayan toplumsal gerçekliği anlaşılabilir hale getirme, deşifre etme işlevini görür, sosyo-politik seçenekler karşısında yol göstererek bireyin tercih yapmasını kolaylaştırır” (Örs 2009: 10). Bir ideoloji olarak feminizm de, ‘kadının konumunu’ anlayabilmemizi ve açıklayabilmemizi kolaylaştırmaktadır.

1.3.1. Feminizm

Feminizm terimi Latince kadın anlamına gelen feminadan türetilmiştir. Bu terim Kadın Hareketinin ve kadınların eşit haklar alma mücadelesinin genel adı olarak 20. yüzyılda cinsiyet eşitliği teorisi olarak benimsenmiş, zamanla 1890’lardaki “Kadıncılık” teriminin yerine geçmiştir (Slattery 2012: 137). Buna göre feminizmin ikinci adı kadın sorunudur denebilir. Kadınların siyasal, hukuksal, toplumsal, eğitsel, ahlaki ve dinsel alanlarda erkeklerle eşit haklar istediği dünya çapında bir öğretiler. Bu öğreti, insanlar arasında karşılıklı saygının, sevginin, adaletin, özgürlüğün ve eşitliğin olduğu ortak bir yaşamı dilemektedir.

Feminizm, Avrupa kökenli bir fikir cereyanıdır. Bu sebeple feminizmin ortaya çıkışındaki ilk etkin faktör Avrupa tarihi boyunca kadına yapılan zulümler ve haksızlıklardır (Öztürk 2011: 23). Kadınların maruz kaldığı bu tarihi uygulamalar, ileride feminizm denecek olan akımı besleyip onların birer birey olarak kendilerini ifade etmelerinde ve örgütlenmelerinde önemli bir potansiyel hazırlayacaktır.

Feminizmi ortaya çıkaran unsurlardan biri de Aydınlanma Çağı felsefesi (17. yüzyıl-19. yüzyıl) ve fakat bu felsefe içerisinde kadının eksik yeridir. Öyle ki Aydınlanma düşünürleri, insan haklarını yalnızca erkekler için uygun görmüşler ve eserlerinde kadın özgürlüğüne ya da haklarına hemen hemen hiç yer vermemişlerdir. Örneğin Güriz'in aktarımıyla (2011: 43-44) Kant, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmalarına açıkça karşı çıkmıştır. Ona göre kadın saltanat sürmeli, erkek yönetmelidir. Hegel de kadın hürriyetine itiraz edenlerdendir. Hegel'e göre kadınların çocuk doğurmak, çocuklara bakmak, evi çekip çevirmekten başka şeylerle uğraşmaları doğru değildir. Kadınlar, kesinlikle yönetime gelmemelidir. Onlar yönetime gelirlerse devlet tehlikeye düşecektir. Çünkü kadınlar eylemlerini evrensel ihtiyaçlara göre değil, keyfi eğilimlere göre düzenlemektelerdir. Adam Smith'e göre ise "kadınlar, cesaret ve kendini yönetme yetenekleri bulunmadığından kamusal yaşamın gerektirdiği erdemlere sahip değildirler" (Akt: Arat 2010: 34).

Bu düşünürlere göre kadın, başta biyolojik yapısı gereği kamusal yaşama uygun değildir. Çünkü kadın duygusaldır, narindir, zayıftır, rasyonel ve bağımsız değildir. Bu nedenlerle kadının kamusal yaşamla herhangi bir ilgisi olmamalıdır. Kadının tek yaşam alanı evdir. Kadın çalışacaksa yalnızca burada çalışmalıdır ve yapması gereken iş ortadadır: Kadın çocuklarının, kocasının ihtiyaçlarını en iyi şekilde yerine getirmek için uğraşmalıdır. Kadın, kamusal alana ait tüm hak ve rollerin erkeğe ait olduğunu bilmelidir. Ancak bu haksız söylemler Fransız Devrimi ile beklenmedik şekilde tersine dönmeye başlamıştır.

Fransa, 18. yüzyıldaki Aydınlanma Çağı'nın merkez üssüdür; demokrasi ve özgürlük gibi kavramların şekillenmesi ile bu kavramlara içerik kazandırılmasının laboratuvarı işlevini görür. Burjuvazi 1776'da Amerika'daki İngiliz sömürgeciliğine son verip bağımsızlığını kazanırken, Fransa'da 1789 devrimiyle iktidarını ilan eder (Coşar 2013: 60). Feminizmin doğuşu ile Fransız Devrimi arasındaki yakın ilişkiler de buradan doğmaya başlar. Çünkü 18. yüzyıl Avrupa'sında eşitlik, özgürlük, kardeşlik ülküsü temelinde mücadeleler yükselirken, devrime en büyük destek kadın gruplarından gelir. Kadınlar, kadın erkek ayrımının devrim ile birlikte ortadan kaldırılacağına inandıkları ve bu ayrımcı tutumun terkedilmesini istedikleri için devrime destek verir.

Ancak kadınlar destek çıktıkları devrimin, umut ettikleri karşılığını görememişlerdir. Bu durumda kadınlar kendi hakları için kendileri örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Mitchell ve Oakley'in (1984: 33) aktarımıyla “yeni burjuva erkeği meşaleyi eline alıp mutlakçı tiranlığa karşı çıkarak özgürlük ve eşitliği savunurken, burjuva kadını kendisinin neden bu işin dışında bırakıldığını merak etmiştir.” Dolayısıyla bu haksızlıklar, burjuva aydın kadınları arasında feminist bilincin ilk kıvılcımlarını ateşlemiştir. Bu bilinç sayesinde kadınlar, yaşadıkları eşitsizliklerin biyolojik değil toplumsal olduğunun farkına vararak Fransız Devrimi'nde kendilerine verilmeyen haklar için mücadelelere, örgütlenmelere koyulmuşlardır.

Devrimin teorisyenlerinden Marki de Condorcet, 1790 yılında yazdığı ‘Kadınların Tam Yurttaşlığa Kabulü’ başlıklı denemesinde kadınlar için eşit eğitim olanaklarının yanı sıra eşit haklar da istemiştir. Condorcet'in etkisiyle ilk olarak erkek çocuklarının kız çocukları karşısındaki miras öncelikleri kaldırılıp bu alanda eşitlik benimsenir. 1792'de de kadına boşanma hakkı tanınır. Ne var ki Condorcet kısa bir süre sonra giyotinle idam edilir ve kadın haklarına ilişkin önerileri de yadsınır (Arat 2010: 39-40). Bunun ardından meclis, 1793 yılında “Erkeklerin Hakları”nı ilan eder. Olympe de Gournes ise buna tepki olarak “Kadınların Hakları”nı yazar. Gournes'un bildirisi on yedi maddeden oluşmaktadır. Bildirideki dikkat çekici maddeler şunlardır: 1. Madde: Kadın özgür doğmuştur ve erkeklerle eşit haklara sahiptir. 10. Madde ise daha sonra sık sık alıntılanan bir cümleye yer verir: Kadın, idam sehпасına çıkma hakkına sahip olduğu gibi konuşmacı kürsüsüne çıkma hakkına da sahip olmalıdır (Bock 2004: 59). Fakat bu bildiri bir devlet adamı olmak istediği ve cinsine özgü erdemleri unutmuş olduğu gerekçeleriyle 3 Kasım'da Gournes'un idam edilmesine neden olur (Bock 2004: 63-64).

Fransız Devrimi'nin yanı sıra feminist hareketin doğmasında etkili olan diğer bir devrim 1848 Sanayi Devrimi'dir. Sanayi Devrimi ile kadınlar iki mağduriyet yaşamışlardır. Birincisi ailenin, bir üretim birimi olmaktan çıkarak ev ile iş yerinin birbirinden ayrılması hadisesidir. Sanayi öncesi dönemde toplumsal olarak faydalı kabul edilen ev içindeki işler, kadın ve erkek tarafından beraberce yani ailece yapılmaktadır. Ancak Sanayi Devrimi ile kadın, ekonomik üretimden soyutlanarak artık eski değeri kalmayan evdeki rollerle özdeşleştirilerek ekonomik gücü kaybolan

ailenin içerisine hapsedilmiştir. Üretimden soyutlanan kadınlar özellikle burjuva kadınlarıdır.

“Kadınların ikinci mağduriyeti ise sanayi burjuvazisinin kadın emeği üzerindeki emelinden kaynaklanmıştır. Tekstile dayalı ilk dönemdeki sanayi hamlesi, en fazla kadın emeğine gereksinim duymaktadır. Ancak bu kadın emeği işçi sınıfı içindir” (Çaha 2010: 57). Çünkü erkek işçilere göre daha az ücretle ve daha elverişsiz şartlar altında fabrikalarda çalışmayı kabul edecek olanlar ancak yoksul işçi kadınlarıdır. alışmak zorunda olan bu yoksul kadınlar, kolay smrlebilen bir işc kaynağı olarak piyasaya dhil edilmiştir. Bu eşitsiz uygulama da kendi hakları ve ekonomik bağımsızlıkları konularında kadınların belli bir bilinç doygunluğuna ulaşmalarını tetiklemiştir.

Feminizmin kısaca böyle özetlenebilecek tarihçesi, zaman içerisinde daha tutarlı ve sistemli bir hale erişerek feminist teorilerin olgunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Feminist teorilerin hepsi kadınların özgürlüğünü savunmaktadır. Bu teorilerin tümü aynı amacı gütmüş fakat kadın sorununu farklı kaynak ve noktalarla ele almışlardır. Bu nedenle feminist teorilerin homojen olmadığı söylenebilir.

1.3.1.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, 18. yüzyıldaki liberal düşüncenin etkisi ile gelişmiştir. Liberalizm, kökenleri Aydınlanma düşüncesine dayanarak özgürlük, eşitlik, bireysellik ve rasyonellik ilkelerini savunan bir ideolojidir. Temelde hukukun üstünlüğü yoluyla bireysel hakları güvence altına almayı öneren liberalizm, böylece yönetimin bireye gayrimeşru müdahalesini önlemek istemektedir.

Liberaller mülkiyet, örgütlenme, din, vicdan özgürlüğü türünden temel kişi haklarına ve eşitliğe öncelik verirler. Ancak liberal kuramda geçen birey, evrensel ve cinsiyetler üstü bir birey değildir. “Örneğin oy hakkı ve siyasal eşitlik liberal sistemin n koşulları olduğu halde Avrupa’da ve Amerika’da bu hakların yetişkin nüfusun tümü için yaşama geçirilmesi hayli yavaş ve çeşitli aşamalardan sonra gerçekleşmiştir. Avrupa ve Amerika’da nüfusun büyük çoğunluğu 18. yüzyıl sonundan 20. yüzyılın başına kadar olan süre içinde siyasal haklardan yararlanamamıştır. En çok engellenen demografik grup ise kadınlarıdır” (Arat 2010:

33). Buna göre kadını eksik ve erkeğe bağımlı olarak gören geçmişin mirası klasik liberalizmde de devam ettirilmiş, yeni hak ve özgürlükler sadece burjuva erkeklerin tekeline bırakılmıştır. Klasik liberalizmde kadınlar akıldan yoksun sayıldıkları için özel mülkiyet, medeni haklar, siyasal haklar gibi gelişmeler uzun süre kadınlar için yasaklı kalmıştır. Kadın, aileye ve eve ait olmalı, eş ve anne olarak kocasının himayesinde yer almalı düşüncesi liberalizmde uzun süre geçerli kılınmıştır.

Öyleyse “liberal haklar teorisi, bireyin hakları ve özgürlüğü açısından kendi içinde çelişki taşımaktadır” (Çakır 2009: 439) denebilir. Çünkü liberalizmin en önemli ilkelerinden biri eşitliktir. Liberaller, insanlar arasında soya dayandırılan statü ve iktidar eşitsizliğinden doğan bağımlılık biçimlerine karşı çıkararak fırsat eşitliğini savunurlar. Ama buradaki eşitlik sadece beyaz erkekleri kollayan bir eşitlik gibidir. Oysa bu, eşitliğin doğasına terstir. Bu nedenle liberalizmin yücelttiği bireyin, cinsiyetler üstü bir olgu olması gerekir. Liberal feministlerin geliştirdiği liberal feminizm, temelde bu çelişkinin giderilmesi uğrunda gelişmiştir.

Liberal feminizm bu uğurda Mary Wollstonecraft’ın çalışmaları ile doğmuştur. Wollstonecraft, 3 Ocak 1792’de feminist teori tarihindeki ilk önemli çalışma olan Kadın Haklarının Müdafaası (A Vindication of Rights of Woman) adlı eseri üretmiştir. Bu, ileriki yıllarda gelişecek olan feminist düşüncenin başat kaynağı olmuştur (Donovan 2001: 15, Çaha 2010: 63, Sancar 2012: 36). Wollstonecraft, kitabında özellikle kadınların eğitimi ile ilgilenmiştir. Ona göre toplumda kadın ve erkeğin eşit konumda olmamaları temel olarak toplumsallaşma sürecinin adaletsizliğinden ileri gelmektedir. Wollstonecraft, çevre ve eğitimin insanın kişiliğini belirlemede kesinlikle etkili olduğunu kabul etmektedir. Kadınların erkeklerden daha aşağı olmadığını, aklın her insanda aynı olduğunu, kadınların ancak eğitimlerindeki eksiklikler giderildiğinde kamusal alanda akıllarıyla her işi yapabileceklerini ifade etmektedir. Wollstonecraft’a göre eğitim, aynı zamanda kadınların aile hayatını da olumlu etkileyecektir. Wollstonecraft “Kadınları rasyonel varlıklara ve özgür yurttaşlara dönüştürün; bunu gerçekleştirdiğinizde onlar kısa zamanda iyi zevceler ve anne olacaklardır” (Berktaş 2012: 91) demektedir.

Wollstonecraft, kadının eğitim arzusunu, eşitlik ve özgürlük isteğini geleneksel eş ve annelik rolleriyle birleştirmektedir. Wollstonecraft, kadının

gelişimini onun sırf kendisi için değil, aslında aile içindeki cinsiyetçi işbölümünün getirdiği rolleri daha iyi oynaması için istemekte gibidir. Bu, en azından o dönemin şartları için kabul edilebilir görünmektedir. Çünkü dönemin yazını kadını tamamen küçümsemektedir. Zaten Wollstonecraft, çalışmasında, bu küçümsemenin bir örneği olarak Jean Jacques Rousseau'nun 'Emile' kitabını eleştirmektedir.

Bireyin bağımsızlığını herkesten çok önemseyen Rousseau, kadınlar söz konusu olduğunda bir kadının kendini bağımsız hissetmesine izin verilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre kadın korkutularak yönetilmeli ve erkek ne zaman rahatlamak isterse ona tatlı bir arkadaşlık sunacak alımlı bir nesne olsun diye bir köleye dönüştürülmelidir (Wollstonecraft 2012a: 39). Rousseau, kadının bedenlen erkekten daha zayıf olduğu için mecburen aciz ve pasif kalması gerektiğine kanaat getirmektedir. Rousseau böylece kadının erkeği memnun etmek ve ona boyun eğmek için var edildiğine inandığını göstermektedir. Kadının vazifesi kendisini efendisine, var oluşunun en mühim amacına sevimli aksetmektir (Wollstonecraft 2012b: 147). Bu nedenle Rousseau, kadınların yaşamının aile ile sınırlı kalması gerektiğini söylemektedir. Çünkü eğer kadınlar erkekler gibi kamusal alana çıkarlarsa hem genel iradeye zarar verecek hem de güçlü olan erkekler tarafından ezileceklerdir. Kadının, özel alanda kalarak gerçek yetenekleri ve görevleri olan çocuk bakımı, ev işleri ve erkeğin duygusal, cinsel ihtiyacını karşılama görevlerini yerine getirmesinin altını çizmektedir (Akt. Çaha 2010: 34).

19. yüzyılda Wollstonecraft'tın yanı sıra ondan yaklaşık 100 sene sonra yazan John Stuart Mill (1806-1873) ve Harriet Taylor (1807-1858) de liberal feministler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İlk olarak "John Stuart Mill, 1867 yılında İngiliz parlamentosunda kadınlara oy hakkı tanınması için bir önerge vermiş ama isteği 73'e karşı 194 oyla reddedilmiştir. Mill bunun üzerine 1869'da 'Kadınların Boyun Eğmişliği' (The Subjection of Women) denemesini yazmıştır" (Arat 2010: 42). Mill'e göre "insan ırkının yarısı üzerindeki baskı insan mutluluğu ilkesini silmekte, hayatı insana değerli kılan her şeyi değersiz bir mevkiye getirmekte ve türleri daha fakirleştirmektedir" (Akt. Donovan 2001: 57).

Mill'in bu görüşleri, özellikle evlilik kurumunun sağlıklı yürümesi açısından önemli mesajlar içermektedir. Çünkü Mill, evliliğin erkeğin önderliğindeki bir güç

gösterisi değil, kadın ve erkeğin eşit birliğinden oluşan bir bütün olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre “kadın ve erkek arasındaki ilişkiler bir cinsin diğerine üstünlüğünün yasal olarak düzenlenmesiyle, özellikle de evlilikte karı ile koca arasındaki eşitsizliğin kurumsallaşmasıyla çarpıtılmıştır” (MacKinnon 2003: 62). Bu nedenle Mill’e göre evlilik sözleşmesinin değişmesi ve sözleşmenin evlenen kişilerin yasa önündeki eşitlikleri temeline dayanması gerekir ve erkekler ailede tek yönetici olmamalıdır (Akt. Arat 2010: 68). Mill’in eleştirdiği evlilik sözleşmesi sadece kadının ikincilleşmesi sorununu içermemektedir. Ona göre evlilik sözleşmesindeki eşitsizlikler aynı zamanda kadının, erkeğin ve çocuğun yani tüm insanlığın mutluluğunu ve gelişmesini engellemektedir. Bu nedenle evlilik sözleşmesi belki de lağvedilmelidir.

Diğer taraftan Mill, kamusal alanda kadın erkek eşitliğini savunmasına rağmen özel yaşamda eşit olmayan geleneksel işbölümünün devam etmesi gerektiğini düşünmektedir. Mill, “ailede cinsiyete dayalı işbölümünün, rızayla ama hiçbir biçimde hukukla değil, genel geleneklerle gerçekleştiğini ve bunun iki kişi arasında en uygun işbölümü olduğunu savunur” (Çakır 2009: 444). Mill, kadınların eğitim ve meslek sahibi olma hakları üzerindeki kısıtlamaların akıl dışı ve adaletsiz olduğunu açıklasa da öteki Aydınlanma düşünürlerinin yolundan giderek, dönemin genel atmosferinin de etkisiyle kadınlara en uygun mesleğin yine ev kadınlığı ve annelik olduğunu kabul etmektedir.

19. yüzyılın önemli bir diğer liberal feminist yazarı Mill’in önce entelektüel arkadaşı sonra eşi olan Harriet Taylor’dur. Taylor ve Mill’in görüşleri genel olarak birbirine benzese de Taylor, kadınların kamusal alanda çalışmaları konusunda eşinden ayrılmaktadır. “Kadınların Oy Hakkı kitabında Taylor, cinsel eşitsizliğin doğanın bir emri değil toplumun gelenek ve göreneklerinin bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir”(Akt. Tong 2006: 33). Ona göre eğitimde, sanayide, üretimde, hukukta erkeklere verilen haklar kadınlara da verildiğinde cinsel eşitsizlik ortadan kalkacaktır (Akt. Tong 2006: 33).

Bu bakımdan Taylor’ın gözünde kamusal alanı ayakta tutan çeşitli iş kollarından kadının dışlanması tamamen haksız toplumsal uygulamalarla gerçekleşmektedir. Ve bunun yükü hem kadınlara hem de topluma özellikle

ekonomik açıdan ağır gelecektir. Mill'e nazaran "Taylor, kadınların ekonomik ve maddi kaynaklara ulaşabilmesini daha fazla önemsemiştir; paraya ihtiyaçları olmasa bile kadınların dışarıda çalışmalarını istemiştir"(Çakır 2009: 444). Taylor (Akt. Tong 2006: 32-33), kadınların seçim yapacak olsalar evlilik ve annelik kariyeri yerine iş dünyasında, siyasette, sanatta olmayı tercih edeceklerini belirtmiştir. Ona göre bir kadın kesinlikle ev dışında bir işte çalışmalıdır. Çünkü kadının gerçekliği evde değil, sosyal hayatı bizzat inşa eden "dışarı"nın içindedir.

Son olarak Liberal feministlerin üzerinde önemle durdukları bir noktaya, kadınların tam vatandaşlık haklarının tanınmasına değinilebilir. Kadınların seçme ve seçilme hakkı talepleri 19. yüzyıldan itibaren feminist mücadelenin stratejik noktasında yer almaktadır. Arat'ın ifade ettiği gibi bu dönemde kadınlar Avrupa'nın ve Amerika'nın her tarafında Suffrage Dernekleri kurmuşlardır. 1897'de Londra'da Ulusal Suffrage Dernekleri Birliği'nin kurulması ile Suffragette (Kadınların seçme hakkını savunan kadın) akımı dünya tarihinde kadınların ilk kez gerçekleştirdikleri güçlü ve örgütlü bir direnişe yol açmıştır. Bu süre içinde kadınlar, mitingler, yürüyüşler, konuşmalar, açlık grevleri yapıp milyonlarca kadın ve erkeği kendi mücadelelerinin haklılığına inandırmaya çalışmışlardır (Arat 2010: 42-43). Bu kadınlardan Emily Wilding Davison adlı bir İngiliz, oy hakkı konusunda halkın dikkatini çekmek için 1913'te Derby Koşusu'nun yapıldığı piste kendini yarış atlarının önüne atarak ölmüştür (Walters 2009: 116). Oy hakkı konusunda kralın ve halkın dikkatini çekmek isteyen Davison, ölümü seçerek dikkat çekmiş ve 20. yüzyılda kadınlar bu isteklerinin gerçekleşmesinin önünü açmıştır.

Kadınların oy hakkı mücadeleleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sonuç vermiştir ve 21 ülkede kadınlara oy hakkı tanınmıştır (Avusturya, İngiliz Doğu Afrika, Kanada, Kırım, Çekoslovakya, Danimarka, Estonya, Almanya, İngiltere, Macaristan, İzlanda, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Rodezya, Rusya, İsveç, Ukrayna, ABD) (Michell 1993: 90). Bu kazanımda kadınların verdiği mücadelelerin yanı sıra, 1917 Ekim Devrimi ile Rusya'da kadınların yasalar önündeki konumunun erkeklerle eşitlenmesi ve Birinci Dünya Savaşı'nda kadınların cephe gerisinde gösterdikleri başarıların etkili olduğu bilinmektedir. Günümüzde, kadınların birer yurttaş olarak sahip oldukları seçme ve seçilme hakkının liberal feminizme borçlu olduğu görülmektedir.

Liberal feminizmi genel olarak değerlendirmek gerekirse ilkin bu akımın başarılarından söz edilebilir. Bu anlamda örneğin Tong’a göre, “kadınların hayatının kalitesini artıran hukuk ve eğitim yasalarının büyük çoğunluğunu olmasa bile çoğunu liberal feminizme borçluyuz. Liberal feminist çabalar olmasaydı, birçok kadının yeni bulunan mesleki görevlere erişebileceği oldukça şüphelidir” (Tong 2006: 61). Bunlara karşın, liberal feminizmin eksiklikleri de vardır. Örnekte liberal feministler toplumdaki gelir dağılımı eşitsizliklerini, eğitimde fırsat eşitsizliklerini ve kültürel eşitsizlikleri genellikle yok saymışlar ya da göz ardı etmişlerdir. Bu eşitsizliklerin, kadınların kendi aralarında bir hiyerarşi yarattığını görememişlerdir. Bu eksikliği gidermek içinde Marksist feminizm gelişmiştir.

1.3.1.2. Marxist Feminizm

Marksist düşünceye göre, sömürü üzerine kurulmuş olan kapitalizm, geniş halk kitlelerinin yoksullaşmasına ve yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kapitalizmin, yıkıcı etkilerini yok edebilecek bir ekonomik sisteme ihtiyaç vardır. Bu ekonomik sistem de sosyalizmdir. Sosyalizm de sınıfsız bir toplum olacaktır, sınıf bölünmeleri yok olacaktır. Çünkü kapitalist toplum, ezen ve ezilen sınıf olarak karşıt iki büyük sınıfa ayrılır, bu sınıfın içinde tabii ki kadınlarda bulunmaktadır. Ezen burjuvazi, ezilen ise proletarya olmaktadır. Böylece sınıfsız bir sosyalist toplum, kapitalizmin ayrılmazı olan eşitsizliklere ve adaletsizliklere galip gelecek ve sanayileşmenin getirdiği faydaları herkese sunacaktır. Dolayısıyla kadınlar üzerindeki baskı ve kadınların maruz kaldığı eşitsizlikler de ortadan kalkacaktır. Çünkü kadının ezilmesinden birincil derecede kapitalizm yararlanır.

Marksizm, kadınlara yönelik baskıyı işçilere yönelik baskı kadar ciddiye almamış olsa bile, bazı Marksistler, kadınların niçin sadece kadın olduklarından dolayı baskı altına alındıklarının bir açıklamasını sunmuşlardır. Engels, ‘Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni’ adlı kitabında, insanların maddi koşullarındaki değişmelerin nasıl olup da aile hayatındaki değişimleri etkilediğini göstermiştir (Tong 2006: 69). Engels bu eserinde, ataerkil toplumlardan önce anaerkil toplumların var olduğunu, zamanla artı ürünle birlikte ataerkil toplumlara geçildiğini söyler. Böylelikle kadınlar, anaerkil toplumlarda sahip oldukları toplumsal konumlarını ve statülerini yitirmeye başlamışlardır. Ataerkil sistem güçlendikçe kadınların,

erkeklerle aralarındaki eşitsizlik giderek artmıştır (Engels 1990). Engels kadınların ezilmesinin kökenini anasoylu toplumlardan babasoylu toplumlara geçişe neden olan özel mülkiyetle açıkladığı için, özel mülkiyetin ve sınıflı toplumun sona ermesi ile kadınların özgürleşeceklerini ve kurtulacaklarını savunmuştur.

Engels, kadınlar eğer kocalarından bağımsız olacaklarsa, o zaman ilk şart kadınların ekonomik olarak erkeklerden bağımsız olmaları gerektiğini söyler. “Kadınların üretime katılması onların kurtulmasını sağlayacaktır. İşte o zaman kadının kurtulmasının birinci şartının tüm dişi cinsin kamu sanayine girmesi ve bu şartın da, ailenin, toplumun ekonomik birimi niteliğinin kaldırılması gerektirdiğini gösterecektir” (Marx ve diğerleri 2010: 45). Engels’e göre, “kadınların üretime ve ülkenin değişik ekonomik ve sosyal alanlarına girmesi tarihi bir ilerleme olayıdır. Kadınların çalışması, yeni kolların, yeni kafaların getirilmesidir. Çalışma kadınlar için iktisadi bağımsızlık umudu, ekmeğini erkekle eşit şekilde kazanma olanağı, bir koca seçme hakkı, saygıdeğer ve namuslu bir hayat hakkıdır” (Marx ve diğerleri 2010: 171).

Kapitalizmle, kadınlar ücretli çalışma yaşamına katılmaya başlamışlardır. Ancak kadınların ücretli çalışmaları, hak ettikleri ücretleri almaları anlamına gelmemektedir. Çünkü Marx’a göre, kriz, işsizlik dönemlerinde, kendilerine verilen düşük ücretlerle kadınlar, emekçilere karşı kullanıldılar. Savaş dönemlerinde askere alınmaların yol açtığı kol eksikliğini doldurmak için büyük sayıda fabrikalara çağrıldılar. Böyle anlarda bunun kadının hoşuna gidip gitmediği, aileyi kırıp yıkmadığı, kapitalizm için asla sorun olmadı. Çünkü kapitalizm için esas olan kazancını arttıran el emeğini yani kârını sağlamaktır (Marx ve diğerleri 2010: 172). Yani, kapitalizm kadını özgür kılmak için değil, onu erkekten daha fazla sömürmek için aile yaşamından çıkardı ve toplumsal üretime itmiştir. Dolayısıyla burjuvazi, kadını aile içine hapsetmek için dikilen ahlaki, politik, hukuki ve toplumsal engelleri devirmemeye özen göstermektedir (Bozoklar 2009: 14). Bu nedenle “sosyalizmin zaferi olmadan kadının kurtulması mümkün değildir; ama sosyalizmin kurulması da kadının etkin katılımı olmadan mümkün değildir” (Marx ve diğerleri 2010: 50). Marksistlere ve Engels’e göre, sosyalizmde bütün kadınların ailedeki ve toplumdaki konumu değişecektir. Kadınlar çalışma hayatına girip hak ettikleri ekonomik özgürlükleri ve geliri elde ettiklerinde, erkeğin evlilikteki üstünlüğü sona erecek,

eşitlik sağlanacaktır. Çünkü erkeğin evlilikteki üstünlüğü, kadının ya hiç geliri olmamasından ya da geliri olsa da yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır.

Engels'e göre, kadınlarının kurtuluşunun ikinci şartı ise, çocuk bakımının ve ev işlerinin toplumsallaştırılmasıdır (ortak yemekhaneler, çamaşırhaneler, çocuk bakım merkezleri). Ev işi, çocuk bakım hizmetini kadınlara yükleyen cinsiyetçi işbölümü, kadınlara kamusal alandaki işi sonrası özel alandaki işleri de kadınlara yükler. Böylece kadınlar, çifte yüke, çifte vardiyaya maruz kalırlar, hem ücretli iş hem de ücretsiz iş (bakım ve ev işi) yükünü taşırlar. Bu çifte yük, kadınların eğitime erişimini, kendini yetiştirmesini, toplumsal etkinliklerde yer almasını, istihdama katılmasını engeller ve istihdama katılsa bile kadınların daha iyi bir işe girmesini, mesleğinde yükselmesini engeller. Bu olgu, kapitalistlerin kadınları olumsuz koşullarda, daha az beceri gerektiren ve daha düşük ücretli işlerde, güvencesiz çalıştırmalarının bahanesi olur. Bu durumda, kadınları erkeklerin gelirine bağlı kalmasını ve erkeklerin statülerinin artmasını güçlendirir.

Ev işlerinin toplumsallaşmasını savunan bir diğer Marksist düşünür de Margaret Benston'dur. Benston kadının kapitalist toplumda ikinci sınıf olmasının kökeninde yatan nedenleri belirlemeye çalışmıştır. Kadının evde pek çok ekonomik faaliyeti vardır; yemek pişirmek, temizlik yapmak, çocuk bakmak gibi. Ne var ki, (Vogel 2003: 30) bu emekleriyle ortaya çıkarttığı ürün ya da hizmetler doğrudan doğruya tüketilir. Piyasaya sürülüp kar getiren ürün ya da hizmetler değildir. Marksist ifadeyle bu ürün ve hizmetlerin kullanım değeri vardır ama satış değeri yoktur. Böylelikle Benston'a göre, kadının üretimle kesin bir ilişkisi vardır ama bu erkeğin üretime katılımından çok farklı bir ilişkidir. Benston (akt: Tong2006: 87) için kadınlar, ev ve aileyle bağlantılı aktivitelerde basit kullanım değerleri olan üretimden sorumlu bir sınıf insandır. Kadınlar her şeyden önce üretici, sonra tüketicilerdir.

Benston'a göre, kadının ezilmişliğinde temel olan, kadının ev içindeki yükümlülükleridir ve bu, kapitalist düzende ekonominin kadını yedek emek ordusu olarak görmesine yol açar. Ev dışında kadının erkekle aynı işlerde çalışabilmesi, ev işlerinin kadına özgü olduğu sürece, kurtuluşu sağlayacak bir ön koşul değildir. Buna göre Benston'un can alıcı önerisi, ev işinin dışa dönük bir üretime dönüştürülmesi ve

daha geçerli bir önkoşul hazırlanmasıdır (Vogel 2003: 31). Yani, toplumun ev işleri ve çocuk bakımında kamusallaşmaya yönelmesi gerekir. “Örneğin, ortaklaşa yemek yeme uygulamasına geçilmesi, bir kadını kendi küçük, bireysel, özel mutfağının daha geniş ortak halk mutfaklarına dönüşmesi demek olabilecektir... Ev işlerinin toplumsallaşması, zorunlu olarak kadınları özgürleştirecek değil, fakat daha çok, herkesin bu tür işlerin nasıl toplumsal olarak zorunlu olduğunu kabul etmesini sağlayacaktır. Herkes ev işlerinin ne kadar zor olduğunu anlar anlamaz, toplumun düşük değere sahip parazit insanlar gibi gördüğü kadınlara baskı yapması için herhangi bir nedeni kalmayacaktır” (Tong 2006: 88).

Marksist feministlerin, üzerinde durdukları bir konu da ev işlerinin ücretli olup olmamasıdır. Dalla Costa, kadının karşılıksız ev emeği yüzünden farklı ezilmiş bir grup oluşturduğunu savunarak tüm dünyada kadınların, ev kadını olduğu görüşünü savunur (Vogel 2003: 31). Çünkü kamu da çalışan kadınlar, herkesçe iş olarak kabul edilmiş ve kendisine bir ücret ödendiği bir işte çalışarak güne başlar fakat günü, kimsenin iş diye tanımlamadığı evde günü bitirir ve kendisine hiçbir ücret ödenmez; böylece çift gün yaşamış olur. Bu eşitsizliği bitirmenin çaresi, Dalla Costa ve Selma James’a göre, ev işleri için kadınların ücret talep etmeleridir (Tong 2006: 89). “Ev işine ücret tezi, çalışabilir güçteki bir insanı hergün yeniden işe hazırlamak için gerekli günlük hizmetler dışında, satın alınan malların tüketilebilir hale gelmesi için de evde bir zaman harcanması gerektiğini, bu sürenin de, işgücü üretimine dâhil olması gerektiğini savunur” (MacKinnon 2003: 95).

Dalla Costa “ev işi için ücret alan kadınların, toplu çocuk bakımı, yemek hazırlama vb. hizmetleri sağlayarak ev işlerini kolektif olarak örgütleyebileceklerini öne sürüyor. Ücret talep etmek ve ücret almak, kadınların yaptıkları işin önemine ilişkin bilinçlerini yükseltir; işlerinin özel gerekliliğinin yanı sıra onun toplumsal önemini de anlarlar ki bu, kapsamlı bir toplumsal değişime doğru zorunlu ilk adımdır” (Hartmann 2008: 165). Dolayısıyla ev işi için, ücret devrimci bir düşüncedir. Kadının rolünün toplumsal açıdan önemsiz ve doğal olmayıp, tam tersine toplumda gereksinim duyulan önemli bir rol olduğu olgusunu ortaya çıkaracaktır. Bu, kadına erkek baskısından bir bakıma kurtulabileceği maddi bir bağımsızlık getirip, evdeki güç dengesini değiştirecektir ve kadının gücünü artıracaktır.

Dalla Costa ve Selma James, tek tek kişilerin (koca, baba, erkek arkadaş) değil de devletin (hükümetin ve işverenlerin) ev hanımlarına bir ücret ödenmesini önermişlerdir, çünkü neticede sermaye kadınların sömürülmesinden kar elde etmektedir. Ücretlerin de cep harçlığı şeklinde değil, normal ödemeler biçiminde olması gerektiğini ve devletin ücreti ödemeyi reddetmesi halinde ev kadınlarına greve gitmeleri gerektiğini söyler (akt: Tong 2006: 89 -90).

Ayrıca Dalla Costa, ev işinin yabancılaştırıcı olduğunu söyler, çünkü ev işleri kadınlara dayatılmıştır, kadınları kamusal alandan soyutlar ve toplumda önemsiz bir iş olarak görünür. Dalla Costa, ‘Kadınlar ve Toplumun Yıkılması’ (1972) adlı makalesinde “kadınların evde yalıtılması ve erkeklere bağımlı olmasının yabancılaştırıcı etkenler olduğunu savunur. Fabrika emeğini, kolektif olması nedeniyle potansiyel olarak ev işinden daha az yabancılaştırıcı bulur. Bir trenin, arabanın ya da uçağın üretimine başkaları ile birlikte katılmak, başkalarından soyutlanmış olarak aynı süpürgeyi aynı mutfağın birkaç metrekaresinde çağlarca sallamakla aynı şey değildir. Ev kadını toplumsal üretim alanına katılmadığı için, yaratıcılık ve çalışma eylemini gerçekleştirme olanaklarının tümünden yoksun bırakılmıştır” (akt: Donovan 2001: 152-153).

Ev işi karşılığı, kadınlara ücret verilmesine karşı çıkan bazı Marksist feministler de bulunmaktadır. Bu feministler için, bu fikir kadınları özgürleştirmez tam tersine kadının yuva kurucu olarak meşruiyet kazanmasına yol açacaktır. Kocanın üstünlüğünü daha da kurumsallaştırarak, onu bu sefer de kadının patronu haline getirecektir ve kadını daha çok erkeğe bağımlı hale getirecektir. Ev işleri için, (Tong 2006: 91-92) ücret talep etmekle ev kadınları, karı-koca, anne-çocuk ilişkileri de dâhil olmak üzere, her şeyin metalaştırılacağı kapitalist eğilimlere yardım ediyor olacaklardır. Ayrıca ev işleri için ödeme yapılığında ev kadınlarının ev dışında çalışmaları için katkıda bulunulmuş olunmayacaktır. Sonuç olarak, cinsiyete dayalı işbölümü, kemikleşecektir. Erkekler, kadınların yaptıkları işleri yapmak için üzerlerinde hiçbir baskı hissetmeyeceklerdir.

Ev işi ücretini eleştiren MacKinnon’a göre, “kadına ailede çalıştığı için para ödeme fikri ev işinin bir emek, dolayısıyla bir yabancılaşma olduğunu gösterir ve parayı kim ödüyorsa ona yani erkeğe hizmet verileceği hissini doğurur ki, bu da

aşkın yerini tutmayacak bir şeydir. Bu analiz, kadının aldığından daha çok verdiğini de ima eder” (MacKinnon 2003: 91). Bu nedenle kadına ev işi için ücret ödenmemelidir. Marksistlerin itiraz etmesinin bir diğer nedeni de şudur: İşçiler yaptıkları üretim için bugün kadınlara ödenenden daha fazlasını almadıklarına göre, kadınlara erkek emek gücünün yeniden üretimi için ücret ödenmesi sermaye açısından yalnızca üretim maliyetini yükseltmeye yarar. Bu anlamda ev işi için ücret, erkeğin fabrikada sömürülmesi kadının da evde sömürülmesi demektir. Statükoyu değiştirmeyecek fakat egemenlik dengesini göze görünür hale getirecektir (MacKinnon 2003: 92).

Marksist feministler için, proletaryanın devrimci sınıf mücadelesi olmaksızın kadınların gerçek ve tam kurtuluşu olanaksızdır. Kapitalizmin, özel mülkiyetin var olduğu her yerde, erkeğin ayrıcalıkları olacaktır. Çünkü Marksistlere göre, evlilikte erkeğin üstünlüğü onun ekonomik üstünlüğünün basit bir sonucudur. Ancak, kadınların kurtuluşu için önemli bir unsur olsa da, tek başına özel mülkiyetin ortadan kalkması ve kadınların ekonomik özgürlüğü yeterli değildir. Ekonomik bakımdan bağımsız olan pek çok kadın, kocalarından ya da ailedeki erkeklerden aşağı konumdadırlar, evde ayrımcılığa uğrarlar. Toplumlarda kadın erkek eşitliğini sağlamak için, özel mülkiyete dayanan kapitalist üretim ilişkilerinin yok edilmesi yanında, kadınların erkeklerden daha aşağı olduğunu, dolayısıyla onların hükmü altında bulunması gerektiğini savunan ataerkil ideolojiyi ve zihniyeti de değiştirmek gerekir.

1.3.1.3. Radikal Feminizm

Radikal feminist kuram, 1960’ların sonlarında ve 1970’lerin başlarında, bir grup eski eylemci kadın tarafından New York ve Boston’da geliştirilir. Bu eylemci kadınlar, 1960’larda medeni haklar ve savaş karşıtı kampanyalar için politik etkinliklere katılan kadınlardan oluşur. Bu kadınlar, aynı zamanda, yeni soldaki erkeklerin kadınlara ve bilhassa kendi yoldaşları solcu kadınlara davranışlarından memnun değillerdir (Öztürk 2011: 91). Bu nedenle radikal feminist kuramın büyük bölümü yeni solun kuramlarına, örgütlenme yapılarına ve özel üsluplarına karşı direniş içinde şekillenmiştir. Radikal feministler kuramsal açıdan, kendi öznellik sorunlarının yeni solun uğraştığı büyük sorunlarla (toplumsal adalet ve barış

sorunları) eşit önemde olduğunu savunmuşlardır. Aynı zamanda kadınlar, özellikle erkek radikal örgütlerde sürekli ikinci sınıf insan muamelesine uğradıklarından, bu uğurda kendilerine özgün bir kadın üslubu yaratmaya çalışmışlardır (Donovan 2001: 268).

Radikal feministler, mevcut feminist teorilerin toplumdaki bütün kadınları kapsayan bir bakış açısı taşımadığını ve bu teorilerin kadınların özgürleşme sorununa tatmin edici bir çözüm bulamadığını söylemektedirler. Bu nedenle radikal feminist hareketin içinde yer alanlar, yalnızca formel bir eşitlik talebiyle yetinmeyip kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliklerin nedenlerini ve kökenini de irdelemişlerdir. Bu araştırmalar sonunda kadınların farklı alanlarda yaşadıkları tüm problemlerin birbiriyle ilintili olduğu ve sorunun asıl olarak ataerkil sistemden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Radikal feministler, ataerkilliğin sadece siyaset, ekonomi ve kamusal hayatta değil, bütün sosyal ve kişisel varlık alanlarında hüküm sürdüğünü iddia ederler. Bu nedenle kadınların kurtuluşu, ataerkil iktidardan hak talep edip erkeksi değerlere sahip olmakla değil, tersine kadınsı değerlere doğru bir dönüşümle mümkün olduğunu savunurlar.

Radikal feminist hareket “kadının engellenmiş, bastırılmış kimliğinin ortaya çıkarılmasını; kişisel olanın kamusal alana aktarılmasını ister. Bu bağlamda kadının bedeninin, kimliğinin farklı olarak temellendirilmesi büyük bir önem taşır” (Arat 2010: 75). Yani birinci dalga feminizmde ki cinsiyeti erkekleştirme politikası yerini, ikinci dalga feminizmle birlikte kadın bakış açısıyla cinsiyeti güçlendirme politikasına yani farklılıkların vurgulanmasına, önemsenmesine bırakmıştır.

Radikal feministler, insanlar arasındaki en önemli çatışmanın sınıf çatışması değil, cinsiyet çatışması olduğunu ve bu çatışmanın da insanlık tarihinin en önemli olayı olduğunu savunurlar. Radikallere göre (Donovan 2001: 270), Batı emperyalizminin kökeninde cinsiyet ayrımcılığı yatar. Sömürgeciliği genişleten Batılı ulus devletler, kadınlar ve toprak üzerindeki erkek egemenliğinin bir uzantısı olarak gelişmişlerdir. Bu nedenle, “radikal feminizmde cinsiyetçilik yalnızca düzeltilmesi gereken bir eşitsizlik değil, mutlaka yıkılması gereken toplumsal aşağılama sistemidir” (MacKinnon 2003: 61).

Radikal feminizmde incelemenin mihenk taşı ve zulmün asıl kurbanı kadınlardır. Radikal feminizm, ayrı ayrı her bir kadında bütün kadınların özelliklerini görür. Çünkü radikalizmde, farklı özellikler bütünün parçalarıdır ve kadın kolektif bir bütün, tekil bir tanımlamadır (MacKinnon 2003: 60). Bu nedenle kadınlar ayrı bir sınıf olarak görülmelidir. Kadınlar Marksist anlamda, tek bir sınıf oluşturmazlar da, kadınların ev içi deneyimi benzerlikler taşır ve bu ortak eylem için yeterlidir. Ataerkil sömürü kadınların ortak, özgül ve temel ezilmişliğini oluşturur (Çakır 2009: 453-454). Ataerkil sömürüyü günümüzde bütün kadınlar zengin-fakir, eğitilmiş-eğitimsiz ayrımı yaşamadan bakım emeği konusunda yaşamaktadırlar, sadece düzeyleri farklıdır. Günümüz sanayi toplumlarında kadınlar, üretime katılarak ataerkil denetimden eskiye orana uzaklaşmışlardır, fakat bakım emeği ve ev işinden kurtulamamışlardır. Bu işler, hala kadın işi olarak algılanmaktadır. Bu durumda, bütün kadınların bir sınıf olarak görülmesine neden olmaktadır.

Bununla birlikte radikal feministlere göre “kadınlar, kendi bedenlerinin kontrolünü ellerine geçirmelidirler. Kadınların az veya çok doğurması, çoğu yerde devlet politikası durumundadır ve bu politikayı yapanlar da erkeklerdir. Aynı durum kürtaj meselesi için de geçerlidir. Kişisel kimlikler yeniden düzenlenmeli, ilim ve kültürün erkeksi şeklinden yeniden dönüştürülmesi sağlanmalı, siyasal iktidar yeniden şekillenmeli ve yerleştirilmelidir. Ayrıca edebiyatta, kitle iletişim araçlarında, reklamlarda vb. medeniyet ürünlerinde kadının sunuluş biçimi değiştirilmelidir” (Öztürk 2011: 98). Radikal feministler, kadınların bedenlerinin kendilerine ait olduğunu ve o bedende hiçbir erkeğin ve kurumun söz hakkı olmadığını savunurlar. Radikal feministlerin düşüncelerini dile getiren, en önemli teorisyenlerden biri Shulamith Firestone’dur.

Shulamith Firestone’un ‘Cinsiyetin Diyalektiği’ adlı kitabı radikal feminizmin en önemli yapıtları arasında yer almaktadır. Firestone bu kitabında, kadınların baskı altına alınmalarının maddi temelini ekonomi yerine, biyolojide görür. Firestone “kadınlara yönelik baskının kaynağının biyolojik olduğuna inandığından, tıpkı Marks’ın işçilerin ekonomik baskılardan kurtulmasının yolunun ekonomik devrimden geçtiğini iddia etmesi gibi, o da kadınların özgürlüğünün, biyolojik bir devrimi gerekli kıldığına inanmaktadır... Kadınlar, cinsellik temelindeki sınıf ayrımını ortadan kaldırmak için yeniden üretim araçlarının

kontrolünü ele geçirmelidirler; nasıl ki komünist bir devrimin amacı sınıf ayrımlarını ortadan kaldırmaktır, feminist devrimin nihai amacı da, cinsel ayrımları ortadan kaldırmaktır” (Tong 2006: 118). Firestone’ ya göre, kadınların ezilmesinin ana nedeni biyolojiktir. Biyolojik devrimle kadının üreme fonksiyonunun bir anlamı kalmayacağından, kadınla erkek arasındaki cinsel ayrım ortadan kalkacaktır. Cinsel ayrımın sonlanması da kadını özgürleştirecektir.

“Yeniden üremenin biyolojik gerçeklikleri ortadan kalkınca, kültürel olarak bazılarının rahmi, bazılarının penisi olmasının önemi olmayacak, bu devrim üreme, suni döllenme, embriyo transferi gibi rahim dışı yollarla, teknoloji sayesinde gerçekleşebilecektir. Böylece cinsel roller de ortadan kalkacak, çocuğun dünyaya getirilmesi işlevi bütün topluma yayılacak, ailenin üstünlüğü ortadan kalkacaktır. Feminist devrimin hedefi, sınıfsız toplum yerine, cinsel rollerin ayrımlaşmadığı bir androjen toplum, androjen kültür yaratmaktır” (Çakır 2009: 450). Dolayısıyla çocuk doğurma ve büyötmeye bağı cinsel rol ayrımları sona erecektir. Geliştirilen yeni teknolojilerle annelik, eski anlam ve işlevini kaybedecektir. Ataerkil sistemin ve toplumların devamlılığını sağılayan, heteroseksüel evliliklerin bir önemi kalmayacaktır. Kadın ve erkek karşı cinse gereksinim duymadan çocuk sahibi olabilecek, dolayısıyla klasik ailenin önemi azalacak ve tek ebeveynli aileler ile homoseksüel evlilikler oluşacaktır. Ayrıca biyolojik devrimle, kadının kamusal alana erkekle eşit derecede katılmasını engel olarak görölen hamilelik, annelik durumuna erkekler de katılacağından kadınlar kamusal alana erkeklerle eşit şartlarda başvurabileceklerdir.

Kadınlara yönelik baskının kökleri, ataerkil cinsellik / cinsiyet sistemine gömölü olduğunda ısrarlı olan ilk radikal feministler arasında Kate Millett de vardır. ‘Cinsel Siyaset’ (1970) adlı kitabında Millett, cinselliğın her şeyden önce siyasal olduğunu iddia etmiştir, çünkü ona göre, erkek kadın ilişkisi bütün güç ilişkilerine örnek teşkil etmektedir (Tong 2006: 153). Millett, “eğer bir grup diğeri yönetiyorsa, ikisinin arasındaki ilişki politiktir. Böylesi bir düzenleme uzun bir dönem boyunca sürdürölürse, bir ideoloji geliştirir” der (akt: Donovan 2001: 275). Bu ideolojinin adının da ataerkil sistem olduğunu belirtir. Bu sistem, erkeğın hem özel alanda hem kamusal alanda kadını ikincileştirmesine ve yok saymasına neden olmaktadır. Özellikle özel alan yani aile, çocukların ataerkil sistemle ilk

karşılaştıkları kurumdur. Aile, çocuğun toplumsallaşma süreciyle birlikte ataerkil ideolojiyi çocuğa benimseten ve bu ideolojinin devamlılığını sağlayan en önemli kurumdur. Ataerkil ideolojiyi sürekli olarak yeniden üreten bu aile, kadınları sürekli kontrol altında tutmaktadır.

Millett'e göre eğer “kadınlar özgür olmak istiyorlarsa, erkeklerin bu kontrolünü ortadan kaldırmalıdır. Fakat bu kolay bir görev değildir. Erkek kontrolünü ortadan kaldırmak için, erkek ve kadınlar, ataerkil düzende oluşmuş cinsiyeti özellikle cinsel statüyü, rolü ve huyu ortadan kaldırmaları gerekmektedir” (Tong 2006: 154). Bu da ancak evlilik kurumunun tamamıyla reddi ile sağlanır. Çünkü evlilik, kadını baskı altında tutan bir ilişki biçimidir (Donovan 2001: 271).

Radikal feminizm içinde kadınların özgürleşmesi hareketinin en önemli sloganlarından biri ‘kişisel olan politiktir’ sloganıdır. Kişisel olan politiktir cümlesi, kadınların kişisel deneyimlerinin değerli olduğu ve toplumla kültür için önemli siyasal sonuçları bulunduğu anlamına gelmektedir (Ramazanoğlu 1998: 31). Böylece bu dönemde önceleri tabu olan hiç dile getirilmeyen kürtaj, tecavüz, doğum kontrol yöntemleri gibi konular artık tartışılmaya, feminist eylemlerin odağını oluşturmaya başlamıştır. Radikal feminizm, bu konuların uluslararası düzeyde ele alınmasını sağlamıştır.

Radikal feminist hareket sayesinde özellikle Batı Avrupalı kadınlar, kendi bedenleri, doğurganlıkları ve cinsellikleri üzerinde bir ölçüde denetim kazanabilmişlerdir. Bununla birlikte radikal feministler, boşanma ve evlilikte kadın erkek eşitliği konusunda ve evli olmayan annelerle çocukların yasal hakları konusunda başarılı mücadeleler vermişlerdir (Arat 2010: 77-78). Günümüzde kadınlar, kendi bedenleri üzerinde sahip olduğu yasal hakların çoğunluğu radikal feminizm sayesinde elde etmişlerdir.

Toparlarsak radikaller, kadınları bir sınıf olarak görürler ve kadınların cinsi nedeniyle ataerkil sistem tarafından baskı altında tutulduklarını iddia ederler. Bu açıklama doğrudur; ancak bütün kadınların ataerkil sistem tarafından baskı altına alınma düzeyleri aynı değildir. Kadınların içinde bulunduğu ekonomik sınıf, aldıkları eğitim ve ırkları da baskı düzeylerini ve biçimlerini değiştirmektedir. Marksistler sadece kapitalist üretim ilişkilerinin kadınları sömürdüğünü, radikaller ise yalnızca

ataerkil sistemin kadınları sömürdüğünü ileri sürmektedirler. Fakat bunlar tek tek değil, karşılıklı olarak birbirlerini destekleyerek kadınların özel ve kamusal yaşamları üzerinde egemenlik kurmaktadır. Bu egemenliği de sosyalist feminist teori açıklamaktadır.

1.3.1.4. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizm, ataerkil sistem ile kapitalizmin karşılıklı ilişkisini ortaya koyan feminist bir teoridir. Cinsiyet ve sınıf çelişkilerini ele almayı amaçlar. Sosyalist feministlere göre, sosyalizm kadınların maddi durumlarını düzeltse bile onları erkek egemenliğinden kurtaramaz, bu nedenle de Marksist teori ve uygulamaları sorgulanmalıdır. Sosyalist feminizmin, Marksizm'e temel eleştirisi cinsiyet ilişkilerini yok saymalarıdır. Marksizm erkeksi koşullar altında ve erkeklere özgü olarak geliştirilen bir sistemdir. Bu sebeple sosyalist feministler için, “sermaye ve özel mülkiyet, kadınların kadın olarak ezilmelerinin nedeni olmadıklarından, tek başına bunların sona ermesi kadınların ezilmesini sona erdirmeyecektir” (Hartmann 2008: 161). Dolayısıyla Marksist feministler, kapitalizm öncesi toplumlarda ve Sovyetler Birliği, Küba, Çin gibi sosyalist devrim deneyimi geçiren toplumlarda kadınların ezilmesini açıklayamamaktadırlar (Donovan 2001: 156).

Sosyalist feminizm, Marksist kategorilerin temelinde ve radikal feministlerin eleştirileri ışığında şekillenmiştir. Marksizm, maddeci determinizm, ideoloji, sınıf bilinci, emek, yabancılaşmış emek gibi kavramlarla feminist teoriye ve feminist harekete önemli açılımlar getirmiştir. Radikal feminizm, cinsiyetin merkeze alındığı yeni bir çıkar ve iktisat teorisi geliştirmiştir. Sosyalist feministler de, radikal feminizmin yaptığı eleştirilerden etkilenecek, Marksizmin temel kavramlarını kadınlara uygulamaya, bu kavramları yeniden tanımlamaya çalışmaktadırlar. Sonuçta, tarihsel materyalizmi ve feminist öncelikleri dikkate alan yeni formülasyonları ortaya çıkardılar (Çakır 2009: 457).

Sosyalist feministlere göre, “geleneksel Marksist feministler, kapitalizmin işyerini evden nasıl ayırdığını ev aktivitelerinin nasıl peyderpey önemsizleştiğini açıklayabilmektedirler fakat, kapitalizmin neden erkekleri çalışma hayatına kadınları ev işlerine tahsis ettiğini” (Tong 2007: 272) ve kadınların neden hem ailede, hem kamusal alanda ikincil durumda olduğunu, neden tersi bir durumun yaşanmadığını

uygun bir şekilde açıklayamamaktadırlar. Marksizmi kadınlar için yeni bir yoruma tabi tutmaya çalışan sosyalist feministler, kadının bakım emeğinden kimin yararlandığını ve kadının ezilmesinin maddi temelini açığa çıkarmaya çalışırlar.

Sosyalist feminizmin en önde gelen düşünürlerinden Heidi Hartmann’a göre “Marksist çözümleme, tarihsel gelişim yasalarına ve özellikle sermaye yasalarına ilişkin temel bir içgörü sağlarken, Marksizmin kategorileri cinsiyet körüdür. Erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkilerin sistematik niteliğini özgül olarak yalnızca feminist çözümleme ortaya koyar. Gene de feminist çözümleme kendi başına yetersizdir, çünkü feminist çözümleme tarih körüdür ve yeterince maddeci olmamıştır. Kapitalist Batı toplumlarının gelişimini ve bu toplumlarda kadınların durumunu anlamak istiyorsak, hem Marksist çözümlemeden özellikle Marksizmin tarihsel maddeci yönteminden hem de feminist çözümlemeden, özellikle patriyarkanın toplumsal ve tarihsel bir yapı olarak tanımlanmasından yararlanmalıyız” (Hartmann 2008: 158). Marksist analizler, kadınların erkekler tarafından ezilmesini açıklayamazken, radikal feministler de kadınların kendi aralarındaki sınıfsal bölünmeler sorununu açıklayamamaktadırlar. Radikallere göre, bütün kadınlar eşit oranda ezilmektedirler. Fakat kapitalist toplumda, burjuvazi kadını ile proleter kadının baskı altına alınma düzeyleri birbirinden farklıdır. Sosyalist feministler ise, bu iki teorinin eksikliklerini dikkate alarak kadının ezilmesini sınıf ve ataerkil sistemle açıklarlar. Çünkü bu iki sistem karşılıklı olarak birbirini destekleyerek, kadının toplumsal hiyerarşide ikincil konumda yer almasına neden olmaktadır.

Sosyalist Heidi Hartmann’ın önemli makalesi ‘Marksizmin ve Feminizmin Mutsuz Evliliği’ (1981), ataerkinin dayandığı maddi temelin, temelde erkeklerin kadınların emek gücü üzerindeki denetiminde yatmakta olduğu görüşünü dile getirir (Donovan 2001: 158). Erkekler farklı sınıflardan, ırklardan ya da etnik gruplardan olsalar da, erkekler kadınlar üzerindeki egemenlik ilişkilerini paylaşmak bakımından birleşmişlerdir; bu egemenliği sürdürmek için de birbirlerine bağımlıdırlar (Hartmann 2008: 174). Bu egemenlik ilişkilerinin birleştiği alan ise, kadınların karşılıksız olarak yaptıkları bakım emeği ve ev işleridir.

Kadınların ücret almadan yaptıkları bakım emeği ve ev işleri, hem kapitalizmin hem ataerkilliğin yeniden üretilmesindeki belirleyici ana unsurları oluşturmaktadır. Hartmann için, “kadınların karşılıksız ev emeğinden hem kapitalizm yarar sağlar hem de bütün erkekler. Erkekler evde karşılıksız hizmet alırlar, çocuklarının bakımını yaptırırlar ve bu sayede de işgücü piyasasında kadınlar karşısında ayrıcalıklı bir konuma sahip olurlar. Kapitalizmin kadınların ev emeğinden ve işçilerin özel birimler halinde yaşamalarından sağladığı yararlar arasında ise, kadınların ev emeği sorumluluklarına bağlı olarak ucuz işgücü havuzu oluşturmaları, emek gücünün istikrarlı ve sağlıklı bir biçimde yeniden üretilmesi ve bu tür bir aile örgütlenmesinin tüketimi artırması sayılabilir” (Acar 2009: 44). Kadınlar öncelikleri olarak sunulan bakım emeğinden dolayı kapitaliste ucuz işgücü olurken, erkekler de yüksek ücretli ve statülü işlerde yer alarak kadınlara göre avantajlı konumda yer alırlar. Ucuz işgücü yerine evde olmayı tercih eden kadınlar ise, kapitalistler için itaatkâr ve sağlıklı işçiler yetiştirmektedirler. Bu durumda, kapitalistlerin kadınlar ve çocuklar için kocaya verdiği aile yardımı ile sağlanmaktadır.

19. yüzyılda çalışan erkekler kendileri açısından kadının ücretli emeğinin dezavantajlarını fark ettiler. Kadınlar yalnızca ücretleri düşüren bir rekabet unsuru anlamına gelmiyordu, çalışan kadınlar tam da kendi kadınlarıydı ve iki efendiye hizmet edemezlerdi. Erkek işçiler, kadınların işgücüne toptan girişine direndiler. Erkekler yüksek ücretli işleri kendilerine saklamaya ve erkek ücretlerini genel olarak yükseltmeye çalıştılar. Ücretli emeklerine karşılık olarak, ailelerine tek başlarına bakmalarına yetecek düzeyde ücret talep ettiler. 20. yüzyılın başında ise, aile ücreti sistemi sabit işçi sınıfı aileleri için norm haline getirilir. Erkeklerle kadınlara eşit ücret verilmesi için mücadele etmek yerine, erkek işçiler, karılarının evdeki hizmetlerini elde tutmayı tercih ederek aile ücreti talep ettiler (Hartmann 2008: 182-183). Aslında bu yardımın, kapitalist ile kocanın karşılıklı çıkarlarından dolayı verildiği söylenebilir.

Aile ücreti, ataerkil sistem ile sermaye arasındaki ortaklığı sağlamlaştırmıştır. Kadınların iş gücüne özellikle II. Dünya Savaşı’ndan bu yana hız kazanan katılımlarındaki artışa karşın, aile ücreti hala –kadınların birincil olarak ev işinden, erkeklerin de birincil olarak ücretli işten sorumlu olduğu- mevcut cinsiyete dayalı

işbölümünün köşe taşıdır (Hartmann 2008:187). Bir anlamda aile yardımı uygulaması ‘evin reisi erkektir’, bu nedenle ‘evin geçimini sağlamak kocanın görevidir’ görüşünü meşrulaştırmaktadır. Evin geçiminin erkeğe, bakımının kadına ait olması; kadının erkeğe bağımlılığını artırırken, kadının toplumsal konumunu düşürmektedir.

Bir diğer sosyalist feminist Christine Delphy de, Marksistlerin kadınların ezilmesinin önemini, ikincil konuma yerleştirmiş olmalarını eleştirir. Sorunun kökeni Delphy’e göre, Marksistlerin, kadınlar ile ev içindeki (kapitalist olmayan) üretim arasındaki özgül ilişkileri hesaba katmamalarında yatar. Değersiz görülen bu emek, ev emeğinin meta kesimindeki toplumsallaşmış biçiminden özsel olarak farklı değildir. Aradaki tek fark şudur. Çamaşırhane, lokanta ve çocuk yuvaları çalışanları emekleri karşılığında bir ücret alırlar, ev kadınları ise almazlar (Molyneux 2008: 117-118). Delphy’nin düşüncesi, ev emeğinin karşılıksız emek olduğu ve bundan erkeklerin yarar sağladığını ortaya koyması açısından önemlidir. Kadınlar ücretli bir işte çalışsalar da çalışmasalar da eşlerine saymakla bitmeyecek kadar çok iş yaparlar. Bunlar arasında ev işleri, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı, çocuk doğurma ve kocalara sunulan cinsel hizmet vardır. Dolayısıyla kadınlar, karşılıksız emek harcayarak erkekler tarafından sömürülmektedirler.

Delphy’de, Hartmann (Molyneux 2008: 147-148) gibi kadınların bakım emeğinden dolayı en düşük ücretli ve en durağan işlerde çalıştıklarını belirtir. Ona göre, ev içi görevlerine bir de ücretli işlerin doyurucu olmayışı eklendiğinde bu durum, kadınların ev dışında çalışmaları önünde önemli bir engel haline gelmektedir. Durgunluk dönemlerinde, kadınların ve erkeklerin istihdam edildiği işlerde, ilk işten çıkarılanlar kadın işçilerdir. Buna gerekçe olarak, aile gelirinin aile reisinin, yani kocanın ekonomik faaliyetiyle sağlanması gerektiği gösterilir.

Delphy, ataerkil üretim tarzı açısından kadınların başlı başına bir sınıf oluşturduklarını öne sürer; kadınların sınıf birliği erkekler tarafından ezilmeyi paylaşımlarından kaynaklanır ve bu sınıf aidiyeti kadınların kendi ev dışı işlerinden ya da kocalarının sınıfsal konumundan bağımsızdır (Molyneux 2008: 119). Delphy kadınların eşleri için ev işi yapma yükümlülükleri ve ekonomik bağımlılıklarını ataerkil kapitalizmin oluşturduğu bir yapının sonucu olarak görür. Dolayısıyla

ataerkil sistemi ve onun içinde yer aldığı kapitalist toplumu yıkmak üzere kadınlar harekete geçmelidirler. Öncelikle karşılıksız yapılan ev işlerinden kurtulmalıdırlar.

“Kadınların, ev işlerinin karşılıksız bir emek harcama biçimi olduğunu açığa çıkarıp, bunu politik bir sorun olarak gündeme getirmelerinin önündeki başlıca engellerden biri, bu işlerin sevgi ilişkisi içinde görülüyor olmasıdır. Kadınlar bu işleri en sevdikleri, en yakın oldukları kişiler için yaparlar. Hatta sevginin, aşkın dışa vurulması olarak algılanır bu işlerin büyük bir bölümü. Bu öznel, ele gelmeyen, görünmeyen biçimiyle kadınların karşılıksız emeği sevgi karşılığı çalışmadır” (Acar 2009: 19). Dolayısıyla kadınların ev içi emeği, duygusallık boyutu itibariyle nicelik olarak ifade edilecek bir emek değildir. Bu işlerin mesai saatleri yoktur. Ev kadınlarının çalışmalarını, boş zamanlarını, günlük yaşamlarını birbirinden ayırmak çok güçtür. Yapılan işler, günlük yaşamın ta kendisidir.

Kapitalist toplumda, kadınların üzerine yüklenen zorunlu ev emeği aynı zamanda kadınların yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Ancak Marksist teoride önemli bir yer tutan yabancılaşmayı, sadece ücretli emek ilişkileri içinde çalışanlar yaşarlar. Bu bakışa göre, ücret karşılığı çalışmayan kadınların yabancılaşma yaşamadığı yaşadığı sonucu çıkar. Oysa Marksizm’in gözden kaçırdığı nokta, “kapitalist toplumda kadınların yabancılaşmayı erkeklerden çok daha ağır yaşadıklarıdır. Erkekler, yabancılaşmadan kurtuluşu, kadınlarla olan ilişkilerinde ararlar. Kadınlar için böyle bir rahatlama yoktur. Çünkü bu özel, yakın ilişkiler, onların ezilmesinin temel yapılarını oluşturur. Ev içi alanın kadınlar için başlı başına yabancılaştırıcı unsur olduğunu söyleyen Ann Foreman’a göre kadınların yaşadığı yabancılaşma çok keskindir; çünkü onlar kendilerini başkalarının ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan araçlar olarak algılarlar. Ayrıca ev işleri tekrar edici ve kadını sosyal yaşamdan soyutlayıp tek olarak yapılan işler olduğu için, kadınları ziyadesiyle yabancılaştırır” (Çakır 2009: 466)

“Kadınlar yabancılaşmayı cinsellik, annelik ve entelektüel olmak üzere başlıca üç alanda yaşarlar. Tıpkı işçinin kendi emeğinin ürünlerinden kopması gibi, kadın da kendi bedeninden kendi ürününden kopuyor. Kadınların kendi bedeni üzerinde denetimi yoktur. Diyet, güzelleşme gibi, erkek için yapılan faaliyetleri, kendisi için yaptığını söylese de, bedenini, başkaları için bir nesne olarak görür. Annelik de cinsellik gibi, kadınlar için yabancılaştırıcı bir deneyim olabilir. Kendisinin karar veremediği -çocuk sayısı ve doğum zamanı- durumlar onu kendi doğurganlığının ürününe yabancılaştırabiliyor. Entelektüel

olarak da kadınlar kendi entelektüel yeteneklerine yabancılaşırlar. Bilgi ile iktidar arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Kadınlar kalabalıkta fikir söylemeye çekinirler. Fikirlerinin değerli olmadığını düşünürler. Bilginin, düşüncenin, söylemin sınırlarını erkekler çizer. Kapitalizm altında kadının ezilmesi, kendisi dâhil herkesten, her şeyden yabancılaşma ile belirleniyor. Ezilmenin farkına varma, ilk adım ama kurtuluş için yeterli değil. Çünkü ezilme sadece zihinde değil, toplumsal kurumlarla, kültürel yapılarla gelişen, somutlaşan bir yapıda yaşanıyor. Bu bağlamda sadece bilinç yükseltme yeterli değil. Tüm yapılarla ve kurumlarla topyekûn bir mücadele gerekmektedir”(Çakır 2009: 466-467).

Sosyalist feminizmin odak noktasını, kadınlar tarafından gerçekleştirilen ücretsiz bakım emeği ve ev işleri oluşturur. Çünkü bu işler kadının kamusal ve özel alanda ikinci cins olarak görülmesine, sömürülmesine neden olurken; hem ataerkil sistemi hem de kapitalist sistemi yeniden üreterek devamlılığını sağlamaktadır. Ataerkil sistemin kadınlara yüklediği bakım emeği ve ev işleri, onların eğitimi ve iş yaşamından dışlanmalarına neden olurken, kendilerine ait görülen özel alanlarda da eşleriyle eşit söz hakkına, eşit güç ve otoriteye sahip olmalarına engel olmaktadır. Ücretli çalışma olanağı bulabilen kadınlar da, yüksek statülü yüksek ücretli işlerde istihdam edilmemektedirler. Kadınların esas görevinin, bakım emeği ve ev işleri olarak görülmesi, onların kapitalistlere ucuz ve yedek işgücü olmasına neden olmaktadır. Böylelikle ataerkil sistem ile kapitalist sistem, karşılıklı çıkarları doğrultusunda birlikte hareket ederek kadınların toplumsal konumlarını düşürmektedirler.

1.3.2. Türkiye’de Kadın Konumunun Tarihsel Kökleri

Her toplum kadın ve erkeklerin beraberliğinden oluşur. Her iki cinsin de birbirlerine ihtiyaçları vardır, biri olmadan diğeri var olamaz. Bununla birlikte neredeyse hiçbir zaman pek çok konuda kadın ve erkek tam anlamıyla eşit olamamıştır. Kadın erkek eşitsizliğinin temel nedeni toplumsal cinsiyete yüklenenlerdedir. Çünkü toplumsal cinsiyet, kadının toplumsal statü ve rollerini erkeğe kıyasla eşitsizce biçimlendirmektedir.

Toplumsal konumlar, tarih içinde egemen olan üretim biçimlerine, dine, kültüre ve geleneklere göre değişiklik göstermiştir. Ancak bu değişimde toplumsal cinsiyet hemen her zaman diğerlerinden daha baskın bir öge olarak kendini göstermiştir. Bugünü belirleyen, bir anlamda o tarihsel birikim ve değişiklikler

olduğundan Türkiye’deki kadının güncel toplumsal pozisyonu ve rolleri ancak o tarihi evrimin çözümlenmesiyle elde edilebilir.

Söz konusu tarihsel gelişim üç büyük dilimde incelenebilir: İlk olarak Eski Türklerde kadının yaşadığı tarih kesitinden başlanabilir. İkincisi tarımsal üretime geçiş ve İslam dininin kabulünden sonra Türk kadının konumudur. Üçüncü aşama olarak da değişen dünyaya paralel kurulan modern Cumhuriyetle birlikte Türk kadının yakın geçmişteki ve şimdiki durumu gelmektedir.

1.3.2.1. İslamiyet Öncesinde Türklerde Kadın

İslamiyet’ten önce Türk kadının genel konumu Türklerin diğer tarihsel dönemlerinden oldukça farklıdır. Araştırmacılar bu konuda hemfikir gibidir. İslamiyet öncesinde Türk kadını ile ilgili ayrıntılı bilgiler örneğin Ziya Gökalp’in “Türkçülüğün Esasları” yapıtında incelenmiştir. “Ziya Gökalp’e göre eski Türkler görelî olarak demokrat ve feminist sayılırlar. Dinsel inançlar alanında Şamanizm’in etkisiyle kadının, totemizmin etkisiyle de erkeğin kutsal bir güce sahip olduğuna inanılır. Bu inanç, onları hukuk alanında erkek ve kadına eşit haklar tanımaya doğru itmiştir. Bunun somut örnekleri kamu hukuku alanında karşımıza çıkmaktadır. Örneğe kaleme alınan buyrultuların, kabul edilebilmesi için ‘Hakan ve Hatun buyuruyor ki’ sözleri ile başlaması gerekir. Şölenlerde, kurultaylarda, tapınma ve törenlerde, savaş ve barış kurullarında hatun da hakanla birlikte olur” (Akt. Abadan 1982: 7).

Ziya Gökalp’e göre Eski Türklerde ana soyu ile baba soyu değerce birbirine eşittir. Bu eşitlik bazı kurumlarda açıkça görülmektedir. Örneğin eski Türklerde soyluluk yalnız baba soyundan gelmeyip anadan da gelmektedir. Bir insanın tam soylu sayılabilmesi için hem anadan hem babadan soylu olması gerekir (Akt. Arat 1986: 71-72). Buna ek olarak, Eski Türklerde evlenecek kadın ve erkekler aile mirasından kendilerine düşen payı alabilmek için büyüklerinin ölmesini beklemek zorunda değillerdir. Her iki taraf aile hakkını önceden alıp mallarını birleştirerek ortak bir ev sahibi olur. Dolayısıyla eski Türklerde ev yalnızca kocanın malı olmayıp kadın ile ortak maldır (Abadan 1982: 7).

Eski Türklerde cinsler arasındaki sosyal eşitliği gösteren bir başka husus evlenmedir. Eski Türklerde evlenme her iki tarafın rızası ile gerçekleşir. Aynı şekilde boşanma hakkı da her iki cinse tanınır (Kırkpınar 1999: 46). Evlilikte tek eşlilik egemendir, poligami yoktu. Ancak emperyalizm dönemlerinde Hakanların ve Beylerin gerçek eşten hariç, kuma adıyla başka illerden kadın aldıkları da bulunabilmektedir. Fakat bu kumalar gerçek eş değillerdir. Kumaların oğulları (babaları Hakan bile olsa) hiçbir zaman Hakan olamazlar. Çünkü Kumalar Hakanın kendi ilinden olmayıp genellikle Çin Prensesleridir (Arat 1986: 73). Bu noktada Eski Türklerde milliyetçiliğin gözetilmiş olduğu belirtilebilir.

Görüldüğü gibi Eski Türklerde uzunca bir döneme kadar rastlanmayan çok eşlilik, devletin içinden geçtiği ekonomik düzen ile bağlantılı olarak ortaya çıkmış gibidir. Çok eşliliğe Hakanların ve Beylerin ihtiyaçtan fazla ürüne sahip olmaya başladıkları dönemde tesadüf edilir. Bu maddi temel, yöneticilerin sosyal ve medeni yaşantılarına da bir anlamda sızmıştır denebilir.

İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında kadının eşitlikçi yerini işaret başka bir hadiseye doğumlarda tesadüf edilir. Eski Türklerde kız çocuk doğumları bir asla matem değildir. O dönemde bazı toplumlarda görülen kız çocuklarının öldürülmesi gibi adetler Eski Türklerde hiç görülmemiştir. Bu, ileride bir kadın olacak kız bebeklerin daha başından beri olumlu karşılandığını gösterir. Öte yandan çocuklara ebeveynlik edilmesi hususunda kadın ve erkek eşittir. Çocuklar üzerinde baba kadar annenin de hakları olduğu kabul edilip (Kırkpınar 1999: 49) aile içindeki velayet hakkı yalnız babaya değil, anneye de verilir (Doğan 2010: 191). Kısacası Eski Türklerde aile büyük ölçüde demokratik bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla o günün şartlarında kadın ile erkek, ailede hemen hemen eşit toplumsal konumlara ve haklara sahiptir. Bu, kadını özgürleştiren en önemli vesilelerden biri olarak görülebilir.

Diğer yandan hem Eski Türklerde hem de diğer toplumlarda tarımsal üretime geçilinceye kadar doğada var olan tek üretim kadının doğurganlığıdır denebilir. Bu nedenle kadın, doğurganlığı ve insanoğluna üretim sağladığı için muazzam bir değere sahiptir. Ne var ki tarımsal üretime geçişle birlikte artık erkek de üretime katılmaya başlar ve bu üretimde onun fiziksel gücüne duyulan ihtiyaç artar. İşte söz konusu ihtiyacın kadını arka plana attığı ve bunun karşısında erkeği öne çıkardığı

söylenbilir. Bu altyapısal devrime ilaveten tarımda üretilen ürünün ihtiyaçtan fazla olmasıyla artı ürün denen bir başka ekonomik atılım da gerçekleşmiştir. Erkekler tarımda çoğunlukla kendileri çalıştıkları için artı ürüne de çoğunlukla kendileri sahip olmaya başlamışlardır. Böylelikle Eski Türklerinki de dâhil toplumlar, ataerkil sisteme geçiş sürecine adım atmışlardır.

Peşinen söylemek gerekirse ataerkil sistemle birlikte kadının aile ve toplum içerisindeki statüsü açıkça gerilemeye girmiştir. Bununla birlikte Eski Türklerde kadının yaşadığı asıl radikal değişimi İslamiyet getirmiştir. İslam dinine geçişle birlikte daha çok erkek yorumuna dayalı olarak uygulanan İslam hukuku ile ataerkil sistem birleşince Türk toplumlarında kadının statüsü alenen ve süratle geriye doğru gitmiştir.

1.3.2.2. İslamiyet'in Kabulünün Ardından Türk Kadını

İslamiyet'in Türklerin hayatına girmesi yalnızca bir din değişimiyle sınırlı değildir. İslami ilkeler salt teolojik düzeyde kalmayıp hukuki yapıyı da etkilemiştir. Böyle olunca İslamiyet'in Türk kadını üzerindeki tesirleri çift yönlü ve sınırlayıcı bir biçimde gelişmiştir: İslamiyet kadın konusunda hem toplumsal hem de hukuki alanlarda etkin roller sergilemiştir.

Bu noktada dinleri ortak olmakla birlikte bir devlet ayırımına gidilebilir. Cumhuriyete gelmeden önceki Müslüman Türk kadınları Selçuklu ve Osmanlı dönemi olarak iki büyük süreçte ele alınabilir. Ancak Müslümanlığın Türk kadınında etkisi esas olarak Osmanlı'da hissedilmektedir. Zaten Kırkpınar'ın da (1995: 75) belirttiği gibi Selçuklu dönemi kadınlarının sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarını detaylı olarak ortaya koymayı sağlayacak kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle asıl olarak Osmanlı'dan bahsedilmelidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasıyla İslamiyet Türklerin yaşamda daha etkili olmaya başlamıştır. Osmanlı'da sarayda ve toplumda egemen olan güç büyük ölçüde dindir. Dolayısıyla tüm toplumsal yaşam, öncelikle dini kurallara göre düzenlenmek istenmiştir. İslam'ın gereği olarak toplumsal hayatta kadınlar düşük statüye sahiptir; eğitim, çalışma, boşanma, meslek edinme sokakta tek başlarına gezme hakları kısıt içerisinde. Kadının gideceği ve gezeceği yerler devlet

tarafından sınırlandırılmış haldedir. Hangi araçlara bineceği, araçların hangi bölümlerinde oturacağı, hangi camilerde ibadet edeceği en ince noktasına kadar fermanlarla düzenlenmiştir (Çakır 2011: 227).

Örneğin III. Osman (1754-1757) döneminde kadınların, padişahın kendisine ayırdığı gezinti günlerinin haricinde İstanbul'da dışarıya çıkmaları yasaklanmıştır. Kadınlar, belirlenen günlerde sokağa çıkarken de sade ve örtülü giyinmek zorundalardır. Aksi halde kadınlar, padişahın emriyle denize atılmışlardır (Bakacak 2009: 628- 629). Osmanlı'da kadın sosyal yaşamdan uzaklaştırılarak ona biçilen konum özel alanla; evle anne ve eş rolleriyle sınırlandırılmıştır. Kadın ile erkeğin kamusal hayatta birlikte yan yana olmalarına izin verilmemiş, hatta Çakır'ın belirttiğine göre (2011: 228) bu ayrım sosyal yaşamla sınırlı kalmayıp ölümden sonra da devam etmiştir. Kadınlar ve erkekler için cinsiyet ve statülerini belirleyen ayrı mezar taşları yaptırılmış.

İslam hukukundan türetilen silik kadın resmi Osmanlı'da içtenlikle çizilmiştir. Örneğin kadınlar kendi başlarına karar verme hakkına evlendiklerinde bile sahip değillerdir. Kadın evlilikte kocasının, evlenmediği ya da dul kaldığı zamanda ise babasının yetkesindedir. Kadının babası ölmüşse, Kadı'nın belirleyeceği bir kimse onun koruyucusu olur (Arat 1986: 97-98). Benzer biçimde Osmanlı toplum yapısında evlilik genellikle ebeveynler tarafından düzenlenirken kızlar eşlerini seçmede söz hakkına sahip değillerdir. Gelin ve damadın düğün gününe kadar birbirlerini görmeleri mümkün değildir. Damadın bir miktar parayı "ağırlık" adı altında kızın babasına göndermesi gerekir (Kırkpınar 1999: 81). Cumhuriyetle birlikte bu uygulama her ne kadar kaldırılmışsa da "başlık parası" adı altında Türkiye'nin özellikle doğu bölgesinde 20. yüzyıl boyunca bu gelenek devam etmiştir. Bu uygulama günümüzde aynı bölgede "çeyiz parası" adı altında sürdürülmektedir.

Osmanlı'da eşitsiz bir biçimde kurulan evliliğin sona erdirilmesi kararı tek taraflı olarak erkeğe tanınmıştır. Erkek bu hakkı dilediği biçimde kullanabilir. Üç aylık kanun iddetini (gebeliğin olup olmadığını belirleme süreci) bekledikten sonra erkek, kadını baba evine gönderebilir. Boşanma, hukuki bir gerekçeye dayanmak zorunda değildir. Boşanmanın geçerliliği için kadının rızasını almaya ya da hâkim

kararına gerek yoktur. Ayrıca kadın ayrılırken çocukları beraberinde götüremez. Çocuklar üzerindeki tüm haklar babaya aittir (Çakır 2011: 202-203).

Bu detaylardan Osmanlı'da kadının en temel yaşamsal konularda bile söz hakkının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü kadın bir birey pozisyonuna oturamamıştır; kadın düşüneyen (belki düşünmesi istenmeyen), iyiyi doğruyu ayırt edemeyen adeta bir aciz varlıktır. Sadece aile içi roller ile özdeşleştirilen kadının ailedeki konumu ise kocasının inisiyatifine bağlıdır.

Kadının statüsündeki bu dramatik hal, aslında yalnızca Doğu-İslâm toplumlarına özgü bir durum değildir. Hristiyan Batı toplumlarında da durum aşağı yukarı benzerdir. Ancak Batı, 15. yüzyıldan itibaren önce tarım ekonomisinden ticaret ekonomisine sonra sanayiye doğru gelişen bir iktisadi evrim yaşamıştır. Buna bağlı olarak dini ideolojinin kalıplarını kırarak aklın ve bilimin ışığında topluma, bireye ve kadına yeniden sahip çıkmıştır. Rönesans ve Aydınlanma süreçlerinde asıl ifadesini bulan bu dilim, bireysel hak ve özgürlükleri, özgür düşüneyi, akla ve bilime dayanan toplumsal-siyasal felsefeleri geliştirmiştir (Kaymaz 2010: 336).

Ama Osmanlı'da Fransız ya da Sanayi Devrimi gibi radikal hareketler gerçekleşmediğinden hem kadınlar hem de toplumun geneli için bireysel hak ve özgürlüklerin, aklın ve bilimin bir ayırt ediciliği yok gibidir. Osmanlı bu sorunlu durumun farkına zamanla varmıştır. Ve söz konusu gidişten kurtulabilmek için önce 1839 Tanzimat Fermanı'nı ilan etmiştir. Tanzimat fermanı, Osmanlının içinde bulunduğu açmazdan kurtulmak için zorunlu olarak getirilen askeri, siyasi, hukuki ve ekonomik düzenlemeleri yani Batılılaşma çabalarını anlatır. Batılılaşma çalışmaları, Osmanlı kadının yaşamı ile ilgili bazı önemli hak ve düzenlemeleri de zorunlu olarak hayata katmıştır.

Tanzimat hareketiyle birlikte Osmanlı'da 19. yüzyıl ortalarından itibaren kadın hakları alanında ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Batıcı aydınlar arasında yaygın olan görüşe göre Osmanlı toplumunun kapitalist Batı karşısında geri kalmasına yol açan faktörler arasında, kadının toplumsal bakımdan geri oluşunun önemli rolleri vardır. Buradan hareketle aydın ve bürokratlar kadınları etkileyen bazı reformların gereğini yapmışlardır (Tekeli 1982: 377). Osmanlı toplumunun hızla Batılılaşmasını isteyen bu aydın ve bürokratlar, kadının giysilerini özgürce

seçebilmelerini, kolluk kuvvetlerinin kadınların özel yaşamına karışmamasını, evlilikte serbestçe eş seçebilme olanağının sağlanmasını, kızlar için özel okulların kurulmasını, Avrupa'dan esinlenen bir medeni yasanın kabul edilmesini, çok karılılık (polijini) ve tek taraflı boşanma kanunlarının kaldırılmasını, talep etmişlerdir (Abadan 1982: 9). Tanzimat dönemi Batıcı aydınları, kadınların özellikle eğitilmesi gerektiğinde ısrar etmişlerdir. Bu çabalar sonucunda 1842 yılında ilk ebelik kursları, 1858'de ilk kız rüştiyeleri (Ortaokul dengi), 1863'te ilk sanayi okulları, 1870'te kız öğretmen okulları açılmıştır (Tekeli 1985: 1192, Kaymaz 2010: 337).

Bu dönemde, Avrupa'dan gelen çeşitli ideolojik akımlar da artık yavaş yavaş Osmanlı'da etkili olmaya başlamıştır. Resmi olmayan basın gelişmiş ve eski medrese kültüründen kopmalar başlamış, yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu yeni sınıf yabancı dil bildiğinden Batının kültürel ve toplumsal olaylarını yakından izlemiş ve bunun sonuçlarını yerli dergi ve gazetelerde yazmışlardır.

Basının Türk kadınları için ayrı bir önemi vardır. Çünkü “kadınların kendilerini ifade etmeleri, tanıtımları ilk kez basın kanalıyla gerçekleşmiştir” (Çakır 2011: 58). Bu yayınların bazı ortak talepleri vardır. Kadınların hem devlet hem erkekler tarafından ayırım yapılmadan muamele görmeleri, kadınların ve kız çocuklarının eğitiminin geliştirilmesi, örtünmenin gerekleri/gereksizliği, kadınların çalışma düzeni, siyasal haklara sahip olmaları gereği, evlilikte karılık ve kocalık hukuku ile ilgili sorunlar çok sık tartışılmıştır (Sancar 2012: 95).

Bu ve benzeri gelişmeler Genç Osmanlı ve Jön Türk çevrelerinde yandaş bulmuş, kadınların durumu o dönemin önemli düşünürlerinin kalemlerinde sayısız roman, piyes, şiir ve felsefi yazılara konu olmuştur (Toprak 1982: 365). Tanzimat'la birlikte Batıyı tanımaya başlayan, Batılı düşünceleri benimseyen bürokratlar ve yazarlar, Osmanlı'nın geri kalmışlığından kurtulması için kadınların kamusal ve özel alanlarda ikinci sınıf konumlarının değiştirilmesi gerektiğini ısrarla ifade etmeye başlamışlardır.

1856 Islahat Fermanı ile de bu düşünceler somutlaştırılarak hiç kimsenin cinsiyetinden dolayı ikinci sınıfa düşürülemeyeceği hususunda önemli bir adım atılmıştır. Bu dönemde kadınlar için iki düzenleme dikkat çekicidir. İlki 1858'de düzenlenen Arazi Kanunnamesi, diğeryse 1874 Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'dir

(Çaha 2010: 108). Arazi Kanunnamesi toprak mülkiyetiyle ilgili olarak mirasın kız ve erkek kardeşler arasında eşit paylaştırılacağı hükmünü getirmiştir. Mirasta cinsler arasında eşitlik ve nüfus sayımında kadınların da bulunması, kadınların toplumda kocadan ve babadan bağımsız olarak var olmaya başladıklarının bir göstergesidir. Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'nin hazırlanmasından sonra ise 1882'de yapılan genel sayımla kadınlar ilk kez kayıt kapsamına alındığı gibi sayımda kadınların yaşını, fiziksel özelliklerini, medeni ve sosyal durumlarını açıklayan bilgiler yer almıştır (Çakır 2011: 204-205). Ayrıca, (Tekeli 1985: 1192) Batılı ülkelerin etkisiyle, 1847 yılında kölelik ve cariyeliğin padişah fermanı ile kaldırılması da kadının statüsü açısından önemli bir gelişmedir.

Bu gibi ilerlemeleri takiben II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamında kadınlar arasında bir tür sosyal hareketlenme başlamıştır. Kadınlar –aynı Fransız Devrimi'nde olduğu gibi- özgürlük ve çeşitli haklar talep etmeye başlamışlardır (Sancar 2012: 92). II. Meşrutiyetle birlikte özellikle daha önceki Batılılaşma adımlarının getirdiği dünya görüşünde eğitim gören kadınlar, hemcinslerinin eğitilmesi ve savaşın yaralarının kapatılması için çeşitli dernekler kurmuşlardır. Kadınların buradaki amacı örgütlü bir mücadele oluşturup iktidar üzerine baskı kurarak erkeklerle eşit haklara kavuşmayı sağlamaktır. Böylece kadınlar toplumda ve ailede hak ettiği konumu alacaklardır.

Bu anlamda Çakır'ın (2013: 95) belirttiğine göre Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar 30'a yakın kadın yardımlaşma derneği kurulmuştur. Bu derneklerden Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Hayriyesi, Bıçkı Yurdu gibi dernekler ve atölyeler dikkate değerdir. Asri Kadın Cemiyeti, Cemiyet-i Nisvan Heyet-i Edebiyesi, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Kırmızı Beyaz Kulübü gibi örgütler ise kadınları çeşitli açılardan bilgilendirme, bilinçlendirme amacına yönelmiş ve bu konularda önemli zeminler temin etmişlerdir.

Takip eden dönemde Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla özel alanda aile içi rollerle çevrili olan kadın, artık kamusal yaşama katılıp yeni roller edinmeye başlamıştır. Bu roller, savaştan ötürü bir zorunluluktan kaynaklanmıştır. Tekeli'nin (1982, 378) ifade ettiği gibi savaşlar kadınların kurtuluşuna aslında reformlardan daha önemli bir katkı yapmıştır. Aynı zamanda savaşlar nedeniyle hükümetler de

kadın emek gücünün ekonomik hayat için gerekliliğini kabul etmek durumunda kalmışlardır. Örneğin Sadece Urfa'da ki çorap imalathanesinde 1000 kadın istihdam edilmiştir. İzmir, Sivas, Ankara ve Konya'da 4.780 kadın halı dokuma sektöründe, Aydın'da 11.000, Kütahya, Eskişehir ve Karahisar'da 1550 kadın tekstil endüstrisinde çalışmaktadır (Abadan 1982: 11). Fabrikalara ek olarak bankalar, PTT, merkezi ve yerel kamu yönetimi, hastaneler de kadınlara kapılarını açmışlardır.

Bütün bunların yanında Osmanlı'daki bazı bilim insanları da kadınları hem kamusal yaşama sokmaya teşvik etmiş hem şeriatın üstünlük ilkesinin sarsılmasına neden olmuştur. Bu sarsılmanın öncülüğünü 1915'ten itibaren İstanbul Üniversitesinde toplumbilim mühendisliği yapan Ziya Gökalp başlatmıştır. 'Türk Milliyetçiliğinin Esasları' adlı denemesinde Gökalp açıkça evlenme, boşanma ve miras konularında kadınlar için eşit haklar talep etmeye başlamıştır. Onun fikirleri, 25 Ekim 1917 tarihli Aile Nizamnamesi taslağını hazırlayan kanun koyucuları esinlendirmiştir (Abadan 1982: 11). Bunun açtığı yolla 1917'de çıkan Aile Kararnamesi, evlilik birliğinin kurulmasıyla ilgili modern uygulamaları başlatıp kadına kısıtlı bazı haklar tanımıştır (Çakır 2011: 205).

1917 yılında yürürlüğe giren Aile Kararnamesi, evliliğe yaş sınırlaması getirerek erkek için 18 kız için 17 yaşını esas kabul etmiştir. Evlenmeye bir memur ve iki tanığın gözetiminde resmi bir boyut kazandırarak devletin aile kurumuna müdahalesini sağlamıştır. Çok eşli evlilik sınırlandırılmıştır (Çaha 2010: 127), ama erkeğin çok eşliliği (polijini) toptan kaldırılamamıştır. Aile kararnamesi ile kocanın ikinci bir kadınla evlenmesi, kadının rızasına bırakılmıştır (Kırkpınar 1999: 114).

O günün şartlarında herhangi bir ekonomik geliri olmayan ve ataerkil ilişkiler nedeniyle boşanmayı kolay kolay istemeyen kadının, kocanın ikinci bir kadınla evlenmesine hayır deme gibi bir lüksü yoktur. O nedenle bu kanunun bir geçerliliği olduğu söylenemez. Zaten kanun 1919 yılında kaldırılmıştır. Erkeğin çok eşliliğine, 20. yüzyıl boyunca özellikle başlık parası, levirat, sorarat, töre gibi geleneklerle kadının meta olarak görüldüğü, ataerkil sistemin ve dinin kadınlar için koyduğu kuralların katı olarak uygulandığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde rastlamak mümkündür. Günümüzde de bu bölgelerde çok eşlilik, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Suriyeli kadınların varlığıyla halen yine sürmektedir.

Ayrıca Tanzimat ve Meşrutiyetin getirdiği yeniliklerin, Osmanlı'daki bütün kadınların yaşamını direkt etkilediğini söylenemez. Bunlar öncelikle büyük şehirlerde oturan eğitim görmüş kadınların yaşamını etkilemiştir. Bu kadınlar bilinçlendikçe hayatın sadece ev içi rollerle var olmadığının farkına varmışlardır ve diğer kadınları basın yoluyla ve derneklerle etkilemeye çalışmışlardır. Ancak Türkiye'de kadının asıl modernleşme serüveni Cumhuriyet'le başlamıştır.

1.3.2.3. Cumhuriyet'in Yeni Türk Kadını

Cumhuriyet döneminde Türk kadınına adeta baştan yaratmaya çalışan iki önemli etken vardır. Bunların birincisi, Atatürk'ün Türk milletinin çağdaş uygarlık seviyesine erişebilmesinde kadınların erkeklerle eşit hak ve şartlara sahip olmaları gerektiği bilincini taşımasıdır. Diğeri ise II. Meşrutiyet'le birlikte bireyselleşmeye başlayan kadınların Kurtuluş Savaşı'nda gösterdikleri üstün mücadeledir. Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadını erkeklerle birlikte gerçekten somut ve aynı zamanda görünmez bir savaş vermiştir: Kadınlar örneğin farklı illerde mitingler düzenleyip dernekler kurarak halkı bağımsızlık sürecinde bilinçlendirmiş, hayatın devam edebilmesi için kamusal alanda erkeklerden boşalan işlere girişmiş, cephedeki askerler için savaş malzemesi ve yiyecek taşımıştır. Bu gibi durumlar kadınların Kurtuluş Savaşı'nda aktif olarak rol aldıklarını göstermektedir. Kurtuluş Savaşı ile Türk kadını, eş zamanlı olarak cinsiyetçiliğin aslında doğal değil, yapay olduğunu da açıkça resmetmiştir.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından ve Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk kadını için tamamen yeni bir dönem başlamıştır. Bu kritik dilimin başlıca aktörü ve sözcüsü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk örneğin 31 Ocak 1923 günü İzmir'de yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“Bir toplum, cinslerden yalnız birinin yüzyılımızın gerektirdiklerini elde etmekle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıflamış olur... Bizim toplumumuzun uğradığı başarısızlıkların sebebi kadınlarımıza karşı ihmal ve kusurun sonucudur... Bir toplumun bir uzvu faaliyette bulunurken öteki uzvu atalette olursa o toplum felce uğramış demektir... Bizim toplumumuz için ilim ve fen lüzumlu ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın elde etmeleri gerekir... Bundan dolayı kadınlarımız ilim ve fen sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim basamaklarından geçeceklerdir... Kadınlar toplum yaşamında erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır.” (Akt. Kaymaz 2010: 345).

Bu konuşmanın net bir biçimde ifade ettiği ve Kandiyoti'nin de belirttiği gibi Türk modernleşme projesinin önemli hedeflerinden biri kadının toplumdaki konumudur. Cumhuriyet, planladığı modernleşme projesiyle din hegemonyasını kırmada ve Osmanlı toplum yapısından sıyrılmada kadını önemli bir simge olarak görmüştür. Cumhuriyet'in kızları ve kadınları örneğin törenlerde şortla gösteri yapmış, okul üniformasıyla bayrak taşımış, balolarda Batı modasına uygun gece elbisesiyle dans etmiştir. Atatürk'ün erkek çocuklarının tercih edildiği ataerkil bir toplumda kız çocuklarını evlat edinmesi de bu bağlamda anlamlı bir olgudur (Kandiyoti 2011: 193).

Bu paralelde kadının eğitiminin artırılması için ilk olarak Tevhidi Tedrisat Kanunu (Eğitimin Birleştirilmesi) kabul edilmiştir. Tevhidi Tedrisat ile medreseler kapatılacak, çağdaş ve laik eğitimin verildiği, ulus bilincinin yerleştirildiği, doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda kız ve erkek öğrenciler birlikte eğitim göreceklidir. İlkokul herkes için zorunlu olacaktır. Dinsel dogmalara dayalı eğitim sistemi yerine hazırlanan yeni müfredat programları ile kız çocuklarına özgür birer insan oldukları bilinci verilecektir. Kadınların, toplum yaşamının her alanında etkin olmalarını özendiren bir eğitim programı uygulanacaktır (Kaymaz 2010: 346).

Halifelik'in kaldırılması ve Tevhidi Tedrisat Kanunu ile kız öğrencilerin erkek öğrencilerle aynı okullarda aynı eğitim alabilmeleri, laik bir toplumsal yaşama geçişin ilk ve en önemli adımlarındandır. Ancak toplumun mevcut yapısından dolayı bütün kız çocukları Tevhidi Tedrisat Kanunu ile verilen haklardan yararlanamamışlardır. Atatürk'ün eğitim seferberliğine rağmen toplumun belli bir kesiminde özellikle kırsal bölgelerde ve alt sınıflardan gelenlerde, geleneksel kadın algısı katılığını sürdürmüştür. Dolayısıyla sunulan eğitim haklarından, daha çok kentli burjuva ailelerinde doğan kız çocukları yararlanmışlardır.

Tevhidi Tedrisat'tan sonra kadının özgürlüğü için verilen ikinci hak 1925 yılında çıkarılan Kıyafet Kanunu'dur. Bu kanun ile kadının, dini ideoloji nedeniyle uymak zorunda olduğu örtünme (peçe, çarşaf) ortadan kaldırılmıştır (Tekeli 1985: 1193). Kıyafet Kanunu ile Atatürk, dinin, en güçlü simgesel etkilerinin kadınlar üzerindeki varlığını yıkmayı amaçlamıştır. Bu kanun sayesinde Türk kadınlarının bir kısmı giyim özgürlüğüne kavuşmuştur. Ancak belirtilmelidir ki "Türk Devrimi kendi

ideolojik örgüsü içinde, Türk kadınına yalnızca görünüşü yönüyle değil, yaşantısı, alışkanlıkları, kültürü ve sosyal statüsü ile topyekûn bir değişim ve yeniden kimliklendirme süreci içine sokmuştur” (Kırkpınar 1999: 122). Bu yeniden kimliklendirme atılımlarından bir diğeri de 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu’dur.

4 Ekim 1926’da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu çok eşliliği yasa dışı ilan ederek taraflara eşit boşanma hakkı tanıyıp çocukların gözetimini ana babanın her ikisine de vermiştir. Yani öteden beri hep anne olarak alınan kadın, ancak şimdi erkekle eşit bir ebeveyn olabilmiştir. Mirasta da tam eşitlik ilkesi kabul edilmiştir. Aynı zamanda tanıklık konusunda cinsler arasında eşitlik ilkesi gözetilmiştir (Abadan 1982: 15). Böylece medeni hayatın eşitliği için fevkalade önem taşıyan bu kritik hususlar, kadınların lehinde yeniden düzenlenmiştir. Evliliğin, ailenin, hatta hukukun aslında mevcut iki ayağından biri olan kadın, bu gibi düzenlemelerle daha görünür kılınıp kadının medeni yaşantısı sağlamlaştırılmıştır.

1930’larda yaşanan yeniliklere öncülük eden Atatürk’ün, savaştan henüz çıkmış ve yeni kurulmakta olan bir devletin çağdaşlığı yakalayabilmesi için kadınlara özellikle ihtimam gösterdiği görülür. Belki de ona göre çocukla en çok ilgilenen, çocuğu eğiten ve ona yaşamı öğreten kişi kadın olduğundan, kadınlar erkeklerin aldığı bütün eğitimleri en iyi şekilde alırlarsa çocuklarını ancak çağdaş uygarlık seviyesine ulaşabilecek şekilde yetiştirebilirler.

Zaten bu ideolojinin dönemin sosyal yaşamındaki yansımaları gecikmemiştir. O yıllara bakıldığında, yapılan yeniliklerin toplumda içten içe yankılandığı görülmüştür. Özellikle kentli kadınlar çalışma hayatına katılarak annelik ile çalışma hayatını birlikte sürdürmüştür. Fakat bu kadınlar Kandiyoti’nin deyiimiyle ‘cinsiyetsiz’ bir kimliğe, hatta bir ölçüde erkek kimliğine bürünmüşlerdir. Erkek şerefının kadınların davranışıyla yakından bağlı olduğu bir toplumda, kadınların kamu yaşamına katılmaları ancak saygınlıklarını koruma ve erkeklere kendilerini cinsel nesne olarak sunmama yönünde verdikleri kuvvetli işaretlerle mümkün olabilirdi (2011: 196). Nitekim yakın geçmiş Türk tarihinde durum böyle ilerlemiştir.

1934 yılına gelindiğinde kadınların gerçek birer yurttaş olabilmeleri için, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilir. Bu hakta, kadınların girişimlerinin ve

Kurtuluş Savaşı'nda gösterdikleri üstün başarının etkisi çok büyüktür. Fakat bu hak verilmeden önce kadınların 1923 yılında bir parti kurup meclise girme girişimleri olmuştur. Daha önce Osmanlı dönemlerinde kadın dergilerinde yazı yazan dernek çalışmalarına katılan kadınlar, Nezihe Muhittin başkanlığında 'Kadınlar Halk Fırkası' adıyla 15 Haziran 1923 tarihinde bir parti kurarlar. Partinin amaçları arasında oy hakkının yanında, kadınların etkinliğini toplumda yaygınlaştırmak, sosyal ve siyasal haklarını geliştirmek yer almaktadır (Çakır 2013: 97-98). Fakat kadınların bir siyasal parti kurmalarına müsaade edilmez. Gerekçe olarak, siyasal hakları olmayan kadınların siyasal parti kuramayacakları belirtilir (Sancar 2012: 165). Toprak'a göre, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan (CHF) önce kurulmak istenen Kadınlar Halk Fırkası'nın, tüm ulusu kapsayıcı şekilde kurulması düşünülen CHF'ni böleceği endişesi ile izin verilmez (akt: Sancar 2012: 165).

Partiye izin çıkmaması sonucu kadınlar, parti programını daha ılımlı hale getirerek 5 Şubat 1924 yılında 'Türk Kadınlar Birliği' (TKB) adıyla dernek statüsünde kurulmuşlardır. Dernek, Türk kadınına sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü sorumluluğa sahip kılacak düzeye erişirme amacını taşımaktadır (Çakır 2013: 99). Bu nedenle oy hakkı istemektedirler. Fakat TKB'nin ve birçok aydın kadın ve erkeğin talebi, imza kampanyaları, gazete yazıları, anketlere vb. etkinliklere rağmen 1924 Anayasası kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmamıştır (Sancar 2012: 166). Nedeni de o tarihte TBMM'de karşı görüşün çok güçlü olması (İkinci Grup) ve onların muhafazakâr görüşlerinin zaten böyle bir Anayasa maddesine izin vermeyecekleridir. 1934'te ise bu muhafazakâr grup tasfiye edilmiş olduğundan, demokrat grup rahatça hareket edilebildiler (Sancar 2012: 167).

Kadınların erkekler gibi birer 'normal' vatandaş olmaları için onlara öncelikle 3 Nisan 1930'da Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınır. Ardından 5 Aralık 1934'teki Anayasa değişikliği ile kadınlara milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı sağlanır. Böylece laik Cumhuriyet rejiminin temel koruyucuları olması gereken kadınlar ilk defa birer yurttaş olarak görülür ve erkeklerle eşit vatandaşlık statüsüne kavuşur.

Bu dev adımı takiben 8 Şubat 1935 yılında yapılan milletvekili genel seçiminde 17 kadın meclise girmeyi kazanmıştır. 1936 yılında yapılan ara seçimle bir

kadın daha seçime girmiştir. Böylece TBMM’de 395 milletvekili içinde kadın milletvekilleri oranı % 4,5’e ulaşmıştır. Bu oran o günün şartlarında büyük bir başarıdır. Çünkü söz konusu oran 1995 seçimlerine kadar sürekli düşmüştür. 1995’ten itibaren kadın hareketinin farklılaşan eylem ve söylemleri, uluslararası sözleşmelerin etkisi, feminist siyaset bilimcilerin çalışmalarıyla kadın milletvekillerinin sayısını artırmıştır (Çakır 2013: 125-126-127).

1926 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilen Medeni Kanunu’nun eksiklikleri, feminist kadınların mücadeleleriyle 2001 yılında giderilerek, yeni Medeni Kanun 1 Ocak 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile kadınların aile içindeki mağduriyetleri hukuken tamamıyla giderilmiş olup, kadınla erkek aile birliği içerisinde eşit haklara sahip olmuşlardır. 1926 yılında ülkenin toplumsal yapısından dolayı kabul edilen; ‘aile reisi kocadır’ hükmü değiştirilerek ‘evlilik birliğini eşler beraber yönetirler ve temsil ederler’ hükmü getirilmiştir. Sonra kadının çalışmasının kocanın iznine bağlı olduğu hükmü değiştirilerek, eşler çalışmak için birbirlerinden izin almak zorunda değillerdir haline dönüşmüştür (Gökçimen 2008: 34). Yeni Medeni Kanun’la ailenin reisi erkektir maddesinin kaldırılışıyla, aile içinde kadın erkekle aynı konuma sahip olmuştur. Ancak bu yasalar önünde böyledir, erkeğin ailenin reisi olduğu görüşü özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde ve kadının yeterli ekonomik gelire sahip olmadığı aileler de hala devam etmektedir.

2002 yılındaki değişikliklerin en önemli olanlarından bir diğeri, özellikle ücretli bir işte çalışmayan ama ailedeki ücretsiz ev işlerinden (yemek, temizlik vb.) ve bakım işlerinden sorumlu tutulan kadınların emeklerini korumak ve onları mağdur etmemek için çıkarılan ‘yeni mal rejimi’ kanunudur. Böylelikle kadının ev içi emeğinin ekonomik bir değeri olduğu yasalarca kabul edilerek kadın, boşanma durumunda evlilik süresince edinilmiş mallarda eşit haklara sahip olmuştur.

Sonuç olarak Cumhuriyet’in kurulmasından itibaren Türkiyeli kadınlara laik, çağdaş bir toplumun gerektirdiği haklar ve statüler verilmeye başlanmıştır. Ancak bu hakların hepsi toplumun tümü tarafından içselleştirilememiştir. Bu nedenle kollanan ana fikir, yasalarda yer alırken uygulamada sorunlarla karşılaşmıştır. Bu durum içinde bulunduğumuz toplumun kültürel, siyasal, tarihi ve ekonomik yapısından kaynaklanmaktadır.

1.4. YOKSULLUK VE KADIN

1.4.1. Yoksulluk

Yoksulluk, insanların birlikte yaşamaya başladığı günden bu yana var olan ve çözümü aranan bir sorundur. Ancak geçmişte yoksulluk, az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkeler için sorunken, günümüzde gelişmiş ülkeleri de içine alarak tüm insanlığı tehdit eden küresel bir sorun haline gelmiş durumdadır. Küreselleşme ve neo-liberal politikaların yol açtığı yapısal değişiklikler çerçevesinde bölüşüm mekanizmaları değişmekte, sosyal devlet politikalarından vazgeçilmekte, özelleştirilen temel hizmetler (eğitim, sağlık vb) sonucunda geniş bir işçi kitlesi istihdam dışına itilmekte, gelir dağılımı adaletsizliği artmakta ve yoksullaşma artmaktadır. Yani küreselleşme ve neo-liberal politikalar, sınıflar arasındaki eşitsizliği derinleştirmekte ve keskinleştirmektedir.

Yoksulluk, genel olarak kişinin yeterli gelir ya da gelir getirici kaynağa sahip olmamasıdır. Tanımı genişletirsek yoksulluk, insan yaşantısının sağlıklı, mutlu, huzurlu ve saygın bir şekilde yürütülebilmesi için öncelikle olması gereken gıda, temiz su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden, eğitim hizmetlerinden ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olmasıdır.

Günümüzde yoksulluk dünyanın hemen her ülkesinde ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutları olan çok ciddi bir sorun haline gelmiştir. Bu nedenle de başta Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar olmak üzere, devletler, çeşitli uluslararası kuruluşlar yoksullukla ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmaların özellikle son yirmi yılda ivme kazandığı görülmektedir (Güneş 2010: 2).

Yoksulluğun çok boyutlu karmaşık bir sorun olarak ortaya çıkması, tanımlama farklılıklarına yol açmakta ve buna bağlı olarak yoksulluğu azaltmak ya da ortadan kaldırmak için girişilen çabalar da değişik biçimler göstermektedir. Genel olarak bilinen iki yoksulluk türü vardır; mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk. Çalışmamızda bunlar tek tek incelenecektir.

1.4.1.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk tanım ve ölçümünde hâkim olan yaklaşım, kökenleri 19. yüzyılın sonlarında İngiltere’de yapılan çalışmalara dayanan gelir/tüketim harcamaları kıstaslarına dayalı mutlak yoksulluk çizgisi(sınırı) yaklaşımıdır (Şenses 2009: 62). Bu yaklaşıma göre yoksulluk, hane halkının ya da bireyin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için gerekli, en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaması durumudur (Taş, Özcan 2012: 424). O halde, mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir.

“Mutlak yoksulluk ölçümlerinde temel ihtiyaçlar belirlenerek açlık sınırı ya da yoksulluk açlığı hesaplanmaktadır. Bunda bir kişinin veya ailenin yaşayabilmesi için gerekli temel ihtiyaçların neler olduğu belirlenmekte ve bu ihtiyaçları karşılayabilmesi için gerekli en az gelir bütçesi hesaplanarak açlık sınırı ya da geçimlik yoksulluk düzeyi hesaplanmaktadır” (Gül Sallan 2002: 108). Tüketim harcamalarına göre yapılan hesaplamalar, bir kimsenin günlük olarak alması gereken kaloriyi sağlayacak temel gıdaların gerektireceği harcamaya göre yapılmaktadır (Sam 2008: 61). Ancak bu yaklaşımda, yoksulluk sınırı kişilerin kendi değerlendirmesi sonucu değil, uzmanların üzerinde anlaştıkları ihtiyaçlar esasına göre saptanmış mal ve hizmetlerin satın alınabilmesi için gerekli en az maliyeti yansıttığı için nesnel yoksulluk çizgisi olarak adlandırılmaktadır (Şenses 2009: 63). Dolayısıyla gelir azlığı nedeniyle bu eşiğin altında kalanlar, mutlak yoksul olarak adlandırılmaktadırlar.

Dünya Bankası, günlük geliri asgari 2400 kalori değerindeki besini almaya yetmeyen kişileri mutlak yoksul olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, günlük 2400 kalori harcama seviyesi mutlak yoksulluk sınırını oluşturmaktadır (Sam 2008: 61). Dünya Bankası, bir insanın hayatını devam ettirebilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2.400 kalorilik gıda sepetinin fiyatını, yani 1 doları mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlemişken, 2001 Kalkınma Raporu’nda (Ala 2009: 3) bu sepetin fiyatı günde 1,25 dolara yükseltilmiştir. Bu eşik, dünyanın en yoksul ülkelerindeki ortalama yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir.

Mutlak yoksulluk kavramı, daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geçerli (Gül Sallan 2002: 109) olurken, Dünya Bankası Kalkınma Raporunda, gelişmekte olan ülkelerdeki her dört kişiden birinin mutlak yoksulluk içinde yaşadığı ve her geçen gün yoksulların sayısının arttığı vurgulanmaktadır (Ala 2009: 7).

Dar anlamda yoksulluk anlamına gelen mutlak yoksulluk, kısaca kişilerin fiziksel olarak kendilerini yeniden üretebilmeleri için gereksinim duydukları asgari gelir ve harcama düzeyine sahip olmamaları durumudur. Dolayısıyla, yaşamak için gerekli olan en temel gereksinimlerin karşılanamaması durumudur. Ancak Şenses'in belirttiğine göre, günümüzde mutlak yoksulluk kavramının salt gıda harcamaları üzerinde odaklanan dar biçimi yanında gıda dışı harcamaları da hesaba katan geniş biçiminden de söz edilebilir (Şenses 2009: 64). Mutlak yoksulluk sınırı, en az kalori gereksinimini sağlayacak gıda sepetinin maliyeti yanında gıda dışı harcamaları da dikkate alacak biçimde hesaplanmaktadır. Fakat genel olarak, mutlak yoksulluk dar anlamıyla tanımlanmakta ve bu dar anlamda eleştirilere neden olmaktadır.

Mutlak yoksulluk kavramında bazı eksiklikler vardır. Dünya Bankası'nın belirlediği 2.400 kalori ve 1,25 dolar bütün ülkeler için esas olarak kabul edilmektedir. Ülkelerin toplumsal yapılarını, yaşam şekillerini, yeme-içme kültürlerini dikkate almadan belirlenen kalori miktarı ile oluşan mutlak yoksulluk ölçeğinin gerçek yoksulluğu tam olarak belirleyemediğini söyleyebiliriz. Sadece günlük alınan kalori miktarı ile nüfusu, yoksullar ve yoksul olmayanlar olarak iki gruba bölerek sınıflandırmak olayı aşırı derecede basitleştirmektedir. Bu basitliği gören uzmanlar, toplumlarda yoksulluğu belirlemek için göreceli yoksulluk ölçütlerini de kullanmaktadırlar.

1.4.1.2. Göreceli Yoksulluk

Yoksulluk, basit bir ekonomik sorun olmayıp çok boyutludur ve sadece gelir yetersizliği ile açıklanamaz. Yoksulluk parasal bir gelire sahip olmamanın dışında (günde 1.25 Dolar), bireylerin insanca yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli asgari sosyal olanaklara sahip olup olmadıkları bakımından da ele alınmalıdır. Dolayısıyla mutlak yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğu açıklayan uygun bir yaklaşım değildir. İnsan sosyal bir varlıktır, sadece fiziksel gereksinimlerinin karşılanması insanı yoksulluktan kurtarmaz.

Görelî yoksulluk, bir kişinin veya bir grubun yaşam düzeyini, kendisinden daha yüksek gelire sahip bir referans grubunun geliriyle karşılaştırması sonucunda ortaya çıkan bir olgudur (Şenses 2009: 91). Görelî yoksul bireyler, mutlak olarak temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler ve sürekli bir gelirleri vardır ancak, kaynaklara ulaşımlarının yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalırlar ve topluma sosyal katılımları olumsuz etkilenmektedir (Uçar 2011: 10-11). Bu yaklaşımın temelinde, yoksulluğu toplumsal oluşumun sunduğu hak ve olanaklara ulaşabilme eksikliği olarak tanımlayan yoksulluk anlayışı yatar. Bu bağlamda yoksulluk, haklara ulaşabilme ve ulaşmayı talep edebilme eksikliğini de içerir. Bu bir hak yoksunluğudur (İnsel 2001: 70).

Görelî yoksulluk hesaplamalarında, bireyin insanca bir yaşam sürdürmesi için yaşadığı toplumsal çevredeki temel altyapısal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamaması yoksunluklar kategorisi içinde ele alınmaktadır. Bunda bireyin belirli bir yaşam düzeyine sahip olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli toplu taşıma, içme suyu, sağlık, eğitim ve kültürel etkinlikler gibi mal ve hizmetlerden yoksun olması durumları göz önüne alınmakta ve bunları karşılayacak gelir düzeyi saptanmaktadır (Gül Sallan 2002: 109). Kalkınmış ölkelerde yaygın olarak kullanılan görelî yoksulluk göstergesi, ölkede içindeki ortalama gelirin belli bir oranı altında geliri olanları içerir. Bugün Avrupa Birliği üyesi ölkelerde, görelî yoksulluk seviyesi, ortanca gelirin yüzde ellisinin altındaki geliri kapsamaktadır (İnsel 2001: 66).

Bu yaklaşım, toplumda gelir ve refahın dağılımındaki farklılığa odaklanmaktadır. Bu sebeple görelî yoksulluk, toplumdaki gelir dağılımının da önemli bir göstergesi olmaktadır (Kaymak 2011: 22). Minimum kalenin yanı sıra, kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi zorunlu görölen malların kapsama alınmasıyla belirlenen görelî yoksulluk sınırı, bir ulusun genel yaşam düzeyini ve ölkede içindeki eşitsizliği yansıtmaması açısından yararlıdır (Öztürk, Çetin 2009: 2666). Görelî yoksulluk toplumdaki gelir ve tüketim farklılığını yansıtmaktadır. Bu farklılık, alt tabakanın gelir düzeyinin ve tüketim durumunun orta veya üst tabakaya göre konumunu esas almaktadır. Yani asgari yaşam düzeyi yerine asgari refah düzeyini yakalayamayan alt kesim konu edilmektedir (Açıkgöz, Yusuföğlu 2012: 84-85). Bu nedenle, mutlak yoksulluk hesaplamaları daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ölkeler için geçerli olurken, gelişmiş ölkelerde görelî yoksulluğun ölçümü önem

kazanmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler mutlak yoksulluğu ölçerek, bir anlamda yoksulluğu az göstermektedirler. Çünkü göreceli yoksulluk ölçümünde yoksul sayısı fazla olacaktır.

Göreceli yoksulluk kavramını savunanlar, yoksulluğun kültürel olarak tanımlanır olduğunu ve evrensel bir yoksulluk standardına göre ölçülmemesi gerektiğini kabul etmektedirler. Çünkü insanların gereksinimlerinin her yerde aynı olduğunu varsaymak yanlıştır (Giddens 2008: 386). Dolayısıyla göreceli yoksulluk olgusu, toplum bazında değerlendirilen bir olgudur. İnsanların sosyal ve kültürel gereksinimleri hem toplumların arasında hem de toplumların içinde ki gruplar içinde farklılıklar göstermektedir. Bu gereksinimlerin karşılanamaması da göreceli yoksulluğa neden olmaktadır. Genel anlamda yoksullukta, insanların enformel sektörde çalışmalarına neden olmaktadır.

1.4.2. Enformel Sektör

Formel sektörde istihdam olanaklarının azalması, artan işsizlik ve yoksulluk, özellikle gelişmekte olan ülkelerde enformel sektörün genişlemesine ve enformel istihdamın yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Enformel sektör; işgücünün kayıt dışına itildiği, çalışanları koruyan yasaların işlemediği, çalışanların emeklerinin karşılığını alamadığı düşük ücretli, iş güvencesi olmayan, düzensiz çalışma saatleri olan istihdam türüdür.

“Enformel faaliyetler, formel olarak kayda geçmeyen ve formel ekonomik üretim ve değişim süreçlerine sahne olmayan faaliyetlerdir. Bu alanda, piyasa ortamı kullanılmaz ve para mübadelesi hakim değildir. Enformel ekonomik faaliyetler alanında yoğun olarak sermaye kullanılmaz ve genelde prekapitalist dokular hâkimdir” (Önder 2001: 242).

Bir başka tanıma göre “Gayri Safi Milli Gelir Hesaplamalarını elde etmede kullanılan, geleneksel istatistik yöntemlerinde hesaplamalara dahil edilmeyen, ancak, gelir yaratan tüm özel ekonomik faaliyetler olarak tanımlanan gizli ekonominin faaliyet alanı enformel sektördür” (Özsoylu 1996: 91).

Enformel sektör kavramı iktisadi kalkınma teorisine 1972’de ILO’nun Kenya raporuyla girmiş, kırdan kente göç edenlerin, formel sektörün kısıtlı iş yaratma

kapasitesinden ötürü bu sektörde iş bulamadığı koşullarda, yaşamlarını sürdürmek için yürüttüğü ekonomik faaliyetleri tanımlamak için kullanılmıştır. Başlangıçta geçici olduğu düşünülen enformel sektör işleri formel sektöre geçmede bir basamak olarak değerlendirilirken, zamanla sektörün kalıcı bir yapıda olduğu genel kabul görmüştür (Toksöz, Özşuca 2002: 1).

Enformel çalışma kendi hesabına çalışanlar, ücretliler ve kanunlara aykırı yer altı ekonomisinde çalışanlar olarak üçe ayrılabilir. Kendi hesabına çalışanlara örnek olarak işportacıları, eskicilik yapanları, evlere gündelik temizliğe gidenleri, özel ders verenleri sayabiliriz. Ücretli çalışanlara ise çalışmaları kamu kurum ve kuruluşlarına bildirilmeyen veya eksik bildirilen işçiler, çıraklar örnek olarak gösterilebilir (Yereli-Karadeniz 2004: 42). Bu faaliyetlerin yanı sıra üçüncü olarak; uyuşturucu, silah vb. mal ve hizmetlerin satışı, kumar ve bahis oyunları, tefecilik veya fuhuş gibi tamamen kanunlara aykırı yeraltı ekonomisi faaliyetleri de enformel sektör faaliyetleri çerçevesinde incelenebilir (Özsoylu 1996: 92).

Enformel sektörde çalışanlar, istihdam ve gelir güvencesine sahip değildir, işte, gelirden geçicidir. İşin ne kadar süre devam edeceği, ne zaman sonlanacağı belli değildir. İş güvenliği denen bir olgu yoktur. Enformel sektörde çalışanların iş güvenliği, düzenli geliri olmadığı gibi, sağlık sigortası, emeklilik gibi hakları da bulunmamaktadır. Bu sektörde istihdam edilenler çalışmadıkları zaman yani hastalık, iş kazası, yaşlılık dönemlerinde çalışma yaşamının getirdiği sosyal haklardan yararlanamadıkları için potansiyel yoksullar olarak görülebilir.

Enformel sektörde ücretler çalışanların statülerine göre değişmekte olup, Toksöz ve Özşuca' ya göre, kadınlar ve çocuklar ücretsiz aile işçisi veya düşük ücretli konumlarıyla, enformel sektörün en yoksullarını oluşturmaktadırlar (Toksöz ve Özşuca 2002: 2). Enformel kadın çalışanlar hem işe alma ve istihdamda ayrımcılık, hem de toplumsal rollerin yeniden üretilmesiyle karşı karşıyadır (Erdut 2005: 12). Güvencesiz ve istikrarsız çalışma koşullarına ve düşük ücretlerine rağmen enformel sektör, kentteki yoksul kadınların işsizlik ve yoksulluklarına çare olmak için başvurdukları bir istihdam alanıdır. Bu istihdam türünde kadınların yoğun olarak çalıştıkları alanlardan biri ev hizmetleri işidir.

Formel ve enformel sektör arasında iş güvenliği ve sosyal koruma dışında, yapısal farklılıklar da bulunmaktadır. Açıkalın'a göre, formel ve enformel sektörün yapıları karşılaştırıldığında temel farklılıklarından biri formel sektöre girişin güçlüğüne karşın enformel sektöre girişlerin kolay olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra enformel sektör işgücü arzını yerli taleplerle karşılayıp, emek yoğun bir faaliyet alanı olarak gösterirken, formel sektör sermaye yoğun, ileri teknoloji ile çalışmakta olup daha çok nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaktadır (Açıkalın 2007: 50)

Enformel işgücü piyasasında, ücretler piyasa koşullarına bağlı tutulduğu gibi, sendikal örgütlenme ve toplu sözleşme düzeni bulunmadığından çalışma koşulları formel işgücü piyasasının çok gerisindedir (Erdut 2005: 12). Aynı zamanda enformel sektör grev kırıcı bir güç haline gelerek, düzenli işi olanları geçici statüye aktarma tehdidi ile işverenlerin pazarlık gücünü artıran bir etki yaratmaktadır (Açıkalın 2007: 52). Bu durumda, çalışanların haklarının azalmasına ve işçi sendikalarının üye ve güç kaybına uğramasına yol açmaktadır.

Enformel sektör ile “işçiler iş ilişkisinin ve ücretli statünün varlığına dayanan sendikal örgütlenme ve toplu pazarlık yerine, giderek istikrarsızlaşan işgücü piyasasında bireysel pazarlık koşullarına bağlı hale gelmektedir” (Erdut 2005: 22). Böyle olunca da işçiler, haksız işten çıkarmalar karşısında yalnız kalmaktadırlar. Özellikle ekonomik dalgalanmalar da işverenler, tedbir nedeniyle ilk olarak işçilerin –özellikle kadın- işlerine son vermektedirler. O halde enformel sektörü formel sektörden ayıran en önemli fark, sosyal korumanın olmamasıdır.

Enformel sektör, yarattığı çalışma koşullarıyla aynı zamanda yoksulluğu artırıcı bir rol de oynamakta, böylece ekonomik anlamda toplumsal kutuplaşmaya neden olmaktadır. Giderek artan toplumsal kutuplaşma, toplumsal tabakalaşma özelliklerini de değiştirmekte, bir tarafta yüksek gelirli, profesyonel ve yönetici, düzenli işi olan formel sektör çalışanları yer alırken, diğer tarafta düzensiz ve düşük gelirli, geçici işlerde enformel sektör çalışanları yer almaktadır (Açıkalın 2007: 52).

Bu olumsuz etkilerinden dolayı enformel istihdam insana yakışır iş değildir. İLO tarafından tanımlanan insana yakışır iş; “üretken iş olanakları, adil bir gelir, iş güvenliği, sosyal koruma, kişisel gelişim, sosyal entegrasyon ve kadın ve erkekler için fırsat ve muamele eşitliğini içerir. İnsana yakışır olmayan iş, yoksulluğun

birincil nedeni olarak tanımlanmaktadır” (United Nations 2009: 27). Dolayısıyla kayıt dışı çalışma ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bir taraftan kayıt dışı sektör geliştikçe yoksulluk-kadın yoksulluğu artmakta, öte yandan yoksulluk arttıkça kadınlar güvencesiz işleri kabul etmek zorunda kalmaktadırlar (Şener 2009: 2).

Enformel sektör içerisinde yer alan ev hizmetleri işi, cinsiyetçi iş bölümüne bağlı olarak kalifiye olmayan kadınlar tarafından düşük ücretlerle gerçekleştirilmektedir. Ev hizmeti işinin niteliği genellikle emek yoğunluktur, işverenin yoğun bir sermayesini gerektirmez; çünkü ücretli ev hizmetlerinde çalışan kadınların ne bir iş güvenceleri ne de sigortaları vardır, işe gittikleri sürece ücret alırlar. Dolayısıyla herhangi iş kazası, hastalık vb. nedenlerle işe gidemediklerinde gündelikçi kadınların, ücretleri kesilmekte ve bu giderleri de ceplerinden ödemek zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca işten atılıp atılmamak işverenin (evin hanımı ya da erkeği) iki dudağı arasından çıkacak söze bağlıdır. O halde enformel sektörün içinde yer alan gündelikçilik işi, kadınlara iş güvencesi ve sosyal güvence sağlamadığından, gündelikçilik işinin kadınların sosyal konumlarını erkeklerle eşitlediğini söyleyemeyiz. Bununla birlikte, kadınların çalıştığı diğer işlerde kadınların toplumsal konumlarını erkeklerle eşitlememektedir. Bunun nedeni ise, toplumlarda kadın emeğine verilen anlam ve değerden kaynaklanmaktadır.

1.4.3. Kadın Emeğinin Genel Görünümü

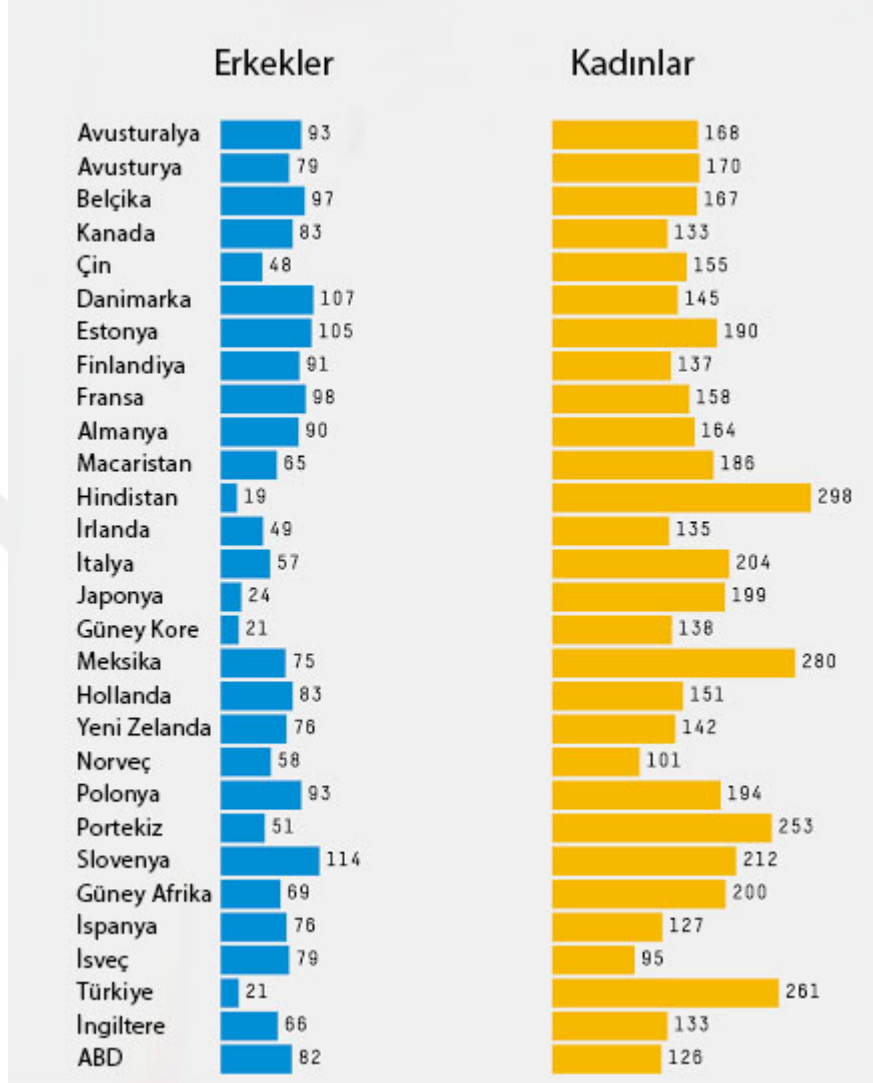
Yüzyıllar boyunca her toplumda, kadın ile erkek arasında ayrım yapıldığı bir gerçektir. Ataerkil toplumsal ilişkiler zemininde oluşan bu ayrım, her toplumda rol farklılaşmasına ve cinsiyete dayalı eşitsizliklere yol açmıştır ve de açmaktadır. Bu rol farklılaşması toplumda kadınları ücretsiz ev işlerinden (yemek, temizlik vb.) ve bakım işlerinden sorumlu tutarken, erkekleri ücretli işlerden sorumlu tutmaktadır. Bu noktada, erkek evin ekmeğini getiren kişi iken, kadın evi çekip çeviren, aileyi bir arada tutan kişidir. Yani kadının birinci görevi, ev kadınlığı ve anneliktir, dolayısıyla kadının evin dışında ücretli emekte bulunması ikinci plandadır ve ücretli çalışsa bile eve yapılan bir katkı olarak görülmektedir. Kadının bu geleneksel rolü, bir yandan onun erkeğe göre daha statüsü düşük pasif işlerde çalışmasına neden olurken, diğer yandan toplumsal konumunu zayıflatmaktadır.

Dünyada ve ülkemizde, kadınların kamusal alana çıkarak ücretli çalışmasını belirleyen daha doğrusu engelleyen en temel etken cinsiyete dayalı işbölümünden dolayı kadınlardan beklenen, değersiz görülen ve ücretlendirilmeyen bakım emeği ve ev işleridir. Kadınlardan beklenen bu ücretsiz bakım emeği ve ev işleri, kadınların ücretli emek piyasasına katılma kararlarını ve katılma şekillerini etkilemektedir. Bakım emeği sadece çocuklara değildir, kocaya, ailedeki yaşlılara ve hastalara bakmakta kadınlara aittir. Koray'ın (2008: 366) belirttiği gibi, çocukların doğumu, bakımı, yetiştirilmesi ve hayata hazırlanması için üstlenilmesi gereken inanılmaz bir emek vardır ve bu emeğin büyük bir bölümünü kadınlar üstlenmektedir. Ancak ekonomi için ücretli emek esas olduğundan, ev içi emeğin ekonomik bir değeri yoktur. Bu emek, görünmeyen emektir.

Ev içi emeğin görünmez olmasının da iki nedeni vardır: Birincisi, doğallaştırılmış emek olmasıdır. Ev içi, özel alan ve bu alandaki cinsiyetçi işbölümü, doğal bir alan olarak kurulur. Bu alandaki ilişkiler ve pratikler doğallaştırılır, kadınların yaptıkları işler kadın doğasının bir parçası, kadınların doğal yatkınlıkları olarak sunulur; emek harcama, iş değil, davranış biçimleri olarak görülür. İkincisi, ev içinde yapılan işlerin belirlenmiş mesai saatleri yoktur. Bu düzende, çalışmayla dinlenmeyi, iş zamanıyla boş zamanı, iş yapmakla sevgi paylaşmayı ayırtırmak neredeyse olanaksızdır; tersine bunlar iç içedir (Acar, Demiryontan 2008: 10-11). Ev içinde gerçekleştirilen bu işler, kadının ailesine sevgisinin ve eşine saygısının sembolik birer göstergesi olarak algılanır ve bu algı cinsiyete dayalı işbölümünü yeniden üretimini sağlamaktadır (Ulutaş 2010: 279). Ev ve bakım emeği sevginin ifade şekli olarak öğretildiği için kadınlara, emekleri karşılığında kesinlikle karşılık beklememeleri gerektiği öğretilir.

Dünya Bankası'nın verilerine göre (2014: 19), kadınlar bakım ve ev işi gibi ücretsiz ev içi işlerine erkeklerden en az iki kat daha fazla zaman harcamaktadırlar. Buna ek olarak 2014 OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) verilerine göre, kadın ve erkeklerin ev işlerine ayırdığı ortalama süreler aşağıdaki tablodan görülebilir.

Tablo 1.OECD (2014) Ülkelerinde Kadın ve Erkeklerin Ev İşlerine Ayırdıkları Günlük Süreler (Dakika)

Kaynak:(<http://www.oecd.org/>).

Görüldüğü gibi kadınlık rollerinin uzantısı olarak görülen bakım hizmetlerinin ve ev işlerinin büyük çoğunluğu dünyada kadınlar tarafından ücretsiz olarak yerine getirilmektedir. Erkeklerin ev işlerine en çok vakit ülke günlük ortalama 114 dakika ile Slovenya olurken, Hindistan erkekleri günlük 19 dakika ile erkeklerin ev işlerine en az vakit ayıran ülke olmaktadır. Kadınlarda ise, günlük 298 dakika ile Hindistan birinci sırada yer alırken, ev işlerine 95 dakika ayıran İsveç son sırada yer almaktadır. Türkiye’ de ise kadınlar 261, erkekler 21 dakikalarını ev işlerine ayırmaktadırlar, kadınlar erkeklere göre yaklaşık olarak 12.5 kat daha fazla zaman harcamaktadırlar. Bu durum bize Türkiye’de, ataerkil toplumsal ilişkilerin ve

cinsiyet eşitsizliğinin hâkim olduğunu göstermektedir.

Acar ve Demiryontan'ın dediği gibi (2008: 12), kadınların harcadıkları karşılıksız emek sayesinde, erkekler iş dışı boş zamanlarını istedikleri gibi kullanma hakkına kadınlarla karşılaştırılamayacak kadar daha çok sahiptirler. Bu karşılıksız emek, erkekler tarafından el konulan bir emektir. Bu emek sayesinde erkekler güç kazanır, kadınlardan daha iyi işlerde çalışır, politikaya, sendikal faaliyete katılır, sınıfına göre sermeye biriktirirler. Buna karşılık kadınlar evde karşılıksız emek harcadıkça güç yitirir, politikadan, kültürden dışlanırlar; düşük ücretli, güvencesiz işlere razı olmak zorunda kalırlar.

Bununla birlikte, Türkiye'de ilk defa 2006 yılında TUIK tarafından yapılan zaman kullanım anketi sonuçlarına göre, Türkiye'de ücretli bir işte çalışmayan kadınlar ev işi ve aile üyelerinin bakımı için günde ortalama 5 saat 43 dakika harcarken, ücretli bir işte çalışan kadınlar ise, ortalama 4 saat 19 dakika ayırmaktadırlar. Ancak, ücretli bir işte çalışan erkekler bu işlere ortalama 51 dakika ayırırken, çalışmayan erkeklerde bu süre sadece 1 saat 12 dakikadır (TUIK 2007, Sayı: 119).

Verilerin de gösterdiği gibi Türkiye'de işgücü piyasasına katılan kadınlar, katılmayan kadınlara kıyasla daha büyük bir çalışma yükünün (ev içi bakım emeği ve ücretli çalışma süresinin toplamı) altına girmektedirler. Ücretli bir işte çalışan evli kadınlar ikili yüke sahiptirler. İkili yük nedeniyle kadınlar, sürekli bir yorgunluk ve zaman yoksunluğu yaşamaktadırlar. Bunun yanında ikili yük, kadınların gerek kamusal alandaki işlerinde gerekse özel alandaki bakım işlerinde düşük performans sergilemelerine neden olmaktadır. Bu olumsuzluklar nedeniyle kadınlar, ücretli bir işte çalışıp ya da çalışmama arasında tercih yapmak zorunda kalabilmektedirler. Bu nedenle, uzman mesleklere sahip olmayan kadınlar maddi zorunluluklar olmadığı sürece çalışmayı kendileri de tercih etmeyebilmektedirler.

Bununla birlikte cinsiyete dayalı işbölümüne bağlı olarak, birçok kadın evin geçiminin kocanın görevi olduğu ve ücretli çalışmanın ancak aile içi görevlerinden sonra ikincil konumda geldiğini içselleştirmiş (İlkkaracan 1998: 289-300) olduklarından ücretli bir işte çalışmayı tercih etmemektedirler. Örneğin TUIK Ağustos 2014 Hane Halkı İşgücü Araştırması'na göre, kadınların işgücüne dâhil

olmama nedenleri arasında yüzde 58,2'yle ev işleriyle meşgul olma gelirken, bu neden erkeklerde hiç görülmemekle birlikte, erkeklerde yüzde 38,1 ile emeklilikten dolayı işgücüne dâhil olmama ilk neden arasındadır. Fakat kadınlarda emeklilikten dolayı çalışmama yüzde 3,9'dur (TUIK, Ağustos 2014). Çünkü Türkiye'de kocanın gelirinin asıl gelir olduğu ve kadınların gelirinin ek, destek, bir süreliğine gerekli gelir gibi algılandığı kadınlık ideolojisinde çalışmanın, emekli olmanın önemli bir yeri yoktur (Kümbetoğlu vd 2012a: 87). Kadının asıl rolünün annelik ve eş olarak algılanması; kadınların eğitim ve çalışma yaşamı yerine evliliği seçip kocalarına ekonomik anlamda bağımlı olmalarına yol açmakla birlikte, çalışma durumlarında da düşük ücretlerle çalışmalarına neden olmaktadır. Böylece kadınları toplumda ikincilleştiren, ataerkil sistem ile kapitalist sistemin devamlılığı sağlanmış olmaktadır.

Nitekim TUIK'ın 2006 yılında yaptığı Aile Yapısı Araştırması'na göre, kadınların yüzde 10'unu, erkeklerin yüzde 23'ü kadınların çalışmamaları gerektiğini savunmaktadırlar, nedenlerin başında da kadınların asli görevinin çocuk bakımı ve ev işlerinin olduğu düşüncesi gelmektedir. Diğer nedenlerin dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 2.Kadının Çalışması Konusuna Toplumun Bakış Açısı

	Kadın	Erkek
Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	64,7	60,7
Gelenek göreneklerimize aykırı	14,1	12,0
Çalışma ortamları kadın için güvenli değildir	9,5	16,5
Çalışan kadının çocukları mağdur olur	7,8	7,0
Ücretli bir işte çalışmak kadını yıpratır	2,5	2,0
Diğer	1,4	1,8
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: TUIK Aile Yapısı araştırması 2006

Araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi, cinsiyetçi işbölümünden dolayı ev işi ve çocuk- hasta- yaşlı bakımının kadınlardan beklenmesi, kadınların sosyal güvencesi olan ücretli bir işte çalışmasının önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır.

Yine Aralık 2014 işgücü istatistiklerine göre, 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilen kadınların oranı %26,2 iken, erkeklerin oranı %63,6'dır (TUIK 2015, sayı: 18635). Dünya Bankası'nın verilerine göre ise, 2012 yılında küresel olarak 15-64 yaş arası erkeklerin iş gücüne katılma oranı yüzde 82 iken, 15-64 yaş arası

kadınların iş gücüne oranı yüzde 55'tir (The World Bank 2014: 25). Dünya genelinde, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadınların istihdam oranları düşüktür Türkiye'de olduğu gibi. Bu düşük istihdam da, kadınların toplumda sosyal ve ekonomik olarak güçsüzleşmesine neden olmaktadır.

Dünya'da ve Türkiye'de ataerkil zihniyet ve tutumda olan erkek, Toksöz'ün ifade ettiği gibi, kadının kendine ait bir geliri olmasını hane içindeki otoritesini sarsan, onun kadın üzerindeki egemenliğini zayıflatan bir tehdit unsuru olarak gördüğü için kadının çalışmasına izin vermemektedir. Bu nedenle, kadının gelir getirici bir işte çalışması ancak kocanın, bu görevini yerine getiremediği zorunlu durumlarda kabul görmektedir (Toksöz 2012b: 112).

Ücretli kadın emeğini, ataerkil sistemin sorumlu tuttuğu bakım emeği yanında, bu emeğin kurallarına göre oluşan eğitim ve çalışma koşulları da belirlemektedir. Dünyada kadınların eğitime erişimdeki ve alınan eğitimin türünde yaşadığı eşitsizlikler, işe girişteki ve iş yaşamında yaşadığı eşitsizlikler, yönetim ve karar alma sürecinde karşılaştığı eşitsizlikler ücretli kadın emeğini olumsuz etkilemektedir.

Kadınların, kamusal alanda düşük istihdam edilmelerinde en önemli nedenlerden biri eğitimidir. Dünya Bankası'nın 2014 Dünya Kalkınma Rapor'unda da söylendiği gibi, eğitim cinsiyet eşitliğini garanti etmez ama eğitim, kadınların fırsatlarının artırılması için çok önemlidir (The World Bank 2014: 11). Çünkü günümüzde kaliteli, iyi olanaklara sahip bir işe girmenin ve yaşam sürmenin ön koşulu iyi bir eğitim almaktan geçmektedir. Örneğin Türkiye'de kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü, kadınların işgücü arzının düşük düzeyde kalmasında etkilidir. Ülke genelinde erkekler eğitim düzeylerinden bağımsız olarak işgücüne katılırken, kadınların eğitim düzeyi ile işgücüne katılması arasında güçlü bir ilişki vardır (Toksöz 2012b: 115). TÜİK'in Hanehalkı İşgücü Araştırması'na göre (Mayıs 2014), okur-yazar olmayan kadınlarda istihdam oranı %16,4 iken, okur-yazar olmayan erkeklerde bu oran % 30,5'tir. Lise altı eğitilmiş kadınların istihdam oranı % 24,6 iken, lise altı eğitilmiş erkeklerin istihdam oranı % 63,9'dur. Ancak yükseköğretim mezunu kadınların istihdamında artış görüyoruz ama bu artış yine erkeklerin gerisindedir. Yükseköğretim mezunu kadınların % 61,0'i istihdama katılırken,

erkeklerin ise % 79,2'si istihdam edilmektedir.

Görüldüğü gibi, Türkiye'de eğitim-işgücüne katılım oranı ilişkisi kadınlarda daha güçlüdür. Çünkü yükseköğretimle birlikte uzman mesleklere sahip olan kadınlar, daha yüksek ücretli işlerde çalıştıklarından çocuk bakımı ve ev işleri için ücretli yardımcılar bulabilmektedirler. Bu sebeple de bu kadınlar, evlendikten sonra da doğumdan sonra da çalışma yaşamına devam edebilmektedirler. Ancak düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar genelde düşük ücretlerle ve sosyal haklardan yoksun olarak çalıştıklarından; çocuk bakımı ve ev işleri için ayrıca bir ücret veremeyecekleri için kamusal alanda ücretli çalışmak yerine, özel alanlarında ücretsiz çalışmayı tercih etmektedirler.

Bu nedenle İlkaracan'ın belirttiği gibi ilköğretim ve lise mezunu, kadın nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan grupta, emek piyasasına katılım evlilik ve doğum öncesi genç yaşlarda kısa süreli olarak gerçekleşmekte, evlilikle birlikte emek piyasasının sunduğu çalışma koşullarının bir zorunluluğu olarak piyasadan çekilme gerçekleşmektedir (2012: 213). Kadınların iş yaşamından ayrılmasında, kadınların aldıkları ücretin düşüklüğü yanında çocuk bakımı ve hizmetleri ile ilgili kurumların yetersiz ve yüksek fiyatlı olması da etkili olmaktadır. Türkiye'deki var olan kreşler de, genellikle üç yaş ve sonrası çocuklara hitap etmektedir. Üç yaş önceye kurumsal hizmet veren yerler yok denecek kadar azdır, olanlar da yüksek ücretlidir.

Kreş hizmetlerinin yetersiz olması, çocuk bakım izni kullanan kadının iş yaşamını daha riskli bir hale getirerek, kadın işsizliğinin artmasına ve kadınların marjinal işlerde yoğunlaşması gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır (Koray 2008: 362-363). Oysaki erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerinin ulaşılabilir bir temelde sunulması, yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliği açısından büyük önem arz etmekle kalmayacak; ayrıca, eğitimde çocuklar arası eşitsizliği ve bu eşitsizliğin nesiller arası devam ihtimalini azaltacaktır (KEİG 2014: 23). İlkaracan'ın (2012: 213) söylediği gibi, üniversite altı eğitimli kadınlardaki düşük istihdam oranları, hem emek piyasasında cinsiyet temelinde bir katmanlaşmayı, hem de emek piyasasına katılan kadınlar açısından sınıf katmanlı bir örüntüyü oluşturmaktadır.

Çalışma olanağı bulabilen kadınların da aile içindeki rolleri, onların belirli işlerde yoğunlaşmalarına neden olmaktadır. İşverenler için, kadınlar ev içi

sorumluluklarından ötürü erkek işçiler kadar güvenilir değillerdir. Çünkü kadınların, doğurganlık ve bakım işleri nedeniyle işe düzenli gelemeyecekleri, erkekler kadar verimli çalışamayacakları düşünülmekte ve işyerinde kadınlardan kadın rollerine uygun işler yapması beklenmektedir (Şener 2012: 51, Ecevit 1998: 283). Dolayısıyla kadınlar, işgücü piyasasında belirli sektörlerde, mesleklerde ve pozisyonlar içinde yer alırlar (United Nations 2009: 29). Dünyada kadınlar genellikle daha az üretken, daha az kazançlı ve yetenek farklılıklarından ziyade girişi kolay olan işlerde çalışırlar (The World Bank 2014: 17). Ücretli istihdam açısından erkekler imalat, inşaat, ticaret, ulaştırma, haberleşme, yönetim ve yasama alanlarında yoğunlaşırken, kadınlar sağlık, sosyal hizmet ve eğitim alanlarında yoğunlaşmaktadırlar (The World Bank 2014: 21). Dünya çapında çalışan kadınların yüzde 18. 3'ü endüstriyel işte çalışırken, erkeklerin oranı yüzde 26.6'dır. Buna karşın kadınlar hizmet sektöründe giderek artmaktadır. Ayrıca hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bakım işçilerinin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır (United Nations 2009: 29).

Böylelikle modern toplumlarda da meslekler aracılığıyla ataerkil sistemin devamlılığı sağlanmış olmaktadır. Bu toplumlarda kadınlar meslek sahibi olsalar da, erkeklerin mesleklerinin statüsü ve geliri daha yüksek olduğundan erkekler yine kadınları otoriteleri altında tutmaktadırlar. Ataerkil sistem ile kapitalist sistem birlikte çalışarak, kadın emeğinin denetimi aracılığıyla, kadınların yaşamlarını kendi istedikleri biçimde şekillenmektedirler.

Dünya'da 1980'lerin sonu, 1990'ların başında esnekleşmenin küresel ekonomiye damgasını vurmasıyla, kadınların istihdama katılımı artmıştır (Toksöz 2012a: 154). Günümüzde işgücü maliyetlerini düşürmek için düzenli, tam zamanlı ücretli işgücünün yerini sözleşmeli, geçici, kısmi zamanlı işgücü ya da evde çalışma gibi korunmasız işgücü almakta, kadınlar bu tarz çalışmaya erkeklere kıyasla daha yatkın görüldükleri için bu işlerde istihdam edilenler öncelikle kadınlar olmaktadır (Toksöz 2012a: 154-155). Piyasa ilişkilerinde görülen yeni liberalleşme süreci ile küresel cinsiyet düzeni yeniden biçimlenmekte ve gerek merkez, gerekse çevre ülkelerde kadın emeği yeniden metalaştırılmaktadır. Madalyonun bir yüzünde erkek işçiler arasında işsiz kalma riski artarken, diğer yüzünde de kadınlar için esnek çalışma adı altında güvencesiz, sosyal korumadan yoksun ve kırılgan çalışma biçimi yaygınlaşmaktadır (Kümbetoğlu vd 2012b: 345). Dolayısıyla geç kapitalistleşen pek

çok ülkede, ihracata dayalı üretimin başlıca lokomotifi kadın emeğidir. Bu ülkeler 1980 sonrasında ciddi miktarda yabancı sermaye çekmiş, uluslararası sermaye üretken yatırımlarının önemli bir bölümünü bu az gelişmiş ülkelere kaydirmiştir. Güney Kore, Malezya, Tayland, Filipinler gibi Asya ülkeleri ile Meksika gibi Latin Amerika ülkelerinde ucuz kadın emeğine dayalı binlerce üretim atölyesi açılmıştır (Yaman Öztürk 2010: 31). Çünkü kadınlar, enformel istihdam için en uygun işçilerdir. Enformel istihdamın çalışma yeri, çalışma zamanı bakımından sağladığı esneklik, kadınların tam süreli ve ev dışında çalışmasının başlıca engeli olan ücretsiz bakım ve ev işlerini yerine getirmesine engel teşkil etmemektedir.

Bununla birlikte kadınların, aile içindeki konumları (asıl gelir getiricinin erkek olması nedeniyle düşük ücretli çalışmaya rıza göstermeleri), işgücü piyasasının uysal bireyleri olmaları, sigortasız çalışmaya ses çıkarmamaları enformel sektörde yoğun olarak çalışmalarına neden olmaktadır (Şener 2012: 55).

Birleşmiş Milletler'e göre de, işgücü piyasalarına ve kalıcı işe giriş özellikle kadınlar için sınırlıdır. Kadınlar, orantısız olarak enformel işlerde temsil edilmekte olup ve düşük kaliteli işlerde yoğunlaşmaktadırlar. Küresel düzeyde 2007 yılında korunmasız kadın istihdam payı yüzde 52,7 iken bu oran erkekler için yüzde 49.1'dir (United Nations 2009: 28). Türkiye' de ise TÜİK 2014 Ocak dönemi verilerine göre erkek istihdamının %27,5'i kayıt dışı iken, kadın istihdamının %48'ini kayıt dışı çalışma oluşturmaktadır (akt: KEİG 2014: 17). Görüldüğü gibi cinsiyet eşitsizliği, kayıt dışı ekonomiyle yaşatılmaktadır. Kayıt dışı ekonomide, tüm bölgelerde kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır, fakat gelişmekte olan ülkelerde kadınların enformel çalışma eğilimi daha fazladır (The World Bank 2014: 18). Türkiye'de kayıt dışı istihdamda kadın sayısının fazla olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve kadının kamusal ve özel alandaki güçsüzlüğünün somut bir göstergesidir.

Kadınlar, özellikle kriz dönemlerinde girişi daha kolay olduğundan ve mecburiyetten enformel işlerde daha yoğun çalışmaktadırlar. Bu “kadınlar genellikle, kocanın ya da ailenin gelirine katkıda bulunmak, koca işsiz kaldığında ailenin geçimini üstlenmek üzere; ya da başka şansları kalmadığı için bir ayakta kalma stratejisi olarak ücretli işe (Yaman Öztürk, Dedeoğlu 2010: 9) yani enformel işe

girmektedirler. Bu sebeple, bu kadınlar enformel işlerde çalışana kadar başka bir ücretli işte istihdam edilmemişlerdir.

Sonuç olarak değersiz görülen ev içindeki karşılıksız bakım emeği ve ev işleri, kadının emeğinin ücretli işte de değersiz görülmesine neden olmaktadır. Bakım emeği kadının başlıca görevinin anne ve eş rolleriyle özdeşleşmesine yol açarken, ücretli çalışan kadınlarında belirli mesleklerde ve pozisyonlarda toplanmasına ve ücretlerinin de eve bir katkı, harçlık olarak görülmesine değersizleşmesine neden olmaktadır. Çünkü ataerkil sistemin gereği olarak, ailenin reisi olarak görülen erkek aile üyelerinin ve evin geçiminden sorumlu kişidir. Dolayısıyla kadına, erkekle aynı ücreti vermenin gereği yok, onların aldığı ücret aileye giren esas ücret değildir. Burada ataerkil sistem ile kapitalist sistemin, kadın emeği konusunda birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Yaman’ında belirttiği gibi, “kapitalizm cinsler arası eşitsizliğin üzerinde temellenmekte, bu eşitsizliği çeşitlendirip kalıcılaştırmaktadır. Kapitalizm ataerki üzerinde yükseldiği gibi, ataerkil ilişkiler karmaşık ve köklü bağlar kurarak ataerkil ilişkileri derinleştirmektedir” (Yaman 2013: 55). Ataerkil sistemin, değersiz görülen ev işleri ve bakım işlerinden kadını sorumlu tutması, kadını erkekten aşağı görmesi, kadının emeği ve bedeni üzerindeki denetimi ve kapitalist sistemin kadın emeğini değersiz ve yedek iş gücü olarak görmesi dünya genelinde kadınların toplumsal konumlarının zayıflamasına yol açmaktadır. Bu nedenle öncelikle kız ve erkek çocukların cinsiyetçi ayırım olmadan eşit bireyler olarak büyütülmesi, bakım emeğinin ve ev işlerinin aile üyeleri arasında paylaşılması sadece kadına ait olarak görülmemesi ve tüm kurumlarda erkek egemenliğinin ve denetiminin kalkması gereklidir. Bununla birlikte sermayenin de kadınları belli sektörlerde çalışan, ucuz, yedek işgücü olarak görme düşüncesinden vazgeçmesi gerekir. Kadınların emek sürecindeki ve toplumsal yaşamdaki ikincil konumları ortadan kalkmadığı sürece, kadınların toplumsal yaşamdaki güçsüzlüğü artarak devam edecektir.

1.4.4. Emeğin Kullanım ve Değişim Değeri

Marksist anlayışa göre, her metanın bir kullanım değeri bir de değişim değeri vardır. Kadınların cinsiyet rollerinden dolayı sorumlu tutuldukları bakım emeği ve ev işlerinin de bir kullanım değeri, bir değişim değeri vardır. Sanayileşmeyle birlikte

kadınların ekonomik olarak çalışma hayatına katılımlarıyla birlikte, kadınların özel alanlarında ücretsiz olarak sundukları bakım emeği ve ev işleri, piyasadan satın alınır duruma gelmiştir, metalaşmıştır. Böylece bakım emeği ve ev işleri, kullanım değerinden değişim değerine dönüşmüştür.

Meta, yaşam için gerekli, yararlı, insan gereksinimlerinin konusu, sözcüğün en geniş anlamıyla bir geçim aracıdır. Metanın kullanım değeri olarak bu varlığı, onun elle tutulur fiziki varlığı biçimiyle örtüşür. Örneğin buğdayın kullanım değeri, pamuğun, camın, kâğıdın kullanım değerlerinden farklıdır. Kullanım değeri, tüketim süreci içinde gerçekleşir (Marx 2005: 43-44). Bir şeyin yararlılığı, onu kullanım değeri haline getirir (Marx 2010: 50). “Kullanım değerleri, doğrudan geçim araçlarıdır. Ama öte yandan, bu geçim araçlarının kendileri toplumsal yaşamın ürünleri, insanın yaşam gücünün harcanmasının sonucu, maddileşmiş emektirler” (Marx 2005: 45).

Değişim değeri ise, ilk bakışta, bir nicel ilişki, bir türdeki kullanım değerlerinin bir başka türdeki kullanım değerleriyle mübadele oranıdır (Marx 2010: 50). Değişime konu olan bir ürün, artık kendi üreticisi için bir kullanım değeri olmaktan çıkar, başkaları için kullanım değeri olur, yani mal haline gelir. Üretici, malını kendisi için kullanım değeri olmaması sebebi ile elinden çıkarırken, aynı zamanda, kendisi için kullanım değeri olan bir başka mal elde eder. Mal, bu durumda, üreticisi için, doğrudan doğruya kullanım değeri olma niteliğini taşımamakla beraber ve taşımaması sebebi ile, bir kullanım değerleri sağlama aracı haline gelmiş olur. Bu, onun bir diğer değeri olması demektir. Bu değer, malın üreticisine başka malları elde etmesini sağlayan değeridir, değişim-değeridir (Selik 1982: 23).

Söz gelişi bir quarter buğday, x kadar kundura boyası veya y kadar ipek ya da z kadar altın vb. ile, kısacası başka metalarla en farklı oranlarla mübadele edilmektedir. Yani, buğdayın bir değil, çok sayıda mübadele değeri vardır. Fakat, hem x kadar kundura boyası, hem y kadar ipek, hem de z kadar altın vb., bir quarter buğdayın mübadele değeri olduğundan, x kadar kundura boyası, y kadar ipek, z kadar altın vb., birbirlerinin yerini alabilen ya da birbirlerine eşit büyüklükte mübadele değerleri olmak zorundadır. Buradan çıkan ilk sonuç şudur: Aynı metanın

geçerli mübadele değerleri, eşit bir şeyi ifade eder (Marx 2010: 50-51). Yani “değişim değeri yaratan emek, genel eşdeğerler olarak metaların eşitliği ortamında gerçekleşirken, sistemli üretken etkinlik olarak emek, yarattığı kullanım değerlerinin sonsuz çeşitliliği ortamında gerçekleşir. Değişim değeri yaratan emeğin, genel soyut ve eşit bir emek olmasına karşılık, kullanım değeri yaratan emek, biçimin ve maddenin gerektirdiği bir sürü emek türlerine bölünen somut ve özel bir emektir” (Marx 2005: 54).

Ev işi, ister ücretli ister ücretsiz olsun, kadın işi olarak tanımlanır. Ev hizmetlisinin yaptığı işler onun tarafından yapılmadığında, ev kadınları ve anneler tarafından, ücretsiz olarak yerine getirilir. Evde yapılan işler ya elle tutulur, somut sonuçlara yol açmaz ya da çok çabuk tüketilirler; özel alanda gerçekleştirirler, kar getirmezler, yalnızca kullanım değeri üretirler (Bora 2011: 10). Ancak kadınlar, başka evlerde bir ücret karşılığında ev işi ve bakım işleri yaptıklarında kullanım değeri olan özelliklerini, yeteneklerini, meta haline yani değişim değerine dönüştürürler. O halde Marx’ın dediği gibi “ürünüyle kendi ihtiyacını karşılayan bir kimse, kullanım değeri yaratmış, ama meta yaratmamış olur. Meta üretmek için, o kimsenin, yalnızca kullanım değeri değil, başkaları için kullanım değeri, toplumsal kullanım değeri üretmesi gerekir” (Marx 2010: 54). Bu bilgiler ışığında gündelikçilik mesleği de, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı sorumlu tutuldukları ev ve bakım işlerini metalaştırarak, kullanım değeri halinden değişim değerine dönüştürdükleri bir iş alanıdır.

1.4.5. Kadın Emeğinin Özel Bir Biçimi: Gündelikçilik

Türkiye’de kentin yaşam koşullarına ayak uydurmaya çalışan kentteki yoksul kadınlar, özellikle köyden kente göç etmiş kadınlar, ekonomik sıkıntılar karşısında, aile geçimine katkı sağlamak amacı ile çalışma hayatına katılmaya başlamışlardır. Bu durum da, eğitim seviyesi düşük, mesleki vasfı olmayan yoksul kadınların genelde enformel sektörde istihdam edilme biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Kadınlar, ekonomik zorluklar karşısında hane halkı gelirlerine katkıda bulunmak amacıyla bu tür işleri bir yaşam stratejisi olarak benimsemektedirler. Kadınların formel işgücü piyasalarının aradığı niteliklere sahip olmaması ve kadınlara karşı uygulanan ayrımcılık, çalışmak zorunda olan kadınların enformel sektör kapsamında ev eksenli

işleri bir anlamda zorunlu olarak seçmesine neden olmaktadır. Bu işlerden biri de, toplumsal cinsiyet rollerinin kadına dayattığı bakım emeği ile ilintili olan ücretli ev hizmetinde çalışma olan ev işçiliğidir, yani gündelikçiliktir. Gündelikçilerin yaptığı işe ise, ‘ev hizmeti’ veya ‘ev işi’ denir.

ILO Türkiye Ofisi’ne (Uluslararası Çalışma Örgütü) göre “ev işi, evin belirli bir üyesi veya tüm aile fertleri için evde veya aile fertleri için icra edilen her türlü iştir. Bu işler arasında çocuk, hasta ve özürlü bakımı, ev temizliği, yemek yapma, ütü yapma, çamaşır yıkama, bahçe bakımı, evin güvenliğini sağlama ve ailenin şoförlüğünü yapma gibi çok çeşitli işler yer alır” (ILO Türkiye Ofisi 2011:1-2). Ev işleri seksenden fazla görevi içermekle birlikte uzmanlaşmış işlere dâhil edilmez. Ev işleri sürekli tekrarlanır, asla tamamen bitmez. Özel yaşamla ilgilidir ve sadece evde yapılır (Dökmen 2010: 195). Yani yaşamak için yapılması gereken temel işlerdir. Günümüzde bu işlere örnek olarak ev için alışveriş yapma, yemek yapma, bulaşık yıkama, çamaşır yıkama, ütü yapma, ev süpürme, yer ve cam silme, banyo ve tuvalet temizliği gibi işleri sayabiliriz.

Türkiye’de ev hizmetleri; çalışma hayatının klasik endüstri temelli sektörel sınıflandırılması içerisinde önemli bir yer tutan hizmetler sektörü altında yer almaktadır. Hizmetler sektörü maddi bir yapıya sahip olmamakla birlikte saklanması ve transferi mümkün olmayan üretici ve tüketici arasında doğrudan etkileşim oluşturan ‘artakalan’(residual) sektör olarak ifade edilebilir (Fidan, Özdemir 2011: 80). Gündelikçilerin yaptıkları ev hizmeti de, herhangi bir iş olmayıp doğrudan yaşanan mekâna yönelik bir iştir. Konut ile doğrudan bağlantı içindedir. Ev hizmetinin doğrudan eve veya ev yaşamına yönelik olması gerekir (Okur 2004: 10). Dolayısıyla ev hizmeti, geniş anlamda, bir hanedeki gereksinimler içinde, ev halkının kendini yeniden üretmesine katkıda bulunan ve ücret karşılığında, ev halkı dışından temin edilebilen her türlü ev içi hizmeti içermektedir (Kalaycıoğlu, Rittersberger Tılıç 2001: 55). Genel olarak yapılan işler, ev süpürme, yer ve cam silme, banyo ve tuvalet temizliği, çamaşır yıkama, ütü yapma, bulaşık yıkama, bulaşık makinasını boşaltma, yemek yapma, çöp atma gibi işlerdir. Böylelikle kadınlar, toplumsal cinsiyetlerinden ötürü sorumlu tutuldukları ev işlerini başkalarının evlerinde yapıp değişim değerine dönüştürmektedirler.

Ev hizmetleri, kentte başka iş bulamayan düşük eğitimli ve vasıfsız kabul edilen kadınlar açısından önemli bir istihdam alanıyken, çalışan orta ve üst sınıf kadınlar için ise önemli bir hizmet alımı alanıdır. Kadınlığın doğal bir uzantısı olarak görülen ev işleri ve yaşlı, hasta ve çocuk bakımı gibi yükümlülükler çalışma hayatı içinde kalmak isteyen orta ve üst sınıf kadınlar için piyasadan karşılamak zorunda kaldıkları bir sorumluluk durumundadır (KEİG 2014: 1). Çünkü kadının kamusal alanda ücretli olarak çalışması, ev işlerini, çocuk bakımını eşiyle birlikte eşit olarak paylaştığı anlamına gelmemektedir. Kadın çalışsa da çalışmasa da toplumsal cinsiyet rolünden ve ataerkil yapıdan dolayı, bu işler kadının hem birincil görevi hem de doğal bir görevi olarak görülür, kadın öncelikle eş ve annedir. Bu nedenle ev ve bakım işlerini düzenlemek, çalışacak gündelikçi kadınları ayarlamak hep kadının görevi olarak görülür.

Bununla birlikte, orta ve üst sınıf kadınları, ekonomik yaşamdaki konumlarını en azından erkeğe eşitlemek açısından da, özellikle ev işi ile ilgili görevlerini başkalarına para karşılığı yaptırabilmeyi isterler. Ev işini para karşılığında başka kadına yaptırabilmek seçeneği sayesinde, kentteki orta ve üst sınıftaki kadınlar, daha üst gelirli ve statülü işlere harcayacakları zamanı arttırıp, sosyal etkinliklere de daha fazla katılabilmektedirler (Kalaycıoğlu, Rittersberger Tılıç 2001:154). Bu bağlamda ücretli ev işlerini, sınıfsal farkın yeniden üretildiği bir alan olarak ele almak mümkündür. Çünkü burada iki farklı sınıftan kadın karşılaşmakta ve gündelik hayat içinde geliştirdikleri ilişki stratejileri dolayısıyla bir yandan güç kazanmaya çalışırken diğer yandan sınıfsal farkı kendi anlam sistemleri içinde algılayıp yorumlayarak, kendi özelliklerini inşa etmektedirler (Bora 2011: 70). Bu nedenle, ev işçiliği Dünya tarihindeki kölelik, kolonileşme ve diğer çeşitli hizmetlerle bağlantılıdır. Çağdaş anlamda ise ev işçiliği ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf ve ulusa dayanan hiyerarşiyi sürdüren küresel bir olgudur (ILO 2010: 5). Dolayısıyla ev hizmeti birçok üçüncü dünya ülkesinde kadınların başlıca işidir ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ve birçok başka ülkede yasal ve yasa dışı kadın göçmenler ev emeği havuzunun büyük bölümünü oluşturmaktadırlar (Özyeğin 2005: 53).

Dünyada ki neo-liberal dönüşüm, gelişmiş ülkeleri bakım hizmeti açığıyla karşı karşıya bırakırken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri de yoksulluk ve

işsizlikle yüz yüze getirmiştir. Bu eş zamanlı dönüşümle, gelişmiş ülkelerdeki orta sınıf kadınlar, kendilerine atfedilen bu işleri, az gelişmiş ülkelere göç eden kadınlara devretmişlerdir (Ulutaş 2010: 278). ILO'nun küresel ve bölgesel tahminlerine göre, 15 yaşın üzerinde en az 43.6 milyon kadın ana iş olarak ev işçiliği yapmaktadır. Dünya çapında ücretli çalışan kadınların yüzde 7.5'i ev işçiliği yapmaktadır, bu tahminler resmi istatistiklere göre yapılmış olup ev işçilerinin gerçek rakamları daha yüksektir. Elde olan veriler ev işçiliğinin gelişmekte olan ekonomik bir sektör olduğunu göstermektedir (ILO 2012: 1). Türkiye'de ise, ev işçileri genellikle kayıt dışı olarak çalıştıklarından Türkiye'deki ev işçilerinin sayısını saptamak olanaksız görünmektedir. Enformel olarak çalışan bu kadınlar, işlerine de genellikle resmi olmayan yollardan geleneksel ilişkiler yoluyla sahip olurlar.

Türkiye'de gündelikçi olarak çalışan kadınlar genellikle işlerini akraba, hemşeri, tanıdık, komşu aracılığıyla bulurlar. Bunda temel faktör ataerkil sistemdir. Bu sistem açısından kadının, ücretli bir işte çalışması kabul edilecek bir durum değildir. Bu nedenle işin geleneksel kanallar aracılığıyla bulunması, kadınlar açısından hem namus açısından korkusuzca çalışabilecekleri güvenli bir iş ortamı sağlar hem de ücretli olarak çalışmalarını kocalarına kabul ettirmelerini olanaklı kılar. Kalaycıoğlu ile Rittersberger Tılıç'ın 2001'de, Özyeğin'in 2005'te, Bora'nın 2011'de, İçli'nin 2009'da yaptıkları çalışmalarda gündelikçi kadınların işlerini geleneksel yollarla bulduklarını göstermektedir.

Bununla birlikte, işverenler içinde gündelikçi kadının güvenilir olması çok önemlidir. Çalışılacak alanın özel alan olması ve evde yalnız çalışması güvenlik problemlerine neden olmaktadır. Yani iş bulma ve işe alma söz konusu olduğunda her iki taraf açısından da 'güvenilir olma' öncelikli bir sorundur. Bu sebepten, gerek işe alma gerekse işi kabul etme akraba, tanıdık, komşular vb. üzerinden gerçekleştirilmektedir. İşin bu özelliğinin de bir getirisi olarak, iş ilişkileri kaçınılmaz olarak geleneksel değer ve normlara göre yürümektedir.

Ancak gerek bakım gerekse ev işlerinde çalışacak kişilerin temininde tanıdıklar, ahabaplar gibi enformel kanallar çok önemli olmakla birlikte kurumsal hizmetler de artmaktadır. İŞKUR 2007'den bu yana ev hizmetlerinde çalışmak isteyenler ve eleman arayanlar için aracılık yapmaktadır. İŞKUR'dan lisanslı olan

özel istihdam büroları (ÖİB) esasen bakıcı olarak çalışacak kadınların aracılığını yapmaktadırlar. Temizlikçi olarak gündelik temelde çalışanlar ise daha çok temizlik şirketlerinin bünyesinde istihdam edilmekte, evden ziyade büro temizliğine gönderilmektedirler (Erdoğan, Toksöz 2013: 34). Ancak bu ÖİB'lerinin bünyesindeki taşeronluk ilişkisi içerisinde çalışan firmalar, gündelikçi kadınları sigortasız ve piyasadan daha düşük ücretlerle çalıştırmaktadırlar (Rittersberger Tılıç, Kalaycıoğlu 2012: 313). Gündelikçi kadınlar da ücretlerinin düşmesini önlemek için, ÖİB'ler yerine, aracı olmadan işverenle direk ilişki kurup çalışmayı yeğlemektedirler.

Türkiyeli kadınlar dışında, Türkiye'nin çevresindeki eski sosyalist ülkelerdeki kadınlar 1990'lı yıllardan itibaren ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz sonucu, çalışarak elde ettikleri kazançların ihtiyaçlarını karşılamaması sonucunda ev hizmetlerinde çalışmak üzere Türkiye'ye gelmeye başlamışlardır (Erdoğan, Toksöz2013: 11). Ev hizmetlerinde çalışangöçmen kadınların, çok büyük bir kısmının Ukrayna ve Moldova vatandaşı olduğu görülmektedir. Bu vatandaşların yarısından fazlası evli olup, ailesinin bütçesine katkı yapmak amacıyla çalışmaktadırlar (Erdem, Şahin 2009: 322).

Türkiye'de ki yerli ve yabancı ev işçileri kayıt dışılıkta ortak özelliğe sahip olmalarına karşın, çalışma durumları arasında farklılık vardır. Türkiyeli gündelikçi kadınlar, ailelerinin yanlarında yaşadıklarından ve ataerkil yapıdan dolayı yatılı olarak çalışmayı kabul etmemektedirler. Yurt dışından gelen kadınlar açısından ise, kalacak yer önemli olduğundan yatılı olarak çalışmaktadırlar. Kadınlar, özellikle çocuk ve yaşlı bakımı işlerinde yatılı olarak çalışmaktadırlar. Bu yabancı ev işçileri kadınlar, 24 saat çocuk ve yaşlı bakımı ile birlikte evin temizliğini de yapmaktadırlar.

Yerli ev işçilerinin yani gündelikçi kadınların yaptıkları işler birbirinden farklı olduğu gibi, çalışma saatleri ve çalışma düzenleri de birbirlerinden farklıdır. Bazı gündelikçi kadınlar tüm gün çalışarak 8 saatten fazla çalışır, bazıları da yarım gün çalışır. Çalışma düzenleri açısından ise, kimi kadın sadece bir işverene bağlı olarak haftanın belirli günleri çalışır, kimisi ise birden fazla işverene bağlı olarak her eve haftanın ya da ayın belirli günleri giderek ev işlerinde çalışmaktadırlar. Bütün

farklılıklar ücretlerinin de farklı olmasına neden olmaktadır. Ücretlerse genellikle enformel olarak belirlenmiş olup, piyasa koşullarına göre belirlenmektedir.

Ev işçileri, dünyanın her yerinde korunmasız işçilerdir ve birçok istismara maruz kalırlar. Sürekli değişen iş kontratları, ücretlerinden yapılan kesintiler ve ödenmeyen ücretleri iş ilişkilerinin düzensiz doğasından kaynaklanır. Bağlayıcı bir iş kontratlarının olmaması, kovulduklarında hiçbir haktan faydalanmalarına sebep olur, bu da iş anlaşmalarının genellikle sözlü olmasından kaynaklanır (Ramirez, Machado 2003: 3). Türkiye’de de benzer bir durum vardır, çalışanlarla, işverenler arasında karşılıklı güven ilişkisi bulunmaktadır. Bu tarz bir karşılıklı güven ilişkisi, formel bir kontratın yerine geçen bir çeşit “fiktif aile ilişkisi” oluşturmaktadır. Çalışma şartları, saatleri, ücretler ve sorumluluklar sözlü anlaşmalara dayanmaktadır (Rittersberger Tılıç, Kalaycıoğlu 2012: 316-317). Yazılı uygulamaların olmaması nedeniyle sözel biçimde ifade edilen iş tanımları zaman içerisinde değişebilmekte ve işçinin çoğunlukla ücretsiz ek işler yapmasına neden olmaktadır (İçli 2009:151).

Yani gündelikçi kadınlar ile işverenler arasında, ilk başlarda hâkim olan resmiyetin kısa bir zaman sonra yerini samimiyet, yakınlık ve aileden birisi olma gibi paternalist bir yapıya bırakmaktadır. Bu paternalist yapı, genel işçi-işveren ilişkisini kişiselleştirmekte ve ona ailevi bir öz kazandırmaktadır (Suğur vd 2008: 173). İşverenler, bu paternalist yapıya dayanarak işin tanımının ve saatinin dışına çıkabildikleri gibi, ücreti de geç ya da eksik ödeyebilmektedirler. Resmi olarak hiçbir hakka sahip olmayan gündelikçi kadınlar ise, işlerini kaybetmemek çalışmaya devam etmektedirler.

Gündelikçilerin kayıt dışı olarak çalıştırılması hem ne kadar kadının bu işte çalıştığını bilmemize engel olmakta, hem de kadınların sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmalarına neden olmaktadır. Bu kadınların sağlık sigortaları, iş güvenceleri bulunmamaktadır. Bu nedenle, gündelikçi kadınlar ya yeşil kartlıdır ya da varsa eşlerinin üzerine sağlık sigortalıdırlar. Sosyal güvencesi olmayan bir iş olduğundan gündelikçiler, hasta olup işe gidemediklerinde hemen ücretleri kesilir çünkü işe gittikleri sürece ücret alırlar, hatta iş kazası geçirdiklerinde bile tek başlarına mücadele vermektedirler ve ücretleri kesilmektedir. Bu işin geleceği, emekliliği olmadığı için kadınlar bu işe geçici süreliğine girerler, daha iyi bir iş

bulduklarında ya da eşlerinin durumları düzelince ev işçiliğini yani gündelikçiliği bırakırlar.

1.4.5.1. Türkiye’de Ev Hizmeti İşinde Çalışmanın Tarihçesi

Çalışma hayatının ve iş yaşamının tarih içerisinde ilerleyen bir gelişimi vardır. Bu süreç dâhilinde ev işlerinde ücretli çalışma ve çalışanlar da yer almaktadır. Gündelikçilik, bir meslek haline gelinceye dek bazı değişkenlerle ilgili olarak çeşitli aşamalardan geçerek bugüne ulaşmıştır. Türkiye’de ve Türklerde söz konusu süreçte önce ev hizmetlerinde çalışma görülmüştür. Türklerdeki ev hizmetlerinde ilk çalışanlar kadın köleler ve evlatlıklar olmuştur. Bu, üretim ilişkilerine bağlı olarak özellikle geç on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmıştır.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra Türklerdeki ev emeği ve ev hizmetleriyle ilgili konularda önemli yasal, yapısal değişimler gerçekleşmiştir. Türkiye kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin egemen olduğu bir dönemden kapitalist ilişkilerin yaygınlaştığı bir döneme geçmiştir (Özbay 2012: 116). Ülkenin geride bıraktığı bu evreler, ev hizmetlerinde farklı statülerdeki kadınların çalışmalarına yol açmıştır. Dolayısıyla Türklerde sırasıyla kapitalizm öncesi dönemde ev kölelerinden, ulus devlet inşası sırasında hizmetçi olarak kullanılan evlatlıklardan, kapitalizmin yaygınlaşmasıyla gündelikçilerden ve ileri kapitalizm aşamasında da yabancı uyruklu bakıcı ve hizmetçilerden söz edilebilir (Özbay 2012: 119- 120). Adı geçen bu zaman dilimlerini ve içerisinde çalışanları tek tek ele almak gerekir.

Bu perspektiften hareketle ilk olarak Osmanlıdaki kölelere bakılabilir. Ancak bundan önce köleliğin ne olduğu açıklanmalıdır. Genel anlamıyla savaşlarda esir edilen veya bir suretle ele geçip satın alınan erkeklere köle, kadın olanlara cariyeye denilmektedir. Köleler ve cariyeler, hürriyetlerine sahip olmayan, başkasının hüküm ve tasarrufu altında bulunan, para ile alınıp satılan kimselerdir. Köle ve cariyeler her şeyden önce hukukî işlemlere konu olmaları bakımından adeta birer olarak mal kabul edilmektedir (Çakır 2014: 202). Kölelik aslında Osmanlı Devleti döneminde ortaya çıkmış bir uygulama değildir, çok daha eskiye uzanan bir geçmişe sahiptir. Örneğin Eskiçağ devletlerinde kölelik, ekonomik ve sosyal öneme sahip bir sistemdir. Köleliğin temel kaynağını ise savaşlar oluşturmaktadır (Yiğit 2015:148-149).

Fakat Osmanlı köle piyasası yalnızca savaş esirlerinden oluşmamaktadır. Pazarlarda çoğunlukla Kuzey Afrika ve Kafkasya'dan getirilen köleler yer almıştır. Kuzey Afrika'dan zenci, Kafkasya'dan ise (Gürcistan, Çerkezistan ve Abazya) beyaz köleler getirilip satılmıştır (Şen 2007: 73). Tüccarlara satılan tercihen çok küçük yaşlardaki kızlar, yaşlarına ve fiziki özelliklerine göre farklı kullanımlar için ayrılmıştır. Küçük, beyaz ve güzel olanlar aile reisinin cinsel ihtiyaçları için yetiştirilmek üzere odalık olarak, diğerleri ise ev işlerinde kullanılmak için pazara getirilip (Özbay 2009: 23) para karşılığı satılmış veya başka mallarla ya da başka kölelerle takas edilmişlerdir (Akyılmaz 2005: 222). Bununla beraber köle statüsüne geçirilen bu esirlerin gayrimüslim olmaları şarttır (Akyılmaz 2005: 219). Yine de gayri Müslim köleler, satın alındıktan sonra Müslümanlaştırılmıştır. Müslüman olduktan sonra kölelere verilen adlar, onların kölelik kimliklerini de açığa çıkarmaktadır: Kölelere genellikle Çiçek, Gülfidan, Karanfil, Gülendam gibi isimler konulmuştur. Müslümanlaştırılan kölelerin anne ve baba adları da kayıtlarda Abdullah ve Havva olarak değiştirilmiştir. Böylece kölelerin geçmişleri ile ilgili bağları tümüyle koparılmıştır (Özbay 2009: 40).

Osmanlı Devleti'ndeki köle ve cariyelere dair bu gibi uygulamaların dayanağını dünyevi hukuk sistemi değil, İslam hukuku sağlamaktadır (Yiğit 2015:147). Buna göre köleler hakkın sahibi değil, hakkın yalnızca konusu olmuşlardır. Mal olarak kabul edildikleri için açık pazarlarda alınıp satılmışlar, herhangi bir taşınmaz mal gibi mirasa konu edilmişler ya da rehin verilebilmişlerdir. Kölelerin aynı zamanda hürlerle evlenmeleri men edilmiştir. Köle ile efendi arasındaki ilişki tamamen hâkimiyet esasına dayanmış, köle efendisine mutlak itaate mecbur kılınmıştır. Buna karşın efendinin köleyi sınırsız olarak terbiye etme ve cezalandırma hakkı vardır (Akyılmaz 2005: 214). Fakat Osmanlı toplumunda köle ve cariye bulundurma yetkisi sadece Müslümanlara tanınan bir haktır (Yiğit 2015:147). Bu, yine dinle temellendirilmeye çalışılan bir gerekçe gibi durmaktadır.

Kölelerin yanı sıra cariyeler ve onlara yönelik çeşitli uygulamalardan da söz edilmelidir. Kadın köle anlamına gelen cariyelerin kaderleri kölelerinkine az çok benzemektedir. Cariyelerin bir kısmı evlere temizliğe giden günümüzdeki hizmetçi kadınlar gibidir (Uzun 1998: 64). Cariyeler çamaşır, yemek, bulaşık, ev temizliği, çocuk bakımı gibi başkalarının hayatını kolaylaştıran birçok işi üstlenmektedir. Köle

ve cariyelerin hizmetlerinden yararlananlar ise onların yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak zorundalardır (Yiğit 2015: 155; Dingec 2010: 19). Bu yönleri ile cariyeler sadece zenginlerin evlerinde değil, hali vakti yerinde olan çoğu ailenin evinde bulunmuşlardır (Yiğit 2015:166). Yani Osmanlıda yalnızca büyük mekânlara sahip konak, yalı ve sarayların hanımları değil, ekonomik gücü yerinde bulunan herkes cariyeye sahip olabilmıştır (Dingec 2010: 18).

Bugün hizmetçi kadınlar ile ev sahipleri arasında nasıl bir ilişki varsa cariyeye ile efendi arasında da öyle bir alışverişin olduğu bilinmelidir. Bu ilişkiye göre efendiler ile cariyeler arasında istifraş değil, sadece istihdam hakkı bulunmaktadır. Cariyelerle İslam hukukunun hükümlerine göre efendisi dâhil hiç kimsenin cinsi münasebette bulunma ayrıcalığı yoktur (Uzun 1998: 64). Bunun yanında çeşitli hizmetlerde çalışan cariyelerin, cariyelikten azat edilmesi için dokuz yıllık süreyi doldurmaları zorunludur. Cariyeler, ancak bu süreyi tamamladıktan sonra çalıştıkları evlerden ve saraylardan ayrılmaya ya da evlenmeye olanak bulmuşlardır (Şen 2007: 34).

Osmanlıda ev işlerinde köle kullanımı ve köle ticareti Avrupa ülkelerinin ve özellikle İngiltere'nin baskılarıyla (Özbay 2009: 22) birlikte zamanla tartışılmaya başlanmıştır. 1847'de zenci esir ticaretinin yasaklanması, köleliğin şeklen kalkmasına neden olmuştur (Şen 2007: 79-80). 1857 yılında ise Osmanlı sınırları içinde köle ticaretinin kaldırılması ve esir tacirlerinin cezalandırılmasını içeren ferman yayınlanmıştır (Şen 2007: 102-103). Ancak köle alım satımına getirilen yasağın hızlıca hayata geçirildiğini söylemek imkânsızdır. Çünkü 1857 yılındaki ferman, köleliğin kaldırılması yönünde çok önemli bir adım olmakla beraber sadece yayımlandığı tarihten sonraki köleleri kapsamaktadır. Bundan önce satın alınmış kölelerin durumuyla ilgili herhangi bir içerik taşımamaktadır. Bu nedenle esirciler, köle pazarları dağıtıldıktan sonra köle ve cariyeleri hanlarda ve evlerde alıp satmaya başlamışlardır (Şen 2007: 80).

Bu durum kısa zaman içerisinde Osmanlıda kadın hizmetçiler kategorisini doğurmuştur. Aslında “ücretli hizmetçilik son yüzyılda artmış olsa bile köle kullanımından bağımsız olarak Osmanlı toplumunda vardır. On beşinci yüzyılda gayri Müslimlerin köle kullanmalarının yasaklanmasının ücretli hizmetçiliğin eş zamanlı olarak gelişmesinde rol oynadığı açıktır... Örneğin çocukların bakımı için

İngiliz, Alman dadıların tutulması, Batı kültürüne ayak uydurabilmek için tercihen bir gayri Müslim aşçının bulunması olağandır”(Özbay 2009: 22).

Genel olarak bakıldığında Osmanlıda ev işlerinde kadınların kullanılması Osmanlı toplumunda hem cinsiyetçi hem de dini ayrımların var olduğunu yansıtmaktadır. Kadınlık ve gayri Müslim olmak Osmanlıda aşağı görüldüğünden, ev işleri değersiz ve pislikten arınma anlamına geldiğinden, bunlar toplumun en değersiz kesimi olarak görülen kadınlara verilmiştir. Kadınlar, çalıştıkları evlerdeki bireylerin temizlik ve bakım işlerini yerine getirerek onların yeniden üretimlerini kolaylaştırırken, çalıştıkları ailelerin sosyal statülerinin yükselmesine de yardım etmişlerdir.

Bunlarla beraber cariyeliği sosyal yaşamında ve aile hayatında benimsemiş olan halk, cariyeliğin kaldırılması ile yeni bir arayış içerisine girmiştir. Osmanlıdaki bu arayış, tarihi gelişim içerisinde “evlatlıklar”ın ortaya çıkması ile neticelenmiştir. Cariyeliğin “besleme alma” adı altında İslami gerekçelere dayandırarak isminin değiştirilmesi II. Meşrutiyet’e denk düşmektedir (Şen 2007: 187). Cariyeler ile evlatlıkların bazı ortak özellikleri vardır. Bunlardan biri ikisinin de göçmen oluşlarıdır. Evlatlıklar kölelere ve cariyelere benzer şekilde, bazen devlet gücü ile ama çoğunlukla aileleri tarafından göç ettirilmişlerdir. Bu uygulama, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra hızlanan kitlesel göçler, savaşlar, salgın hastalıklar, açlık ve sefaletin Anadolu köylüsünü kırıp geçirmesi sonucu ortada kalan kız çocuklarının korunması için en uygun çözüm olarak değerlendirilmiştir (Özbay 2012: 134). Hatta evlatlık olarak verilen kız çocuğu için para talep edilmemiş, sadece ‘evden bir boğaz kesilsin’ ya da ‘hiç olmazsa o yaşayabilsin gibi’ kaygılar ön planda olmuştur (Özbay 2012: 120). Anne ve/veya babanın vefatı, daha iyi eğitim, evlilik ve daha iyi gelecek beklentileri de evlatlık verilmede etkili olmuştur (Toğrul 2012: 195). Dolayısıyla evlatlık kurumu, bir yandan köleciliğin ortadan kalkması ile oluşan boşluğu doldurmayı, öte yandan kimsesiz ve fakir kızları korumayı amaçlamıştır (Özbay 1999: 17).

Genelde evlatlıklar evlere çok erken yaşlarda; henüz 5 ya da 6 yaşlarındayken getirilmişlerdir. Evlatlıkları, biyolojik ailelerinden kasten erken yaşlarda ayırmadaki amaç, onların daha çok küçükken baskı altına alınmalarını sağlamaktır (Toğrul 2012: 193). Bu baskı, evlatlıkların kişisel ve sosyal yaşamlarında açıkça kendini

göstermiştir. Öyle ki evlatlık olan kızları düşük maddi kazanç, kötü muamele, zor bir yaşam ve iş koşulları beklemektedir. Evlatlık kızlar, az ve düzensiz uyku, evin diğer fertlerine nazaran kalitesiz yemek, duygusal yaralanmalar, zihinsel ve fiziksel istismar, eğitimden mahrum kalma gibi olumsuz durumlara maruz bırakılmışlardır (Toğrul 2012: 196).

Bununla birlikte evlendirilme ve çeyiz verme vaadi evlatlıkların, aileden sayılmalarını meşru kılan en önemli unsurdur. Ayrıca evlenmedikleri zaman ömürleri boyunca aile ile oturmaya hak kazanırlar (Özbay 2009: 20-21). Ancak evlatlıkların sürekli denetlenmeleri gerekir; pencereden bakmak, sokağa çıkmak, kapıya gelenlerle konuşmak gibi konularda yasaklar ve cezalar vardır. Genellikle arkadaşlarının olmasına da izin verilmez (Özbay 1999: 26).

Bu noktada Toğrul'un, evlatlık olarak verilen kadınlarla yaptığı bir çalışma evlatlıklarla ilgili önemli güncel bilgiler vermektedir. Çalışmanın temel bulgusu, evlatlık katılımcıların çoğunun yaşamlarının ilerleyen yıllarında refahlarında bir artış sağlanmadığını göstermektedir. Yirmi iki katılımcıdan yalnızca üçü evlatlık olarak refahlarında genel bir yükselme olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında evlatlıkların çoğunun yeni evlerinde yaşadıkları, özgüven ve özsaygı kaybına, pozitif duygularını yitirmelerine, güvensizliğe, bağlanamamaya ve yetersizliğe neden olmuştur (2012: 198). Evlatlıkların teoride aileden sayılmaları ama uygulamada aileden olmamaları onların ikinci sınıf birey konumuna düşmelerine neden olmuştur. Ayrıca evlatlık alınırken verilen sözlerin yerine getirilmemesi, özellikle okula gönderilmemeleri onları yaşama karşı umutsuz ve güvensiz yapmıştır.

Yeniden Osmanlı ve Türkiye'deki evlatlık kurumuna dönüldüğünde Kurtuluş Savaşı sırasında hükümetin, kimsesiz kız çocuklarının karın tokluğuna hizmetçilik yapmak üzere evlatlık olarak alınabileceğini ilan ettiği görülmektedir. 1930'lara gelindiğinde ise Türkiye'de Alevi-Kürt evlatlıklar yaygınlaşmıştır. Dersim olayları sırasında kız çocukları evlerden özellikle toplanmış ve genellikle subay ailelerine verilerek bu ailelerde Sünni-Türk olarak yetiştirilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sırasında açlık ve sefalet içinde olan Anadolu köylüleri, kızlarını, kentteki bir aileye evlatlık vermek için adeta yarışmışlardır (Özbay 2012: 134-135).

Ne var ki Türkiye’deki evlatlık kurumu 1960’lardan sonra hızla değişmeye başlamıştır. Bu yıllardan itibaren sürekli aile değiştiren ve adeta ücretli hizmetçi gibi çalışan “evlatlıklar” ortaya çıkmıştır. Aile için artık çeyiz hazırlama, evlendirme zorunlulukları da ortadan kalkmaya başlamıştır. Birkaç yıl evlatlık olarak çalıştıktan sonra ailesinin yanına dönenler artmıştır. 1964 yılında temelde hizmetinden yararlanmak üzere evlatlık alma uygulamasını yasaklayan kanunun yürürlüğe girmesine rağmen bu uygulamayı bir biçimde hala sürdüren aileler yine de vardır (Özbay 1999: 29-39).

Genel bir değerlendirilmeye gidilirse evlerde temizlik ve bakım hizmetlerinde cariyelerin ve evlatlıkların kullanılması cinsiyetçi işbölümünün, dolayısıyla ataerkil sistemin bir sonucudur. Kadın, ataerkilliğin eşitsiz bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle değersiz görülerek kadından adeta karın tokluğuna faydalanılmaktadır. Tarihsel zeminde cariyelerin birer köle, evlatlıklarınsa yalnızca resmiyette özgür vatandaş olmaları dışında aralarında önemli bir fark bulunmamaktadır. Sonuçta her ikisinin de emekleri üst ve orta sınıf ailelerce kullanılmaktadır.

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu toplumsal cinsiyet ve kadının toplumsal cinsiyete dayalı konumu oluşturmaktadır. Son çözümlemede “kadınlık”, toplumsal cinsiyet tarafından belirlenen bir pozisyonudur. Dolayısıyla “kadınlık” konumu, kendisine özgü anlamlar, değerler ve normlar aracılığıyla kadının ailede, içinde yer aldığı akrabalık bağlarında ve toplumsal sistemdeki ilişkilerini, sınırlarını tayin etmektedir. O yüzden “kadınlık”, Bourdieu’nun ifadesiyle kadınların kültürel sermayelerinin gelişimi üzerinde oldukça etkilidir (Bourdieu 1995: 39).

2.2 Araştırmanın Problemi

Kadının kamusal alana çıkıp, ücretli çalışarak, eve gelir sağlamasının, onun toplumsal konumunu ve toplumsal cinsiyete yönelik algısını değiştirip değiştirmediğini saptamak’ araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Böylelikle toplumsal cinsiyet rolleri ve işlevlerinin, kadının toplumsal konumunda ve sosyal tabakalaşmadaki yeri üzerinde etkili olup olmadığını belirleyebiliriz.

2.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, kadının sosyal konumu ile toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin neden ve sonuçlarını irdelemektir. Dolayısıyla toplumsal konumların, doğal işbölümü gereği mi yoksa toplumsal cinsiyete dayalı rollerin işlevleriyle mi belirlendiğini bulmak araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Ülkemizde kadınlarla erkekler eşit hak, görev ve imtiyazlara yani eşit toplumsal konumlara sahip değildirler. Özellikle yoksul, eğitim düzeyi düşük, yüksek ve sabit ücretli bir işte çalışmayan kadınlar, gerek aile içinde gerekse toplumdaki cinsiyet hiyerarşisinde erkekten sonra, ikinci sırada yer almaktadırlar. Ataerkil sistem ve toplumsal cinsiyet uygulamalarından dolayı özel alandaki bakım emeği ve ev işleri kadınlara yüklenirken, yüksek ücretli çalışma ve kamusal alandaki (daha önemli görülen) işler erkeklere verilmektedir. Yoksul ve eğitim düzeyi düşük

kadınlar çalışmak zorunda kaldıklarında toplumsal cinsiyetleri ile uyumlu bulunan, statüsü ve geliri düşük, sosyal güvenceden yoksun ev hizmetlerinde gündelikçi olarak çalışmaktadırlar.

Ev hizmetlerinde gündelikçi olarak çalışan kadınlara ilişkin literatür, ülkemizde bu kadınların ücretli olarak çalışmalarının aile içi rollerini ve aile içindeki konumlarını nasıl etkilediği konularında sınırlıdır. Bununla birlikte bu araştırma, gündelikçi kadınların kocalarını, ücretli çalışmayan kadınları ve onların da kocalarını kapsamaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, iki gruptaki kadınların ve kocalarının aile içi kararlara katılma dereceleri ile aile içindeki toplumsal cinsiyet rollerini karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Bu çalışmanın Sivas ilindeki gündelikçi kadınlar üzerine yapılmış olması, özellikle alandaki eksiliğin giderilmesi ve sonraki çalışmalara yol göstermesi açısından önem taşımaktadır.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma biçimi, literatürde “Temel alan araştırması” kapsamında “Karşılaştırmalı araştırma” kategorisine girmektedir. Karşılaştırmalı araştırma hedef grubu ile kontrol grubu arasında yapılmaktadır. Hedef grubunu gündelikçi kadınlar ve eşleri oluşturmaktadır. Kontrol grubunu ise sosyo-ekonomik düzeyi kontrol grubuyla benzerlik gösteren çalışmayan kadınlar ve onların eşleri meydana getirmektedir. Karşılaştırmalı, hedef grubunda ve kontrol grubunda yer alan süjelere, nominal, ordinal ve interval ölçeklere göre hazırlanarak standartlaştırılmış soru cetveli aracılığıyla yapılmıştır.

2.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma Sivas ili Merkez ilçesinde yapılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın evrenini Sivas Merkez İlçesinde yaşamakta olan gündelikçi kadınlar ve eşleri ile bunlarla benzer sosyo-ekonomik düzeydeki ücretli çalışmayan kadınlar ve eşleri oluşturmaktadır. Gerek hedef ve gerekse kontrol grubunda yer alan eşlerin, gelir, öğrenim düzeyi, sosyal kültürel köken gibi ölçütler bakımından benzer olmalarına özen gösterilmiştir. Çünkü laboratuvar araştırmalarından farklı olarak alan araştırmalarında karşılaşılan en önemli problem, araştırmanın bağımsız değişkenlerinden ayrı olarak bağımlı değişken üzerinde etkili olması muhtemel diğer

değişkenlerin etkilerinin denetim altına alınması problemidir. Bu yapılmadığı sürece bağımsız değişkendeki etkilenmelerin ne kadarının araştırmanın bağımsız değişkeninden, ne kadarının diğer değişkenlerden ileri geldiği konusunda bir fikir edinilemez. Böylece araştırmanın bağımlı değişkeni olan kadının rol ve statüsü ile bağımsız değişkeni olan kadının toplumsal işlevi arasında birlikte değişme ilişkisinin olup olmadığı ve kadının kocası nezdinde özgürlük alanının darlığı ya da genişliği, bağımsız değişkenin hangi oranda açıkladığını ortaya koymaktır.

Örnek seçimi aşamasında evrene ait bilgiye sahip olunmadığı için kartopu örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Çünkü gündelikçi olarak ev hizmetlerinde enformel olarak çalışan kadınların oluşturduğu hedef grubunun da, kontrol grubunu oluşturan ücretli bir işte çalışmayan sosyo-ekonomik düzeyi düşük kadınların da sayıları kesin olarak bilinmemektedir. Evrenin sınırlarının ve evrene üye olanların kesin olarak belirlenememesi, araştırmada kartopu örnekleme tekniğini kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

Kartopu örnekleme yapmak için herhangi bir şekilde evrene dâhil birisiyle temas kurulur. Sonra temas kurulan kişinin yardımıyla bir başkasıyla, daha sonra yine aynı yolla bir başkasıyla temas kurulur. Sonra temas kurulan kişinin yardımıyla bir başkasıyla temas kurulur. Kartopu etkisi şeklinde, zincirleme olarak örnek büyütülür” (Altunışık vd. 2010:141).

Bu doğrultuda kartopu örnekleme tekniği ile 150 gündelikçi kadına ve 150 gündelikçi kadının eşine anket uygulanmıştır. Aynı şekilde kontrol grubunu oluşturan ücretli bir işte çalışmayan 150 kadına ve bu kadınların eşlerine de kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır.

2.6. Anket Formu ve Uygulaması

Araştırma sürecinde ilk olarak kadınlara ve erkeklere uygulanacak anket formu hazırlanmıştır. Bu formlar, temel ve alt hipotezler dikkate alarak oluşturulmuş olup Şubat 2016-Temmuz 2016 tarihleri arasında uygulanmıştır.

Anket formunda 38 soru sorulmuş, 2 soru (32. ve 33. sorular) hem kadınlara hem de onların eşlerine uygulanmıştır. Anket formunda yer alan 29 soru, hem hedef grup olan gündelikçi kadınlara hem de kontrol grubu olan ücretli çalışmayan

kadınlara sorulurken, 9 soru ise sadece gündelikçi kadınlara çalışma yaşamları konusunda bilgilenmek için sorulmuştur.

Ankette her iki gruptaki kadınlara yöneltilen demografik ve sosyoekonomik soruların ardından kadının önce aile içindeki rolleri ve konumlarıyla ilgili; sonra ise kadın ve erkeğin toplumsal konumu ile ilgili algı soruları sorulmuştur. Anket sorularından 22 tanesi nominal (adlandırmalı), 9 tanesi ordinal (sıralamalı), 7 tanesi rasyon (oranlı) ölçümlerden oluşmaktadır. Ayrıca hem kadınların hem erkeklerin yanıtladığı 33. soru likert ölçeği ile hazırlanmıştır.

İki grupta da kartopu örnekleme tekniği kullanıldığı için verilerin toplanması yaklaşık altı ay sürmüştür ve zorlu bir süreç olmuştur. Bu süreçte bana Pınar ve Efe adlarında iktisadi idari bilimler fakültesinden mezun iki kardeş yardım etmişlerdir. Kadınlardan önceden randevu alınıp evlerine gidilerek, kadın ve erkekler için ayrı ayrı bastırılmış olan anket formu uygulanmıştır. Bu süreçte, Pınar ve ben kadınlara anketi uygularken, Efe ise erkeklere sorularını sormuştur. Yanıtların güvenilirliği ve deneklerin kendilerini rahat hissetmeleri için, anketörler kendi hemcinsleriyle görüşme yapmışlardır. İşim nedeniyle Sivas'ta olamadığım zamanlarda, Pınar ve Efe benim kontrolümde görüşmeleri gerçekleştirmişlerdir.

Kartopu örnekleme tekniği aracılığıyla hedef gruba erişmek için, ilk olarak sosyal ilişkiler kullanılarak evlerine gündelikçi kadın alan işverenlerden gündelikçi kadınlara ulaşılmıştır. Anket uygulanan gündelikçi kadınların yönlendirmeleri ile başka gündelikçi kadınlarla görüşmemiz sağlanmıştır. Bu yönlendirmelerde ev hizmeti işinde çalışan kadınların akrabalık bağları, aynı köyden veya ilçeden olmaları, aynı mahallede yaşamaları etkili olmuştur. Bununla birlikte o dönem kız kardeşim Başak, İnönü mahallesinde bulunan Alparslan İlköğretim Okulu'nda sınıf öğretmeni olarak çalışmakta idi. Bu okulda, mahallenin özelliği nedeniyle genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocukları eğitim görmektedirler. Dolayısıyla kardeşimin yönlendirmesi ile velilerden gündelikçi olarak çalışan kadınlar ve eşleriyle görüşülüp, onlara da anket uygulanmıştır.

Kontrol grubumuzu oluşturan kadınların eğitim düzeyleri ve kocalarının gelirleri, ev hizmetlerinde gündelikçi olarak çalışan kadınlarınkine benzer yani (gündelikçilik işini yapan kadınların eğitim seviyeleri ve aile gelirleri düşüktür)

yoksul olmaları gerektiğinden, evrende bunların sayıları belli değil, dolayısıyla bunlara da kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. İlk olarak kişisel ilişkiler aracılığıyla ve gündelikçi kadınların yönlendirmeleriyle yoksul kadınlara ulaşılmıştır. Yine gündelikçilerde olduğu gibi, kardeşimin okulundaki yoksul velilerle görüşülmüştür. Sonra Sivas'ta yoksullara yardımlarda bulunan Hayat Ağacı Sosyal Yardımlaşma Derneği ile Sen de Gülümse Derneklerine gidilerek, buralarda yardım için başvuruya gelen kadınlardan görüşebildiklerimizin ve ikna edebildiklerimizin adresleri alınarak evlerine gidilip, kendileri ve eşleri ile görüşmeler yapılmıştır.

2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, toplumsal konum ile cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin işlevselliğini gündelikçi kadınlar örneğinde çözmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle gündelikçi kadınların iş yaşamında karşılaştıkları (fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet; ücretlerin tam ve zamanında ödenmemesi; anlaşılan işlerin dışında işler yaptırılması gibi) sorunlara, gündelikçilik işinin hukuksal anlamda meslekler statüsünde yer almamasına (kadınların enformel çalışması, sağlık sigortalarının olmaması, emeklilik haklarının olmaması gibi) yer verilmemiştir.

Araştırmaya sadece gündelikçi olarak çalışan evli kadınlar ile eşleri ve çalışmayan ama yoksul, eğitim düzeyi düşük evli kadınlar ile eşleri dâhil olmuştur. Ayrıca araştırma Sivas ilinin merkez ilçesi ile sınırlı tutulmuştur.

2.7.1. Araştırmanın Temel ve Alt Hipotezleri

Araştırmanın temel ve alt hipotezleri aşağıdaki gibidir.

Araştırmanın Temel Hipotezi: Kadınlık konumu ve algısının ortaya çıkmasında rol oynayan en önemli faktör, kadının bakım emeğinden ve ev işlerinden sorumlu kişi olarak görülmesidir. Böyle bir cinsiyetçi algı, kadının yaşama alanını evle sınırlandırmaktadır. Buna göre cinsiyet rollerinin temel toplumsal işlevleri kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ilişkilerle kendini açık etmektedir. Buna karşın kadının ev işleri dışında ücretli olarak çalışmaya başlamasının, kadınlık konumunun değerini özel ve kamusal alanlarda artırdığı belirtilmelidir. O halde ekonomi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve rollerini etkilemektedir.

Araştırmanın Alt Hipotezleri:

H1- Hane gelirinin harcama kalemlerine göre dağıtımının kararlaştırılmasında, ücretli çalışan kadının etkisi daha fazla olmaktadır.

H2- Kadının çalışması, çocuklarla ilgili önemli bir kararın alınmasında kadınların etkinliğini artırmaktadır.

H3- Ailede kimin kimlerle görüşeceğine kararına katılma durumu çalışan kadınlarda çalışmayan kadınlara göre fazla olmaktadır.

H4- Kadının çalışması ile aile içinde herhangi bir tartışmada en çok kimin alttan aldığı arasında ilişki vardır.

H5- Kocanın şiddetine maruz kalma olasılığı, çalışan kadınlar arasında daha azdır.

H6- Kadının çalışması ile pahalı eşyaların satın alınması arasında ilişki vardır.

H7- Kadının çalışması ile ucuz eşyaların satın alınması arasında ilişki vardır.

H8- Kadının çalışması ile ailede faturaların ödenmesi görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H9- Kadının çalışması ile çocukların bakımı ile ilgili görevlerin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır

H10- Kadının çalışması ile ailede gıda alışverişini yapma görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H11- Eşi çalışan kocalar arasında yemek yapma eğilimi daha fazladır.

H12- Eşi çalışan kocalar arasında temizlik yapma eğilimi daha fazladır.

H13- Kadının çalıştığı hanelerde aile reisinin kim olduğu konusunda kalıp yargılar bulunmamaktadır.

H14.1- Kadının çalışması ile kadının özel ve kamusal alan algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H14.2- Erkeklerle göre, eşin çalışma durumu ile erkeğin özel ve kamusal alan algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H15.1- Kadının çalışması ile kadının en önemli görevinin ailesine bakmak algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H15.2- Erkeklerle göre, eşin çalışma durumu ile kadının en önemli görevinin ailesine bakmak algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H16- Kadının çalışması ile kadının toplumsal beklentileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H17.1- Ev işlerini yapmak için harcanan emeğin, ücretli emek kadar değerli olduğu görüşü bakımından çalışan kadınlarla çalışmayan kadınlar arasında fark vardır.

H17.2- Ev işlerini yapmak için harcanan emeğin, ücretli emek kadar değerli olduğu görüşü bakımından çalışan kadınların kocaları ile çalışmayan kadınların kocaları arasında fark vardır.

H18- Kadının çalışması ile kadının kendine güvenmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

III. BÖLÜM

ARAŞTIRMA EVRENİNE AİT GENEL BİLGİLER

3.1. Sivas İlinin Tarihçesi

Eski adı Sebastea, Sebasteia veya Samassia olan Sivas, Anadolu'nun en eski ve yerleşim merkezlerinden biridir. Kazı ve araştırmalarda ele geçen buluntular, yörede ilk yerleşimin Neolitik Çağ'a (MÖ 8000-5500) uzandığını göstermektedir. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivas>.

Bu gün kullanılan Sivas isminin kaynağı hakkında ise farklı görüşler bulunmaktadır. Bunların içinden 'Sebaste' Sebasteia eski Yunancada (Augustus Şehri) ismi Pontus kralı Polemon'un hanımı Pitodoris tarafından verilmiştir. Romalılar, Pont Krallığını egemenlikleri altına aldıkları zaman şehrin yönetimini Pont Krallığı'nda bırakmışlardı. Pont Kralının hanımı ise, Roma Kralı Augustus'un sevgisini kazanmak ve ona bir şükran ve sadakat ifadesi olmak üzere Yunanca'da Ogüst şehri anlamına gelen 'Sebaste' adını verdiği sanılmaktadır. Sebaste'nin zamanla 'Sivas'a dönüştüğü ileri sürülmektedir. <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>

Yine diğer bir görüş de, bugün 'Sivas' olarak kullanılan ismin 'Sipas'tan geldiğidir. Şehrin ilk kurulduğu dönemlerde, bugünkü şehrin merkezinin bulunduğu yerde büyük çınar ağaçlarının altında üç adet su gözesi (Kaynağı) bulunmaktadır. Bu gözelerden bir tanesi 'Allah'a Şükür'ü ikincisi 'ana ve babaya saygı'yı, üçüncüsü de 'küçüklere sevgi'yi temsil eder. Bu bölgede yaşayan insanlar, zamanla bu özelliklerini koruyamayıp yitirince, bu üç göze de kurur. Şehrin isminin de 'üç göze' anlamına gelen 'Sipas'tan kaynaklandığı ve zamanla bugün kullandığımız 'Sivas'a dönüştüğü ileri sürülmektedir. <http://www.sivas.gov.tr/>

Sivas'ın eski bir yerleşim yeri olmasına rağmen ne zaman ve kimler tarafından kurulduğuna dair kesin bilgiler mevcut değildir. Bugün şehir merkezi ilçe ve köylerinde yapılan çeşitli Arkeolojik kazı ve araştırmalarda edinilen bilgiler bulunan höyük ve eski şehir harabeleri, Sivas'taki yerleşimin tarihin ilk dönemlerinden itibaren başladığını göstermektedir. Ancak bu dönemlere ait, yeterli aydınlatıcı araştırmalar henüz mevcut değildir. <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>

Bölgenin Türk egemenliğine girmesi ise ancak 1071' den sonra gerçekleşir. Kısa bir süre Selçuklu etkinliğinde kalan Sivas'ta 1075'te Danişmentli Beyliği kurulur. 1143'den sonra Danişmentliler arasında baş gösteren taht kavgaları bu beyliğin gücünü kırınca, Anadolu Selçuklularını yeniden birleştiren I. Mesud, 1152'de Sivas'ı eline geçirir. Anadolu Selçukluları ile Danişmentliler arasında sürekli el değiştiren Sivas, 1175'te II. Kılıç Arslan'ca kesin olarak Selçuklulara bağlanır. <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>

II. Kılıç Arslan'ın 1186'da ülkeyi 11 oğlu arasında paylaşmasıyla başlayan taht kavgaları, I. Alaeddin Keykubad'ın 1220'de başa geçmesine değin sürer. Selçuklu Sultanlarının yarattığı karışıklıkların sivil halkı tedirgin etmesini gerekçe gösteren İlhanlı yöneticisi Gazan Han o dönemde Selçuklu tahtında bulunan III. Alaeddin Keykubad'ı Isfahan'a çağırarak, 1318'da Anadolu Selçuklu Devletine son verir. <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>

İlhanlılar'ın Anadolu Valiliğine atanan Timurtaş, 1322'de Sivas'ın da içinde bulunduğu topraklar üzerinde bağımsızlığını ilan eder. Bu durum üzerine İlhanlılar'ın, üzerine ordu göndereceğini öğrenince de Memlûk'lere sığınır. Yerine vekil olarak bıraktığı Eretna Bey, önce İlhanlılar'ın egemenliğini kabul ettiyse de İlhanlı yönetiminin taht kavgaları ile zayıflamasından yararlanıp, kendi özerk beyliğini kurmuştur. <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>

Eretna Bey'in ölümünden sonra, oğlu Gıyaseddin Mehmed'in yaşının küçüklüğünden yararlanan vezirleri, ülkeyi aralarında paylaştılar. Bölünerek iyice zayıflayan Eretna Beyliği, 1378'de Kadı Burhaneddin'in vezirliğe getirilmesiyle yeniden güçlenmiştir. Kadı Burhaneddin Eretna Beyliği'nde kadılık, vezirlik ve naiplik görevleri yaparak edindiği devlet yönetimi tecrübesini Eretna Beyliğini ele geçirerek uygulamıştır. Son Eretna Bey'i Ali Bey'in zevkine düşkün olmasından yararlanarak, kendine muhalif olan kişileri birer birer ortadan kaldırmış, 1388 yılında Ali Bey'in ölümü üzerine Sivas'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Kendi adıyla anılan Kadı Burhaneddin Devletini kurmuştur. Memluk akınlarına başarıyla karşı koyan Kadı Burhaneddin, Timur tehlikesine karşı Osmanlı ve Memlukler'in desteğini sağlamaya çalışırken, Akkoyunlu Osman Bey'e yenilerek, 1398'de öldürülmüştür. <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>

Kadı Burhaneddin'in ölümüyle bir iktidar boşluğu oluşan Sivas'ta kentin ileri gelenlerinin isteğiyle Osmanlı egemenliği tanınır. 1400'de Anadolu'ya giren Timur, az sayıda Osmanlı askerince savunulan Sivas'ı uzun bir kuşatmadan sonra alarak, yakıp yıkar ve geri çekilir. Osmanlılar'ın Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesinden sonra (1402), Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında taht kavgaları baş gösterir. 1408'de Sivas'ı ele geçiren Çelebi Mehmed, 1413'te ülkede duruma egemen olunca, Sivas Osmanlı topraklarına katılmış olur. 1472'de kısa süreli olarak Akkoyunlular'ın eline geçmesi dışında, hep Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>

Osmanlı egemenliğinde eyalet merkezi haline getirilen Sivas; Amasya, Çorum, Tokat, kısmi olarak Malatya ve Kayseri illeri Sivas'a bağlı birer sancak olmuştur. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde belirtildiği gibi Sivas zamanın en önemli eyaletlerinden biridir. (40 İlkokul, 1000 dükkan, 18 Han, 40 kadar çeşmesi olduğundan bahsedilir.) <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>

Sivas'ın Milli Mücadele'nin kazanılmasında önemli bir yeri vardır. Bu mücadelenin hazırlık döneminde Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta 4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi'ni toplamıştır. Atatürk'ün 'Cumhuriyetin Temellerini Burada Attık' dediği Sivas'ta 4 Eylül 1919'da, Sivas Erkek Lisesi'nde toplanan Sivas Kongresi, alınan kararlar bakımından Kurtuluş Savaşı öncesi toplanan en önemli kongredir. Hiçbir ülkenin manda ve himayesinin kabul olunmayacağı ve milletin istikbalinin yine milletin azim ve kararıyla kurtulacağı kararları bu kongrede alınmıştır. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivas>

3.2. Sivas İli İle İlgili Coğrafi ve Demografik Veriler

Sivas 28.488 km² 'ilk yüzölçümüyle, Türkiye'nin toprak bakımından ikinci büyük ilidir. Akıncılar, Altınyayla, Divriği, Doğanşar, Gemerek, Gölova, Gürün, Hafik, İmranlı, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Ulaş, Yıldızeli, Zara ve Merkez olmak üzere 17 ilçesi, 1235 köyü, 24 belediyesi bulunmaktadır (TÜİK, 2014a: 83). Bununla birlikte Sivas merkezde 65 merkez mahalle bulunmaktadır. <http://www.sivasbulteni.com/sivas-merkez-mahalle-muhtarlari-1818h.htm>

Sivas, sert bir karasal iklim yapısına sahiptir. Kışları soğuk ve sert geçer, kış aylarında bol kar yağışı görülür ve ortalama 4-5 ay karla örtülüdür. Sivas İç Anadolu Bölgesi'nin en soğuk ilidir. Kış ayları dondurucu soğuk olup, kış ortalama sıcaklığı 0 C civarındadır. Yazları sıcak, kurak ve kısa süreli, ilkbahar ve sonbahar ayları ise yağmurlu geçer. Karasal iklimden dolayı Sivas'ın bitki örtüsü genel olarak bozkırdır (step). Sivas coğrafi olarak İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinin kesiştiği noktadadır. Bu nedenle Karadeniz bölgesindeki Suşehri, Akıncılar, Gölova, Koyulhisar ve kısmen Kuzey Zira ve Doğanşar'ın bitki örtüsü, havanın sertliği ve sıcaklığı, yağış oranı farklıdır. <http://www.sivaskulturu.com/cografya/sivasin-cografik-konumu>

Karasal iklim tarımı da etkilemektedir. Yüzölçümü bakımından Türkiye'nin ikinci büyük ili olan Sivas topraklarının % 97'si ekilebilir olmasına rağmen tarım yeterince gelişmemiştir. Bitki üretimine ayrılan alanlar bir milyon hektara yakındır. Tarım ürünlerinde tahıl ve baklagiller başta yer alır. Tahıl ise en önde gelir. Tarım ürün miktarı mevsim şartlarına göre her sene değişmektedir. Başlıca tarım ürünleri buğday, çavdar, fasulye, mercimek, fiğ, şekerpancarı ve patatestir. Sebzeçilik ve meyvecilik pek gelişmemiştir. <http://www.cografya.gen.tr/tr/sivas/ekonomi.html>

İl topraklarının çok geniş bir kısmını kaplayan plato ve yaylalar hayvancılığa çok elverişlidir. Çayır ve meralar çoktur. Sivas'a hayvancılık bakımından Türkiye'nin Texas'ı denir. Hayvancılığın tarımsal üretim içerisindeki yerinin büyük olmasına karşılık, istenilen düzeyde gelir getirmemektedir. <http://www.cografya.gen.tr/tr/sivas/ekonomi.html>

Tarım ve hayvancılığın yetersiz olması insanların köy ve ilçelerden daha iyi bir yaşam umuduyla Sivas merkeze ve farklı şehirlere göç etmelerine neden olmaktadır. 2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına (yabancılar kapsama alınmamıştır) göre Sivas ilinin nüfusu 523.824 olup, aldığı göç 26.354, verdiği göç 30.244, net göç -3.890, net göç hızı %-6,22'dir (TÜİK, 2014a: 90). 2013 yılına göre toplam doğurganlık hızı ise 1,9 (33. Sırada) olup, 2,1 olan Türkiye genelinin doğurganlık hızından düşüktür (TÜİK, 2014a: 42). Annenin yaş grubuna göre doğumlara bakıldığında 2013 yılında Türkiye'de ve Sivas'ta en çok doğum 25-29 yaş grubunda olmuştur (TÜİK, 2014a: 90). 2009-2013 yılları Sivas'ta yaş

gruplarına göre evlenme sayılarına bakıldığında, erkeklerin en fazla 25-29, kadınların ise en fazla 20-24 yaş grubunda evlendiği görülmektedir. 2013 yılında Sivas'ta ortalama ilk evlenme yaşı ise kadınlarda 22.7, erkeklerde 26.2'dir (TUIK, 2014a: 91-92). Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'ne göre 2013 yılında 16-19 yaşında evlenen kadın sayısı 1268, erkek sayısı 94'tür (TUIK, 2014a: 92). Bu gösterge Sivas'ta 1268 kız çocuğunun okul gönderilmek yerine, evlendirildiklerini göstermektedir.

2016 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre, Sivas ilinde 309.364 (%49,80) erkek ve 311.860 (%50,20) kadın olmak üzere toplamda 621.224 kişi yaşamakta olup, bunların 365.135'i (184.419 kadın nüfusu, 180.716 erkek nüfusu) Sivas merkezde ikametgâh etmektedirler. <http://www.nufusu.com/il/sivas-nufusu>.

Sivas merkezin nüfusu yıllar geçtikçe artmaktadır. 2013 yılında Sivas merkezde 174.958 kadın, 173.665 erkek olmak üzere toplamda 348.623 kişi bulunurken; bu sayı 2014 yılında 351.431'e çıkmıştır, bunlarında 177.465'i kadın, 173.966'sı erkektir. 2015 yılında ise 181.404 kadın, 177.815 erkek olmak üzere toplamda 359.219 kişi Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre, Sivas merkezde yaşamaktadır. http://sivas.yerelnet.org.tr/il_ilce_nufus.

Tablo 3.İlçelere Göre Sivas Nüfusu

Yıl	İlçe	İlçe Nüfusu	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu	Nüfus Yüzdesi
2016	Merkez	365.135	184.419	180.716	% 58,78
2016	Şarkışla	37.683	19.028	18.655	% 6,07
2016	Yıldızeli	34.860	17.245	17.615	% 5,61
2016	Suşehri	25.098	12.717	12.381	% 4,04
2016	Gemerek	23.083	11.570	11.513	% 3,72
2016	Zara	21.857	10.802	11.055	% 3,52
2016	Kangal	21.484	10.438	11.046	% 3,46
2016	Gürün	18.842	9.404	9.438	% 3,03
2016	Divriği	15.721	7.701	8.020	% 2,53
2016	Koyulhisar	12.194	6.275	5.919	% 1,96
2016	Altınyayla	9.562	4.700	4.862	% 1,54
2016	Hafik	9.091	4.503	4.588	% 1,46
2016	Ulaş	8.666	4.211	4.455	% 1,39
2016	İmranlı	7.115	3.448	3.667	% 1,15
2016	Akıncılar	4.872	2.383	2.489	% 0,78
2016	Gölova	3.047	1.534	1.513	% 0,49
2016	Doğanşar	2.914	1.482	1.432	% 0,47

Kaynak: <http://www.nufusu.com/il/sivas-nufusu>

Sivas yüzölçümü bakımından Türkiye'nin ikinci büyük ili olmasına rağmen, nüfusun yarısından fazlası (% 58,78) kent merkezinde yaşamaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden biri iklim şartlarından dolayı tarımın gelişmemiş olması ve yetişen tarım ürünlerinin de birim fiyatlarının düşük olmasıdır. Bunu TÜİK verileri de kanıtlamaktadır. TÜİK'e göre 2013 yılında Sivas, Türkiye genelinde bitkisel üretim değerinde 39. sırada yer almaktadır (2014a: 52).

Ancak kente merkezine göç, istihdam sorunu çözmemiştir. TÜİK'e göre 2013 yılında Sivas ilinde istihdam edilenlerin oranı %44,7 olup bu oran, %45,9 olan Türkiye değerinin altındadır. Bununla birlikte Sivas'ta işsizlik oranı %10,0 değerini almış olup, bu değer de %9,7 olan Türkiye işsizlik oranının üzerindedir (TÜİK, 2014a: 29-30).

3.3. Sivas İlinin Eğitim Durumu

2013 yılında Türkiye' de 6 yaşın üzerinde okuma yazma bilmeyen nüfus, 6 yaşın üstündeki toplam nüfusun %3,96'sıdır. Yine aynı yıl Sivas'ta 6 yaşın üzerinde okuma yazma bilmeyen kadınların oranı %10,5 iken, bu oran erkekler için %2,04 olmuştur (TÜİK, 2014a: 87).

Türkiye'de 2013 yılında 15 yaş üstü nüfus için okuma yazma bilmeyenlerin oranı %4,74, okuma yazma bilenlerin ise %95,26'dır. Sivas'ta ise bu oranlar sırasıyla %7,48 ve %92,52'dir (TÜİK, 2014a: 88). O halde Sivas'ta okuma yazma bilmeyenlerin oranı, Türkiye ortalamasından yüksektir.

Tablo 4.Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus(15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus)

SİVAS	Kadın	Erkek	Toplam
2013 Toplam Nüfus	240.013	236.322	476.335
Okuma yazma bilmeyen	28.977	5.608	34.585
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	18.399	10.236	28.635
İlkokul mezunu	71.111	53.760	124.871
İlköğretim mezunu	43.802	52.482	96.284
Ortaokul veya dengi okul mezunu	8.802	15.116	23.918
Lise veya dengi okul mezunu	39.276	61.314	100.590
Yüksekokul veya fakülte mezunu	20.568	29.572	50.140
Yüksek lisans mezunu	873	1.633	2.506
Doktora mezunu	382	701	1.083
Bilinmeyen	7.823	5.900	13.723

2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları.

Not. Yabancılar kapsama alınmamıştır. TÜİK (2014a), Göstergelerle SİVAS 2013, s. 88-89

2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları' na göre, Sivas'ta 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun 34.585 kişisi okuma yazma bilmemektedir. Bunların 5.608'i erkek iken, 28.977'si kadındır. Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerin sayısı ise 28.635'tir, bunlarında 18.399'si kadın, 10.236'sı erkektir. Bu çerçevede Sivas'ta bir okul bitirmeyen insan sayısı 63.220 olup, bunların 47.376'sı kadındır. 124.871 ilkokul mezununun 71.111'i kadın, 53.760'ı erkektir.

Görüldüğü gibi Sivas ilinde genel olarak eğitim seviyesi düşüktür ama kadınların eğitim seviyesi erkeklerden daha düşüktür, bu durum hem toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden hem de ailelerin habituslarından kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı birçok kız çocuğu ya okula gönderilmemiş ya da okul hayatları erken yaşta sonlandırılmıştır. Okul hayatlarının erken sonlanmasına toplumsal cinsiyet eşitsizliği neden olduğu gibi içinde bulunulan sınıfın kültürel alışkanlıkları da neden olmaktadır. Bourdieu'ye ve Passeron'e göre, "gerekli yeteneklere sahip herkese aynı ekonomik imkanları sağladığımızda eğitim sisteminin en üst seviyesine ve en yüksek kültür mertebesine erişme noktasında herkese eşit şans tanıdığımızı sanmak, engellerin tahlilini yarıda bırakmak ve tedrisi kriterlere göre ölçülen kabiliyetlerin, doğal yeteneklerden ziyade, bir sınıfın kültürel alışkanlıkları ve bir eğitim sisteminin icapları veya başarıyı tanımlayan kriterleri arasındaki yakınlıktan nasıl olduğunu bilmemek demektir"(2015: 42). Dolayısıyla alt sınıflardan gelen kız çocukları okula gönderilse de toplumsal kökenlerinden dolayı

eğitim hayatlarında başarılı olamayıp, eğitim hayatlarını yarıda bırakabilmektedirler. Çünkü alt sınıflardan gelenlerin okul tarafından aktarılan kültürü özümseme kolaylığı ile onu elde etme eğilimleri orta ve üst sınıftakilere göre çok düşüktür (Bourdieu-Passeron, 2015: 42). Sivas ilinde sadece genel olarak değil, merkez ilçede de kadınların eğitim seviyeleri düşüktür, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi.

Tablo 5.Sivas Merkez İlçede Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre Nüfus(15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus)

	Kadın	Erkek	Toplam
2013 Toplam Nüfus	167.893	163.745	331.638
Okuma yazma bilmeyen	11.355	1.807	13.162
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	7.086	2.798	9.884
İlkokul mezunu	34.896	20.396	55.292
İlköğretim mezunu	25.905	30.309	56.214
Ortaokul veya dengi okul mezunu	5.504	7.967	13.471
Lise veya dengi okul mezunu	27.742	39.966	67.708
Yüksekokul veya fakülte mezunu	15.467	20.972	36.439
Yüksek lisans mezunu	696	1.226	1.922
Doktora mezunu	333	632	965
Bilinmeyen	2.981	2.353	5.334

Kaynak: TÜİK(2014),2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Not. Yabancılar kapsama alınmamıştır. (TÜİK, 2014a: 102).

Sivas merkezde 2013 yılında 15 yaş üstü nüfusun 13.162 kişisi okuma yazma bilmemekte olup, bunların 11.355’i kadındır. 9.884 kişi okuma yazmakta bilip olup bir okuldan mezun değildirler, bunlarında 7.086’sı kadındır. O halde Sivas merkezde yaşayan 18.441 kadın ile 4.605 erkek bir öğretim kurumundan mezun değildirler. Kadınlar en çok (34.896) ilkokul mezunlardır. Merkezde yaşayan kadınların eğitim seviyelerinin, köy ve ilçelerdekiler gibi düşük olmasının nedeni ise hem ailelerinin toplumsal cinsiyet algılarından hem de Bourdieu’nun dediği gibi sürdürülebilir habitus koşullarından kaynaklanmaktadır. Bourdieu’ya göre,“habitusun koşulları, kişilerin içinde kemikleşerek varlıklarını sürdürdüğü ve değişime karşı direndiği ölçüde sürdürülebilirdir. Sosyoekonomik çevre koşullarında radikal bir değişiklik gerçekleşmediği sürece, bireyler, sosyalleşme sürecinde edindikleri eğilimleri muhafaza etmeye yatkındırlar”(akt: Jourdain-Naulin 2016: 110). Özellikle köyden şehre taşınan aileler yıllar geçse de, köyde edindikleri eğilimleri muhafaza etmeye daha yatkındırlar. Çünkü bu aileler kentin kenar kısımlarında oturan akraba ve hemşerilerinin yaşadıkları mahallelere taşınmaktadır. Dolayısıyla bu ailelerin,

sosyoekonomik çevrelerinde radikal bir değişiklik meydana gelmediği için toplumsal cinsiyet algılarında da radikal bir değişiklik oluşmamaktadır. Bu durumda, kız çocuklarının eğitim seviyelerinin düşük kalmasına ve onların bir mesleğe sahip olmamalarına yol açmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye’de olduğu gibi Sivas ilinde de eğitim konusunda yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ücretli bir işte çalışmak zorunda kalan herhangi bir okuldan mezun olmayan kadınlarla, ilkokul ve ortaokul mezunu kadınları en kolay bulabilecekleri iş olan ev hizmetlerinde çalışmaya yönlendirmektedir.

IV. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

1.GENEL BİLGİLER

Bu bölümde, araştırmaya katılan gerek kadınların ve gerekse eşlerinin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgiler verilmektedir. Bundan amaç, araştırmanın yöntem kısmında da belirtildiği gibi örneklemin, kadının çalışıp çalışmaması dışında diğer faktörler bakımından homojen olup olmadığını belirlemektir. Çünkü analiz sonucunda ulaşacağımız sonuçların geçerliliği için “çalışma” dışındaki değişkenlerin denetim altına alınması gerekmektedir. Bu nedenle, “çalışma” dışındaki değişkenler konusunda gözlem birimlerinin homojen olmasına özen gösterilmiştir.

1.1. Örneklemeye Giren Kadınların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

(TABLO: 6)’da da görüldüğü gibi, örneklemimizde 150 gündelikçi kadın yer almıştır. Gündelikçi olarak çalışan kadınlar, kayıt dışı olduklarından sayı ve adresler konusunda resmi belgeler bulunmamaktadır. O yüzden da tanımlanmış bilgi ve kayıtlar olmadığından bu çalışanlara ulaşmak oldukça güç olmuştur.

Tablo 6. Kadınların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Kadının Çalışma Durumu	Sayı	%
Gündelikçi Kadın	150	50,0
Çalışmayan Kadın	150	50,0
Toplam	300	100,0

Ücretli bir işte çalışmayan kadın sayısı ise, gündelikçi kadın sayısına göre belirlenmiştir.

1.2. Örneklemeye Giren Kadınların Kocalarının Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Örneklemeye giren gündelikçi kadınların eşlerinin %47,0’sinin eşi özel sektörde işçi, %14,7’si seyyar satıcı, %7,3’ü güvenlik görevlisi, %5,3’ü memur, %4,0’ü kamu işçisi, %3,3’ü emekli, %2,0’si çiftçi iken, %6,0’sı ücretli bir işte çalışmamaktadır. Çalışmayan kadınların eşlerinin mesleği ise sırasıyla şöyledir: %53,0’ü özel sektörde işçi, %16,0’sı emekli, %8,7’si memur, %8,7’si kamu işçisi, %6,7’si güvenlik

görevlisi ve %6,7'si seyyar satıcıdır. Görüldüğü gibi gündelikçi kadınların da çalışmayan kadınlarında eşleri uzmanlık gerektirmeyen düşük statülü işlerde çalışmaktadırlar. Tek fark gündelikçi kadınların %6,0'sının eşi ücretli bir işte çalışmamaktadır.

Tablo 7. Kadınların Eşlerinin Mesleklerine Göre Dağılımı

Eş Meslek	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Özelde İşçi	93	47,0	105	53,0	166	55,3
Kamu İşçisi	6	4,0	13	8,7	19	6,3
Memur	8	5,3	13	8,7	21	7,0
Güvenlik Görevlisi	11	7,3	10	6,7	21	7,0
Seyyar Satıcı	22	14,7	10	6,7	32	10,7
Çiftçi	3	2,0	0	0,0	3	1,0
Emekli	5	3,3	24	16,0	29	9,7
Çalışmıyor	9	6,0	0	0,0	9	3,0
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=32,982$$

$$sd= 7$$

$$\text{Cramer's } V= 0,332$$

$$P= 0,000$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların eşlerinin meslekleri arasında ($p=0,00 < 0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki, gündelikçi kadınların %6,0'sının eşinin bir işte çalışmamasından kaynaklanmaktadır.

Araştırma kapsamındaki kadınların eşlerinin mesleklerinin dağılımı toplamda incelendiğinde (Tablo 7) kadınların yarısından fazlasının (55,3) eşinin özelde işçi olduğu görülmektedir.

Tablo (7)'den elde edilen veriler Tablo (12)'den elde edilen verilerle de örtüşmektedir. Şöyle ki: Tablo (12)'den elde edilen veriler her iki gruptaki kadınların eşlerinin çoğunluğunun (%80) ortaokul ve ilkokul mezunu olduğunu göstermektedir. Eşlerin eğitim düzeylerinin düşüklüğü ile profesyonel mesleklere sahip olmamalarının nedeninin ortaya koymaktadır.

Akbıyık tarafından Malatya'da yapılan araştırmada da, gündelikçi kadınların eşlerinin yarısından fazlasının (%56,9) işçi olarak çalıştığı saptanmıştır (2013: 226).

Odabaşı tarafından Ankara'da yapılan çalışmaya göre de, gündelikçi kadınların eşlerinin büyük çoğunluğu hizmet sektöründeki çeşitli işlerde işçi statüsünde (odacı, temizlik görevlisi, belediye işçisi, bahçıvan, güvenlik görevlisi)

çalışmaktadırlar (2009: 44).

1.3. Örneklem Giren Kadınların Annelerinin Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim gibi bir meslek sahibi olan annelerin, kızları da meslek sahibi olacağından kadınlara annelerinin meslekleri de sorulmuştur.

Araştırmaya katılan kadınların annelerinin meslek dağılımları incelendiğinde (Tablo 8) kadınların annelerinin büyük çoğunluğunun (%98,7) annesinin çalışmadığı görülmektedir. Annesi çiftçi olanların oranı %1,3'tür.

Tablo 8. Kadınların Annelerinin Mesleklerine Göre Dağılımı

Annenizin mesleği nedir?	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çiftçi	1	0,7	3	2,0	4	1,3
Çalışmıyor (İşsiz)	149	99,3	147	98,0	296	98,7
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=1,014$$

$$sd= 1$$

$$P= 0,314$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların annelerinin mesleki durumları arasında ($P=0,314>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların annelerinin mesleki durumları birbirine benzerdir.

Tablo (8)'den elde edilen verilerle Tablo (13)'den elde edilen veriler birbirini desteklemektedir. Örneklem giren kadınların ailelerinde neredeyse hepsinde anneler ücretli bir işte çalışmayıp, yine büyük çoğunluğu bir öğretim kurumundan mezun değildir.

1.4. Örneklem Giren Kadınların Babalarının Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı

Babanızın mesleği nedir sorusuna katılımcıların hepsi de yanıt vermişlerdir. Gündelikçi kadınların babalarının %69,3'ü çiftçi, %19,3'ü emekli, %5,3'ü işçi, %2,7'si pazarcı, %1,3'ü esnaf, %1,3'ü memur, %0,7'si çalışmıyor. Çalışmayan

kadınların babalarının %72,3'ü çiftçi, %12,7'si emekli, %2,0'si memur, %0,7'si esnaf, %0,7'si pazarcılık işiyle uğraşmaktadırlar.

Tablo 9. Kadınların Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımı

Baba Meslek	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çalışmıyor	1	0,7	0	0,0	1	0,3
Çiftçi	104	69,3	107	71,3	211	70,3
Emekli	29	19,3	19	12,7	48	16,0
Esnaf	2	1,3	1	0,7	3	1,0
İşçi	8	5,3	19	12,7	27	9,0
Memur	2	1,3	3	2,0	5	1,7
Seyyar satıcı	4	2,7	1	0,7	5	1,7
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=10,141$$

$$sd= 6$$

$$P= 0,181$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların babalarının mesleki durumları arasında ($P=0,181>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların babalarının işleri birbirine benzerdir.

Görüldüğü gibi hem ev hizmetinde çalışan kadınlarda hem ücretli bir işte çalışmayan kadınlarda baba mesleğinde çiftçi en yüksektir. Bu sonuçta (Tablo 17)'yi destekler nitelikte olup, ev hizmetlerinde ücretli olarak çalışan kadınların çoğunlukla köy kökenli olduğunu da göstermektedir. Suğur'un Eskişehir'de yaptığı çalışmada da benzer sonuç çıkmıştır, gündelikçi kadınların %48,0'inin babası çiftçidir (Suğur 2009: 99).

(Tablo 9)'un gösterdiği gibi katılımcılarımızın babaları ücretli bir işte çalışırken, anneleri (Tablo 8)'in verdiği gibi ücretli bir işte çalışmamaktadırlar. Bu durum para kazanma görevinin ailede erkeğe, ev işi ve bakım işinin de kadına verildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu işbölümü de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve kadınların yoksulluğuna neden olmaktadır.

1.5. Örnekleme Giren Kadınların Yaşlarına Göre Dağılımı

Örnekleme giren kadınların yaş dağılımlarını gösteren (TABLO:10) incelendiğinde, gündelikçi olarak çalışan kadınların çoğunluğunun % 41,3'lük oranla

40-44 yaş arasında olduğu görülmektedir. 35-39 yaş aralığındaki kadınların %28,7'lik bir dilimi oluşturduğu görülmekle birlikte, 45-49 yaş aralığındaki kadınların %19,3, 30-34 yaş aralığındaki kadınların ise %8,7 oranında örnekleme dâhil olduğu görülmektedir. En düşük yaş grubu ise %1,3'lük oran ile 25-29 yaş aralığı kadınlar ile %0,7'lik dilim ile 50 ve üstü yaşındaki kadınlar oluşturmaktadır.

Çalışmayan kadınların yaş grupları ise sırasıyla şöyledir: %30,7'si 40-44, %25,3'ü 35-39, %23,3'ü 45-49, %15,3'ü 30-34, %3,3'ü 25-29 yaş aralığındaki kadınlardan oluştuğu görülmekle birlikte, 50 ve üstü yaşındaki kadınların %2,7 örnekleme dâhil olduğu görülmektedir.

Görüldüğü gibi gündelikçi kadınların %70,0 gibi önemli bir kısmı 35-44 yaş grubu arasında yer almaktadırlar.

Tablo 10. Kadınların Yaş Dağılımı

Yaş	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
25-29	2	1,3	5	3,3	7	2,3
30-34	13	8,7	23	15,3	36	12,0
35-39	43	28,7	38	25,3	81	27,0
40-44	62	41,3	46	30,7	108	36,0
45-49	29	19,3	35	23,3	64	21,3
50+	1	0,7	3	2,0	4	1,3
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=8,305$$

$$sd= 5$$

$$P= 0,140$$

Suğur'un 2009 yılında Eskişehir'de yaptığı çalışmada ev hizmetinde çalışan kadınların önemli bir bölümü orta yaş grubunda, evli ve çocuklu olan kadınlardan oluşmaktadır (2009: 99). Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç'ın 2000'de Ankara'da yaptıkları çalışmada gündelikçi kadınların önemli bir kısmını (%75) orta yaş grubundaki kadınlar oluşturmaktadır (2001: 63). Yine Odabaşı'nın 2009 yılında Ankara'da yaptığı çalışmada da gündelikçi olarak çalışan kadınların çoğu orta yaş grubu kadınlardır. Bununla birlikte yapılan ki kare analizi, gündelikçi olarak çalışma ile yaş arasında bir ilişkinin olmadığını göstermektedir (TABLO:10). Nitekim yaş değişkeni ile çalışma değişkeni arasında yapılan ki kare sonucu, $P=0.140$ çıkmıştır. Yani iki değişken arasında bir bağlantı bulunmamaktadır.

1.6. Örnekleme Giren Kadınların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan kadınların eğitim durumları incelendiğinde (Tablo 11), kadınların büyük çoğunluğunun ilkokul mezunu (%71,0) olduğu görülmektedir. Bu oran gündelikçi kadınlarda %74,7 iken, ücretli çalışmayan kadınlarda %67,3'tür. Buna karşın ortaokuldan mezun olanların oranı gündelikçi kadınlarda %13,3, ücretli çalışmayan kadınlarda %19,3'tür. Bunların dışında bir öğretim kurumundan mezun olmayanların oranı ise toplamda %12,7'dir.

2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre de, Sivas merkez ilçede 15 yaş ve üstü 167.893 kadın nüfusunun, 18.441'i bir öğretim kurumundan mezundan değildir. Sivas merkezde kadınların en son mezun oldukları okullar içinde 34.896 kişi ile ilkokul birinci sırada yer alırken, 27.742 kişi ile lise ikinci sırada yer almaktadır (TUİK 2014a: 102).

Tablo 11. Kadınların Öğrenim Durumlarının Dağılımı

Öğrenim Durumu	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bir Öğretim Kurumundan Mezun Değilim	18	12,0	20	13,3	38	12,7
İlkokul	112	74,7	101	67,3	213	71,0
Ortaokul	20	13,3	29	19,3	49	16,3
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=2,326$$

$$sd= 2$$

$$P= 0,312$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile ücretli çalışmayan kadınların eğitim seviyeleri arasında ($P= 0,312>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların eğitim seviyeleri birbirine yakındır. Zaten istenilen de bu iki kategorinin öğrenim düzeyi açısından benzer olmaları idi. Çünkü ancak bu takdirde statü farklılığının, kadının çalışmasından ileri geldiği ispatlanmış olabilir.

Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç'ın Ankara'da gündelikçi kadınlar üzerine yaptığı çalışmada da kadınların eğitim düzeyleri düşük çıkmıştır. O çalışmada kadınların %47'si bir öğretim kurumundan mezun değilken, %50,3'ü ilkokul mezunudur (2001: 184). Bununla birlikte Fidan ve Özdemir'in Sakarya'da yaptıkları

çalışmada, araştırmaya katılan kadınların çoğunluğunun eğitim düzeyi düşüktür. Kadınların %22'si okuryazar, %58'i ilkokul mezunudur. Ortaokul ve lise mezunlarının oranı ise %10'ar olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanlar arasında hiç yüksekokul mezunu bulunmamaktadır (2011: 83).

Akbıyık'ın Malatya'da yaptığı çalışmada da kadınların yarısından fazlası (%54,8) ilkokul mezunu iken, %27,4'ü ortaokul mezunudur (2013: 226). Coşkun ve Ünal'ın Ankara'da yaptıkları çalışmada da gündelikçi kadınların %72,1'i ilkokul mezunudur (2005: 39).

Eğitimin düşüklüğünde en önemli etken, bu kadınların geleneksel yapının hâkim olduğu alanlardan gelmeleridir (TABLO: 17). Çünkü bu alanlarda, toplumsal cinsiyet rolleri daha keskin sınırlarla çizilmiştir. Kız çocuklarının okula gönderilmemesi, eğitimlerinin yarıda kesilmesi toplumda kadınlara ve erkeklere yüklenen roller ve anlamlarla ilişkilidir. Özellikle Türkiye'de kırsal kesimde tarımda çözülme sonucu artan yoksullaşma, aileler açısından kız çocuklarını okula gönderebilecek imkânları sağlayabilmeleri önünde engeldir. Bu ailelerde kız çocuklarının evlendikten sonra kocalarına bağımlı olacaklarına ve ev geçindirme sorumluluklarının bulunmayacağına ilişkin toplumsal cinsiyet rolleri baskındır, dolayısıyla bu aileler kız çocuklarını okula göndermemektedirler. Göç yoluyla kente gelen aileler ise, yoksullukla baş edebilmek için kız çocuklarını okula göndermeme yoluna başvurmaktadırlar (Kümbetoğlu vd 2012a: 265). Çünkü bu ailelerdeki geleneksel aile yapısı, erkek çocuğunu yaşlılıkta dayanılacak bir güç, bakım sağlayacak kişi olarak görürken, kız çocuklarını elde ettiği-edeceği geliri bir başkasına “ele” götüren görmektedirler. Kız çocukları gelecek için iyi birer “yatırım” olmadıklarından ikincil bir konuma itilmektedirler (Şener 2009: 3). Bu düşünce ise, var olan az bütçenin erkek çocuklarının eğitiminde kullanılmasına neden olmaktadır. Kız çocukları okulda daha başarılı olsa da okuldan alınır, hatta bazı durumlar da bu kız çocukları bir işte çalışarak erkek kardeşlerin okuması sağlanır. Ayrıca yoksul ailelerde büyük kız çocukları, ev işlerine ve kardeşlerinin bakımlarına yardım etsinler diye de okula gönderilmemektedirler (Kümbetoğlu vd 2012a: 266).

Tablo (11)'den elde edilen veriler ile Tablo (6)'dan elde edilen veriler birbirini desteklemektedir. Örnekleme giren kadınların çoğunluğu (%71) ilkokul mezunu olup, yarısı (%50) bir işte çalışmamaktadır, diğer yarısı da eğitim

gerektirmeyen ev hizmetlerinde gündelikçi olarak çalışmaktadır.

Kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü, kadınların işgücü arzının düşük düzeyde kalmasında etkilidir. Bunu TUIK verileri de kanıtlamaktadır. Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus içerisinde istihdam oranı 2015 yılında %46 olup, bu oran erkeklerde %65, kadınlarda ise %27,5 olmuştur (TUIK 2017, Sayı: 24643). Kadınların istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısından azdır.

Bununla birlikte ülke genelinde erkekler eğitim düzeylerinden bağımsız olarak işgücüne katılırken, kadınların eğitim düzeyi ile işgücüne katılması arasında güçlü bir ilişki vardır (Toksöz 2012b: 115). Kadınların eğitim düzeyleri arttıkça düzenli, güvenceli, formel işlerde çalışma olanakları artmaktadır, dolayısıyla yaşam kaliteleri artmaktadır. Yine TUIK’e göre, okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %16, lise altı eğitilmiş kadınların işgücüne katılım oranı %25,8, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %31,9 iken, yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %71,3’tür (TUIK 2016, Sayı: 21519).

Eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında ise ters yönlü bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi düştükçe yoksulluk artmakta, yoksulluk arttıkça da eğitim olanaklarına erişim azalmaktadır. İşgücü piyasasının gereksinim duyduğu eğitim ve beceriden yoksun olmak, daha çok işsizlik ya da düşük ücretli işlerde çalışmak anlamına geldiğinden, sonuç yoksulluk demektir (Karataş 2003: 130, Alptekin 2014: 25, Gül Sallan vd 2014: 165).

O halde, yoksulluk kız çocuklarına verilen eğitimin süresi ve türüyle birlikte başlamakta, sonra da yaşamları boyu devam etmektedir. Çünkü günümüzde kaliteli, iyi olanaklara sahip bir yaşam sürmenin ön koşulu iyi bir eğitim almaktan geçmektedir.

1.7. Örnekleme Giren Kadınların, Kocalarının Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

Kadınların eşlerinin öğrenim durumları, eşin mesleğini ve haneye giren geliri belirlemede etkili olduğu gibi, kadının toplumsal konumunu ve toplumsal cinsiyet rollerinin dağılmasında da etkili olduğu düşünüldüğünden kadınların kocalarının öğretim seviyeleri sorulmuştur.

Örnekleme giren kadınların kocalarının öğretim seviyelerini gösteren (TABLO:12) incelendiğinde, gündelikçi kadınların eşlerinin %56,7'si ortaokul mezunu, %25,3'ü ilkokul, %14,7'si lise mezunu iken, %3,3'ü bir öğretim kurumundan mezun değildir. Araştırmaya katılan çalışmayan kadınların eşlerinin de %53,3'ü ilkokul, %24,7'si ilkokul, %17,3'ü lise mezunu olmalarına karşılık, %4,7'si bir öğretim kurumundan mezun değildir.

Tablo 12. Kadınların Eşlerinin Öğrenim Durumlarının Dağılımı

Öğrenim Durumu	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bir Öğretim Kurumundan Mezun Değil	5	3,3	7	4,7	12	4,0
İlkokul	38	25,3	37	24,7	75	25,0
Ortaokul	85	56,7	80	53,3	165	55,0
Lise	22	14,7	26	17,3	48	16,0
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=0,832$$

$$sd= 3$$

$$P= 0,842$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların eşlerinin eğitim durumları arasında ($P=0,842>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu durum gösteriyor ki, eşlerinin öğrenim düzeyleri bakımından gündelikçi kadınlar ile ücretli çalışmayan kadınların eşlerinin öğrenim düzeyleri arasında bir fark bulunmamaktadır.

(Tablo 12) ile (Tablo 11) karşılaştırıldığında görüldüğü gibi, her iki gruptaki katılımcı kadınların eşlerinin öğretim düzeyleri, kadınların öğretim düzeylerinden yüksektir. Bu durum, aslında cinsiyet ayrımcılığının bir sonucudur. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de kadınların eğitim konusunda yaşadıkları toplumsal eşitsizliğin bir örneğini göstermektedir. Bu sonuç, Türkiye genelinde de farklı değildir. Nitekim TUIK verilerine göre (TUIK, 2016, Sayı: 21519), kadın ve erkeklerin öğrenim durumlarına göre dağılımları şöyledir: Lise ve dengi okul mezunu olan 25 ve daha yukarı yaştakilerin toplam nüfus içindeki oranı %19,1 iken bu oran erkeklerde %23,2, kadınlarda %15’dir. Yüksekokul veya fakülte mezunu olan toplam nüfus oranı %13,9 olup bu oran erkeklerde %16,2 kadınlarda ise %11,7’dir”.

Öğretimin, bireylerin yetenek, beceri ve performanslarını artıran bir faktör olduğunu dikkate alacak olursak işgücü istihdamı bakımından kadınların niçin

erkeklerin gerisinde kaldıkları daha iyi anlaşılacaktır. Hatta kadınlık konumuna ilişkin cinsiyet algısı dahi bu süreçten etkilenebilmektedir (Alptekin 2014: 25).

1.8. Örneklem Giren Kadınların Annelerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

Kadınların öğretim düzeyi ile annelerinin öğretim düzeyi arasında ilişki olduğu varsayıldığından, kadınlara annelerinin öğretim seviyeleri sorulmuştur. Çünkü yapılan araştırmalara göre, anneleri eğitilmiş olan kız çocuklarının okula gitme olasılıkları, anneleri eğitilmiş olmayanlara göre iki kattan daha fazladır. Bazı ülkelerde bu farklılık beş kata kadar çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde temel eğitimi almayan kız çocukların %75'inin annelerinin de hiçbir öğrenimi yoktur (Üner 2008: 10). Çünkü bu kız çocukları annelerinden (toplumsal köken) geçen kültürel sermayeye sahip değildir.

Tablo 13. Kadınların Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Annelerin öğrenim durumu nedir?	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bir Öğretim Kurumundan Mezun Değil	124	82,7	127	84,7	251	83,7
İlkokul	26	17,3	23	15,3	49	16,3
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$\chi^2=0,220$$

$$sd= 1$$

$$P= 0,639$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların annelerinin öğrenim durumları arasında ($P=0,639>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların annelerinin öğrenim düzeyleri birbirine benzerdir.

Araştırma kapsamındaki kadınların annelerinin eğitim düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde (Tablo 13) kadınların annelerinin yarıdan fazlasının (%83,7) bir öğretim kurumundan mezun olmadığı, 16,3'ünün ise ilkokul mezunu

olduğu görülmektedir.

Gündelikçi olarak çalışan ve ücretli çalışmayan kadınların annelerinin öğrenim seviyeleri düşük değil, hemen hemen hiç yoktur. Bu sonuç, (Tablo 11)'de ki her iki gruptaki kadınların öğretim durumlarının düşüklüğünü açıklamaktadır.

Türkiye'de eğitim alanında yaşanan eşitsizliklerin en başında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gelmektedir. Eğitim, bireylerin sosyal statülerini arttırabilmesinin ve yaşam doyumunun sağlanabilmesinin ön koşullarından biri (Alptekin 2014: 25) olmasına rağmen, Türkiye'de özellikle kırsal yapıda kadınlar ikincil toplumsal konumları nedeniyle ya hiç eğitim görmemişlerdir ya da düşük eğitimlilerdir.

1.9.Örnekleme Giren Kadınların Babalarının Öğrenim Düzeylerine Göre Dağılımı

Araştırma kapsamındaki kadınların babalarının öğrenim durumları (Tablo 14) incelendiğinde çoğunluğunun (%47,3) ilkokul mezunu, %36,0'sının bir öğretim kurumundan mezun olmadığı, %14,0'ünün ortaokul mezunu, %2,7'sinin de lise mezunu olduğu görülmektedir. Tek tek incelendiğinde ilkokul mezunu gündelikçi kadınların babalarında %49,3, çalışmayan kadınların babalarında %45,3'tür. Bir okuldan mezun olmayanların oranına bakıldığında bu oran gündelikçi kadınların babalarında %35,3 olurken, çalışmayan kadınların babalarında %36,7 olmaktadır. Ortaokul mezunu babaların oranı ise gündelikçi kadınlarda %13,3, çalışmayan kadınlarda %14,7'dir. Lise mezunu baba oranları düşüktür. Bu oran, gündelikçi kadınların ve çalışmayan kadınların babalarında sırasıyla %2,0 ve %3,3'tür.

Tablo 14. Kadınların Babalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Babanızın öğrenim durumu nedir?	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bir Öğretim Kurumundan Mezun Değil	53	35,3	55	36,7	108	36,0
İlkokul	74	49,3	68	45,3	142	47,3
Ortaokul	20	13,3	22	14,7	42	14,0
Lise	3	2,0	5	3,3	8	2,7
Toplam	150	100,0	150	100,0	150	100,0

$$X^2=0,886$$

$$sd= 3$$

$$P= 0,829$$

Yapılan Ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların babalarının öğrenim durumları arasında ($P=0,829>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların babalarının öğrenim düzeyleri birbirine benzerdir.

Tablo (14)'den elde edilen veriler Tablo (13)'den elde edilen verilerle karşılaştırıldığında kadınların babalarının öğrenim düzeylerinin annelerinin öğrenim düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla eğitim konusunda yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, kadınlar annelerinden devir almışlardır.

1.10. Örneklem Giren Kadınların Kocalarının Aylık Gelir Düzeylerine Göre Dağılımları

Araştırma kapsamındaki kadınların eşlerinin aylık gelir miktarına (Tablo 15) bakıldığında, büyük çoğunluğunun (70,8) eşinin gelirinin 1001-1500 Türk Lirası arasında olduğu görülmektedir.

Özelde ise Tablo (15)'e göre gündelikçi kadınlarının eşlerinin %72,3'ü aylık 1001-1500 Türk Lirası, %23,4'ü aylık 500-1000 Türk Lirası, %4,3'ü aylık 1501-2000 Türk Lirası kazanmaktadırlar. Çalışmayan kadınların eşlerinin de %69,3'ü aylık 1001-1500 Türk Lirası, %18,0'i aylık 500-1000 Türk Lirası, %12,7'si aylık 1501- 2000 Türk Lirası kazanmaktadırlar.

Tablo 15. Kadınların Eşlerinin Aylık Gelir Durumlarının Dağılımı

Eşinizin aylık geliri ne kadardır?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
500-1000 T.L.	33	23,4	27	18,0	60	20,6
1001-1500 T.L.	102	72,3	104	69,3	206	70,8
1501-2001 T.L.	6	4,3	19	12,7	25	8,6
Toplam	141	100,0	150	100,0	291	100,0

 $X^2=7,108$

sd= 2

Cramer's V= 0,156

P= 0,029

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların eşlerinin aylık gelirleri arasında ($p=0,029 < 0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Bu ilişki gündelikçi kadınların eşlerinin %6,0'sının (Tablo 7) ücretli bir işte çalışmamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo (15)'te görüldüğü gibi gündelikçi olarak çalışan kadınlarında, çalışmayan kadınlarında eşlerinin genel olarak %20,6'sının aylık geliri 500 ile 1000 TL arasındadır. Bu gelir 2016 yılında net 1300 TL olan asgari ücretin bile altındadır. Haziran 2016 yılında dört kişilik bir ailenin açlık sınırı (mutlak yoksulluk) 1350 TL iken, yoksulluk sınırı (görelî yoksulluk) 4398 TL idi (<http://www.tes-is.org.tr/news>). Örneklekimizi oluşturan kadınların %70,8'inin eşinin geliri 1001-1500 TL arasındadır, yani bu aileler görelî olarak yoksuldurlar, mutlak yoksulluğunda sınırındadırlar.

1.11. Örnekleme Giren Kadınların Sivas Sosyal-Kültürel Çevresinde Yaşama Sürelerine Göre Dağılımları

Her sosyal kültürel çevre, bireyler ve giderek karı-koca arasındaki ilişkilerinin sınırlarını, başta ahlak kuralları olmak üzere yazılı ve yazısız kurallarla belirlemektedir. Dolayısıyla bireylerin yaşadığı sosyal-kültürel çevre ve o çevrede yaşama süreleri, onların tutumlarını, davranışlarını, alışkanlıklarını irdelemeye önemli ölçüde etkilemektedir. Sosyal-kültürel çevre aynı zamanda bireylerin kültürel sermayelerinin niteliğini ve etkinliğini de önemli ölçüde tayin etmektedir. O yüzden, kadının toplumsal işlevleri ile sosyal konumu arasındaki bağıntının araştırılması için araştırmanın gözlem birimlerini oluşturan kadınların aynı yani ortak sosyal kültürel çevreden gelip gelmediklerine bakılması gerekmektedir.

Tablo 16. Kadınların Sivas İlinde Yaşama Sürelerine Göre Dağılımı

Ne zamandan beri Sivas merkezde yaşamaktasınız?	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	13	8,7	10	6,7	23	7,7
5-9 yıldır	28	18,7	27	18,0	55	18,3
10-14 yıldır	34	22,7	37	24,7	71	23,7
15-19 yıldır	29	19,3	24	16,0	53	17,7
20-24 yıldır	24	16,0	19	12,7	43	14,3
25-29 yıldır	7	4,7	15	10,0	22	7,3
30 ve fazla	4	2,7	9	6,0	13	4,3
Doğduğumdan beri	11	7,3	9	6,0	20	6,7
Toplam	150	100	150	100	300	100

$$X^2=6,622$$

$$sd= 7$$

$$P= 0,469$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların Sivas merkezde yaşama süreleri arasında ($P=0,469>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların Sivas merkezde yaşama süreleri birbirine yakındır.

Kadınların Sivas ilinde oturma sürelerine göre dağılımı incelendiğinde (Tablo 16) gündelikçi olarak çalışan kadınların %22,7'si 10-14 yıldır, %19,3'ü 15-19 yıldır, %18,7'si 5-9 yıldır, %16,0'sı 20-24 yıldır, %8,7'si 0-4 yıldır, %7,3'ü doğduklarından beri, %4,7'si 25-29 yıldır, %2,7'si 30 ve üstü yıldır Sivas merkezde yaşamaktadırlar. Gündelikçi kadınların yarıdan fazlası yaklaşık %61,0'i 5 ile 19 yıl aralığında yoğunlaşmaktadırlar.

Çalışmayan kadınların ise %24,7'si 10-14 yıldır, %18,0'i 5-9 yıldır, %16,0'sı 15-19 yıldır, %12,7'si 20-24 yıldır, %10,0'nu 25-29 yıldır, %6,7'si 0-4 yıldır, %12,0'lik kesimin yarısı doğduğundan beri yarısı da 30 ve üstü yıldır Sivas merkezde yaşamaktadırlar.

1.12. Örneklem Giren Kadınların Sosyal-Kültürel Kökenlerine Göre Dağılımları

Kadınların Sivas'a hangi yerleşim biriminden geldikleri değerlendirildiğinde (Tablo 17), örneklem girengündelikçi kadınların %70,5'i köyden, %28,1'i ilçeden, %1,4'lük kesimi başka şehirlerden geldiklerini ifade etmişlerdir. Gündelikçi kadınların neredeyse hepsi %99,0'u kırsal yerleşim yerlerinden Sivas merkeze göç etmişlerdir.

Çalışmayan kadınlarda da durum benzerdir. Bu kadınların %98,0'i köy ve ilçe gibi kırsal yerleşim yerlerinden Sivas merkeze taşınmışlardır. Yani hedef ve kontrol grubumuzu oluşturan kadınlar geleneksel yapıların egemen olduğu yerleşim yerlerinden kente gelmişlerdir.

Tablo 17.Kadınların Sivas'a Hangi Yerleşim Biriminden Geldiklerinin Dağılımı

Eğer dışarıdan gelmiş iseniz Sivas’a hangi yerleşim biriminden geldiniz?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İl Merkezi	2	1,4	3	2,1	5	1,8
İlçe	39	28,1	36	25,5	75	26,8
Köy	98	70,5	102	72,3	200	71,4
Toplam	139	100,0	141	100,0	280	100,0

$$X^2=0,386$$

$$sd= 2$$

$$P= 0,825$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların Sivas'a hangi yerleşim biriminden geldikleri arasında ($P= 0,825>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların geldikleri yerleşim birimleri aynıdır.

Odabaşı'nın Ankara'da yaptığı çalışmada gündelikçi kadınların %58'i köylerden, %34'ü ilçelerden %8'i başka illerden Ankara'ya göç etmişlerdir (2009: 52). Suğur'un Eskişehir'de yaptığı çalışmada gündelikçilerin yarısından fazlası (%53) Eskişehir'in köylerinden merkeze göç etmiştir (2009: 99). Coşkun ve Ünal'ın Ankara'da yaptıkları çalışmada, %66,2'si köylerden, % 16,2'si ilçelerden, %17,6'sı başka şehirlerden Ankara'ya gelmişlerdir (2005: 40).

Rittersberger Tılıç ve Kalaycıoğlu'nun belirttikleri gibi (2012: 301), ev işçiliği ve bakıcılığı, gelişmiş kent merkezlerine kırsal kesimlerden göç etmiş, yoksul ve düşük eğitimli kadınlara açık olan yegâne iş biçimi olarak halen yaygın bir biçimde görülmektedir. Sadece Türkiye'de değil, pek çok toplumda, iş piyasasına başka iş biçimlerinden eklenme şansı oldukça düşük olan vasıfsız ve bilgi-beceri belgelerine sahip olmayan kadınlar tarafından sağlanan bakıcılık hizmetlerine giderek artan bir talep vardır.

O halde, kırsal kesimden gelen aileler ekonomik anlamda zor duruma düştüklerinde, ailenin kadınlarının ailelerine katkı için cinsiyetçi işbölümünden dolayı en iyi yapabildikleri ve en kolay bulabildikleri iş olan ev hizmetlerinde

çalışmaya yöneldiklerini söyleyebiliriz.

1.13.Örnekleme Giren Kadınların Evlilik Yaşamlarıyla İlgili Bilgiler

Bu bölümde kadınların evlilikleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bunlar kendileri ve eşlerinin evlilik yaşlarını, eşleriyle nasıl evlendiklerini, eşlerinin neyi olduklarını ve aile tiplerini gösteren bilgilerdir. Geleneksel ve modern yapılarda evlilik yaşları, evlenme şekilleri birbirinden farklıdır, dolayısıyla aile içi roller ile aile içi otorite ilişkileri de başkalık gösterir. Bu farklılığı belirleyen de bu yapılara ait toplumsal kurallardır.

1.13.1.Örnekleme Giren Kadınların Evlilik Yaşlarına Göre Dağılımları

Örnekleme giren kadınların evlilik yaşlarının dağılımı değerlendirildiğinde (Tablo 18) gündelikçi kadınların % 88,7'si, çalışmayan kadınların 79,3'ü 15-20 yaş aralığında evlenmişken; gündelikçi kadınların %11,3'ü, çalışmayan kadınların %20,7'si 21-26 yaş aralığında evlenmişlerdir. Ücretli çalışmayan kadınlar %9,4'lük bir oranla, gündelikçi kadınlara göre daha geç yaşta evlenmişlerdir.

Tablo 18. Kadınların Evlenme Yaşlarına Göre Dağılımı

Evlendiğinizde kaç yaşındaydınız?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-20	133	88,7	119	79,3	252	84,0
21-26	17	11,3	31	20,7	48	16,0
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=4,861$$

$$sd= 1$$

$$\text{Cramer's } V= 0,127$$

$$P= 0,027$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların evlilik yaşları arasında ($P= 0,027<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Genel olarak araştırma kapsamındaki kadınların çoğunluğunun (%84) evlenme yaşının 15-20 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo (18)'den elde edilen verilerle Tablo (17)'den elde edilen veriler birbirini desteklemektedir. Örnekleme giren kadınların ailelerinde neredeyse hepsi (%98) geleneksel yapının hâkim olduğu köy ve ilçelerden Sivas merkez ilçeye

gelmiş olup, yine büyük çoğunluğu bu yapıya ait olan erken yaşta evlilik gerçekleştirmişlerdir.

Geleneksel toplumlarda, kadının birey olarak bir kimlik kazanması ancak evlilik yoluyla sağlanır ve kadınlar için en önemli rol iyi bir eş ve anne olmaktır. Böyle bir ortamda toplumsallaşan kız çocuğunun da birincil hedefi de evlenip iyi bir eş ve anne olmaktır, dolayısıyla toplumsal kimlik kazanmaktır. Böylece geleceklerinin güvende olacağını düşünürler, kısa süren eğitim hayatları biter bitmez evlenirler ya da aileleri tarafından evlendirilirler. Ataerkil değerlerin egemen olduğu bu toplumlarda, kız çocukları aileleri için bir emanettir. En iyi şekilde korunup saklanıp sahiplerine yani kocalarına emanet edilmelidir. Bu nedenle de kız çocukları erken yaşta evlendirilirler.

1.13.2. Örneklem Giren Kadınların Kocalarının Evlilik Yaşlarına Göre Dağılımları

Örneklem giren kadınların eşlerinin evlilik yaşlarının dağılımı değerlendirildiğinde (Tablo 19) gündelikçi kadınların kocalarının %31,3'ü çalışmayan kadınların kocalarının 25,3'ü 15-20 yaş aralığında evlenmişken; gündelikçi kadınların kocalarının %66,0'sı, çalışmayan kadınların kocalarının %73,3'ü 21-26 yaş aralığında evlenmişlerdir. Bunun yanı sıra gündelikçi kadınların kocalarının %2,7'si, çalışmayan kadınların kocalarının %1,3'ü 26-31 yaş aralığında evlenmişlerdir. Eş evlenme yaşı açısından gündelikçi olarak çalışan ve çalışmayan kadınların oranları birbirine yakın olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 19. Kadınların Eşlerinin Evlenme Yaşlarına Göre Dağılımı

Evlendiğinizde eşiniz kaç yaşındaydı?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
15-20	47	31,3	38	25,3	85	28,3
21-26	99	66,0	110	73,3	209	69,7
26-31	4	2,7	2	1,3	6	2,0
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=2,199$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V= 0,086$$

$$P= 0,333$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların eşlerinin evlenme yaşları arasında ($P=$

0,333>0,05) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların eşlerinin evlenme yaşları birbirine yakındır.

Tablo (19)'u Tablo (18) ile karşılaştırdığımızda erkeklerin erken yaşta evlenme yüzdesi kadınlardan düşüktür. 15-20 yaşlarında evlenme oranı erkeklerde %28,3 iken, bu oran kadınlarda %84,0'tür. Bu durum, evlilik konusunda Türkiye'de yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir örneğidir.

1.13.3. Örneklem Giren Kadınların Evlenme Biçimlerine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan kadınların evlenme biçimleri incelendiğinde (Tablo 20), kadınların büyük çoğunluğunun görücü usulü evlenmiş olduğu görülmekle birlikte bu oran gündelikçi olarak çalışan kadınlarda %92,0 olurken, çalışmayan kadınlarda %89,3'tür. Flört ederek evlenme oranları ise gündelikçi kadınlarda %8,0 iken, ücretli çalışmayan kadınlarda %10,7 olduğu görülmektedir.

Tablo 20. Kadınların Eş Seçim Biçimlerinin Dağılımı

Eşinizle nasıl evlendiniz?	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Flört Ederek	12	8,0	16	10,7	28	9,3
Görücü Usulü	138	92,0	134	89,3	272	90,7
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=0,630 \quad sd= 1$$

$$P= 0,427$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların eş seçim biçimleri arasında ($P= 0,427>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların eş seçim biçimleri birbirine benzerdir.

TUİK 2016 Aile Yapısı Araştırması'na göre, ülke genelinde evliliklerin %59,9'u görücü usulü ile gerçekleşirken, %32,7'si kendi kararı, %7,0'si kaçma/kaçırılma ile evlenmişlerdir (TUİK, 2017, Sayı: 21869). Görüldüğü gibi Türkiye genelinde de görücü usulü evlilik tüm evliliklerin yarısından fazladır. Ancak Tablo (20)'yi (%90,7) Türkiye geneli ile karşılaştırdığımızda oldukça yüksek bir orandır.

Geleneksel yapının egemen olduğu toplumlarda kadınlara çocukluklarından itibaren, senin en büyük mutluluğun ve görevin “iyi bir eş ve anne olmak” gerektiği öğretilir. Fakat bunu gerçekleştirmek için bile kadınlara flört etmesine, eşini tanınmasına izin verilmez, kadınlar eşlerini özgür hür iradesiyle seçemezler tam tersine kadınlar bir meta gibi seçilirler. Görücü usulünde kadınların evlilik kararında sevgi, aşk yerine, kendi standartları ölçüsünde erkeğin ne kadar iyi bir koca olacağı, eşin ailesi ve kendi ailesinin eş hakkındaki düşünceleri etkilidir. Böyle olunca da evliliklerin ne kadar mutlu, ne kadar doyum verici, ne kadar demokratik olduğu şüphelidir. İmamoğlu’na göre, “iletişim ve paylaşma sorunu olan görücü usulü evliliklerde gerek kadınlar gerekse erkekler eşlerine karşı görelî olarak daha az sevgi, saygı, takdir hisleri duymakta; eşleriyle evlendikleri için kendilerini daha az şanslı görmekte ve seçme şansları olsaydı tekrar aynı kişiyle evlenmeyi daha az düşünmekte” (1993:61).

Görücü usulü evlilik geleneksel yapılarda egemen olan eş seçim biçimi olduğundan, evlilik birliği kurulduğunda da bu geleneksellik devam edecektir. Bu evliliklerde toplumsal cinsiyet rolleri daha keskindir ve erkeğin otoritesi daha baskındır. Oysa flört edilerek yapılan evlenmeler de aile içi ilişkiler, görücü usulü evlenmelere göre daha eşitlikçi ve demokratiktir.

1.13.4. Örnekleme Giren Kadınların Eşleriyle Yakınlık Dağılımları

Örnekleme giren kadınların eşleriyle yakınlık dereceleri incelendiğinde gündelikçi olarak çalışan kadınların %17,3’ü eşinin hiçbir şeyi olduğunu ifade ederken, benzer şekilde çalışmayan kadınların %16,7’si eşinin hiçbir şeyi olduğunu belirtmişlerdir. Eşleri köylüsü olanların oranı ise gündelikçi kadınlarda %36,7, çalışmayan kadınlarda ise %32,0’idir. Ancak her iki grup kadında da akraba evliliği yüksek çıkmıştır. Bu oran gündelikçi kadınlarda %46,0 olurken, çalışmayan kadınlarda %51,3 olduğu gözlenmektedir.

Tablo 21. Eşlerin Yakınlık Derecelerinin Dağılımı

Eşiniz neyiniz olur?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hiçbir Şeyim	26	17,3	25	16,7	51	17,0
Akrabam	69	46,0	77	51,3	146	48,7
Köylüm	55	36,7	48	32,0	103	34,3
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=0,934$$

$$sd= 2$$

$$P= 0,627$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların eşlerin yakınlık dereceleri arasında ($P=0,627>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların eşlerinin yakınlık dereceleri birbirine yakındır.

Tablo (21)'e göre, hem gündelikçi olarak çalışan kadınlar hem ücretli olarak çalışmayan kadınlar ağırlıklı olarak (%83,0) endogami tipi evlilik yapmışlardır. “Endogami grup içi yapılan evliliklere denir. Bireyin kendi tabaka, aşiret, mezhep, din, ırk, millet, toprak gruplarından biriyle yapılan evliliğe endogami adı verilmektedir. Özellikle geleneksel toplumlarda endogami yaygın bir evlilik tarzı olarak yürümektedir” (Canatan,Yıldırım 2013: 67).

1.13.5.Örnekleme Giren Kadınların Birlikte Yaşadığı Kişilerin Dağılımları

Örnekleme giren kadınların evlerinde birlikte yaşadığı kişilerin dağılımları incelendiğinde, gündelikçi olarak çalışan kadınların %84,0'ü eşi ve çocukları ile yaşarken, bu oran çalışmayan kadınlarda %85,3'tür. Gündelikçi kadınların %14,7'si eş, çocuk, kayınvalide, kayınpeder vb. oluşan geniş ailede yaşamakta iken, bu oran çalışmayan kadınlarda da benzer şekilde %12,0 olmuştur. Kadınların çocukları ile yaşama oranı ise gündelikçi kadınlarda %1,3, çalışmayan kadınlarda ise %0,0'dır. Eşi ile birlikte yaşayan kadınlara ise sadece çalışmayan kadınlarda görülmüştür, bunun oranı ise %2,7'dir.

Tablo 22. Birlikte Yaşanılan Kişilerin Dağılımı

Evinizde kimlerle birlikte yaşamaktasınız?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ben ve çocuklarım	2	1,3	0	0,0	2	0,7
Ben ve eşim	0	0,0	4	2,7	4	1,3
Ben, eşim ve çocuklarım	126	84,0	128	85,3	254	84,7
Ben, eşim, çocuklarım ve kayınvalidem/kayınpeder	22	14,7	18	12,0	40	13,3
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=6,416$$

$$sd= 3$$

$$\text{Cramer's } V= 0,146$$

$$P= 0,093$$

Yapılan Ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların aile türleri arasında ($P= 0,093>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların aile türleri birbirine yakındır.

Gündelikçi olarak çalışan kadınların %84,0'ü, ücretli çalışmayan kadınların %88,0'i şehir kültürünün gerektirdiği çekirdek ailelerde yaşamaktadırlar. Ancak Çelebi'nin (1990: 15) ifade ettiği gibi “geleneksel geniş aile yapısındaki evlilik rolü ilişkilerinde kadın erkeğe tabidir fakat modern çekirdek aile yapısındaki evlilik rolü ilişkileri eşitlik esasında yürütülür şeklinde bir denklem kurmak gerçeklerle uyuşmamaktadır. Aile çekirdek olsa bile evlilik içi ilişkileri geleneksel” olabilmektedir. Yani araştırmaya katılan kadınların %86,0'sının yapısal olarak çekirdek ailede yaşamaları, çekirdek ailenin gerektirdiği kadın erkek eşitliğine sahip olduklarını göstermemektedir.

TUİK'in İstatistiklerle Aile 2015 araştırmasına göre de, ülkemizdeki hane halklarının %66,9'u çekirdek ailelerden oluşmaktadır (TUİK 2016, Sayı: 21523).

1.14. Örneklem Giren Kadınların Çocukları ile İlgili Bilgiler

Bu bölümde, kadınların çocukları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bunlar çocuk sayısı, okul çağında olup ta okula gidemeyen çocuk sayısı, çocuğun okula gidememe nedeni ve çalışan çocuk sayısını gösterir bilgilerdir.

1.14.1. Örneklem Giren Kadınların Çocuk Sayılarının Dağılımları

Örneklem giren kadınların çocuk sayılarının dağılımları incelendiğinde, gündelikçi olarak çalışan kadınların %2,0'sinin 5-6 çocuğu varken, bu oran

çalışmayan kadınlar arasında %2,7'dir. 1-2 çocuğa sahip olan kadın sayısı ise gündelikçi kadınlarda %45,3, çalışmayan kadınlarda %56,7'dir. Kaç çocuğunuz var, sorusuna 3-4 yanıtını verenler ise gündelikçi kadınlarda %52,7 iken, çalışmayan kadınlar arasında %40,7 olduğu görülmektedir.

Tablo 23. Çocuk Sayılarının Dağılımı

Kaç çocuğunuz var?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1-2	68	45,3	85	56,7	153	51,0
3-4	79	52,7	61	40,7	140	46,7
5-6	3	2,0	4	2,7	7	2,3
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=4,346 \quad sd=2 \quad P= 0,114$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların çocuk sayıları arasında ($P= 0,114 > 0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların çocuklarının sayısı birbirine yakındır.

Tablo (23)'teki verilerde gösteriyor ki her iki gruptaki kadınların çoğunluğu aile planlamasını uygulamaktadırlar ve bakabilecekleri kadar çocuk yapma fikrine benimsemektedirler.

Genel olarak Sivas genelinde toplam doğurganlık hızı 1,9 (Türkiye genelinde 33. Sırada) olup, 2.1 olan Türkiye genelinin doğurganlık hızından düşüktür (TÜİK 2014a: 42). O halde Sivas'ta aileler bakabilecekleri çocuk bakma eğilimindedirler diyebiliriz.

1.14.2. Örnekleme Giren Kadınların Okula Gidemeyen Çocuk Sayılarının Dağılımları

Örnekleme giren gündelikçi olarak çalışan kadınların %6,0'sının, ücretli çalışmayan kadınların ise %4,0'ünün ilköğretim, ortaokul ve lise çağında olup da okula gidemeyen çocuğu bulunmaktadır.

Tablo 24. Evde İlkokul, Ortaokul Ve Lise Çağında Olup da Okula Gidemeyen Çocuğun Dağılımı

Evinizde ilkokul, ortaokul ve lise çağında olup da okula gidemeyen çocuk var mı?	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Var	9	6,0	6	4,0	15	5,0
Yok	141	94,0	144	96,0	285	95,0
Toplam	150	%100	150	%100	300	%100

$$X^2=0,632$$

$$sd= 1$$

$$P= 0,427$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların okula gidemeyen çocuk sayısı arasında ($P=0,427>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların okula gidemeyen çocuk sayısı birbirine yakındır.

Görüldüğü gibi her iki gruptaki ailelerde çocuklarının eğitime önem vermektedirler. Araştırmaya katılan gündelikçi kadınlar da çalışmayan kadınlar da yoksul olmalarına rağmen yine de çocuklarının eğitimi önemsemektedirler. Çünkü aileler kendi çektikleri yoksulluğu çocuklarının da çekmemesi için, çocuklarını zor şartlarda bile olsa okula göndermektedirler.

1.14.3. Örneklem Giren Kadınların Çocuklarının Okula Gidememe Nedenlerinin Dağılımları

Tablo 25. Çocukların Okula Gidememe Nedenlerinin Dağılımı

Çocuğun Okula Gidememe Nedeni	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ekonomik Nedenlerle Okutamadık	3	33,3	2	33,3	5	33,3
Kendisi Okumak İstemedi	5	55,6	4	66,7	9	60,0
Kız Çocuğu Olduğu İçin Okutmadık	1	11,1	0	0,0	1	6,7
Toplam	9	100,0	6	100,0	15	100,0

$$X^2=0,741$$

$$sd= 2$$

$$P= 0,690$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların çocuklarının okula gidememe nedenleri arasında ($P=0,690>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların

çocuklarının okula gidememe nedenleri birbirine benzerdir.

Tablo (22)'ye göre gündelikçi kadınlarda okula gitmeyen çocukların %55,6'sı kendisi okumak istememiş, %33,3'ü ekonomik nedenlerden dolayı okuyamamış, %11,1'i kız çocuğu olduğu için okutulmamıştır. Çalışmayan kadınlarda ise okula gitmeyen çocukların %66,7'si kendisi okumak istememişken, %33,3'ü ekonomik nedenlerden dolayı okuyamamıştır.

1.14.4. Örneklem Giren Kadınların Okul Çağında Olup Da Çalışan Çocuk Sayılarının Dağılımları

Tablo 26. Okul Çağında Olup Da Çalışan Çocuk Varlığının Dağılımı

Evinizde okul çağında olup da çalışan çocuk var mı?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Var	6	4,0	5	3,3	11	3,7
Yok	144	96,0	145	96,7	289	96,3
Toplam	150	%100	150	%100	300	%100

$$X^2=0,094$$

$$sd= 1$$

$$P= 0,759$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların çalışan çocuk sayıları arasında ($P= 0,759>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların çalışan çocuk varlığı birbirine yakındır.

Araştırma kapsamındaki gündelikçi kadınların %4,0'ünün, çalışmayan kadınların ise %3,3'ünün okul çağında olup çalışan çocuğu bulunmaktadır. Her iki grupta da okul çağında olup da çalışan çocuk sayısı birbirine yakındır. Aileler çocuklarının boş durup gezmesi yerine, çocuklarının hem çalışıp aileye ekonomik katkısı olması hem de kontrol altında tutulması için bir işte çalışmasını istemektedirler.

1.15. Örneklem Giren Kadınların Alışveriş Yapma Şekillerinin Dağılımları

Örneklem giren kadınların alışveriş yapma şekillerinin dağılımları incelendiğinde, gündelikçi olarak çalışan kadınların %48,0'i nakit para ile %26,0'sı taksitle, %15,3'ü kredi kartıyla taksitli, %10,7'si veresiye yapmaktadırlar.

Çalışmayan kadınların da büyük bir çoğunluğu %43,3'ü nakit para ile, %30,0'u taksitle, %18,7'si veresiye, %8,7'si kredi kartıyla taksitli alışveriş yapmaktadırlar.

Tablo 27. Alışveriş Yapma Şekillerinin Dağılımı

Alışveriş Yapma Şekli	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam	
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Nakit Para	72	48,0	65	43,3	137	45,7
Veresiye	16	10,7	28	18,7	44	14,7
Taksitle	39	26,0	45	30,0	84	28,0
Kredi Kartıyla Taksit	23	15,3	12	8,0	35	11,7
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=7,516$$

$$sd= 3$$

$$P= 0,057$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların alışveriş yapma şekli arasında ($P= 0,057>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Örneklem grubundaki kadınların alışveriş yapma şekli birbirine yakındır. Her iki grup kadının yarısına yakını nakit para ile diğer yarısı da taksit ve veresiye alışveriş yapmaktadırlar.

1.16. Örneklem Giren Kadınların Hane Gelirleri İhtiyaçlarını Karşılamaya Yetmediğinde Başvurdukları Yöntemlerin Dağılımı

Örneklem giren kadınlara, hane gelirinizi ihtiyaçlarınızı karşılamaya yetmediğinde hangi yönteme başvurursunuz sorusuna gündelikçi kadınların, %52,0'si akrabalarından borç aldıklarını, %20,7'si arkadaşlardan ve komşulardan borç aldıklarını, %12,7'si vakıf, dernek, belediye, valilik gibi kurumlardan yardım aldıklarını, %8,7'si anne babalarından borç aldıklarını, %6,0'sı bankadan kredi aldıklarını belirtmişlerdir.

Çalışmayan kadınların ise %46,0'sı akrabalarından borç aldıklarını, %24,0'ü arkadaşlardan ve komşulardan borç aldıklarını, %17,3'ü vakıf, dernek, belediye, valilik gibi kurumlardan yardım aldıklarını, %9,3'ü anne babalarından borç aldıklarını, %3,3'ü bankadan kredi aldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 28. Gelir, İhtiyaçları Karşılamaya Yetmediğinde Başvurulan Yöntemlerin Dağılımı

Geliriniz ihtiyaçlarınızı karşılamaya yetmediğinde hangi yönteme başvurursunuz?	Ücretli Çalışma Durumu					
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Anne Babamızdan Borç Alırız	13	8,7	14	9,3	27	9,0
Akrabalardan Borç Alırız	78	52,0	69	46,0	147	49,0
Vakıf, Dernek, Belediye, Valilik Gibi Kurumlardan Yardım Alırız	19	12,7	26	17,3	45	15,0
Arkadaşlardan-komşulardan Borç Alırız	31	20,7	36	24,0	67	22,3
Bankadan Kredi Alırız	9	6,0	5	3,3	14	4,7
Toplam	150	100,0	150	100,0	300	100,0

$$X^2=3,193$$

$$sd= 4$$

$$P= 0,526$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınların gelir ihtiyaçları karşılamaya yetmediğinde başvurulan yöntem arasında ($P= 0,526>0,05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

(TABLO: 28)' de görüldüğü gibi her iki gruptaki kadınlarda gelirleri ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediği zamanlar çoğunlukla geleneksel ilişkileri sürdürerek borç almaktadırlar. Ailelerinin gelirlerinin düşük ve düzensiz olması, bankadan faizle kredi çekme yönteminin en son çare olarak tercih edilmesine neden olmaktadır.

1.17. Gündelikçi Kadınların Çalışma Yaşamlarıyla İlgili Bilgiler

Bu bölümde gündelikçi kadınların çalışma hayatlarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler ne kadar zamandır ücretli ev hizmetinde çalıştıkları, haftada kaç gün çalıştıkları, ne kadar ücret aldıkları, çalışmaları konusunda eşlerinin tutumlarına ait bilgilerdir.

1.17.1. Ücret Karşılığı Ev Hizmeti Yapma Sürelerinin Dağılımı

Ne kadar zamandır evlerde ücret karşılığı ev hizmeti yapıyorsunuz sorusuna katılımcılarımızın 150'si de yanıt vermiştir. Gündelikçilerin büyük çoğunluğu %79,3'ü 0 ile 5 yıl arasında, %20,7'si 6 ile 10 yıl arasında çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 29. Kadınların Evlerde Ücret Karşılığı Ev Hizmeti Yapma Sürelerinin Dağılımı

Ne kadar zamandır evlerde ücret karşılığı ev hizmeti işini yapıyorsunuz?	Sayı	%
0-5 yıl	119	79,3
6-10 yıl	31	20,7
Toplam	150	100,0

Akbıyık'ın Malatya'da yaptığı araştırmada da gündelikçi kadınların %65,8'inin çalışma süresi 0-5 yıldır (Akbıyık 2013: 227).

Tablo (29)'unda gösterdiği gibi kadınların çoğunluğu (%79,3) ücretli ev hizmeti işini 0-5 yıldır yapmaktadırlar. Uzun yıllar bu işi yapan kadın sayısı azdır. Çünkü kadınlar ücretli ev hizmetine, genelde ailelerinin ekonomik darboğaz dönemlerinde başladıklarından ekonomik durumları düzeldiğinde ya da çocuklarının eğitim masrafları için başlayanlar çocukları okullarını bitirdiklerinde bu işte çalışmayı bırakmaktadırlar. Bu sonuçta, gündelikçilik işine verilen anlamdan kaynaklanmaktadır. “Gündelikçilik, toplumdaki değer yargılarına göre, başka iş olanağı kalmadığında ve/veya maddi sorunların zorlamasıyla yapılan en düşük statülü işler arasında yer alır. Buna ayrıca güvencesizlik ve iş bulma, işte çalışma, ücret ve işi bırakma konularındaki belirsizlikler de eklenince; istihdam alanında bu işin kişiler açısından özendirici yanları azalmaktadır” (Kalaycıoğlu, Rittersberger Tılıç 2001: 99).

Gündelikçilik işinin sosyal sigortası ve güvencesi olan bir iş olmaması ve toplum tarafından her kadının yapabileceği sıradan bir iş olarak görülüp gerçek bir iş olarak tanımlanmaması ve de yorucu olması bu işin sürekliliğini olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte, kadınlar için ücret karşılığı da olsa bir başkasını evini temizlemek hoş karşılanan ve kolay kabul edilebilir bir durum olmaması da bu işin sürekliliğini azaltmaktadır. Bu çerçevede, “gündelikçilik” işinin uzun yıllar yapılan bir iş alanı olmadığını söyleyebiliriz.

1.17.2. Daha Önce Ev Hizmetleri Dışında Başka Bir İşte Çalışma Durumu

Araştırmaya katılan gündelikçi olarak çalışan kadınların %64,0'ü daha önce ev hizmeti dışında başka bir işte çalışmazken, %36,0'sı başka işlerde çalışmışlardır.

Bu sonuçlar da (Tablo 30) gösteriyor ki bu işi çoğunlukla daha önce hiç ücretli olarak çalışmamış, eğitim düzeyi düşük, hiçbir mesleği olmayan kadınlar, ekonomik zorluklar karşısında aile ekonomisine katkı için ev hizmetleri işine girmektedirler.

Tablo 30. Gündelikçi Kadınların Ev Hizmetleri Dışında Başka Bir İşte Çalışma Durumlarının Dağılımı

Daha önce ev hizmetleri dışında başka bir işte çalıştınız mı?	Sayı	%
Evet	54	36,0
Hayır	96	64,0
Toplam	150	100,0

Akbıyık'ın Malatya'da yaptığı araştırmada gündelikçi kadınların %68'i (2013: 228), Odabaşı'nın Ankara'da yaptığı çalışmada gündelikçi kadınların %88'i gündelikçilik işinin ilk işleri olduğunu ifade etmişlerdir (2009: 59).

Denizli'de İçli tarafından yapılan çalışmada ise gündelikçilerin % 41'i bu işe başlamadan önce çiftçilik yaptıklarını, % 23'ü ise daha önce başka bir işte çalışmamış olduklarını belirtmişlerdir (2009:142).

Görüldüğü gibi (Tablo 29) gündelikçi kadınların büyük çoğunluğu, daha önce ücretli olarak bir başka işte çalışmamışlardır. Bunda Türkiye'de alt sınıflardan gelen ailelerin, kız çocuklarının eğitilmelerine önem vermemeleri büyük etkindir. Çünkü kadınlar da, eğitim düzeyi ile formel bir işe girme arasında paralellik vardır. Eğitim düzeyi düştükçe kadınların sosyal güvencesi ve iş ve güvenliği olmayan kayıt dışı istihdama girme olasılıkları artmaktadır. Bu nedenle Tablo (29) ile Tablo (11) örtüşmektedir. Tablo (11)'e göre, gündelikçi kadınların %74,7'si ilkokul, %13,3'ü ortaokul mezunu iken, %12,0'si bir öğretim kurumundan mezun değildir.

Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların, yüksek statülü ve ücretli bir işe girme olanağı daha yüksektir. Eğitim göremeyen bu kadınlardan, köylerde olanlar aileleri ile birlikte çiftçilik yaparak üretime katılırken, şehirlerde olanlar ile köylerden kente taşınanlar ise kocanın aileyi geçindirememesi durumunda ya da koca işsiz kaldığında ücretli çalışma yaşamına katılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu işler de, genellikle kolay bulabilecekleri enformel işlerdir. Yani kadınlar, yoksulluklarına çare olabilmesi için en kolay bulabildikleri ve toplumsal cinsiyet rolleri ile uyumlu kabul edilen ev hizmetlerinde gündelikçilik işine başlamaktadırlar.

1.17.3. Kadının Çalışmasına İlişkin Eşlerin Tutumları

Araştırma kapsamındaki gündelikçi kadınların %67,3'ünün eşi, kadınların ücretli bir işte çalışmasına karşı çıkmazken, %28,7'sinin eşi karşı çıkmıştır ama maddi sıkıntılar nedeniyle kabul etmek zorunda kalmıştır, %4,0'ünün eşi de karşı çıkmasına rağmen işsiz olduğu için kabul etmek zorunda kalmıştır.

Tablo 31. Gündelikçi Kadınların İşe İlk Başladıklarında Eşten Aldıkları Tepkilerin Dağılımı

Bu işe ilk başladığınızda eşinizden nasıl tepki aldınız?	Sayı	%
Karşı çıkmadı	101	67,3
Karşı çıktı ama maddi sıkıntılar nedeniyle kabul etmek zorunda kaldı	43	28,7
Karşı çıktı ama kendisi işsiz olduğu için ikna oldu	6	4,0
Toplam	150	100,0

İçli'nin Denizli'de yaptığı çalışmada da gündelikçilerin % 62'si, maddi sıkıntılar nedeniyle eşlerinin ücretli çalışmalarına itiraz etmediklerini belirtmişlerdir (2009: 143).

Suğur'un Eskişehir'de yaptığı çalışmada, gündelikçilerin %40,0'ı ücretli çalışmaya başlamadan önce ataerkil engellerle karşılaştıklarını, ancak daha sonra maddi sıkıntılar nedeniyle eşlerinin çalışmalarına izin vermek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir (2009: 100).

Türkiye'de geleneksel olarak anne ve eş olmaya yüklenen anlamlardan dolayı, ailedeki yoksulluğun yükünü çekende, hafifletmeye çalışan da kadındır. Bu nedenle daha önce hiç çalışmamış olan kadınlar, kocalarının geliri yetmediğinde ya da koca işsiz kaldığında işgücü piyasasına katılmaktadırlar. Ondan önce ücretli çalışma yaşamına dâhil olmazlar. Kadınların işgücü piyasasına dâhil olmamalarında eğitim seviyelerinin düşüklüğü, bir mesleklerinin olmamasının yanında diğer ataerkil etkenlerde etkili olmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye'de kadının asli görevinin çocuk bakımı ve ev işleri olduğu düşüncesinin hâkim olması, diğeri ise Toksöz'ünde ifade ettiği gibi kadının kendine ait bir geliri olmasının erkeğin hane içindeki otoritesini sarsan, onun kadın üzerindeki egemenliğini zayıflatan bir tehdit unsuru olarak görülmesidir (2012a: 242).

Bununla birlikte, Türkiye'nin kentli ve sanayileşen toplumunda hem erkek hem de kadının evin geçinmesine ekonomik destekte bulunması zorunlu hale geldiğinden, kadının da hane gelirine katkıda bulunacak biçimde çalışması artık genel kabul görmektedir (Çarkoğlu, Kalaycıoğlu 2013: 21). Yani ekonomik sıkıntılar devreye girince kocalar, özellikle büyük kentlerde yaşayan kocalar, toplumsal cinsiyet rollerinden, geleneksel değerlerden taviz verebilmektedirler.

1.17.4. Gündelikçi Kadınların Haftalık Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

Örnekleme giren gündelikçi kadınların haftalık çalışma süreleri incelendiğinde %22,0'si haftada 1-2 gün, %24,0'ü haftada 5-6 gün, %54,0'ü haftada 3-4 gün çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 32. Gündelikçi Kadınların Haftalık Çalışma Durumu Dağılımı

Haftada kaç gün çalışıyorsunuz	Sayı	%
1-2	33	22,0
3-4	81	54,0
5-6	36	24,0
Toplam	150	100,0

5-6 gün çalışanlar gündelikçilik işinde daha uzun yıllar çalışanlar olup, sosyal çevre yapan kadınlardır. Bu gündelikçilerin çalışma düzenleri de gelirleri de daha nettir, ama bu kadınlarda sayı olarak daha azdır.

Küçük çocukları olan ev hizmetlilerinin haftada 1-2 gün çalışma olasılığı küçük çocuğu olmayan ev hizmetlilerinden daha fazladır. Bununla birlikte ailenin yapısı, ev işlerine ve çocukların bakımına yardım edecek bir ebeveynin ya da iş yapabilecek yaşta bir kız çocuğunun bulunup bulunmaması kadınların çalışma günlerini etkilemektedir.

1.17.5. Gündelikçi Kadınların Günlük Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı

Araştırma kapsamındaki gündelikçi kadınların %78,7'si ücretli olarak günde 6 ile 10 saat arasında çalışırken, %21,3'ü 1 ile 5 saat arasında çalışmaktadırlar.

Tablo 33. Gündelikçi Kadınların Günlük Çalışma Saatlerinin Dağılımı

Günde kaç saat çalışıyorsunuz?	Sayı	Yüzde %
1-5	32	21,3
6-10	118	78,7
Toplam	150	100,0

Günde 1-5 saat arasında çalışan kadınlar yarım gün üzerinden anlaşarak çalışan gündelikçiler iken 6-10 saat çalışan gündelikçiler ise tüm gün üzerinden ücretli çalışan kadınlardır. Ancak gündelikçilerle konuştuğumuzda yarım gün üzerinden anlaşılan işte, işveren ücrete dâhil olmayan işler istediği için işler uzayabilmektedir.

Rittersberger Tılıç ile Kalaycıoğlu'nun Ankara'da yaptıkları çalışmada gündelikçi kadınların ücretli çalışma saatleri 8 saatten fazladır (2012: 315). Alanda kadınlarla görüştüğümüzde uzun saatler çalışmalarının nedeni olarak, işverenlerin önceden konuşulan işler dışında işler yaptırmalarını görmektedirler. İşte uzun saatler çalışılması ve diğer işlerde olan öğle arası tatili gibi bir anlayışın bulunmaması, gündelikçi kadınların normalden daha fazla yorulmalarına neden olmaktadır. Yorgunluk ve işten geç çıkma haftada 3-4 gün ile daha fazla gün çalışan gündelikçilerin kendi evlerinde ki, ev işlerini yapamamalarına ve çocuklarıyla ilgilenememelerine yol açmaktadır. Bu durumda, kocaları ile gerginliklere neden olabilmektedir.

1.17.6. Gündelikçi Kadınları Yaptıkları İş Türlerine Göre Dağılımı

Yaptığınız işler nelerdir sorusuna gündelikçi olarak çalışan katılımcıların %93,3'ü temizlik, %2,7'si çocuk bakma, %0,7'si yemek yapma derken, %3,3'ü başka yanıtını vermişlerdir.

Tablo 34. Gündelikçi Kadınların İş Yerde Yaptıkları İşler Dağılımı

Yaptığınız işler nelerdir?	Sayı	%
Temizlik	140	93,3
Yemek yapma	1	0,7
Çocuk bakma	4	2,7
Başka	5	3,3
Toplam	150	100,0

Gündelikçi kadınların neredeyse tamamı işyerlerinde temizlik işi yapmaktadır. Odaları süpürüp silme, halıları- koltukları- duvarları silme, eşyaların tozunu alma, banyo-tuvalet temizliği, kapı-pencere silme, ütü yapma, bulaşık makinesini boşaltma gibi işleri yapmaktadırlar.

Ancak temizlik işinde kimyasalların bilinçsizce kullanımı çeşitli meslek hastalıklarına yol açmaktadır. Temizlik işlerinde çalışan kadınlar bel ve sırt ağrılarından, eklem ağrılarından, cilt-deri ve solunum sorunlarından şikâyet etmektedirler. Bununla birlikte yüksek binalarda cam silme nedeniyle birçok kadın düşmekte ve yaşamını yitirmektedir (Erdoğan, Toksöz 2013: 18). Bu kadınların sağlık sigortası olmadan çalıştırılmaları, onları meslek hastalıklarına ve iş kazalarına karşı savunmasız bırakmaktadır. 1 Nisan 2015'te 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun ek 9 uncu maddesine göre ev hizmetlerinde çalışan ev işçileri genel sigorta kapsamına alınmışlardır. Ancak bu, aynı işveren yanında ay içinde 10 gün ve daha fazla süre çalışanlara getirilen bir haktır. Ev hizmetlerinde ay içinde 10 günden az sigortalı olarak çalışanlar ise, sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında sigortalı sayılacaklardır (Resmi Gazete sayı: 29313, sy: 25-38). Gündelikçiler, sigorta kapsamında olmalarına rağmen sigorta yapılmamaktadır.

1.17.7. Gündelikçi Kadınların Aylık Gelirlerine Göre Dağılımları

Tablo (35) de görüldüğü gibi, araştırmamıza katılan gündelikçi kadınların %68,0'ının geliri 500- 1000 TL arasında, %31,3'ünün 1001-1500 TL arasında iken %0,7'sinin geliri 1501-2000 TL arasındadır.

Tablo 35. Gündelikçi Kadınların Aylık Gelir Dağılımı

Kendi aylık geliriniz ne kadar?	Sayı	%
500-1000 TL	102	68,0
1001-1500 TL	47	31,3
1501-2000 TL	1	0,7
Toplam	150	100,0

Bu durumun gündelikçi kadınların, haftalık çalışma günü ve çalışma saati ile de ilgisi olmakla birlikte esas kadın emeğinin değersiz görülmesinden kaynaklanmaktadır. Cinsiyete dayalı işbölümünden dolayı kadınlardan beklenen,

değersiz görülen ve ücretlendirilmeyen ev işleri ve bakım emeği, bir başkasının evinde ücretli olarak yapıldığında bile değerinin altında ücretlendirilmektedir. Gündelikçi kadınlar, yoksulluk sınırının altında kazandıklarından çalışan yoksulları oluşturmaktadırlar. Temmuz 2016 da dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 1370 TL iken, yoksulluk sınırı 4462 TL’dir (<http://www.turkis.org.tr>).

4.18.8. Gündelikçi Kadınların Ücretlerini Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımı

Yapılan araştırma sonucunda gündelikçi kadınların %73.3’ünün ücretlerini evin masrafları için , %22.7’sinin Çocukları için harcadıkları ve %4.0’ın ise ücretini eşine verdiği görülmüştür (TABLO:36).

Tablo 36. Gündelikçi Kadınların Ücretlerini Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımı

Çalışmanız sonucu elinize geçen parayı ne yaparsınız?	Sayı	%
Evin masraflarını karşılarım	110	73,3
Çocuklarıma harcarım	34	22,7
Eşime veririm	6	4,0
Toplam	150	100,0

Bu verilerin de gösterdiği gibi çalışan kadınların %96’sı, kendi ücretinin ne şekilde harcanacağına kendisi karar vermektedir. Çalışan kadınların sadece %4.0’ü harcama konusundaki kararları eşine bırakmaktadır.

Fidan ve Özdemir’in Sakarya’da yaptıkları çalışmada, ev hizmetlerine giden kadınların çalışma nedeni araştırıldığında, “evin geçimini sağlamak”, “gelir yetersizliği” ve “aile gelirine katkı sağlamak” temel nedenler olarak belirlenmiştir. Özellikle “eğitim dönemindeki çocukların varlığı” kadınlar için çalışmanın bir temel gerekçesi olarak önem kazanmıştır (Fidan, Özdemir 2011: 83).

Bora tarafından Ankara’da gündelikçi kadınlar üzerine yapılan çalışmada da, kadınlar kazandıkları parayı kendileri içinde değil de tamamen evin ve çocukların ihtiyaçlarına harcamaktadırlar (2011: 107).

2. CİNSİYET KONUMLARININ TOPLUMSAL DEĞERLENDİRMESİNDE CİNSİYET ROLLERİNİN İŞLEVLERİ

Cinsiyet rolleri tarihi akış içerisinde incelendiğinde erkeklerin hep üç önemli konuda görev üstlendiği görülmektedir. Bunlar ekonomik (aile geçimimin temini görevi), politik (ailenin diğer aileler nezdinde temsil yetkisi) ve güvenlik (aileyi dış tehditlere karşı koruma) görevleridir. Haliyle kaçınılmaz olarak erkekler bu üç alandaki gücü de denetimlerine almışlardır. Bu süreç sonucunda kadınlar, erkeklere kaçınılmaz olarak bağımlı ve bağlı hale gelmişlerdir. Nitekim birçok geleneksel topluluk ve toplumlar da babadan sonra sözü geçen kişinin büyük oğul olması, başka bir ifadeyle büyük erkek evladın sözünün annenin sözünün önünde olması, bu durumun toplumsal olarak haklılaştırıldığını da göstermektedir. Bu süreç, kaçınılmaz olarak kadının hayatını ev hayatıyla sınırlandırmış ve ev, özel alan haline dönüşmüştür. Ancak gelişen sanayileşmeyle birlikte tarım dışı üretim alanlarının artması ve bu yeni üretim alanlarıyla bağlantılı yeni mesleklerin ortaya çıkması, kadına çalışma ve geçimini temin etme fırsatları doğurmuştur. Bu tarihi akışa eşlik eden kentleşme ve kentlileşme süreci sonucunda, aile içi toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının sosyal konumu da değişmeye başlamıştır. Öyle ki Günay-Bener (2011: 160)'in de vurguladıkları gibi bu süreç sonucunda bir yandan aile gelirleri, karı ve kocanın öğretim düzeyleri artarken evlenme biçimleri ve ortak gelire katkı konusunda önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu süreç, kadın-erkek rolleri bakımından aileleri daha eşitlikçi bir yapıya evrindirmiştir.

Anlaşılabacağı gibi kadının toplumsal konumunu yükselten ve kadınlık konumuna ilişkin toplumsal cinsiyet algısında değişmelere neden olan süreç, birbirlerinden domino etkisi gibi etkilenen çeşitli aşamaların ortaya çıkması şeklinde işlemiştir. Örneğin, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni meslekler, öğretimi zorunlu kılmıştır. İmamoğlu (1993: 61)'nin de belirttiği gibi kadının öğretim düzeyi, aile yapısının ve rollerinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Şöyle ki eğitim düzeyi yükselen kadının eşini anlaşılarak seçme ve tam günlük işte çalışma olasılığı da yükselmektedir. Çalışan kadının ailenin ortak gelirine katkısı artmakta, ekonomik katkısı artan kadının aile içi kararlara katılımı artmaktadır. Adak'a göre "ekonomik güce kavuşan kadının özgüveni artmakta, hayatı üzerinde daha fazla kontrol

duygusuna sahip olmaktadır. Ayrıca kadının ev içindeki statüsü değişime uğramakta, geleneksel cinsiyet rollerinde gevşeme gözlenmektedir. Özellikle ev içi işlerin kadın erkek arasında paylaşımında demokratikleşmeye gidiş görüldüğü” bilinmektedir (2007: 142). “Bu durum sadece yükseköğrenim görmüş meslek sahibi kadınlarda değil, ev temizliği yapan veya fabrikalarda işçi olarak çalışan düşük sosyo-kültürel çevre kadınların ailelerinde de görülmektedir”(Kabaklı 2003: 121).

Çalışmanın bu bölümünde, kadınların ücretli çalışmaları ile “aile içi kararlara katılmaları, toplumsal cinsiyet rolleri ve tutumları” arasında ilişki olduğu varsayıldığından, bu ilişkiyi ortaya koymak düşüncesiyle çapraz tablo yorumlarına yer verilmiştir. Bu çapraz tablo yorumları hem kadınlar hem de eşleri için ayrı ayrı hazırlanmış olmakla birlikte, kadınların eğitim düzeyleri düşük ve birbirine yakın olduğundan, eğitimin “aile içi kararlara katılmaları, toplumsal cinsiyet rollerine ve tutumlarına” etkisi için ayrıca çapraz tablolar hazırlanmamıştır.

Bununla birlikte kadınların yaşları ve kentte ve kalma sürelerinin de “aile içi kararlara katılmalarını ve toplumsal cinsiyet rollerini” etkileyip etkilemediğini tespit etmek amacıyla, bu ilişkiler içinde ayrı ayrı çapraz tablolar hazırlanmıştır.

2.1. Kadının Çalışma Durumu ile Aile İçi Kararlara Katılımı Arasındaki İlişki

Her aile içerisinde güçlü ya da zayıf olmakla birlikte otorite ve güç ilişkileri bulunmaktadır. Sonuçta aile içi ilişkiler, belli bir düzen içerisinde sürdürülür ve bu düzeni mümkün kılan etkenlerden birisi de, aile içi hiyerarşidir. Aile hiyerarşisi, toplumsal gücün, aile üyeleri arasındaki eşitsiz dağılımı sonucunda oluşmaktadır. Aile üyeleri arasında toplumsal açıdan en güçlü olan, hiyerarşinin tepesinde yer almakta ve aile yaşamının gerektirdiği kararları almaktan ve uygulamaktan sorumlu olmaktadır. Ailenin diğer üyeleri ise, bu kararlara uyma davranışı gösterirler. Aile içi otorite ve güç ilişkilerinin katı bir şekilde sürdürüldüğü aile tipi, ataerkil geniş ailedir. Bunun nedeni, toplumsal gücün, eşitsiz dağılımıdır. Ataerkil geniş ailelerde güç, aile reisinin elindedir. Aile reisi bu gücünü, toprak mülkiyetinden almaktadır. Tarım dışı üretim alanlarının henüz gelişmemiş olduğu dönemlerde ailede her türlü karar, aile reisi tarafından alınır. Aile reisinin almış olduğu kararlar, asla tartışılmaz. Ailenin diğer üyeleri, bu kararlara uymakla yükümlüdürler. Ancak tarihi akış

içerisinde sanayi ve hizmet üretimi gibi tarım dışı sektörlerin ortaya çıkmasıyla birlikte gelir getirici faaliyetler alanında yeni dallar ortaya çıkmıştır. İktisadi hayat alanında sanayi, enerji ve teknoloji, bilgi ve beceri gibi yeni güç kaynaklarının ortaya çıkması, yeni toplumsal güç biçimlerini ortaya çıkmasını mümkün kılarak gücün tekelleşmesine sebep olan faktörleri giderek ortadan kaldırmıştır. Bu değişim, haliyle aile içi otorite ve güç ilişkilerini de etkilemiştir.

En genel anlamıyla toplumsal güç, karar verebilme ve bireylere istemedikleri davranışları yaptırabilme yetisidir. Birey ya da toplumun ihtiyaçlarını karşılama potansiyeline sahip her şey, toplumsal bir güç kaynağıdır. Bu gücü elinde bulunduranlar, kararları alma ve kuralları belirleme yetkisini de ele geçirmiş olmaktadır. Gelenekler ve görenekler, çoğunlukla bu türden egemenliği haklılaştırma işlevleri bulunmaktadır. O nedenle aile içi kararların alınmasında ebeveynler arasında bir farklılık varsa, bunun nedenlerinden biri, toplumsal gücün, ebeveynler arasındaki eşit olmayan dağılımından kaynaklanmış olmasıdır. Eğer teorik olarak kurulan bu nedensellik ilişkisi geçerli bir ilişki ise, bir toplumsal güç kaynağı olarak haneye gelir getirme gücü ile aile içi kararlara katılım derecesi arasında bir bağlantının olması gerekir. Başka bir deyişle kadının çalışma durumu ile aile içi kararlara katılım durumu arasında bir ilişkinin olması gerekir. Bu ilişkiyi araştırmak amacıyla kadının çalışma durumu ile aile içi kararlara katılımın farklı biçimleri arasındaki bağlantılar analiz edilmiştir.

2.1.1. Kadının Çalışma Durumunun, Aile Gelirinin Sevk ve İdaresinde Kimin Söz Sahibi Olduğu Konusuna Etkisi

Ailedeki otorite ve güç dağılımının en önemli göstergelerinden biri, hane gelirlerinin ne şekilde harcanacağına ilişkin kararların kimler tarafından alındığıdır. O yüzden süjelere, “*Evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına kim karar verir?*” sorusu sorulmuş ve araştırma verileri, aşağıdaki tabloda analiz edilmiştir (Tablo:37).

Tablo 37. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Aile Gelirlerinin Ne Şekilde Harcanacağına İlişkin Kararlara Katılım Durumu

Evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına kim karar verir?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	19	12.7	0	0.00	19
Erkek	44	29.3	101	67.33	145
Birlikte	87	58.0	49	32.7	136
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=52,025$$

$$sd= 2$$

$$Cramer's V=0,416$$

$$P= 0,00$$

Tablodaki verilerin ki kare analizi yapılmış ve gerçekten de kadının çalışması değişkeni ile aile gelirlerinin nasıl harcanacağına ilişkin kararlara katılım derecesi değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür (Tablo:37). Cramer'sin V'si, analizi, bu iki değişken arasındaki ilişkinin derecesinin orta derecede güçlü olduğunu göstermektedir. Nitekim “Evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına kim karar verir?” sorusunda, “Ben” seçeneğini işaretleyenlerin oranı, gündelikçi olarak çalışan kadınlar arasında %12.7 iken, bu oran çalışmayan kadınlar arasında %0 olmuştur. Aile gelirlerinin nerelerde ve nasıl harcanacağına eşimle birlikte karar verdiğimiz diyenlerin oranı ise, çalışan kadınlar arasında %58.0, çalışmayan kadınlar arasında ise %32.7 çıkmıştır.

Tablo (37), kadının çalışması ile hane gelirlerinin harcanması konusundaki kararlara katılımı arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik bu ilişki, sadece Sivas toplum yapısına özgü olmayıp diğer şehirlerde de gözlenmiştir. Nitekim Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç'ın Ankara'da gündelikçi kadınlar üzerine yaptığı çalışmada, çalışan kadınlar arasında, hane gelirlerinin nasıl harcanacağına “Ben karar veririm” diyenlerin oranı %34,0, eşimle beraber karar verdiğimiz diyenlerin oranı ise %34.0 dır. Sadece %23.0'ü hane gelirini harcanmasının tamamen kocalarının kontrolü altında olduğunu vurgulamışlardır (2001: 149). Gerçi adı geçen çalışmada söz konusu değişken, çalışmayan kadınlar perspektifinden el alınmış olmamakla birlikte sonuçları, araştırmamızın sonuçlarını destekler niteliktedir. Benzer şekilde Odabaşı tarafından yapılan araştırma bulgularına göre de, gündelikçi kadınların %56.0'sı her türlü kararı eşleri ile birlikte verirken, %24.0'ü her türlü kararı kendisi vermektedir (Odabaşı 2009: 84). Diğer taraftan, Ankara'da gündelikçi kadınlar ile ilgili araştırma yapan Özyeğin'e göre de, “bu ailelerde (gündelikçi),

tüketim kararları kadının işbirliği olmadan alınmıyor. Bu ailelerin yaşamlarında, dayanaklı tüketim mallarına ilişkin kararlar, bütün bir aylığı taksitlere yatırmayı içerdiğinden büyük önem taşıyor. Bu kadar önemli kararlar kadının onayı olmadan verilemiyor çünkü uzun vadeli taksitler kadının ücretli çalışmayı sürdürmesini gerektiriyor” (2005: 258).

Tablo 38. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Aile Gelirlerinin Ne Şekilde Harcanacağına İlişkin Kararlara Katılım Durumu

Evde gelirin ne şekilde harcanacağına kim karar verir?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	4	2.7	0	0.0	4
Erkek	51	34.0	93	62.0	144
Birlikte	95	63.3	57	38.0	152
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$X^2=25,750$

sd= 2

Cramer's V=0,293

P= 0,001

Araştırmada erkeklere göre; “Hane gelirinin harcama kalemlerine göre dağıtımının kararlaştırılmasında, çalışan kadının etkisi daha fazla olmaktadır” hipotezimiz, Tablo(37) ve Tablo(38) de de gösterildiği gibi gerek kadın ve gerekse erkek perspektiflerinden analiz edilerek doğrulanmıştır. Çünkü her iki tablonun ki kare analizlerinde $p<0.05$ çıkmıştır.

Kadının haneye gelir getirici faaliyette bulunması, kadının cinsiyet rollerine ve toplumsal konumuna ilişkin olarak sadece kadının değil, kocanın da tutumlarını etkilediği anlaşılmaktadır. Nitekim kadınların eşlerine, “Evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına kim karar verir”, sorusuna, çalışan kadınların eşlerinden % 2,7’si, “Eşim” cevabını verirken bu oran, eşi çalışmayan kocalar arasında %0 olmuştur (Tablo:38). Ki kare analizi yapıldığında, bu iki yüzde arasındaki farkın tesadüfi olmayıp, istatistiksel açıdan önemli olduğu görülmüştür (TABLO:38). Nitekim kocalar arasında, gelirlerin harcanmasına “ben” karar veririm diyenlerin oranı, eşi çalışmayan kocalar arasında %62,0 iken bu oran, eşi çalışan kocalar arasında ise %34,0’e düşmüştür. Öte yandan harcamaların nasıl yapılacağına “birlikte” karar verimiz diyenlerin oranları da, eşi çalışan kocalarla çalışmayan kocalar arasında farklılık göstermiştir. Harcamaların nasıl yapılacağına birlikte karar verimiz diyenlerin hanımı çalışan kocalar arasındaki oranı, %63.3 iken, eşi çalışmayan kocalar arasında %38.0’de kalmıştır.

Görüldüğü gibi kadının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kanaatlerin oluşmasında, kadının aile gelirlerine katkı sağlayıcı faaliyetlerinin etkisi önemli olmaktadır. Bu anlamda Aktaş (2011: 118)’ın da belirttiği gibi çalışmayan kadınlar için toplumsal gücün eşit olmayan dağılımına ilişkin ilişkiler, önce ailede başlayıp giderek ortak kültürün bir değeri haline gelmektedir.

2.1.2. Kadının Çalışma Durumunun, Çocuklarla İlgili Kararlarda (Evlilik, Eğitim gibi) Etkisi

Hane içi otorite ve güç dağılımına ilişkin bir başka ölçüt de, çocuklara ilişkin kararlar alabilme gücü ya da yetisidir. Bu amaçla örnekleme giren kadınlara, “Ailenizde, çocuklarla ilgili önemli bir kararı kim verir”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya, “Kadın” yanıtını verenlerin gündelikçi (çalışan) kadınlar arasındaki oranı %17,3 iken, bu oran çalışmayan kadınlar arasında sadece %9,3’dür (Tablo:39). Buna karşılık “Erkek karar verir” cevabını verenlerin çalışmayan kadınlar arasındaki oranı %54,0 iken, gündelikçi olarak çalışan kadınlar arasında %26,0’ya düşmektedir. Diğer taraftan, “Birlikte karar veriz” cevabını verenlerin gündelikçi kadınlar arasındaki oranı, %56,7 olurken, çalışmayan kadınlar arasında sadece %36,7 olmuştur. Görüldüğü gibi kadının toplumsal işlevleri arttıkça, otorite ve güç dağılımından kaynaklanan cinsiyet rolleri arasındaki eşitsizlikler de giderek azalmaktadır. Bu ilişkinin anlamlı olduğu, Tablo (39) da yer alan verilerin ki kare analizi sonucunda anlaşılmıştır.

Tablo 39. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Çocuklarla İlgili Önemli Bir Kararı (Evlilik, Eğitim) Verme Durumlarının Dağılımı

Ailenizde, çocuklarla ilgili önemli bir kararı kim verir?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Anne	26	17.3	14	9.3	40
Baba	39	26.0	81	54.0	120
Birlikte	85	56.7	55	36.7	140
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=24,729 \quad sd= 2 \text{ Cramer's } V=0,287 \quad P= 0,000$$

H2 hipotezi sınandığında $p=0,00 < 0,05$ bağlantısında kadının çalışması ile çocuklarla ilgili önemli bir karar alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta olup, H2 hipotezi doğrulanmaktadır.

Nitekim Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç'ın Ankara'da gündelikçi olarak çalışan kadınlar üzerine yaptıkları araştırmada da benzer sonuçlar çıkmıştır. Gündelikçi kadınlar “çocuklarla ilgili kararları kim verir” sorusuna %41'i kararları kocalarıyla aldıklarını, %27,0'si kararları kendilerinin verdiğini, %21,0'i kocasının karar verdiğini ifade etmişlerdir (2001: 150-151). Özyeğin'in Ankara'da yaptığı çalışmada ise, gündelikçi kadınlar çocuklarla ilgili kararlarda kocalarından daha fazla etkiye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Neden olarak da çocukların eğitimi ve yetiştirilmeleri için masrafları kendilerinin karşıladığını söylerler (2005: 250-251).

Tablo 40. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Çocuklarla İlgili Önemli Bir Kararı Verme Durumlarının Dağılımı

Çocuklarla ilgili önemli bir kararı ailede kim verir?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	
Kadın	16	10.7	12	8.0	28
Erkek	42	28.0	70	46.7	112
Birlikte	92	61.3	68	45.3	160
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=11,171 \quad sd=2 \quad \text{Cramer's } V=0,193 \quad P=0,004$$

Araştırmada erkeklere göre; “Kadının çalışması çocuklarla ilgili önemli bir kararın alınmasında kadınların etkinliğini artırmaktadır”, hipotezimizi, test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H2 hipotezi sınıandığında $p=0,004 < 0,05$ bağlantısında “eşin çalışma durumu ile çocuklarla ilgili önemli bir karar alma verme arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup, (Tablo 39) ile (Tablo 40) birbirini desteklemektedir.

Kadının çalışması, cinsiyet rollerine ilişkin iş bölümü ve kadının statüsüne ilişkin “kadın” imgesini, sadece kadın perspektifinden değil, erkek perspektifinden de değiştirdiği görülmektedir. Nitekim örnekleme giren kadınların kocalarına, Çocuklarla ilgili önemli bir kararı ailede kim verir? sorusu sorulmuş ve çalışan kadınların kocalarının %10,7'si “Kadın” cevabını verirken bu oran, eşi çalışmayan kocalar arasında %8,0 kalmıştır (Tablo:40). Buna karşılık, çocuklarla ilgili kararı “ben veririm” diyen kocanın oranı, eşi çalışmayan kocalar arasında 46.7, eşi çalışan kocalar arasında ise sadece 28,0 olmuştur. Çocuklarla ilgili önemli bir kararı “birlikte alırız” diyenlerin oranları da birbirlerinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran, eşi çalışan kocalar arasında %61.3 iken, eşi çalışmayan kocalar arasında %45,3'e düşmektedir.

2.1.3. Kadının Çalışmasının, Ailede Kimin Kimlerle Görüşeceğine İlişkin Kararlara Etkisi

Yapılan araştırmada, kadının, haneye gelir getirici bir faaliyette çalışmasının, aile içi kararlara katılımını önemli ölçüde artırdığı gözlenmiştir. Nitekim Tablo (41)'de de görüldüğü gibi, örnekleme giren kadınlara, “*Ailenizde kimin kimlerle görüşeceğine kim karar verir*”, sorusu sorulmuş ve “kararları kadın verir” seçeneğini işaretleyenlerin gündelikçi kadınlar arasındaki oranı %16.7 iken, çalışmayan kadınlar arasındaki oranı, 14,0 olarak tespit edilmiştir (Tablo:41). Yapılan ki kare analizi, bu iki yüzde arasındaki farkın tesadüfi faktörlerden ötürü ortaya çıkmayıp, istatistiksel açıdan önemli olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla gelir getirici bir faaliyette bulunma, kadını, hane içi kararlarda karar verici konumuna getirebilmektedir. Gündelikçi kadınların %30,0'u ailede kimin kimle görüşeceğine “erkek karar verir” derken, bu oran çalışmayan kadınlarda %48,0'e yükselmektedir. Buna karşın ailede kimin kimlerle görüşeceğine “kadın-erkek birlikte karar verimiz” diyenlerin oranı gündelikçi kadınlarda %53,3 iken, bu oran ücretli çalışmayan kadınlarda sadece %38,0'dir. Görüldüğü gibi, kadının enformel olarak çalışması bile aile içi kararların alınmasında, toplumsal cinsiyet rolleri açısından eşitlikçi bir ilişkinin oluşmasını sağlamaktadır.

Tablo 41. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Ailede Kimin Kimlerle Görüşüleceğine Karar Verme Durumlarının Dağılımı

Ailede kimin kimlerle görüşeceğine kim karar verir?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	25	16.7	21	14.0	46
Erkek	45	30.0	72	48.0	117
Birlikte	80	53.3	57	38.0	137
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=10,440$$

$$sd=2$$

$$\text{Cramer's } V=0,187$$

$$P= 0,005$$

Tablo (41) verileri ile H3 hipotezi sınandığında $p=0,005 < 0,05$ bağlantısında “kadının çalışması” ve “ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar verme” değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta olup, H3 hipotezi kadınlar açısından doğrulanmış olmaktadır.

Öyle sanıyoruz ki toplumsal cinsiyet rollerine ve konumlarına ilişkin ilk anlamlar ve değerler, aile içinde oluşmakta ve aileler perspektifinden bu anlam ve değerler etrafında bir ortak görüşün oluşması durumunda söz konusu anlam ve değerler, toplumun ortak kültürü haline dönüşmektedir. Bu şekilde düşünmemizi nedeni, kadının çalışmasının sadece kadının değil, kocanın da toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını benzeştirmesidir.

Tablo 42. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede Kimin Kimlerle Görüşeceğine Karar Verme Durumlarının Dağılımı

Ailede kimin kimlerle görüşeceğine kim karar verir?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocasası		Çalışmayan Kadının Kocasası		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın verir	27	18,0	22	14,7	49
Koca verir	42	28,0	61	40,7	103
Birlikte	81	54,0	67	44,7	148
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$X^2=5,339$ $sd= 2$ Cramer's $V=0,133$ $P= 0,069$

Kadının çalışması, hane içi kararların alınmasında kadının da söz sahibi olmasını, koca perspektifinden de meşrulaştırmaktadır. Nitekim “*Ailenizde kimin kimlerle görüşeceğine kim karar verir*”, sorusuna gündelikçi kadınların kocalarının %18,0’i “kadın” derken, ücretli çalışmayan kadınların kocaları arasında bu oran %14,7’ye düşmektedir. Ki kare analizi, bu oranlar arasındaki farkın rastlantısal olmayıp, istatistiksel açıdan önemli olduğunu ortaya koymuştur (Tablo:42). Benzer şekilde gündelikçi kadınların kocalarının %28,0’i ailede kimin kimlerle görüşeceğine “kendilerinin karar verdiğini” ifade ederken, bu oran çalışmayan kadınların kocalarında %40,7’ye yükselmektedir Ailede kimin kimlerle görüşeceğine “birlikte karar veririz” diyenlerin oranları birbirlerinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran, eşi çalışan kocalar arasında 54,0 iken, eşi çalışmayan kocalar arasında %44,7’ye düşmektedir.

2.1.4. Kadının Çalışmasının Görüşülen Akrabaların Dağılımına Etkisi

Evlendikten sonra kadın ya da kocadan hangisinin akrabalarıyla ilişki kanallarında azalma meydana gelmesi, o ebeveynin yaşamının, daha çok eşinin kararlarına uyumdan ibaret olduğunun bir göstergesidir. Bu durumu ölçmek için özneler “*En çok hangi eşin akrabalarıyla görüşüyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur.

“En çok eşimin yakınlarıyla görüşürüz” seçeneğini işaretleyenlerin gündelikçi kadınlar arasındaki oranı %22,7 olurken, bu oran çalışmayan kadınlar arasında %32,0’dır. Yapılan ki kare analizi sonucunda bu iki oran arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durum gösteriyor ki, kadının çalışması, evlendikten sonra da kökleriyle olan bağlarını güçlü bir şekilde sürdürmesini mümkün kılmaktadır. Yine aynı tabloda görüldüğü gibi, en düşük veri olan kadının yakınları ile görüşme oranları gündelikçi kadınlarda %9,3 iken, çalışmayan kadınlarda %10,7’dir. Gündelikçi kadınların %68,0’i, ücretli bir işte çalışmayan kadınların %57,3’ü hem kendi hem de eşinin yakınlarıyla görüşmektedirler.

Tablo 43. Görüşülen Akrabaların Dağılımı

En çok hangi akrabalarınızla görüşüyorsunuz?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Benim yakınlarımla	14	9,3	16	10,7	30
Eşimin yakınlarıyla	34	22,7	48	32,0	82
Her ikisiyle de	102	68,0	86	57,3	188
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=25,428$$

$$sd= 2$$

$$P= 0,143$$

2.1.5 Kadının Çalışma Durumuna Göre Akrabalık İlişkilerindeki Değişme

Kadının çalışması nedeniyle kamu alanındaki ilişkilerinin artması, akraba ilişkilerine daha az zaman ayırabilmesine neden olabilir. Çünkü kadının özel alandaki ev emeğine ek olarak birde, çalışma yaşamında görevleri eklenmiştir. O yüzden, erkeğin çalışmasının akrabalık ilişkilerinin zayıflaması yönünde aynı derecede etkisi olmayabilmektedir. Bu perspektiften bakarak kadınlara, “Akrabalarınızla ne kadar sıklıkla görüşürsünüz?” sorusu sorulmuştur.

Tablo 44. Akrabalar ile Görüşme Sıklığının Dağılımı

Akrabalarınızla ne kadar sıklıkla görüşürsünüz?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Hiç	28	18.7	17	11.3	45
Çok seyrek	64	42.7	36	24,0	100
Ayda birkaç kere	35	23,3	45	30,0	80
Her hafta	10	6,7	32	21,3	42
Haftada birkaç kere	13	8,7	19	12,7	32
Başka	0	0,0	1	0,7	1
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=25,428 \quad sd= 5 \text{Cramer's } V= 0,103 \quad P= 0,000$$

Bu soruya, gündelikçi kadınların %42,7'si çok seyrek, %23,3'ü ayda birkaç kere, %18,7'si hiç, %8,7'si haftada birkaç kere, %6,7'si her hafta yanıtını vermişlerdir. Bu soruya ücretli bir işte çalışmayan kadınların %30,0'u ayda birkaç kere, %24,0'ü çok seyrek, %21,3'ü her hafta, %12,7'si haftada birkaç kere, %11,3'ü hiç yanıtını vermişlerdir (Tablo:44). Gündelikçi kadınlarda akrabalarıyla “Akrabalarla çok seyrek görüşürüm” seçeneğini işaretleyenlerin çalışan kadınlar (gündelikçi olarak) arasındaki oranı %42,7 iken, bu oran, çalışmayan kadınlar arasında azalmakta ve %24,0'e düşmektedir. Çalışmayan kadınlar da akrabalarla görüşme sıklığında en yüksek yanıt %30,0 ile “ayda birkaç kere” şıkkı iken, bu sık çalışan kadınlarda %23,3'dür. Bu sonuçlara göre, Sivas ilinde kadınların gündelikçi olarak çalışması onların akrabalarıyla görüşme sıklığını etkilemektedir.

Ki kare analizi, bu oranların tesadüfi olmayıp, istatistiki bakımdan anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. O yüzden akrabalık ilişkilerinin değişmeye başlamasında ve akrabalık sistemlerinin çözülmesinde, kadınların çalışmaya başlamalarının etkili olmuş olacağı düşünülebilir.

2.1.6. Kadının Çalışma Durumunun, Herhangi Bir Tartışma da Alttan Alma Durumuna Etkisi

Aile içi otorite ve güç ilişkilerinin tespitinde kullanılan değişkenlerden biri de aile içindeki bir tartışmada en çok kimin alttan aldığıdır. Bu yüzden kadınlara, “Herhangi bir tartışmada en çok kim alttan alır?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %4,7'si “erkek” yanıtını verirken bu oran, ücretli bir işte çalışmayan kadınlarda sadece %0,7'dir. Buna karşın, herhangi bir

tartışmada “kadın erkek birlikte” alttan alırsız diyenlerin oranı gündelikçi kadınlarda %10,0 iken, çalışmayan kadınlarda %3,3 olmuştur. Herhangi bir tartışma da “kadın alttan alır” diyenlerin oranı her iki gruptaki kadın içinde yüksek olmakla birlikte, bu oran gündelikçi kadınlar da %85,3 olurken, çalışmayan kadınlarda %96,0’ya yükseldiği görülmektedir (TABLO: 45).

Tablo 45. Kadınların Çalışma Durumu Göre, Herhangi Bir Tartışma da Altan Alma Durumlarının Dağılımı

Herhangi bir tartışmada en çok kim alttan alır?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın alttan alır	128	85,3	144	96,0	272
Erkek alttan alır	7	4,7	1	0,7	8
Birlikte alttan alırsız	15	10,0	5	3,3	20
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=10,441$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,187$$

$$P= 0,005$$

Yapılan ki kare analizi (Tablo: 45), kadının çalışması ile tartışmadan kaçınma eğilimi arasındaki ilişkinin, istatistiki açıdan önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Geleneksel kültürde “kadınlar, anne ve eş olma rolü çerçevesinde sürekli eşlerine karşı alttan alan, hizmette kusur etmeyen, eşine ev ve çocuklar konusunda sorun taşımayan, her türlü sorumluluğu üstlenecek güce sahip olan ideal kadın imgesini taşımak durumunda bırakılmışlardır” (Aktaş 2011: 219). En makbul kadın ise, boyun eğme alışkanlığını tümüyle içselleştirmiş ve hatta bundan haz alan, mutluluk duyan kadındır. Kocasının sertliğinden, emir vermesinden, yasak koymasından memnun olur, bunlara büyük bir sevgiyle uyar, böylece kocasının gerçek bir erkek ve kendisinin de gerçek bir kadın olduğunu sanarak açık ya da gizli olarak övünür (Soysal 2014: 19). Ancak kentleşme ve sanayileşme ile birlikte kadının ücretli olarak çalışması ve eğitim seviyesinin yükselmesi, bu eşitsiz durumu değiştirmeye başlamıştır. Kadının ücretli olarak dışarda çalışması, ailenin giderlerine katılması kadının erkeğe boyun eğmesine engel olmaktadır. Çünkü kadının ücretli çalışması erkeğe maddi bağımlılığını ortadan kaldıracığından, kadının aile içindeki sosyal konumunu güçlendirecektir, kendine güvenini artıracaktır ve aile içinde demokratik ilişkilerin kurulmasına neden olacaktır.

Gündelikçi olarak çalışan kadınların %85’3’ünün herhangi bir tartışmada alttan almasının nedeni ise, gündelikçiliğin geliri ve güvencesi düşük bir iş olması ve

kadınların ataerkil ilişkileri içselleştirmiş olmaları olabilir. Enformel olarak çalışan bu kadınlar, çalışsalar da erkeğe ekonomik olarak bağılılıkları devam etmektedir. Toksöz'ün belirttiği gibi, kentlerde düşük eğitilmiş kadınlar işgücü piyasasının dışında kalmaktadırlar. Fakat ekonomik zorunluluklara bağlı olarak gelir getirici işlerde çalışmak durumunda kalırlarsa, bulabildikleri işler çoğunlukla imalat sanayinin daha çok atölye tarzı küçük işletmelerinde veya hizmetler sektöründe düşük vasıflı, düşük ücretli kayıt dışı işler olmaktadır. Bu tür işlerin sunduğu gelir düzeyi ise, kadınların hane içindeki egemenlik ilişkilerine karşı çıkmasına ve erkek otoritesini sorgulamasına izin vermemektedir (2012b: 113- 114, 2012a: 244).

Ancak gündelikçilik işinde iyi para kazanabilen kadınlar eşleriyle daha eşitlikçi ilişkiler kurabilirler. Ayrıca gündelikçi kadınların, çalıştıkları evlerdeki kadınların eşleriyle olan ilişkilerini örnek almaları da kendilerini ifade edebilmelerini kolaylaştırabilme olanağı sağlamaktadır.

Tablo 46. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede Herhangi Bir Tartışmada Altan Alma Durumlarının Dağılımı

Herhangi bir tartışmada en çok kim alttan alır?	EşinÜcretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	119	79,3	135	90,0	254
Erkek	5	3,3	0	0,0	5
Birlikte	26	17,3	15	10,0	41
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=8,959 \quad sd=2 \quad \text{Cramer's } V=0,173 \quad P=0,011$$

“Herhangi bir tartışma da en çok kim alttan alır?” sorusu, kocalara da sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların kocalarının %3,3’ü “erkek alttan alır” yanıtını verirken, bu oran ücretli bir işte çalışmayan kadınların kocaları arasında %0,0 olmuştur. Herhangi bir tartışma da “karı koca birlikte” alttan alırız diyenlerin oranı da gündelikçi kadınların kocalarında %17,3 iken çalışmayan kadınların kocalarında %10,0’a düşmektedir. Tablo (45)’de olduğu gibi herhangi bir tartışmada “kadın” alttan alır oranları kocalar arasında da yüksek olmakla birlikte bu oran gündelikçi kadınların kocaları arasında %79,3 iken, çalışmayan kadınların kocaları arasında %90,0’lara yükselmektedir.

2.1.7. Kadının Çalışması ile Eşinden Şiddet Görme Olasılığı Arasındaki İlişki

Kadına yönelik şiddet konusundaki genel kanı, eşine şiddet uygulayan kocanın, bu davranışı sadece fiziki gücünün avantajından değil, kocanın eşine şiddet uygulamasını meşrulaştıran ataerkil sisteme ait düşünce biçiminden ileri geldiğidir. Bilindiği gibi ataerkil sisteminin ayırt edici özelliği, üretim işlevinin, bir başka ifadeyle ailenin geçimini sağlama görevinin erkeğe verilmiş olmasıdır. Bu işlev ya da görev, önemli bir ekonomik gücü de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kocanın eşine şiddet uygulamasını normalleştiren faktör, aslında erkeğin kontrolündeki ekonomik güç olmaktadır. O bakımdan bu gücün kadın tarafından da paylaşıldığı ailelerde, kadına yönelik şiddet fazla görülmeyebilir. Bu fikri sınamak amacıyla kadınlara “Eşinizin size şiddet uyguladığı hiç olmuş mudur?” sorusu sorulmuştur.

Tablo (47)’nin oransal dağılımı incelendiğinde, gündelikçi olarak çalışan kadınların yaklaşık %74,0’ü asla şiddet görmediklerini belirtirken, çalışmayan kadınların %59,3’ü asla şiddet görmediklerini belirtmişlerdir. Şiddet görme oranları ise şöyledir: Gündelikçi kadınların %16,0’sı çok nadir olarak, %10,0’nu arada bir eşlerinden şiddet gördüklerini belirtirken, bu oranlar çalışmayan kadınlarda %23,3’e ve %14,0’e yükselmektedir. Elde edilen bulgulara göre, kadının gelirinin olması erkek şiddetini azaltmaktadır.

Tablo 47. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Şiddet Görme Durumlarının Dağılımı

Eşinizin size şiddet uyguladığı hiç olmuş mudur?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Asla	111	74,0	89	59,3	200
Çok Nadir	24	16,0	35	23,3	59
Arada Bir	15	10,0	21	14,0	36
Başka	0	0,0	5	3,3	5
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=10,471$$

$$sd= 3$$

$$\text{Cramer's } V=0,187$$

$$P= 0,015$$

Araştırmada “Kocanın şiddetine maruz kalma olasılığı, çalışan kadınlar arasında daha azdır.”, hipotezimizi, test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H5 hipotezi sınandığında $p=0,015 < 0,05$ bağlantısında kadının ücretli çalışması ile kocanın şiddet uygulaması arasında

anlamalı bir ilişki bulunmakta olup hipotezimiz doğrulanmıştır.

“Kadına yönelik şiddet, cinsiyete dayanan, kadını inciten, ona zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamında ona baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranıştır” (Yetim-Şahin 1998: 49). Bu nedenle Yetim ve Şahin’in de belirttikleri gibi, kadına yönelik şiddet ile ilgili oranlar buzdağının üstünü göstermekte olup, konunun hassasiyeti sebebiyle kadınlar yaşadıkları şiddeti ifade edememektedirler (1998: 48).

2.2. Kadınların Yaşlarına Göre Aile İçi Kararlara Katılma Durumları

Kadının aile içi kararlara katılımının yaş temel alınarak sunulduğu bu bölümde, evde gelirin nasıl harcanacağına karar verme durumu, çocuklarla ilgili karar verme durumu, ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar verme durumu, herhangi bir tartışmada alttan durumu ve şiddete uğrama durumuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 48.Kadınların Yaşlarına Göre, Evde Gelirin Nerelerde ve Nasıl Harcanacağına Karar Verme Durumunun Dağılımı

Yaş		Evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına kim karar verir?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	0	3	4	7
	%	0.0	42.9	57.1	100.0
30-34	N	3	8	25	36
	%	8.3	22.2	69.4	100.0
35-39	N	6	38	37	81
	%	7.4	46.9	35.7	100.0
40-44	N	9	55	44	108
	%	8.3	50.9	40.7	100.0
45-Fazla	N	1	41	26	68
	%	1.5	60.3	38.2	100.0
Toplam	N	19	145	136	300
	%	6.3	48.3	45.3	100.0

$$X^2=20,221$$

$$sd= 10$$

$$\text{Cramer's } V=0,184$$

$$P= 0,027$$

Yapılan X² analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile (P= 0,027<0,05) evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına karar verme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur

Bu soruya 45 ve üstü yaştaki kadınların %60,3'ü, 40-44 yaş aralığındakilerin %50,9'u, 35-39 yaş aralığındakilerin %46,9'u, 25-29 yaş aralığındakilerin %42,9'u,

30-34 yaş aralığındakilerin %22,2'si erkek yanıtını vermişlerdir. Kadınların yaşı büyüdükçe evde gelirin nerelerde nasıl harcanacağına karar vermede erkek otoritesi artmaktadır. Kadınların yaşı küçüldükçe kadınların da kararlara katılımı artmaktadır. 30-34 yaş aralığındaki kadınların %69,4'ü, 25-29 yaş aralığındakilerin %57,1'i, 35-39 yaş aralığındakilerin %45,7'si, 40-44 yaş aralığındakilerin %40,7'si, 45 yaş ve üstündekilerin %38,2'si birlikte yanıtını vermişlerdir. Yaş küçüldükçe aile içi demokratikleşme eğilimi artmaktadır. Ancak aile gelirlerinin harcanmasında, yaş değişkeninden çok cinsiyet değişkeninin daha önemli ve ağırlıklı olduğu ve cinsiyet olarak da “erkek” cinsinin dominant olduğu görülmektedir.

Tablo 49.Kadınların Yaşlarına Göre, Çocuklarla İlgili Önemli Bir Karar (Evlilik, Eğitim) Verme Durumunun Dağılımı

Yaş		Çocuklarla ilgili önemli bir kararı ailede kim verir?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	1	2	4	7
	%	14,3	28,6	57,1	100,0
30-34	N	5	8	23	36
	%	13,9	22,2	63,9	100,0
35-39	N	9	37	35	81
	%	11,1	45,7	43,2	100,0
40-44	N	16	45	47	108
	%	14,8	41,7	43,5	100,0
45-Fazla	N	9	28	31	68
	%	13,2	41,2	45,6	100,0
Toplam	N	40	120	140	300
	%	13,3	40,0	46,7	100,0

$$X^2=9,832$$

$$sd= 10$$

$$P= 0,496$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,496>0,05$) çocuklarla ilgili önemli bir karar verme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Buna göre şu yaş grubundaki kadınlar çocukları ile ilgili eğitim, evlilik gibi önemli bir kararda etkili olmaktadır diyemeyiz.

Tablo (49) dağılımı incelendiğinde örneklem grubuna dahil olmuş kadınların 25-29 yaş aralığında %14,3'ü, 30-34 yaş aralığında %13,9'u, 35-39 yaş aralığında %11,1'i, 40-44 yaş aralığında %14,8'i, 45 yaş ve üstündekilerin %13,2'si çocuklarla ilgili bir kararı kendilerinin verdiklerini ifade etmişlerdir.

“Ailenizde çocuklarla ilgili önemli bir kararı kim verir” sorusuna erkek diyen kadınların oranı sırasıyla şöyledir. 35-39 yaş grubundaki kadınların %45,7'si, 40-44

yaş grubundaki kadınların %41,7'si, 45 ve üstü yaş grubundaki kadınların %41,2'si, 25-29 yaş grubundaki kadınların %28,6'sı, 30-34 yaş grubundaki kadınların %22,2'si erkek yanıtını vermişlerdir.

Tablo 50.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Kimin KimlerleGörüşeceğine Karar Verme Durumunun Dağılımı

Yaş		Ailede kimin kimlerle görüşeceğine kim karar verir?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	3	1	3	7
	%	42,9	14,3	42,9	100,0
30-34	N	4	12	20	36
	%	11,1	33,3	55,6	100,0
35-39	N	10	34	37	81
	%	12,3	42,0	45,7	100,0
40-44	N	17	44	47	108
	%	15,7	40,7	43,5	100,0
45-Fazla	N	12	26	30	68
	%	17,6	38,2	44,1	100,0
Toplam	N	46	117	137	300
	%	15,3	39,0	45,7	100,0

$$X^2=8,242$$

$$sd= 10$$

$$P= 0,605$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,605>0,05$) ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar verme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Elde edilen veriler ışığında 30-34 yaş grubundaki kadınların %55,6'sı aile kimin kimlerle görüşeceğine karı koca karar verdiklerini belirtmişlerdir. 35-39 yaş grubundaki kadınların %45,7'si, 45 ve üstü yaş grubundaki kadınların %44,1'i, 40-44 yaş grubundaki kadınların %43,5'i, 25-29 yaş grubundaki kadınların %42,9'u ailede kimin kimlerle görüşeceğine kadın erkek birlikte karar verdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 51.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Herhangi Bir Tartışmada Alttan Alma Durumunun Dağılımı

Yaş		Herhangi bir tartışmada en çok kimin alttan alır?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	7	0	0	7
	%	100,0	0,0	0,0	100,0
30-34	N	33	0	3	36
	%	91,7	0,0	8,3	100,0
35-39	N	74	3	4	81
	%	91,4	3,7	4,9	100,0
40-44	N	96	2	10	108
	%	88,9	1,9	9,3	100,0
45-Fazla	N	62	3	3	68
	%	91,1	4,4	4,4	100,0
Toplam	N	272	8	20	300
	%	90,7	2,7	6,7	100,0

$$X^2=5,692$$

$$sd= 10$$

$$P= 0,840$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,840>0,05$) ailede herhangi bir tartışmada en çok kimin alttan aldığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo (51)'de oluşan yüzdelik değerler incelendiğinde, 25-29 yaş grubundaki kadınların tamamı (%100,0), 30-34 yaş grubundaki kadınların %91,7'si, 35-39 yaş grubundaki kadınların %91,4'ü, 45 ve üstü yaş grubundaki kadınların %91,1'i, 40-44 yaş grubundaki kadınların %88,9'u herhangi bir tartışmada "kendilerinin alttan aldıklarını" ifade etmişlerdir.

Herhangi bir tartışmada karı-koca birlikte alttan aldıklarını belirten kadınların yaş dağılımları ise, 40-44 yaş grubundaki kadınlarda %9,3, 30-34 yaş grubundaki kadınlarda %8,3, 35-39 yaş grubundaki kadınlarda %4,9, 45 ve üstü yaş grubundaki kadınlarda %4,4 gözlemlenmiştir.

Tablo 52.Kadınların Yaşlarına Göre, Şiddet Görme Durumunun Dağılımı

Yaş		Eşinizin size şiddet uyguladığı hiç olmuş mudur?				
		Asla	Çok Nadir	Arada Bir	Başka	Toplam
25-29	N	3	2	2	0	7
	%	1,5	3,4	5,6	0,0	2,3
30-34	N	24	4	6	2	36
	%	12,0	6,8	16,7	40,0	12,0
35-39	N	56	16	7	2	81
	%	28,0	27,1	19,4	40,0	27,0
40-44	N	78	20	9	1	108
	%	39,0	33,9	25,0	20,0	36,0
45- Fazla	N	39	17	12	0	68
	%	57,4	25,0	17,6	0,0	22,7
Toplam	N	200	59	36	5	300
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

 $X^2=20,325$

sd= 15

P= 0,160

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan kadınların yaşları ile ($P=0,160>0,05$) eşin şiddet uygulaması arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Hemen hemen her yaş grubundaki kadın kocasından şiddet görmektedir. Şiddet, erkeklerin, kadın üzerindeki egemenliklerini pekiştirici faktörlerin başında gelmektedir.

2.3. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre Aile İçi Kararlara Katılma Durumları

Bu bölümde, kadınların aile içi kararlara katılımları kentte yaşama sürelerine göre ele incelenmiş olup, kadının evde gelirin nasıl harcanacağına karar verme durumu, çocuklarla ilgili karar verme durumu, ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar verme durumu, herhangi bir tartışmada alttan durumu ve şiddete uğrama durumuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 53.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Evde Gelirin Nerelerde Ve Nasıl Harcanacağına Karar Verme Durumlarının Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına kim karar verir?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	0	0,0	11	47,8	12	52,2	23	100,0
5-9 yıldır	5	9,1	25	45,5	25	45,5	55	100,0
10-14 yıldır	5	7,0	34	47,9	32	45,1	71	100,0
15-19 yıldır	2	3,8	29	54,7	22	41,5	53	100,0
20-24 yıldır	4	9,3	16	37,2	23	53,5	43	100,0
25-29 yıldır	0	0,0	13	59,1	9	40,9	22	100,0
30+	1	7,7	10	76,9	2	15,4	13	100,0
Doğduğumdan beri	2	10,0	7	35,0	11	55,0	20	100,0
Toplam	19	6,3	145	48,3	136	45,3	300	100,0

$$X^2=14,403$$

$$sd= 14$$

$$P= 0,420$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan kadınların kentte kalma süreleri ile ($P= 0,420>0,05$) evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına karar verme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

(Tablo53)'de görüldüğü gibi doğduğundan beri kent merkezinde yaşayan kadınlardan kente yeni gelen kadınlara kadar hepsinde, kadının tek başına evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına karar verme durumu düşüktür, buna karşın erkeğin ve karı koca birlikte karar verme durumları yüksektir. Kentte kalma süresinin genel olarak toplamında erkekler %48,3'lük bir oranla evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına tek başına karar vermede söz sahibi iken, kadın erkek birlikte karar verme %45,3, kadının tek başına karar vermesi %6,3'tür. Ancak erkeğin ya da birlikte karar verme durumlarının kentte yaşamının hangi sürelerinde arttığı ya da azaldığına ilişkin bir çıkarımda bulunamıyoruz. Bunun anlamı, kentli olmak sadece kentlerde yaşamakla değil, kente özgü nitelikleri de edinmekle mümkün olmaktadır.

Tablo 54.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Çocuklarla İlgili Önemli Bir Karar (Evlilik, Eğitim) Verme Durumlarının Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Çocuklarla ilgili önemli bir kararı kim verir?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	6	26,1	8	34,8	9	39,1	23	100,0
5-9 yıldır	3	5,5	17	30,9	35	63,6	55	100,0
10-14 yıldır	11	15,5	30	42,3	30	42,3	71	100,0
15-19 yıldır	7	13,2	26	49,1	20	37,7	53	100,0
20-24 yıldır	6	14,0	14	32,6	23	53,5	43	100,0
25-29 yıldır	3	13,6	9	40,9	10	45,5	22	100,0
30+	3	23,1	7	53,8	3	23,1	13	100,0
Doğduğumdan beri	1	5,0	9	45,0	10	50,0	20	100,0
Toplam	40	13,3	120	40,0	140	46,7	300	100,0

$$X^2=18,234$$

$$sd= 14$$

$$P= 0,192$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan kadınların kentte kalma süreleri ile ($P= 0,192>0,05$) çocuklarla ilgili eğitim, evlilik gibi önemli bir karar verme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablodaki değerlere göre, Sivas merkezde her yıl grubunda yaşayan kadınların %46,7'si çocuklarla ilgili önemli bir kararı karı koca birlikte aldıklarını, %40,0'ı kocalarının tek başına karar aldığını, %13,3'ü kendilerinin karar aldıklarını belirtmişlerdir. Örnekleme giren kentte yaşayan kadınların yarıdan fazlası çocuklarla ilgili kararlarda yer almaktadırlar. Ancak Tablo (52)'ye göre hangi yıl grubundan itibaren, kadınların çocuklarla ilgili kararlara katılımının arttığı ya da azaldığı belirtilememektedir. O nedenle kadınların birey olarak güçlenmelerini sağlayan şey, kentte kalış sürecinden çok toplumsal işlevleri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 55.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Kimin Kimlerle Görüşeceğine Karar Verme Durumlarının Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Ailede kimin kimlerle görüşeceğine kim karar verir?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	5	21,7	6	26,1	12	52,2	23	100,0
5-9 yıldır	8	14,5	20	36,4	27	49,1	55	100,0
10-14 yıldır	11	15,5	27	38,0	33	46,5	71	100,0
15-19 yıldır	8	15,1	28	52,8	17	32,1	53	100,0
20-24 yıldır	7	16,3	14	32,6	22	51,2	43	100,0
25-29 yıldır	3	13,6	9	40,9	10	45,5	22	100,0
30+	2	15,4	7	53,8	4	30,8	13	100,0
Doğduğumdan beri	2	10,0	6	30,0	12	60,0	20	100,0
Toplam	46	15,3	117	39,0	137	45,7	300	100,0

$$X^2=10,729$$

$$sd= 14$$

$$P= 0,707$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan kadınların kentte kalma süreleri ile ($P= 0,707>0,05$) ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar verme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablodaki (55) dağılıma göre, ailede kimin kimlerle görüşeceğine kim karar verir sorusuna örnekleme dâhil olan kentte yaşayan kadınların %45,7'si karı koca birlikte, %39,0'u kocalarının, %15,3'ü kendilerinin karar verdiğini ifade etmişlerdir. Örnekleme giren kadınların %61,0'i ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar verme de söz hakkına sahiptirler, ancak hangi yıl grubundan itibaren, kadınların ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar vermede etkisinin arttığı ya da azaldığı ifade edilememektedir. Dolayısıyla kadınların kentte kalma süresi ile ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar vermesi arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 56.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Herhangi Bir Tartışmada Altan Alma Durumlarının Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Herhangi bir tartışmada en çok kimin alttan alır?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	14	60,9	3	13,0	6	26,1	23	100,0
5-9 yıldır	52	94,5	0	0,0	3	5,5	55	100,0
10-14 yıldır	69	97,2	0	0,0	2	2,8	71	100,0
15-19 yıldır	46	86,8	4	7,5	3	5,7	53	100,0
20-24 yıldır	41	95,3	0	0,0	2	4,7	43	100,0
25-29 yıldır	21	95,5	0	0,0	1	4,5	22	100,0
30+	11	84,6	1	7,7	1	7,7	13	100,0
Doğduğundan beri	18	90,0	0	0,0	2	10,0	20	100,0
Toplam	272	90,7	8	2,7	20	6,7	300	100,0

$X^2=39,412$

sd= 14

Cramer's V=0,256

P= 0,000

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan kadınların kentte kalma süreleri ile ($P= 0,00<0,05$) herhangi bir tartışmada alttan alma durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo (56)'ya göre, kadınlar ile erkekler arasında bir tartışmada alttan alma bakımından fark vardır, kadınlar erkeklere göre daha çok alttan almaktadır. Kadınların genel olarak alttan alma oranı %90,7'dir. Özellikle 10 – 14 yıl arasında Sivas'ta yaşayan kadınların alttan alma oranları daha yüksektir (97,2)'dir. Kadınların aile içinde bir tartışmada en az alttan aldıkları yıl 0-4 yıldır, bu aralıkta şehirde yaşayan kadınların %60,9'u kendilerinin, %26,1'i karı koca birlikte alttan aldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 57.Kadınların Kentte Yaşama Süresine Göre,Şiddet Görme Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Eşinizin size şiddet uyguladığı hiç olmuş mudur?									
	Asla		Çok Nadir		Arada bir		Başka		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	18	9,0	0	0,0	5	13,9	0	0,0	23	7,7
5-9 yıldır	38	19,0	10	16,9	7	19,4	0	0,0	55	18,3
10-14 yıldır	42	21,0	19	32,2	8	22,2	2	40,0	71	23,7
15-19 yıldır	41	20,5	8	13,6	3	8,3	1	20,0	53	17,7
20-24 yıldır	25	12,5	12	20,3	5	13,9	1	20,0	43	14,3
25-29 yıldır	16	8,0	2	3,4	4	11,1	0	0,0	22	7,3
30+	6	3,0	5	8,5	2	5,6	0	0,0	13	4,3
Doğduğumdan beri	14	7,0	3	5,1	2	5,6	1	20,0	20	6,7
Toplam	200	100,0	59	100,0	36	100,0	5	100,0	300	100,0

$$X^2=24,177$$

$$sd= 21$$

$$P= 0,285$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan kadınların kentte kalma süreleri ile ($P= 0,285>0,05$) eşlerinden şiddet görme durumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir

(Tablo 57)'deki değerlere göre, her zaman grubunda kentte yaşayan kadınların %66,7'si eşlerinden hiç şiddet görmezken, %33,3'ü eşlerinden çok nadir, arada bir ve başka şekillerde şiddet görmektedirler. Örnekleme giren kadınların şiddet görmelerinde şehirde yaşama süreleri belirleyici olmamaktadır. Her seviyede şehirde yaşayan kadınların %33,0'ü eşinden şiddet görmektedir.

2.4. Kadınların Çalışmalarına Göre Aile İçi Ekonomik Rollerine Yerine Getirme Durumları

Bu bölümde, kadınların çalışma durumuna göre ailede ekonomik rollerini belirlemeye yönelik bilgiler yer almaktadır. Bu bilgileri belirleyebilmek için hazırlanan çapraz tablo yorumları kadın ve erkekler için ayrı ayrı hazırlanmıştır.

2.4.1. Kadının Çalışmasının, Aile Geçiminin Kim Tarafından Sağlandığına İlişkin Tutumların Oluşmasındaki Etkisi

“Ailede kim para kazanır?” sorusu iki nedenden dolayı sorulmuştur. Birincisi ataerkil ideolojinin kadının ev içi emeğini değersizleştirilmesi sonucu, kadın emeğinin ev dışı değerlerinin de toplum tarafından ikincil görülmesidir. Hatta bu ikincil görülme, kadınlar tarafından da içselleştirilmiştir. Kadınlar çalışmaları karşılığı elde ettikleri kazancı sadece destek, katkı, ek gelir olarak değerlendirmeyi

öğrenmektedirler (Kümbetoğlu vd 2012a: 59). Dolayısıyla kadının çalışması toplum tarafından olduğu kadar, kadınların kendileri tarafından da çalışma ya da iş olarak görülmemektedir (İlkkaracan 1998: 289). Elleri geçen parayı da ana gelir olarak görmediklerinden, kendilerini para kazanıyor olarak kabul etmemektedirler. İkincisi ise, gerek kadınlar gerekse erkekler tarafından, kadınların görünmeyen emeklerinin parasal değeri olduğunun kabul edilmemesidir.

“Ailede kim para kazanır?” sorusuna gündelikçi olarak çalışan kadınların %6,0’sı “kadın” yanıtını verirken, bu oran ücretli çalışmayan kadınlar arasında %0,0 olmuştur. “Erkek” para kazanır yanıtını verenlerin oranları ise gündelikçi kadınlarda %26,7 iken, çalışmayan kadınlar arasında bu oran %100,0 olmuştur. Buna karşılık “kadın erkek birlikte” para kazanırız diyenlerin oranları da birbirlerinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran, gündelikçi kadınlarda %67,3 olurken, bu oran ücretli çalışmayan kadınlar arasında %0,0 olmuştur.

Tablo 58. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Para KazanmaDurumlarının Dağılımı

Ailede kim para kazanır?	Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	9	6,0	0	0,0	9
Erkek	40	26,7	150	100,0	190
Birlikte	101	67,3	0	0,0	101
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=173,684 \quad sd=2 \quad \text{Cramer's } V=0,761 \quad P=0,000$$

Yapılan ki kareanalizi sonucu, “para kazanma” açısından gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınlar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p=0,000<0,05$).

Ücretli bir işte çalışmayan kadınların tamamı görünmeyen emeklerinin parasal değeri olduğunu kabul etmemektedirler. Kadın evde yemek yaparak, temizlik yaparak, çocuk bakarak, evdeki yaşlı ve hastalara bakarak, eşin bakımını yaparak eş bir sonraki iş gününe hazırlayarak direk olarak para kazanmasa da dolaylı olarak para kazanmaktadır. Çünkü bu işler dışarıdan başka birine yaptırıldığı zaman bir ücret karşılığı yapılmaktadır. Ayrıca kadınların mutfak giderlerini azaltmak için evde yaptıkları reçel, salça, turşu, konserve, ekmek, ev makarnası gibi ürünlerde dolaylı olarak para kazanmaya girmektedir. Buna rağmen kadınlar, kendilerini para kazanıyor olarak görmemektedirler.

Çalışmayan kadınların yanı sıra ev dışında ücretli olarak çalışan gündelikçi kadınların %26,7'si de kendilerini para kazanıyor olarak görmüyor, bu durum ataerkil ideolojiden kaynaklanmaktadır.

Gündelikçi kadınların %73,3'ü kendilerini para kazanıyor olarak kabul etmekte ve para kazanmaktan memnundurlar. Bora'nın (2011: 107) Ankara'da gündelikçi kadınlar üzerine yaptığı çalışmaya göre de, “onlar için çalışıp para kazanmak bir yandan köylü, tembel ve geri olan diğerlerinden farklılıklarını gösterirken, bir yandan da iyi anneler olmanın da önemli bir göstergesidir”.

Tablo 59. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Para Kazanma Durumlarının Dağılımı

Ailede kim para kazanır?	Eşin Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	3	2,0	0	0,0	3
Erkek	66	44,0	150	100,0	216
Birlikte	81	54,0	0	0,0	81
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=116,667$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,624$$

$$P= 0,000$$

Yapılan ki kareanalizi sonucu, “eşin çalışma durumu ile para kazanma açısından” gündelikçi olarak çalışan kadınların kocaları ile çalışmayan kadınların kocaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,000<0.05$).

Kadınların aile içi konumların yükselten diğer bir değişken ise, kocalarının konuya ilişkin tutumlarıdır. Nitekim Ailede kim para kazanır, sorusuna, eşi çalışan erkeklerin %44,0'ü “ben” yanıtını verirken, bu oran eşi çalışmayan erkeklerde %100,0'e yükselmektedir. Buna karşılık, eşi çalışan kocaların %2,0'si ailede “eşinin” para kazandığını ifade ederken, %54,0'ü” karı koca birlikte” para kazandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo (58)'de görüldüğü gibi gündelikçi kadınların %26,7'si, Tablo (59)' da ise gündelikçi kadınların kocalarının %44,0'ü kadınların para kazanmadığını ifade etmişlerdir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü gereği evi geçindiren, eve esas geliri getiren erkektir, kadının ki ise sadece bir katkıdır.

2.4.2. Kadının Çalışmasının, Pahalı Eşyaları Satın Alma Durumuna Etkisi

Kadının toplumsal konumunu belirleyen etkenlerden birisi de, kadının aile içi ekonomik rollere ne derece katıldığıdır. Bu ekonomik rollerin ilki kadının para kazanma durumu iken ikincisi kadınların maliyeti yüksek eşyaları almayı ne oranda gerçekleştirdiğidir. Bu nedenle öznelere, “*Ailenizde pahalı eşyaları kim satın alır?*” sorusu sorulmuştur.

Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %10,7’si “ben” derken, ücretli bir işte çalışmayan kadınlar “ben” yanıtını hiç vermemişlerdir. Ailede maliyeti yüksek eşyaları eşim ve ben birlikte satın alırsanız diyenlerin oranı gündelikçi kadınlar da %39,3 iken, bu oran çalışmayan kadınlarda %18,7’ye düşmektedir. Maliyeti yüksek eşyaları eşim satın alır diyenlerin oranları da birbirlerinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran, gündelikçi kadınlar da % 50,0 iken, çalışmayan kadınlarda bu oran %81,3’e yükselmektedir.

Tablo 60. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Pahalı Eşyaların Satın Alınması Durumunun Dağılımı

Ailenizde pahalı eşyaları kim satın alır?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	16	10,7	0	0,0	16
Erkek	75	50,0	122	81,3	197
Birlikte	59	39,3	28	18,7	87
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=38,259$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V= 0,357$$

$$P= 0,001$$

Araştırmada, “*Kadının ücretli çalışması ile pahalı eşyaların satın alınması arasında anlamlı bir ilişki vardır*”, H6 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H6 hipotezi sınıandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “Kadının ücretli çalışması ile pahalı eşyaların satın alınması arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup, hipotez kadınlar açısından doğrulanmış olmaktadır.

Ailede ücretli bir işte çalışan kişi sadece koca olduğu durumlarda, koca “ekonomik sermayeyi” sahip olan tek kişi olduğundan, ailede pahalı eşyaların satın alınmasında genellikle onun sözü geçmektedir.

Aktaş’a göre, yoksul ev kadınlarının kendilerine ait gelirlerinin olmaması onlara sessiz kalmaları gerektiği yönündeki bir baskıyı hatırlatırken, yoksul ama çalışan kadınlar kısmen de olsa evle ilgili tüketim harcamaları kararlarında söz sahibi olabilmektedirler (2013: 6). Özyeğin’in Ankara’da yaptığı çalışmada Aktaş’ı ve bu çalışmayı destekler niteliktedir. Gündelikçi kadınlar, hanelerindeki satın alma konularında etkilidirler. Kadınlar genellikle, kendilerine doğrudan yarar sağlayan, iş yüklerini hafifletecek ev teknolojisiyle ilgili eşyaların alımında daha belirleyici olmaktadır (2005: 249).

Araştırmada gündelikçi kadının pahalı eşyaların alınmasındaki karara etkisi tek başına da, birlikte olarak ta ücretli bir işte çalışmayan kadına göre yüksektir. Nitekim Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç’ın Ankara’da yaptıkları çalışmada ev-eşya değiştirme konusunda gündelikçi kadınların %46,0 kocalarıyla birlikte karar verdiklerini, %31,0’i kendilerinin karar verdiğini ifade ederken, %18,0’i bu kararın kocalarına bağlı olduğunu açıklamışlardır (2001: 150).

“Birlikte satın alırız” yanıtının gündelikçi kadınlarda, ücretli bir işte çalışmayan kadınlara göre yüksek olması ekonomik kazancın ailede demokratik ilişkileri geliştirdiğini ve daha mutlu bir evliliğe yol açtığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte gündelikçi olarak çalışan kadının “pahalı eşyaların satın alımına” katılımının ücretli bir işte çalışmayan kadına göre fazla olması, gündelikçi kadının kamusal alana katılımının da fazla olmasını sağlamaktadır.

Tablo 61. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede PahalıEşyaları Satın Alma Durumlarının Dağılımı

Ailenizde pahalı eşyaları kim satın alır?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	6	4,0	0	0,0	6
Erkek	76	50,7	118	78,7	194
Birlikte	68	45,3	32	21,3	100
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=28,053$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,306$$

$$P= 0,001$$

Araştırmada erkeklere göre; “kadının çalışması ile pahalı eşyaların satın alınması arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H6 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H6 hipotezi sınandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “eşin çalışma durumu ile pahalı eşyaların

satın alınması arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup, Tablo (60) ile Tablo (61) birbiriyle örtüşmektedir. Dolayısıyla H6 hipotezi hem kadınlar hem de kocalar açısından doğrulanmış olmaktadır. Tablo (60)’da olduğu gibi Tablo (61)’de de çalışmayan kadınların tek başlarına maliyeti yüksek eşyaları satın alma durumlarına rastlanmamıştır.

Yapılan araştırmada, çalışan kadının pahalı ev eşyalarının alımında karar vermelerinin, kocaları tarafından dan da kanıksandığı görülmektedir. Gerçekten de, kadınların toplumsal konumunu yükselten bir başka değişken ise, kocalarının “ailede maliyeti yüksek eşyaları satın alma” konusuna ilişkin davranışlarıdır. Bu çerçevede “*Ailenizde pahalı eşyaları kim satın alır*”, sorusuna gündelikçi kadınların kocalarının %4,0’ü “eşim” yanıtını verirken, bu oran çalışmayan kadınların kocaları arasında %0,0 olmuştur. Pahalı eşyaları “karı koca birlikte” satın alırsanız diyenlerin oranı gündelikçi kadınların kocalarında %45,3 iken, bu oran çalışmayan kadınların kocalarında %21,3’e gerilemektedir. Buna karşın maliyeti yüksek eşyaları “ben” alırım diyenlerin oranı gündelikçi kadınların kocalarında 50,7’yi gösterirken, bu oran çalışmayan kadınların kocalarında %78,7’ye yükselmektedir.

2.4.3. Kadının Çalışmasının, Ucuz Eşyaları Satın Alma Durumuna Etkisi

Kadının aile içi konumunu “pahalı eşyaları satın alma durumları” belirlediği gibi, “ucuz eşyaları satın alma durumları” da belirlemektedir. Bu nedenle kadınlara, “*Ailenizde ucuz eşyaları kim satın alır*”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %22,7’si “kadın” derken, bir işte çalışmayan kadınların sadece %4,0’ü “kadın” yanıtını vermiştir. Ucuz eşyaları “karı koca birlikte” satın alırsanız diyenlerin oranları da farklılık göstermektedir, bu oran gündelikçi kadınlarda %37,3 iken çalışmayan kadınlar da %16,7’ye düşmektedir. Buna karşın maliyeti düşük eşyaları “erkek” alır diyenlerin oranı gündelikçi kadınlarda %40,0’larda olurken, çalışmayan kadınlar da %79,3’lere yükselmektedir.

Tablo 62. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Ucuz Eşyaların Satın Alınması Durumunun Dağılımı

Ailenizde ucuz eşyaları kim satın alır?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	34	22,7	6	4,0	40
Erkek	60	40,0	119	79,3	179
Birlikte	56	37,3	25	16,7	82
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=50,911$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V= 0,412$$

$$P= 0,001$$

Araştırmada, “kadının çalışması ile ucuz eşyaların satın alınması arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H7 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H7 hipotezi sınıandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “Kadının çalışması ile ucuz eşyaların satın alınması arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” dır. H7 hipotezi kadınlar açısından doğrulanmaktadır.

Tablo 63. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede Ucuz Eşyaları Satın Alma Durumlarının Dağılımı

Ailenizde ucuz eşyaları kim satın alır?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	32	21,3	13	8,7	45
Erkek	53	35,3	105	70,0	158
Birlikte	65	43,3	32	21,3	97
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=36,363$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,348$$

$$P= 0,001$$

Araştırmada erkeklere göre; “kadının çalışması ile ucuz eşyaların satın alınması arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H7 hipotezini test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H7 hipotezi sınıandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “eşin çalışma durumu ile ucuz eşyaların satın alınması arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup, hipotez kadınlar açısından da kocaları açısından da doğrulanmaktadır.

Kadınların aile içi konumunu belirleme de etkili bir başka değişken ise, kocaların “ailede ucuz eşyaları satın alma” durumuna ilişkin davranışlarıdır. Bu davranışı ölçebilmek için kadınların kocalarına “*Ailenizde ucuz eşyaları kim satın alır*”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların kocalarının

%21,3'ü “kadın” derken, çalışmayan kadınların kocalarının sadece %8,7'si “kadın” demişlerdir. Ailede ucuz eşyaları “kadın erkek birlikte” alırsız diyenleri oranı gündelikçi kadınların kocalarında %43,3 iken, çalışmayan kadınların kocalarında %21,3' düştüğü görülmektedir (TABLO:63). Buna karşılık, ailede ucuz eşyaları “ben” alırım diyen eşlerin oranı, eşi çalışmayan kocalar arasında %70,0, eşi çalışan kocalar arasında ise sadece %35,3 olmuştur

2.4.4. Kadının Çalışmasının, Faturaların (Elektrik, Su, Doğalgaz, Telefon) Ödenmesi Durumuna Etkisi

Kadının faturaları ödemesi, pahalı ve ucuz eşyaların alımında olduğu gibi hem kadının aile içi konumunu belirlemekte hem de kadının kamusal alana katılımını sağlamaktadır. Bu sebeple öznelere “*Ailenizde faturaları (Elektrik, Su, Doğalgaz, Telefon) kim öder*”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi kadınların %16,7'si “ben” derken, ücretli bir işte çalışmayan kadınlarda bu oran sadece %2,7 olmuştur. Gündelikçi kadınların %20,7'si “karı koca birlikte” faturaları ödediklerini ifade ederken, çalışmayan kadınlarda birlikte fatura ödeme %0,0 olmuştur. Buna karşın çalışmayan kadınların %97,3'ü ailede “erkeğin” faturaları ödediğini belirtirken, bu oran gündelikçi kadınlarda %62,7'ye düşmektedir.

Tablo 64. Kadınların Çalışma Durumuna Göre,Faturaların Ödenmesi Durumunun Dağılımı

Ailenizde faturaları (Elektrik, Su, Doğalgaz, Telefon) kim öder?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	25	16,7	4	2,7	29
Erkek	94	62,7	146	97,3	240
Birlikte	31	20,7	0	0,0	31
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=57,474 \quad sd= 2 \quad \text{Cramer's } V=0,438 \quad P= 0,004$$

Araştırmada, “kadının ücretli çalışması ile ailede faturaların ödenmesi görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H8 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H8 hipotezi sırandığında $p=0,004 < 0,05$ bağlantısında “Kadının çalışması ile ailede faturaların ödenmesi görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta”dır. Dolayısıyla H8 hipotezi kadınlar açısından doğrulanmış olmaktadır.

Yoksul ve kadının çalışmadığı ailelerde daha baskın olan ataerkil yapı, kadın işi erkek işi ayrımı yaparak kadını özel alana erkeği kamusal alana yerleştirmiştir. Bu yapıya göre de kamusal alandaki elektrik, su, doğalgaz gibi faturaların ödenmesi erkek işidir. Bu nedenle kadının ücretli bir işte çalışmadığı ailelerde faturaları genellikle erkekler (%97,3) ödemektedir. O halde kadının özel alanda da olsa ücretli bir işte çalışması, kadının kamusal alanla ilişkisini artırmasına neden olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 65. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Ailede Fatura Ödeme Durumlarının Dağılımı

Ailenizde faturaları (Elektrik, Su, Doğalgaz, Telefon) kim öder?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	13	8,7	1	0,7	14
Erkek	95	63,3	141	94,0	236
Birlikte	42	28,0	8	5,3	50
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=42,372$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,376$$

$$P= 0,001$$

Araştırmada erkeklere göre; “kadının çalışması ile ailede faturaların ödenmesi görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H8 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H8 hipotezi sınandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “eşin çalışma durumu ile ailede faturaların ödenmesi görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup H8 hipotezi erkekler açısından da doğrulanmıştır.

Yapılan araştırma, eşi gündelikçi olarak çalışan kocaların, eşlerinin kamu alanında yoğun bir şekilde ilişki kurmalarını kanıksadıklarını göstermektedir. Nitekim Tablo (65) incelendiğinde, çalışan kadınların kocalarının %8,7’si “eşlerinin” faturaları yatırdıklarını ifade ederken, bu oran ücretli bir işte çalışmayan kadınların kocalarında %0,7’ye düşmektedir. Benzer şekilde gündelikçi kadınların kocalarının %28,0’i “karı koca birlikte” faturaları ödediklerini belirtirken, bu oran çalışmayan kadınların kocalarında %5,3’e düşmektedir. Buna karşılık çalışmayan kadınların kocalarında faturaları “kendim” öderim yanıtı %94,0 iken, bu oran gündelikçi kadınların kocalarında %63,3’e düşmektedir.

2.4.5. Kadının Çalışmasının, Taksit Yatırma Durumuna Etkisi

Taksit yatırma davranışı kadının aile içi konumunu etkilediği gibi kadının kamusal alanla ilişkisini de etkilemektedir. Bu nedenle kadınlara “*Ailenizde taksitleri kim yatırır*”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi kadınların %18,0’i “kendilerinin” taksitleri yatırdıklarını ifade ederken, bu oran çalışmayan kadınlar arasında sadece %2,0 olmuştur. “Kadın erkek birlikte” taksitleri yatıranların oranı da çalışmayan kadınlar arasında %0,0 iken, gündelikçi kadınlarda %21,3’e yükselmektedir. Buna karşılık çalışmayan kadınlarda “erkek” yanıtı yükselmektedir. Çalışmayan kadınlardan %98,0’i “kocalarının” taksitleri ödediğini belirtirken, bu oran gündelikçi kadınlarda %60,7’ye düşmektedir.

Tablo 66. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Taksit Yatırma Durumunun Dağılımı

Ailenizde taksitleri kim yatırır?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	27	18,0	3	2,0	30
Erkek	91	60,7	147	98,0	238
Birlikte	32	21,3	0	0,0	32
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=64,376$$

$$sd=2$$

$$\text{Cramer's } V=0,463$$

$$P= 0,001$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, “taksitlerin ödenmesi” açısından gündelikçi olarak çalışan kadınlar ile çalışmayan kadınlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,001<0.05$).

Taksit ödeme davranışı, fatura yatırma gibi erkek işi görüldüğünden ve ücretli bir işte çalışmayan kadınların ailelerinde “ekonomik sermaye” erkek elinde toplandığından, çalışmayan kadınların ailelerinin 98,0’inde taksit ödeme davranışı “erkek” tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu davranış, ücretli bir işte çalışmayan kadınların kamusal alana katılmalarını da kısıtlamaktadır.

Tablo 67. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Taksit Ödeme Durumlarının Dağılımı

Ailenizde taksitleri kim yatırır?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	14	9,3	1	0,7	15
Erkek	93	62,0	143	95,3	236
Birlikte	43	28,7	6	4,0	49
Toplam	150	100,0	150	100,0	300

$$X^2=49,799 \quad sd= 2 \quad \text{Cramer's } V=0,407 \quad P= 0,001$$

Yapılan ki kareanalizi sonucu, “eşin çalışma durumu ile taksit yatırma açısından” gündelikçi olarak çalışan kadınların kocaları ile çalışmayan kadınların kocaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,001<0.05$).

Kadının toplumsal işlevlerinin statüsünü yükselttiğine ilişkin bir başka değişken ise, kocalarının taksit yatırma durumuna ilişkin davranışlarıdır. Nitekim “Ailenizde taksitleri kim yatırır” sorusuna gündelikçi kadınların kocalarının %9,3’ü “eşim” yanıtını verirken, bu oran eş çalışmayan kocalar arasında %0,7 olmuştur. Buna karşılık, ailede taksitleri ben yatırım diyen eşlerin oranı, gündelikçi kadınların kocalarında %62,0 iken, bu oran çalışmayan kadınların kocalarında %95,3’e yükselmektedir. Taksitleri birlikte yatırırız diyen kocaların oranları da birbirinden farklı çıkmıştır. Bu oran gündelikçi kadınların kocalarında %28,7 iken, çalışmayan kadınların kocaları arasında sadece %4,0 olmuştur.

2.5. Kadınların Yaşlarına Göre Ekonomik Rollerine Yerine Getirme Durumları

Bu bölümde, kadının yaşına göre aile içi ekonomik rollere katılımını belirlemeye yönelik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 68.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Pahalı Eşyaları Satın Alma Durumlarının Dağılımı

Yaş		Ailenizde maliyeti yüksek eşyaları kim satın alır?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	0	3	4	7
	%	0,0	42,9	57,1	100,0
30-34	N	3	15	18	36
	%	8,3	41,7	50,0	100,0
35-39	N	8	47	26	81
	%	9,9	58,0	32,1	100,0
40-44	N	4	78	26	108
	%	3,7	72,2	24,1	100,0
45-Fazla	N	1	54	13	68
	%	1,5	79,4	19,1	100,0
Toplam	N	16	197	87	300
	%	5,3	65,7	29,0	100,0

$$X^2=25,327$$

$$sd= 10$$

$$\text{Cramer's } V=0,205$$

$$P= 0,005$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşı ile pahalı eşyaların satın alınması arasında ($P= 0,005<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo (68)'de yer alan dağılım değerlendirildiğinde kadınların yaşları büyüdükçe kocalarının “pahalı eşyaları satın alma” oranlarının yükseldiği gözlenmektedir. Buna göre 25-29 yaş grubundaki kadınların %57,1'i, 30-34 yaş grubundaki kadınların %50,0'si, 35-39 yaş grubundaki kadınların %32,1'i, 40-44 yaş grubundaki kadınların %24,1'i, 45 ve üstü yaş grubundaki kadınların %19,1'i ailede pahalı eşyaları kadın erkek birlikte satın aldıklarını ifade etmişlerdir. Karı koca birlikte pahalı eşyaları satın alıyoruz diyenlerin dağılımı değerlendirildiğinde, kadınların yaşı küçüldükçe birlikte satın alma durumları artmaktadır.

Yine Tablo (68)'deki dağılıma göre, 25-29 yaş grubundaki kadınların %42,9'u, 30-34 yaş grubundaki kadınların %41,7'si, 35-39 yaş grubundaki kadınların %58,0'i, 40-44 yaş grubundaki kadınların %72,2'si, 45-49 yaş grubundaki üstü yaş grubundaki kadınların %79,4'ü pahalı eşyaları kocalarının satın aldığını belirtmişlerdir.

Her yaş grubunda kadınların maliyeti yüksek eşyaları tek başına satın alma oranları %5,3, karı koca birlikte satın alma oranları %29,0, erkeklerin tek başına satın alma oranları %65,7'dir.

Tablo 69.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Ucuz Eşyaları Satın Alma Durumlarının Dağılımı

Yaş		Ailenizde ucuz eşyaları kim satın alır?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	1	3	3	7
	%	14,3	42,9	42,9	100,0
30-34	N	9	16	11	36
	%	25,0	44,4	30,6	100,0
35-39	N	19	41	21	81
	%	23,5	50,6	25,9	100,0
40-44	N	9	68	31	108
	%	8,3	63,0	28,7	100,0
45-Fazla	N	2	51	15	68
	%	2,9	75,0	22,1	100,0
Toplam	N	40	179	81	300
	%	13,3	59,7	27,0	100,0

$$X^2=24,783$$

$$sd= 10$$

$$\text{Cramer's } V=0,203$$

$$P= 0,006$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşı ile ucuz eşyaların satın alınması arasında ($P= 0,006<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Elde edilen veriler incelendiğinde kadınların yaşları büyüdükçe kocalarının “ucuz eşyaları satın alma” oranları yükselirken, yaşları küçüldükçe karı koca birlikte satın alma oranlarının arttığı gözlenmektedir. Tablo (67)’ye göre, 25-29 yaş grubu kadınların %42,9’u, 30-34 yaş grubu kadınların %44,4’ü, 35-39 yaş grubu kadınların %50,6’sı, 40-44 yaş grubu kadınların %63,0’ü ve 45 ile üstü yaş grubundaki kadınların %75,0’i ailelerinde ucuz eşyaların satın alınmasını kocalarının gerçekleştirdiğini ifade etmişlerdir. Erkeklerin toplam da ucuz eşyaları satın alma oranı yaklaşık %60,0’tır. O halde, şehirde yaşayan örnekleme dâhil olan kadınların %40,0’ı ailelerinde ucuz eşyaların alımında söz hakkına sahiptir diyebiliriz.

Tablo 70.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Fatura Ödenmesi Durumunun Dağılımı

Yaş		Ailenizde fatura ödenmesi işini kim yerine getirir?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	1	6	0	7
	%	14,3	85,7	0,0	100,0
30-34	N	5	28	3	36
	%	13,9	77,8	8,3	100,0
35-39	N	5	69	7	81
	%	6,2	85,2	8,6	100,0
40-44	N	14	75	19	108
	%	13,0	69,4	17,6	100,0
45-Fazla	N	4	62	2	68
	%	6,0	91,1	2,9	100,0
Toplam	N	29	240	31	300
	%	9,7	80,0	10,3	100,0

$$X^2=17,371$$

$$sd= 10$$

$$P= 0,067$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşı ile fatura ödenmesi arasında ($P= 0,067>0,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Araştırma kapsamındaki her yaş grubundaki kadının %80,0'inde ailesinde faturaları erkekler, %10,3'ünün ailesinde kadın erkek birlikte, %9,7'sinin ailesinde ise kadınlar ödemektedirler. 25-29 yaş aralığındaki kadınların %85,7'si ailesinde faturaları erkeğin, %14,3'ü kadının; 30-34 yaş aralığındaki kadınların %77,8'i erkeğin, %13,9'u kadının, %8,3'ü birlikte; 35-39 yaş aralığındaki kadınların %85,2'si erkeğin, %8,6'sı birlikte, %6,2'si kadının; 40-44 yaş aralığındaki kadınların %69,4'ü erkeğin, %17,6'sı birlikte, %13,0'ü kadının; 45 yaş ve üstü kadınların %91,1'i erkeğin, %6,0'sı kadının, %2,9'u kadın erkek birlikte faturaları ödediklerini belirtmişlerdir.

Görüldüğü gibi örnekleme giren kadınların kentte uzunca bir süre ya da kısa süre yaşamaları, onların kamusal alana çıkıp faturaları ödemelerinde etkili olmamaktadır.

Tablo 71.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Taksit Yatırma Durumunun Dağılımı

Yaş		Ailenizde taksit yatırma işini kim yerine getirir?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	1	6	0	7
	%	14,3	85,7	0,0	100,0
30-34	N	2	30	4	36
	%	5,6	83,3	11,1	100,0
35-39	N	4	69	8	81
	%	4,9	85,2	9,9	100,0
40-44	N	16	73	19	108
	%	14,8	67,6	17,6	100,0
45-Fazla	N	7	60	1	68
	%	10,3	88,2	1,5	100,0
Toplam	N	30	238	32	300
	%	10,0	79,3	10,7	100,0

$$X^2=20,020$$

$$sd= 10$$

$$\text{Cramer's } V=0,183$$

$$P= 0,029$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşı ile taksit yatırma arasında ($P= 0,029<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Örnekleme yer alan kadınların genellikle yaşları arttıkça, erkeklerin daha çok taksit yatırdıkları görülmektedir. Her yaş gruptaki kadın, taksit yatırmada erkeklerin daha etkili olduklarını belirtmişlerdir. Buna göre 25-29 yaş grubundaki kadınların ailelerinde %85,7 oranında erkek taksit yatırırken, 30-34 yaş grubunda %83,3, 35-39 yaş grubunda %85,2, 40-44 yaş grubunda %67,6, 45 ve üstü yaş

grubunda %88,2'sinde erkek taksit yatırmaktadır. Kadınların ve erkeklerin birlikte taksit ödemelerini 30-44 orta yaş grubunda görüyoruz. Bu oran 40-44 yaş grubundaki kadınlarda %17,6, 30-34 yaş grubundakilerde %11,1 iken, 35-39 yaş grubundakilerde %9,9'dur.

2.6. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre Ekonomik Rollerine Yerine Getirme Durumları

Bu bölümde kadının kentte yaşama süresine göre, aile içi ekonomik rollere katılımını belirlemeye yönelik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 72.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Pahalı Eşyaların Satın Alınması Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Ailenizde pahalı eşyaları kim satın alır?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	0	0,0	13	56,5	10	43,5	23	100,0
5-9 yıldır	4	7,3	32	58,2	19	34,5	55	100,0
10-14 yıldır	5	7,0	47	66,2	19	26,8	71	100,0
15-19 yıldır	1	1,9	39	73,6	13	24,5	53	100,0
20-24 yıldır	3	7,0	30	69,8	10	23,3	43	100,0
25-29 yıldır	0	0,0	16	72,7	6	27,3	22	100,0
30+	1	7,7	10	76,9	2	15,4	13	100,0
Doğduğumdan beri	2	10,0	10	50,0	8	40,0	20	100,0
Toplam	16	5,3	197	65,7	87	29,0	300	100,0

$$X^2=12,985$$

$$sd= 14$$

$$P= 0,528$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile pahalı eşyaların satın alınması arasında ($P= 0,528>0,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Araştırma kapsamındaki kadınların 0-4 yıldır kentte yaşayanların %56,5'i pahalı eşyaları eve kocalarının aldığı, %43,5'i karı koca birlikte aldıklarını; 5-9 yıldır kentte yaşayanların %58,2'si kocalarının, %34,5'i birlikte, %7,3'ü kendilerinin aldığı; 10-14 yıldır kentte yaşayanların %66,2'si kocalarının, %26,8'i birlikte, %7,0'si kendilerinin aldığı; 15-19 yıldır kentte yaşayanların %73,6'sı kocalarının, %24,5'i birlikte, %1,9'u kendilerinin aldığı; 20-24 yıldır kentte yaşayanların %69,8'i kocalarının, %23,3'ü birlikte, %7,0'si kendilerinin aldığı; 25-29 yıldır kentte yaşayanların %72,7'si kocalarının, %27,3'ü birlikte aldıklarını; 30 ve üstü

yıldır kentte yaşayanların %76,9'u kocalarının, %15,4'ü birlikte, %7,7'si kendilerinin aldığı; doğduklarından beri kentte yaşayanların %50,0'si kocalarının, %40,0'ı birlikte, %10,0'u kendilerinin aldığı ifade etmişlerdir. Görüldüğü gibi örnekleme giren kadınların, kentte uzunca bir süre ya da kısa süre yaşamaları onların pahalı eşyaları satın almalarında etkili olmamaktadır.

Tablo 73.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Ucuz Eşyaların Satın Alınması Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Ailenizde ucuz eşyaları kim satın alır?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	2	8,7	8	34,8	13	56,5	23	100,0
5-9 yıldır	16	29,1	27	49,1	12	21,8	55	100,0
10-14 yıldır	5	7,0	43	60,6	23	32,4	71	100,0
15-19 yıldır	2	3,8	38	71,7	13	24,5	53	100,0
20-24 yıldır	9	20,9	27	62,8	7	16,3	43	100,0
25-29 yıldır	0	0,0	16	72,7	6	27,3	22	100,0
30+	2	15,4	10	76,9	1	7,7	13	100,0
Doğduğumdan beri	4	20,0	10	50,0	6	30,0	20	100,0
Toplam	40	13,3	179	59,7	81	27,0	300	100,0

$$X^2=40,779$$

$$sd= 14$$

$$\text{Cramer's } V=0,261$$

$$P= 0,000$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile ucuz eşyaların satın alınması arasında ($P= 0,000<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo (73)'teki dağılıma göre, araştırma kapsamındaki kadınların %59,7'si ailelerinde ucuz eşyaların satın alınmasında hiç söz hakkına sahip değilken, %40,3'ü söz hakkına sahiptir. Sırasıyla bu oranlar şöyledir; 0-4 yıldır kentte yaşayan kadınların %56,5'i karı koca birlikte, %8,7'si kendileri (toplamda %65,2), 5-9 yıldır kentte yaşayanların %29,1'i kendileri, %21,8'i karı koca birlikte (toplamda 50,9), doğduklarından beri kentte yaşayanların %30,0'u karı koca birlikte, %20,0'si kendileri (toplamda %50,0), 10-14 yıldır kentte yaşayanların %32,4'ü karı koca birlikte, %7,0'si kendileri (toplamda 39,4), 20-24 yıldır kentte yaşayanların %20,9'u kendileri, %16,3'ü karı koca birlikte (toplamda %37,2), 15-19 yıldır kentte yaşayanların %24,5 karı koca birlikte, %3,8'i kendileri (%28,2), 25-29 yıldır kentte yaşayanların %27,3'ü karı koca birlikte, 30 ve üstü yıldır kentte yaşayanların %15,4'ü kendileri, %7,7'si karı koca birlikte (toplam % 13,1) ucuz eşyaları satın almaktadırlar.

Tablodaki dağılıma göre, kadınların şehirde yaşama süreleri arttıkça, doğduklarından beri şehirde yaşayanlar hariç, ucuz eşyaların alımında söz hakları azalırken, şehirde yaşama süreleri azaldıkça söz hakları artmaktadır. Bu sonuç, kadınların yaşları ile bağlantılı olabilir. Çünkü şehirde yaşama süreleri kısa olanların yaşları da, uzun süre yaşayanlara göre genellikle küçüktür.

Tablo 74.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Faturaların Ödenme Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Ailenizde fatura ödenmesi işini kim yerine getirir?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	3	13,0	13	56,5	7	30,4	23	100,0
5-9 yıldır	7	12,7	43	78,2	5	9,1	55	100,0
10-14 yıldır	4	5,6	62	87,3	5	7,0	71	100,0
15-19 yıldır	3	5,7	47	88,7	3	5,7	53	100,0
20-24 yıldır	4	9,3	31	72,1	8	18,6	43	100,0
25-29 yıldır	2	9,1	19	86,4	1	4,5	22	100,0
30+	2	15,4	10	76,9	1	7,7	13	100,0
Doğduğumdan beri	4	20,0	15	75,0	1	5,0	20	100,0
Toplam	29	9,7	240	80,0	31	10,3	300	100,0

$$X^2=23,788$$

$$sd= 14$$

$$\text{Cramer's } V=0,199$$

$$P= 0,049$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile faturaları ödemeleri arasında ($P= 0,05=0,05$) bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo (74)'deki dağılıma göre, her düzeyde kentte yaşayan kadınların fatura yatırma oranları erkeklere göre çok düşüktür. O halde, kadının ve ailesinin kentte yaşamaları onların, kentli yaşamın gerektirdiği kadının kamusal alana katılması davranışında etkili olmadığını söyleyebiliriz.

Tablo 75.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Taksitleri Yatırma Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Ailenizde taksit yatırma işini kim yerine getirir?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	2	8,7	14	60,9	7	30,4	23	100,0
5-9 yıldır	5	9,1	43	78,2	7	12,7	55	100,0
10-14 yıldır	5	7,0	62	87,3	4	5,6	71	100,0
15-19 yıldır	6	11,3	43	81,1	4	7,5	53	100,0
20-24 yıldır	6	14,0	30	69,8	7	16,3	43	100,0
25-29 yıldır	1	4,5	20	90,9	1	4,5	22	100,0
30+	2	15,4	10	76,9	1	7,7	13	100,0
Doğduğumdan beri	3	15,0	6	80,0	1	5,0	20	100,0
Toplam	30	10,0	238	79,3	32	10,7	300	100,0

$$X^2=19,038$$

$$sd= 14$$

$$P= 0,164$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile taksitleri arasında ($P= 0,164 > 0,05$) bir ilişki olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre, örnekleme giren kadınlar kaç yıldır kentte yaşarsa yaşasınlar ailede taksit yatırma işi erkek işi olarak görülmektedir. Yani kentte yaşama tek başına, kadının kamusal alana katılmasında etkili olmamaktadır.

2.7. Kadınların Çalışma Durumlarına Göre, Bakım Emegini Yerine Getirme Durumlarının Dağılımı

Bu bölümde, kadının ve erkeğin bakım emeği rollerini yerine getirme durumları kadının ücretli çalışma durumuna göre yer almaktadır.

2.7.1. Kadının Çalışmasının, Ailede Çocuk Bakımına Etkisi

Kadının aile içi statüsünün tespitinde kullanılan değişkenlerden biri, ailede çocuklara bakımın kimler tarafından gerçekleştirildiğidir. Bu yüzden kadınlara “Ailenizde çocukların bakımını kim yapar”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların % 84,0’ü “kadın”, derken, bu oran çalışmayan kadınlarda %96,0’ya çıkmaktadır. Ailede çocukların bakımını “kadın erkek birlikte” gerçekleştiririz diyenlerin oranı gündelikçi kadınlarda %16,0 iken, bu oran çalışmayan kadınlarda sadece %4,0 olmuştur. Ancak her iki gruptaki kadın arasında çocukların bakımını tek başına “kocanın” yerine getirdiğine rastlanmamıştır.

Tablo 76. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Çocuk Bakma Durumunun Dağılımı

Ailenizde çocukların bakımını kim yapar?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	126	84,0	144	96,0	270
Birlikte	24	16,0	6	4,0	30
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=12,00 \quad sd= 1 \quad \text{Cramer's } V=0,200 \quad P= 0,001$$

Araştırmada “kadının çalışması ile çocukların bakımı ile ilgili görevlerin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H9 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H9 hipotezi sınıandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “Kadının çalışması ile çocukların bakımı ile ilgili görevlerin yerine getirilmesi anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup hipotez doğrulanmaktadır.

Genel olarak tüm kültürlerde, kadın bir işte çalışmıyorsa çocukların bakımından, yetiştirilmesinden birinci sorumlu kişi kadındır. Ancak kadının ücretli çalışması, Tablo (76)’da olduğu gibi geleneksel toplumun kadına yüklediği çocuk bakımını kocayla paylaşmasına neden olmaktadır.

Tablo 77. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Çocuk Bakma Durumlarının Dağılımı

Ailenizde çocukların bakımını kim yapar?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	108	72,0	135	90,0	243
Birlikte	42	28,0	15	10,0	57
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=15,789 \quad sd= 1 \quad \text{Cramer's } V=0,229 \quad P= 0,001$$

Araştırmada erkeklere göre; “kadının çalışması ile çocukların bakımı ile ilgili görevlerin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H9 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H9 hipotezi sınıandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “eşin çalışma durumu ile çocukların bakımı ile ilgili görevlerin yerine getirilmesi anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup, (Tablo 76) ile (Tablo 77) verileri birbirlerini desteklemektedir. Dolayısıyla hipotez hem kadınlar açısından hem de kocaları açısından da doğrulanmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kadının aile içi statüsünün tespitinde sorulan bu soruya, gündelikçi kadınların kocalarının %28,0'i çocukların bakımını “karı koca birlikte” gerçekleştirdiklerini ifade ederken, bu oran çalışmayan kadınların kocalar arasında sadece %10,0 olmuştur. Çocukların bakımını “kadın” yerine getirir diyen eşlerin oranı gündelikçi kadınların kocalarında %72,0 iken, bu oran çalışmayan kadınların kocaları arasında %90,0'a yükselmektedir. Tablo (76)'da olduğu gibi “erkeğin” tek başına çocuklara baktığı duruma rastlanmamıştır.

2.7.2. Kadının Çalışmasının, Okul ve Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumuna Etkisi

Ataerkil sistemde, çocuğun bakımı gibi okul öğretmen ilişkilerini sürdürmekte kadının görevidir. Aslında okul öğretmen ilişkilerini sürdürmek kamusal alanda olan bir iştir, fakat bu iş bakım işinin içine girdiği için kamusal alanda da olsa kadına aittir. Ancak bu durumun, kadının çalışma yaşamına katılmasıyla birlikte değiştiği düşünülmektedir. Bu nedenle kadınlara “Okul öğretmen ilişkilerini kim yürütür”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %17,3'ü eşlerinin okul öğretmen ilişkilerinin eşlerinin koordine ettiğini ifade ederken, ücretli bir işte çalışmayan kadınların %11,3'ü eşlerinin okul öğretmen ilişkilerinin eşlerinin koordine ettiğini belirtmişlerdir. Gündelikçi kadınların %22,0'si eşleriyle birlikte okul öğretmen ilişkilerini yürüttüklerini belirtirken, bu oran çalışmayan kadınlarda %14,7'dir. Sadece “kadınların” okul öğretmen ilişkilerini yürütme oranları ise şöyledir: Gündelikçi kadınların %60,7'si, çalışmayan kadınların %74,0'ü okul öğretmen ilişkilerini kendileri sürdürmektedir.

Tablo 78. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Okul ve Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumunun Dağılımı

Okul öğretmen ilişkilerini kim yürütür?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	91	60,7	111	74,0	202
Erkek	26	17,3	17	11,3	43
Birlikte	33	22,0	22	14,7	55
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=6,064 \quad sd= 2 \quad \text{Cramer's } V=0,142 \quad P= 0,48$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, kadının çalışma durumu ile okul öğretmen ilişkilerini sürdürme açısından ($P= 0,48 > 0,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Okul öğretmen ilişkilerini genellikle kadınların yürütmesi üç nedene bağlanabilir: Birincisi, okul öğretmen ilişkileri bakım işinin içine girdiğinden toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadının sorumluluğunda olan bir alan olarak görülmesidir. İkincisi, yoksul olan bu kadınlar çocuklarının yoksulluktan kurtulması ve onların toplumsal statülerinin yükselmesi için okul öğretmen ilişkilerini kendileri yürütmektedir. Nitekim bu kadınlar, yaşama dair hedeflerini genellikle çocukları üzerinden gerçekleştirmeye çalışırlar. Üçüncüsü de gündelikçi kadınların hafta içi hergün çalışmaması diğer kadınların da ücretli olarak çalışmayıp genelde evde olması, onlara okul öğretmen ilişkilerini sürdürmesi için erkeklere nazaran daha çok zaman olanağı yaratmaktadır.

Tablo 79. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Okul ve Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumlarının Dağılımı

Okul öğretmen ilişkilerini kim yürütür?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	46	30,7	21	14,0	67
Erkek	42	28,0	68	45,3	110
Birlikte	62	41,3	61	40,7	123
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=15,482 \quad sd= 2 \quad \text{Cramer's } V=0,227 \quad P= 0,000$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, eşin çalışma durumu ile okul öğretmen ilişkilerini sürdürme açısından ($P= 0,00<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Ailede okul öğretmen ilişkilerinin kim tarafından yürütüldüğü kadınlara olduğu gibi, erkeklere de sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların kocalarının %28,0'i erkek derken, çalışmayan kadınların kocalarının %45,3'ü erkek demiştir. Diğer yanıtlar ise şöyledir: gündelikçi kadınların kocalarının %30,7'si kadının, %41,3'ü kadın erkek birlikte okul öğretmen ilişkilerini yürüttüklerini ifade ederken, ücretli çalışmayan kadınların kocalarının %14,0'ü kadının, %40,7'si kadın erkek birlikte sürdürdüklerini açıklamışlardır.

Tablo (79) ile Tablo (78) karşılaştırıldığında uyuşmamaktadır. Tablo (78)'de "kadının" okul öğretmen ilişkilerini yürütme oranı gündelikçi kadınlarda %60,7, çalışmayan kadınlarda %74,0 olurken, bu oran Tablo (79)'da gündelikçi kadınların kocaları arasında %30,7, çalışmayan kadınların kocaları arasında %14,0 olmuştur.

Yine Tablo (78)'de kadın erkek birlikte yürüttük ya da yürütüyoruz oranı gündelikçi kadınlarda %22,0, çalışmayan kadınlarda %14,7'dir. Tablo (79)'da ise bu oran gündelikçi kadınların kocaları arasında %41,3, çalışmayan kadınların kocaları arasında %40,7'dir.

2.7.3. Kadının Çalışmasının, Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumuna Etkisi

Kadının aile içi konumunu tespitinde kullanılan değişkenlerden biri, evin ihtiyaçlarını kimin belirlediğidir. Bu yüzden kadınlara "*Evin ihtiyaçlarını kim belirler?*" sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %12,7'si "erkek" yanıtını verirken, çalışmayan kadınların sadece %3,3'ü "erkek" yanıtını vermişlerdir. Bu soruya "kadın" yanıtını verenlerin oranları da farklılık göstermektedir. Kadın yanıtı gündelikçi kadınlar da %30,0 iken, bu oran çalışmayan kadınlarda %84,7'ye yükselmektedir. Ailedeki demokratik ilişkileri gösteren "kadın erkek birlikte evdeki ihtiyaçları belirleme" oranı ise gündelikçi kadınlarda %57,3 iken, bu oran çalışmayan kadınlar da %12,0'ye düşmektedir.

Tablo 80. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumunun Dağılımı

Evin ihtiyaçlarını kim belirler?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	45	30,0	127	84,7	172
Erkek	19	12,7	5	3,3	24
Birlikte	86	57,3	18	12,0	104
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$X^2=91,721$ $sd= 2$ Cramer's $V=0,553$ $P= 0,000$

Yapılan ki kare analizi sonucu, kadının çalışması ile evdeki ihtiyaçları belirleme arasında ($P= 0,00<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç'ın Ankara'da gündelikçi olarak çalışan kadınlar üzerine yaptıkları araştırmada, “kim ailenin günlük harcamalarını belirliyor” sorusuna gündelikçi kadınların %39,0'u kendilerinin, %37,0'si kocalarıyla birlikte, %19,0'u kocalarının belirlediğini ifade etmişlerdir (2001: 200).

Geleneksel yapıda özel alandan sorumlu olan kadınlar, evin ihtiyaçlarını belirleme görevinden de birincil derecede sorumlu kişilerdir. Nitekim kadının özel alandan çıkıp ücretli olarak çalışması, kadının bu görevi erkekle paylaşmasına sebep olmaktadır.

Tablo 81. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumunun Dağılımı

Evin ihtiyaçlarını kim belirler?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	52	34,7	114	76,0	166
Erkek	13	8,7	7	4,7	20
Birlikte	85	56,7	29	19,3	114
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$X^2=52,465$ $sd= 2$ Cramer's $V=0,418$ $P= 0,000$

Yapılan X^2 analizi sonucu, eşin çalışma durumu ile evdeki ihtiyaçları belirleme arasında ($P= 0,00<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Kadının aile içi konumunu belirleyen, “Evin ihtiyaçlarını kim belirler?” sorusukocalara da sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi kadınların kocalarının %8,7'si kendilerinin belirlediğini belirtirken, çalışmayan kadınların kocalarının sadece

%4,7'si kendilerini belirlediğini ifade etmişlerdir. Buna karşılık evin ihtiyaçlarını “kadın” belirler diyenlerin oranı gündelikçi kadınların kocalarında %34,7 iken, çalışmayan kadınların kocaları arasında %76,0'ya yükselmektedir. Evin ihtiyaçlarını “birlikte karar veririz” diyenlerin oranları da birbirlerinden farklı çıkmıştır. Bu oran gündelikçi kadınların kocaları arasında %56,7 iken, bu oran çalışmayan kadınların kocaları arasında sadece %19,3 olmuştur.

Tablo (81)'e göre, kadınların ücretli olarak çalışması erkeklerin özel alanla ilgilenmelerine, evin ihtiyaçlarını belirlemelerine yol açabilmektedir.

2.7.4. Kadının Çalışmasının, Ailede Gıda Alışverişini Gerçekleştirmeye Etkisi

Kadının aile içi konumunu belirleyen değişkenlerden biri, ailede gıda alışverişlerini kimin yaptığıdır. Bu nedenle kadınlara “*Ailenizde gıda alışverişini kim yapar?*”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi kadınların %16,0'sı “erkek” yanıtını verirken, çalışmayan kadınların ise %12,7'si “erkek” yanıtı vermiştir. “Kadın erkek birlikte” gıda alışverişi yaparız diyenlerin oranı ise gündelikçi kadınlarda %27,3 iken, çalışmayan kadınlar arasında %18,0'dir. Gıda alışverişini “kadın” yerine getirir yanıtı her iki gruptaki kadınlar arasında yüksek olmakla birlikte bu oran gündelikçi kadınlarda %56,7, çalışmayan kadınlarda %69,3 olmuştur.

Tablo 82. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Gıda Alışverişi Yapma Durumunun Dağılımı

Ailenizde gıda alışverişini kim yapar?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	85	56,7	104	69,3	189
Erkek	24	16,0	19	12,7	43
Birlikte	41	27,3	27	18,0	68
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=5,374 \quad sd= 2 \quad \text{Cramer's } V= 0,134 \quad P= 0,068$$

Araştırmada, “kadının çalışması ile ailede gıda alışverişini yapma görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H10 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H10 hipotezi sınandığında $p=0,068 > 0,05$ bağlantısında “kadının çalışması ile ailede

gıda alışverişini yapma görevinin yerine getirilmesi anlamlı bir ilişki bulunmamakta”dır. Dolayısıyla H10 hipotezi kadınlar açısından doğrulanmamıştır.

Gıda alışverişini kadınların yapması, ataerkil sistemin bakım işlerinden kadını sorumlu tutmasından ve yoksul ailelerdeki günlük bütçeleme zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Daly’nin ifade ettiği gibi, paranın idaresi ve kontrolü toplumsal cinsiyet ilişkilerini içerir. Özellikle yoksul hanelerde, erkekler parayı ‘kontrol’ ederken, kadınlar parayı ‘idare’ etmektedirler (akt: Güneş 2011: 221).

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu’nun TUBİTAK için Türkiye genelinde yaptıkları çalışmada, ülkemizde mutfak gereksinimi olan yiyecek alışverişinin daha çok kadın denekler tarafından yapıldığı görülmektedir. Yiyecek alışverişini her zaman veya genellikle yaptığını söyleyen kadın deneklerin oranı yarıdan fazla (%56)’dır. 2012 ISSP araştırması ile karşılaştırıldığında dünyada yiyecek alışverişi eşlerin birlikte veya eşit olarak yüklenerek yaptıkları bir etkinlik olarak görülmektedir (2013: 53).

Tablo 83. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Gıda Alışverişi Yapma Durumlarının Dağılımı

Ailenizde gıda alışverişini kim yapar?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	76	50,7	97	64,7	173
Erkek	24	16,0	21	14,0	45
Birlikte	50	33,3	32	21,3	82
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=6,700$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,149$$

$$P= 0,035$$

Araştırmada erkeklere göre; “kadının çalışması ile ailede gıda alışverişini yapma görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H10 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H10 hipotezi sınandığında $p=0,035 < 0,05$ bağlantısında “eşin çalışma durumu ile ailede gıda alışverişini yapma görevinin yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta”dır. Dolayısıyla hipotez erkekler açısından doğrulanmış olmaktadır. Gündelikçi kadınların kocalarının %16,0’sı ailede gıda alışverişini “ben” yaparım derken, bu oran çalışmayan kadınların kocaları arasında %14,0 olmuştur. Ailede gıda alışverişini “kadın erkek birlikte” yaparız diyenlerin oranı ise gündelikçi kadınların kocaları arasında %33,3 olurken, bu oran çalışmayan

kadınların kocaları arasında %21,3'e düşmektedir. Ailede gıda alışverişlerini “kadın” yapar diyenlerin oranları da birbirlerinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran, gündelikçi kocalar arasında %50,7’iken, eşi çalışmayan kocalar arasında %64,7’ye yükselmektedir.

2.7.5. Kadının Çalışmasının, Ailede Yemek Yapma Durumuna Etkisi

Bakım emeğinin içinde yer alan yemek yapma faaliyeti, geleneksel toplumlarda kadına ait olan bir iş alanı olarak görülmektedir. Ancak bu durumun, kadının çalışma yaşamına katılmasıyla birlikte değiştiği düşünülmektedir. Bu nedenle kadınlara “*Evde kim yemek yapar?*” sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi kadınların %12,0’si “kadın erkek birlikte” yanıtını verirken, bu oran çalışmayan kadınlar arasında %0,0 olmuştur. Ancak tek başına “erkek” yanıtını her iki gruptaki kadınlar da vermemiştir. Buna karşın, evde yemekleri “kadın” yapar yanıtı gündelikçi olarak çalışan kadınlarda %88,0 iken, çalışmayan kadınlar arasında ise %100,0’e yükselmektedir.

Tablo 84. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Evde Yemek Yapma Durumunun Dağılımı

Evde kim yemek yapar?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	132	88,0	150	100,0	282
Birlikte	18	12,0	0	0.0	18
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=19,149 \quad sd=1 \quad \text{Cramer's } V=0,253 \quad P= 0,01$$

Araştırmada, “eşi çalışan kocalar arasında yemek yapma eğilimi daha fazladır”, H11 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H11 hipotezi sınıandığında $p=0,01 < 0,05$ bağlantısında “kadının çalışması ile kocanın yemek yapması arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup hipotez doğrulanmaktadır.

Tablo (84)’e göre; kadının özel alandan çıkması, ücretli olarak çalışması kadının yemek yapma görevini erkekle paylaşmasına sebebiyet vererek, kültürel olarak aktarılmış toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesine yol açmaktadır.

Tablo 85. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Yemek Yapma Durumlarının Dağılımı

Evde kim yemek yapar?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	127	84,7	150	100,0	277
Birlikte	23	15,3	0	0,0	23
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

X²=24,910

sd= 1

Cramer's V=0,288

P= 0,001

Araştırmada erkeklere göre “eşi çalışan kocalar arasında yemek yapma eğilimi daha fazladır”, H11 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H11 hipotezi sınandığında $p=0,01 < 0,05$ bağlantısında “Eşin çalışma durumu ile kocanın yemek yapması arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta”dır. Dolayısıyla H11 hipotezi hem kadınlar hem de erkekler açısından doğrulanmış olmaktadır. Gündelikçi kadınların kocalarının %15,3’ü yemeği eşleriyle birlikte yaptıklarını ifade ederken, çalışmayan kadınların kocaları arasında eşleriyle birlikte yemek yapma durumuna hiç rastlanmamıştır. Ancak her iki grup erkekte “kadının” yemek yapma yanıtı yüksek olmakla birlikte, bu oran gündelikçi kadınların kocaları arasında %84,7 olurken, çalışmayan kadınların kocalarında %100,0 olmaktadır.

Kadının çalışması aile içinde yemek yapma davranışında değişikliklere neden olmaktadır. Kadının çalışmasıyla erkek kadınla birlikte yemek yapmaya başlamıştır.

2.7.6. Kadının Çalışmasının, Ailede Temizlik Yapma Durumuna Etkisi

Yemek yapma faaliyeti gibi, evin temizliği de geleneksel toplumlarda kadına ait olan bir iş alanı olarak görülmektedir. Ancak kadının ücretli olarak çalışması toplumsal cinsiyet rollerinde değişikliğe neden olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple kadınlara “Evde kim temizlik yapar?”, sorusu sorulmuştur. Gündelikçi kadınların %10,7’si temizliği “eşleriyle birlikte” yaptıklarını ifade ederken, bu oran çalışmayan kadınlar arasında %0,0 olmuştur. Nitekim her iki grup kadınlar arasında da kadının tek başına temizlik yapma durumu yüksek olmakla birlikte, bu oran gündelikçi kadınlarda %89,3 olurken, çalışmayan kadınlarda %100,0 olduğu görülmektedir.

Tablo 86. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Evde Temizlik Yapma Durumlarının Dağılımı

Evde kim temizlik yapar?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	134	89,3	150	100,0	284
Birlikte	16	10,7	0	0,0	16
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=16,901$$

$$sd= 1$$

$$\text{Cramer's } V=0,237$$

$$P= 0,01$$

Araştırmada, “eşi çalışan kocalar arasında temizlik yapma eğilimi daha fazladır”, H12 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H12 hipotezi sınındığında $p=0,01 < 0,05$ bağlantısında “kadının çalışması ile kocanın temizlik yapması arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup, hipotezimiz kadınlar açısından doğrulanmıştır.

Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç’ın, Ankara’da yaptıkları çalışmada gündelikçi kadınların %9,0’u kocalarının kendilerine temizlik işinde yardım ettiğini belirtmişlerdir (2001: 147). Bu sonuç Adak tarafından da desteklenmektedir. Adak’a (2007: 142) göre “kadının ücretli bir işte çalışması ile erkeğin ev işlerinde sorumluluk alması arasında pozitif bir ilişki” vardır

Ev kadınları, dışarıda gelir karşılığı çalışmadıkları için ev işlerini kendileri tarafından yapılması zorunlu işler olarak görmektedirler. Gelir elde eden kadınların çoğu da, ev işlerini kadın ve erkeğin birlikte paylaşması gereken işler olarak düşünmesine rağmen, erkeklerin bu işleri yapmamasından dolayı zorunlu olarak kendileri yapmaktadırlar (Güneş 2011: 231).

Tablo 87. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kocaların Temizlik Yapma Durumlarının Dağılımı

Evde kim temizlik yapar?	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Kadın	129	86,0	150	100,0	279
Birlikte	21	14,0	0	0,0	21
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=22,581$$

$$sd= 1$$

$$\text{Cramer's } V=0,274$$

$$P= 0,001$$

Araştırmada erkeklere göre; “Eşi çalışan kocalar arasında temizlik yapma eğilimi daha fazladır”, H12 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki

kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H12 hipotezi sınıandığında $p=0,01 < 0,05$ bağlantısında“Eşin çalışma durumu ile kocanın temizlik yapması arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta”dır. Gündelikçi kadınların kocalarının %14,0’ü temizliği eşleriyle birlikte yaptıklarını ifade ederken, çalışmayan kadınların kocaları arasında eşleriyle birlikte temizlik yapma durumuna hiç rastlanmamıştır. Buna karşın ücretli çalışmayan kadınların kocaları arasında “kadının tek başına” temizlik yapma durumu %100,0 iken, bu oran gündelikçi kadınların kocaları arasında %86,0’ya düşmektedir. Dolayısıyla H12 hipotezi hem kadınlar hem erkekler açısından doğrulanmıştır. Çünkü (Tablo 86) ve (Tablo 87) birbiriyle örtüşmektedir. Bu sonuçlara göre, kadının dışarda çalışması, erkeğin evde temizliğe eşine yardım etmesini sağlamaktadır.

Kadınla özdeşleştirilen bu işleri, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek erkeklerde yapmak istememektedirler. Türkiye genelinde TÜBİTAK için yapılan bir araştırma da bu sonucu destekler niteliktedir. “Türkiye’de en fazla kadın işi olarak görülen ev içi etkinlik temizlik faaliyetleriymiş gibi görünmektedir. Erkek deneklerin sadece %14’ü her zaman veya genellikle ev temizliği yaptığını, %6’sı ise bu konuda eşine yardım ettiğini ifade etmiştir” (Çarkoğlu, Kalaycıoğlu 2013: 54).

2.8. Kadınların Yaşlarına Göre Bakım Emeğini Yerine Getirme Durumları

Bu bölümde, kadının bakım emeği rollerini yerine getirme durumu ile ilgili bilgiler kadının yaşına göre yer almaktadır.

Tablo 88. Kadınların Yaşlarına Göre, Çocuk Bakım Durumunun Dağılımı

Yaş		Çocukların bakımını kim yapar?		
		Kadın	Birlikte	Toplam
25-29	N	6	1	7
	%	85,7	14,3	100,0
30-34	N	33	3	36
	%	91,7	8,3	100,0
35-39	N	72	9	81
	%	88,9	11,1	100,0
40-44	N	93	15	108
	%	86,1	13,9	100,0
45-Fazla	N	66	2	68
	%	97,0	3,0	100,0
Toplam	N	270	30	300
	%	90,0	10,0	100,0

$$X^2=5,985$$

$$sd= 5$$

$$P= 0,308$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,308>0,05$) çocuk bakımı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablodaki değerlere göre, kadın kaç yaşında olursa olsun %90,0'nında çocuk bakımı tamamen kadına aitken, %10,0'luk bir dilim çocuk bakımını eşiyle paylaşmaktadırlar. 25-29 yaş grubundaki kadınların %85,7'si 30-34 yaş grubundakilerin %91,7'si, 35-39 yaş grubundakilerin %88,9'u, 40-44 yaş grubundakilerin %86,1'i, 45-ve üzeri yaş grubundakilerin %97,0'si çocuklarına yalnız kendileri bakmaktadırlar. Bu sonuçlara göre, kadın kaç yaşında olursa olsun çocuk bakma görevi kadına ait bir sorumluluk olarak görülmektedir.

Tablo 89. Kadınların Yaşlarına Göre, Okul-Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumunun Dağılımı

Yaş		Okul öğretmen ilişkilerini kim yürütür?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	6	0	1	7
	%	85,7	0,0	14,3	100,0
30-34	N	26	3	7	36
	%	72,2	8,3	19,4	100,0
35-39	N	49	10	22	81
	%	60,5	12,3	27,2	100,0
40-44	N	75	17	16	108
	%	69,4	15,7	14,8	100,0
45-Fazla	N	46	13	9	68
	%	67,6	19,1	13,2	100,0
Toplam	N	202	43	55	300
	%	67,3	14,3	18,3	100,0

$$X^2=10,323$$

$$sd= 10$$

$$Cramer's V=0,131$$

$$P= 0,413$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,413>0,05$) okul öğretmen ilişkilerini yürütme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Örnekleme giren her yaş grubundaki kadınların %67,3'ü okul öğretmen ilişkilerini kendilerinin, %18,3'ü karı koca birlikte, %14,3'ü kocalarının yürüttüğünü ifade etmişlerdir. Kadın ve birlikte şıklarını toplarsak kadınlar %85,6 oranında, erkek ve birlikte şıklarını toplarsak erkekler %32,6 oranında çocuklarının okul öğretmen ilişkilerini sürdürmektedirler. O halde toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadının sorumlu tutulduğu bakım emeğinin içine giren okul öğretmen ilişkilerini sağlamada, araştırmaya katılan her yaşta kadının yükümlülükleri arasındadır.

Tablo 90. Kadınların Yaşlarına Göre, Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumunun Dağılımı

Yaş		Evin ihtiyaçlarını kim belirler?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	6	0	1	7
	%	85,7	0,0	14,3	100,0
30-34	N	27	0	9	36
	%	75,0	0,0	25,0	100,0
35-39	N	44	8	29	81
	%	54,3	9,9	35,8	100,0
40-44	N	56	12	40	108
	%	51,9	11,1	37,0	100,0
45-Fazla	N	39	4	25	68
	%	57,3	5,9	36,8	100,0
Toplam	N	172	24	104	300
	%	57,3	8,0	34,7	100,0

$$X^2=11,807$$

$$sd= 10$$

$$P= 0,298$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,298>0,05$) evdeki ihtiyaçları belirleme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Analiz sonuçlarında yaşı kaç olursa olsun kadınların büyük çoğunluğu (%57,3) evdeki ihtiyaçları kendilerinin belirlediğini ifade etmişlerdir. Geriye kalan kadınların %34,7'si karı koca birlikte, %8,0'i kocalarının evin ihtiyaçlarını belirlediğini belirtmişlerdir. Aslında bu durum ataerkil sistemin ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadını özel alandan sorumlu tutmasının ifadesidir.

Tablo 91.Kadınların Yaşlarına Göre, Ailede Gıda Alışverişi Yapma Durumunun Dağılımı

Yaş		Ailenizde gıda alışverişini kim yapar?			
		Kadın	Erkek	Birlikte	Toplam
25-29	N	4	0	3	7
	%	57,1	0,0	42,9	100,0
30-34	N	21	3	12	36
	%	58,3	8,3	33,3	100,0
35-39	N	54	7	20	81
	%	66,7	8,6	24,7	100,0
40-44	N	70	17	21	108
	%	64,8	15,7	19,4	100,0
45-Fazla	N	40	16	12	68
	%	58,8	23,5	17,6	100,0
Toplam	N	189	43	68	300
	%	63,0	14,3	22,7	100,0

$$X^2=15,657$$

$$sd= 10$$

$$P= 0,110$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,110>0,05$) evin gıda alışverişini yapma arasında anlamlı bir ilişki olmadığı

görülmektedir.

Araştırmaya katılan her yaş grubundaki kadının büyük çoğunluğu (%63,0) gıda alışverişini kendilerinin yaptığını ifade ederken, %22,7'si eşleriyle birlikte, %14,3'ü sadece kocalarının yaptığını belirtmişlerdir. Tablo (91)'in sonuçları Tablo (90)'nı destekler niteliktedir. Tablo (90)'da evin ihtiyaçlarını %57,3 oranında kadınlar tek başına belirlemektedir. Bakım emeği içinde yer alan evin ihtiyaçlarını belirleme toplumsal cinsiyetçi işbölümünde kadının görevi olduğundan, gıda alışverişini yapma da kadına ait görünmektedir.

Tablo 92. Kadınların Yaşlarına Göre, Yemek Yapma Durumunun Dağılımı

Yaş		Evde kim yemek yapar?		
		Kadın	Birlikte	Toplam
25-29	N	6	1	7
	%	85,7	14,3	100,0
30-34	N	36	0	36
	%	100,0	0,0	100,0
35-39	N	74	7	81
	%	91,4	8,6	100,0
40-44	N	101	7	108
	%	93,5	6,5	100,0
45-Fazla	N	65	3	68
	%	95,6	4,4	100,0
Toplam	N	282	18	300
	%	94,0	6,0	100,0

$$X^2=4,648$$

$$sd= 5$$

$$P= 0,460$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,460>0,05$) evde yemek yapma arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Örnekleme giren her yaş grubundaki kadının %94,0'ü evde yemeklerini kendilerini yaptığını ifade ederken, %6,0'sı eşleriyle birlikte yemek yaptıklarını belirtmişlerdir. Yaş kaç olursa olsun toplumsal cinsiyet rolleri gereği yemek yapmak kadının görevi olarak görülmektedir.

Tablo 93. Kadınların Yaşlarına Göre, Temizlik Yapma Durumunun Dağılımı

Yaş		Evde kim temizlik yapar?		
		Kadın	Birlikte	Toplam
25-29	N	6	1	7
	%	85,7	14,3	100,0
30-34	N	35	1	36
	%	97,2	2,8	100,0
35-39	N	77	4	81
	%	95,1	4,9	100,0
40-44	N	100	8	108
	%	92,6	7,4	100,0
45-Fazla	N	66	2	68
	%	97,0	3,0	100,0
Toplam	N	284	16	300
	%	94,7	5,3	100,0

$$X^2=3,366$$

$$sd= 5$$

$$P= 0,644$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların yaşları ile ($P=0,644>0,05$) evde temizlik yapma arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Araştırma dâhilindeki her yaş grubundaki kadının %94,7'si evin temizliğini kendilerinin yaptığını, %5,3'ü eşiyile birlikte yaptıklarını belirtmişlerdir.

2.9. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Bakım Emeğini Yerine Getirme Durumları

Bu bölümde, kadının bakım emeği rollerini yerine getirme durumu kadının kentte yaşama süresine göre ele alınmaktadır.

Tablo 94.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Çocuk Bakım Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama	Çocukların bakımını kim yapar?					
	Kadın		Birlikte		Toplam	
Süresi	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	18	78,3	5	21,7	23	100,0
5-9 yıldır	49	89,1	6	10,9	55	100,0
10-14 yıldır	63	88,7	8	11,3	71	100,0
15-19 yıldır	49	92,5	4	7,5	53	100,0
20-24 yıldır	38	88,4	5	11,6	43	100,0
25-29 yıldır	22	100,0	0	0,0	22	100,0
30+	13	100,0	0	0,0	13	100,0
Doğduğumdan beri	18	90,0	2	10,0	20	100,0
Toplam	270	90,0	30	10,0	300	100,0

$$X^2=8,069$$

$$sd= 7$$

$$\text{Cramer's } V=0,164$$

$$P= 0,327$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile çocukların bakımı arasında ($P= 0,327>0,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı

görülmektedir. Tablo (94)'deki dağılıma göre, yıl olarak her düzeyde kentte yaşayan kadınların %90,0'nı çocukların bakımı ile tek başlarına ilgilenmektedirler.

Tablo 95. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Okul ve Öğretmen İlişkilerini Yürütme Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Okul öğretmen ilişkilerini kim yürütür?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	11	47,8	8	34,8	4	17,4	23	100,0
5-9 yıldır	34	61,8	6	10,9	15	27,3	55	100,0
10-14 yıldır	53	74,6	9	12,7	9	12,7	71	100,0
15-19 yıldır	34	64,2	8	15,1	11	20,8	53	100,0
20-24 yıldır	31	72,1	5	11,6	7	16,3	43	100,0
25-29 yıldır	18	81,8	2	9,1	2	9,1	22	100,0
30+	8	61,5	3	23,1	2	15,4	13	100,0
Doğduğumdan beri	13	65,0	2	10,0	5	25,0	20	100,0
Toplam	202	67,3	43	14,3	55	18,3	300	100,0

$$X^2=17,506$$

$$sd= 14$$

$$P= 0,230$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile okul öğretmen ilişkilerini sürdürme arasında ($P= 0,230 > 0,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Örnekleme bakıldığında her düzeyde kentte yaşayan kadınların %67,3'ü tek başına, %18,3'ü kocalarıyla birlikte okul öğretmen ilişkilerini yürütmektedirler. Şehirde yaşama süresi kadınların, okul öğretmen ilişkilerini düzenleme görevlerini azaltmıyor. Çocuk bakımının kamusal alandaki ayağını oluşturan okul öğretmen ilişkilerini de, kadının kent merkezde yaşama süresi ne kadar olursa olsun genellikle kadınlar yürütmektedir. Bu durumda Tablo (93), Tablo (92)'yi destekler niteliktedir.

Tablo 96. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Evdeki İhtiyaçları Belirleme Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Evin ihtiyaçlarını kim belirler?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	15	65,2	2	8,7	6	26,1	23	100,0
5-9 yıldır	36	65,5	5	9,1	14	25,5	55	100,0
10-14 yıldır	43	60,6	7	9,9	21	29,6	71	100,0
15-19 yıldır	26	49,1	6	11,3	21	39,6	53	100,0
20-24 yıldır	20	46,5	1	2,3	22	51,2	43	100,0
25-29 yıldır	13	59,1	1	4,5	8	36,4	22	100,0
30+	7	53,8	1	7,7	5	38,5	13	100,0
Doğduğumdan beri	12	60,0	1	5,0	7	35,0	20	100,0
Toplam	172	57,3	24	8,0	104	34,7	300	100,0

$$X^2=12,985$$

$$sd= 14$$

$$P= 0,52$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile evin ihtiyaçlarını belirleme arasında ($P= 0,528>0,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Örnekleme giren kadınlardan her seviyede kentte yaşayanların %57,3'ü evlerini ihtiyaçlarını kendileri belirlerken, kocanın ihtiyaçları belirleme oranı %8,0, karı koca birlikte ihtiyaçları belirleme oranı %34,7'dir. Bu sonuçlara göre, toplumsal cinsiyet roller gereği kadının sorumlu tutulduğu bakım emeğinin içinde yer alan evin ihtiyaçlarını belirleme görevi, kadının kentte yaşama süresine bakmaksızın genellikle kadınlara ait bir iş olarak görülmektedir.

Tablo 97. Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Gıda Alışverişi Yapma Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama Süresi	Ailenizde gıda alışverişini kim yapar?							
	Kadın		Erkek		Birlikte		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	16	69,6	2	8,7	5	21,7	23	100,0
5-9 yıldır	35	63,6	5	9,1	15	27,3	55	100,0
10-14 yıldır	42	59,2	11	15,5	18	25,4	71	100,0
15-19 yıldır	33	62,3	12	22,6	8	15,1	53	100,0
20-24 yıldır	30	69,8	4	9,3	9	20,9	43	100,0
25-29 yıldır	10	45,5	5	22,7	7	31,8	22	100,0
30+	9	69,2	3	23,1	1	7,7	13	100,0
Doğduğumdan beri	14	70,0	1	5,0	5	25,0	20	100,0
Toplam	189	63,0	43	14,3	68	22,7	300	100,0

$$X^2=14,183$$

$$sd= 14$$

$$P= 0,436$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile gıda alışverişini arasında ($P= 0,436>0,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tablo (97)'deki değerlere göre her aralıkta kentte yaşayan kadınların %63,3'ü evlerinin ihtiyaçlarını yalnızca kendi belirlerken, %22,7'si kocaları ile birlikte belirlemektedirler.

Tablo 98.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Yemek Yapma Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama	Evde kim yemek yapar?					
	Kadın		Birlikte		Toplam	
Süresi	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	19	82,6	4	17,4	23	100,0
5-9 yıldır	54	98,2	1	1,8	55	100,0
10-14 yıldır	67	94,4	4	5,6	71	100,0
15-19 yıldır	52	98,1	1	1,9	53	100,0
20-24 yıldır	40	93,0	3	7,0	43	100,0
25-29 yıldır	22	100,0	0	0,0	22	100,0
30+	13	100,0	0	0,0	13	100,0
Doğduğumdan beri	15	75,0	5	25,0	20	100,0
Toplam	282	94,0	18	6,0	300	100,0

$$X^2=23,712$$

$$sd= 7$$

$$\text{Cramer's } V=0,281$$

$$P= 0,001$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile yemek yapmaları arasında ($P= 0,001<0,05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo (98)'deki değerlere göre Sivas merkezde yaşayıp araştırmaya katılan kadınların %94,0'ü ailelerinde yemekleri kendileri yaparken, sadece %6,0'sı eşi birlikte yapmaktadır. Eşi ile birlikte yemek yapan kadınların %25,0'i doğduğundan beri şehirde yaşayan kadınlardan, %17,4'ü 0-4 yıldır şehirde yaşayan kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 99.Kadınların Kentte Yaşama Sürelerine Göre, Ailede Temizlik Yapma Durumunun Dağılımı

Sivas Merkezde Yaşama	Evde kim temizlik yapar?					
	Kadın		Birlikte		Toplam	
Süresi	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-4 yıldır	20	87,0	3	13,0	23	100,0
5-9 yıldır	54	98,2	1	1,8	55	100,0
10-14 yıldır	66	93,0	5	7,0	71	100,0
15-19 yıldır	53	100,0	0	0,0	53	100,0
20-24 yıldır	39	90,7	4	9,3	43	100,0
25-29 yıldır	22	100,0	0	0,0	22	100,0
30+	13	100,0	0	0,0	13	100,0
Doğduğumdan beri	17	85,0	3	15,0	20	100,0
Toplam	284	94,7	16	5,3	300	100,0

$$X^2=14,466$$

$$sd= 7$$

$$\text{Cramer's } V=0,147$$

$$P= 0,043$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya kadınların kentte yaşama süresi ile temizlik yapmaları arasında ($P= 0,043 < 0,05$) bir ilişki olduğu görülmektedir.

Çapraz tablonun dağılımı değerlendirildiğinde araştırma kapsamında olup her düzeyde kentte yaşayan kadınların %94,7'si evlerinde temizliği sadece kendileri yaparken, %5,3'ü kocalarıyla birlikte yapmaktadırlar. Buna göre, doğduğundan beri şehirde yaşayan kadınların %15,0'i, 0-4 yıldır kentte yaşayanların %13,0'ü, 20-24 yıldır kentte yaşayanların %9,3'ü, 10-14 yıldır kentte yaşayanların %7,0'si eşiyile birlikte temizlik yapmaktadırlar.

2.10. Çiftlerin, Kadının Toplumsal Cinsiyetiyle İlgili Tutumları

Bu bölümde, ücretli çalışma durumlarına göre kadınların ve kocalarının toplumsal cinsiyet algılarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.10.1. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Aile Reisliği Olgusuna İlişkin Tutumların Dağılımı

Kadının toplumsal konumunu etkileyen değişkenlerden biri, kadınların aile reisliğine ilişkin tutumlarıdır. Bu yüzden kadınlara, “Evin reisi erkektir”, olgusuna katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %28,7'si “katılmadıklarını” belirtirken, bu oran ücretli olarak çalışmayan kadınlarda sadece %12,7 olmuştur. Buna karşılık ailenin reisi erkektir, ifadesine

katılanların olanların oranı %29,3 iken, bu oran çalışmayan kadınlarda %52,0'ye yükselmektedir. Kısmen katılıyorum oranları da birbirinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran gündelikçi kadınlarda %42,0 olurken, çalışmayan kadınlar arasında %35,3'e düşmektedir.

Tablo 100. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Aile Reisliği Olgusuna İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Evin reisi erkektir.	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	44	29,3	78	52,0	122
Kısmen Katılıyorum	63	42,0	53	35,3	116
Katılmıyorum	43	28,7	19	12,7	62
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=19,628$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,256$$

$$P= 0,001$$

Araştırmada, “kadının ücretli çalıştığı hanelerde aile reisinin kim olduğu konusunda kalıp yargılar bulunmamaktadır”, H13 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H13 hipotezi sınıandığında $p=0,01 < 0,05$ bağlantısında “kadının çalışması ile kadının aile reisliği algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” dır. Dolayısıyla H13 hipotezi doğrulanmıştır.

Coşkun ve Ünal'ın Ankara'da yaptıkları çalışmada, gündelikçi kadınların %53,0'ü ailenin reisinin erkek olduğunu kabul etmektedirler (2005: 47). Bu çalışmada ise kısmen katılıyorumları da sayarsak gündelikçi kadınlar da bu oran %71,3, çalışmayan kadınlarda ise %87,3'tür. Görüldüğü üzere aynı öğretim seviyesine sahip, aynı kültürden gelen kadınların güvencesiz ve düşük ücretli de olsa çalışma hayatına katılmaları onların “kadın ve erkeğin konumu” ile ilgili düşüncelerinde değişiklikler meydana getirmektedir. Suğur'un Eskişehir'de gündelikçi kadınlarla ilgili yaptığı çalışmada ifade ettiği gibi, “ücretli iş kadınlar için ataerkillik ve toplumsal cinsiyet nedeniyle yaşanan eşitsizliklerle birbaşa çıkma yoludur” (2009: 108).

Geleneksel toplumlarda, “evin reisi erkek”tir. Kadın ve erkeğe aile içinde farklı görevler verilmiş olup, bu görevlerin değeri eşit olarak dağıtılmamıştır. Bu yapıda ailenin ekonomik anlamda geçimini sağlama, aileyi koruma, aileyi bir arada tutma görevi erkeğindir. Kadının görevi de, koca ve çocukların bakım ve sevgi

ihtiyaçlarını karşılamaktır. Ailenin maddi gereksinimlerini karşılayan, güvenliğini sağlayan erkek bunun karşılığında aile içindeki gücü elde ederek “ailenin reisi” olmaya hak kazanır. Aile reisi olan erkek, ailedeki konum açısından en güçlü kişidir, dolayısıyla kadından da üstündür. Ailedeki bütün kararları ya o verir ya da onun onayından geçmesi gerekir, o izin vermeden hiçbir şey gerçekleşemez.

Erkeklerin aile reisliğini, sadece gelenekler değil, hukukta desteklemektedir. Bununla birlikte 2002 yılına kadar medeni hukukta “evin reisi erkektir” maddesi bulunmakta idi. 1926 yılındaki Medeni Kanun’da kadının tek başına yaşayamayacağı, bir erkek tarafından korunması gerektiği yasada yer almış bulunmaktadır. “Medeni Kanun erkeklerle kadınlar arasındaki cinsiyet eşitsizliğini onaylayan birçok madde içerir. Örneğin 152. madde şöyle der: ‘Koca birliğin reisidir. Evin intihabı karı ve çocukların münasip veçhile iâşesi ona aittir’. 153. Madde şöyle der: ‘... Kadın müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve kadın bakar’” (Özyeğin, 2005: 101).

Kadının tek başına yaşayamayacağını, bir erkek tarafından korunması gerektiğini söyleyen “aile reisliği” olgusu kendini özellikle kadının çalışmayıp ekonomik olarak erkeğe bağlı olduğu ailelerde daha çok hissettirir. Aktaş’ın “Farklı Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Özelliklere Sahip Ailelerde Kız Çocuklarına İlişkin Aile İçi Kültürel Tanımlamalar” adlı çalışması da bu sonucu destekler niteliktedir. Aktaş’a göre “kentin üst sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyine doğru gidildikçe erkeğin ve kadının eğitim seviyesi ve mesleki statüsü arttıkça aile içi ilişkiler daha eşitlikçi bir zemine oturmaktadır” (2011: 129).

Bora’nın Ankara’da gündelikçi kadınlarla ilgili yaptığı araştırmada ulaştığı sonuç, bu çalışmaya da uygun düşmektedir. “Çalışmak için mahallenin dışına çıkan, en yakın çevrenin/ailenin dışından insanlarla düzenli olarak etkileşimde bulunan, para kazanan bir kadın için, geleneksel ataerkil pazarlık normları halen geçerli olsa ve doğrudan bir güçlenme izlenemese bile, kendi öznelliğinin inşası boyutunda önemli değişimlerin gerçekleşmekte olduğu ve bu sürecin bir güçlenme süreci olarak da kavranabileceği söylenebilir” (2011: 103-104).

Fidan ve Özdemir ise, Sakarya’da gündelikçi kadınlar üzerine yaptıkları çalışmada şu sonuca ulaşmışlardır. “Gelir elde ederek ve kendi evinin dışında farklı

ağlara dâhil olarak güçlenmektedir. Ev hizmetlerine giden kadınların, alışık oldukları sosyal çevre ve yaşam alanı dışında bir alana dâhil olmaları sadece bir çalışma değil aynı zamanda bir ‘öğrenme’ süreci olarak değerlendirilebilir. Bilmediği ve kendisine tanıdık gelmeyen birçok unsuru ve süreci öğrenmektedir. Özellikle aile içi ilişkiler, evin düzenlenmesi ve en önemlisi çocuk bakımı ve eğitimi konusunda işini yaptığı kadını modellemekte ve taklit etmektedir” (2011: 86). Bu sonuçlar, düşük statülü işlerde çalışsalar bile kadınların güçlendiğini ve ataerkil sistemin dayattığı geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden kopmaya başladıklarını göstermektedir.

Tablo 101. Eşin Çalışma Durumuna Göre, Erkeklerin Aile Reisliği Olgusuna İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Evin reisi erkektir.	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	93	62,0	124	82,7	217
Kısmen Katılıyorum	45	30,0	21	14,0	66
Katılmıyorum	12	8,0	5	3,3	17
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=16,038$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,231$$

$$P= 0,014$$

Araştırmada, erkeklere göre; “kadının ücretli çalıştığı hanelerde aile reisinin kim olduğu konusunda kalıp yargılar bulunmamaktadır”, H13 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H13 hipotezi sınandığında $p=0,014 < 0,05$ bağlantısında “Eşin çalışma durumu ile erkeğin aile reisliği algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta”dır. Dolayısıyla H13 hipotezi erkekler açısından da doğrulanmıştır. Nitekim “*Evin reisi erkektir*”, olgusuna gündelikçi olarak çalışan kadınların kocalarının %8,0’i “katılmıyorum” yanıtını verirken, bu oran eşi çalışmayan kocalar arasında sadece %3,3 olmuştur. Buna karşılık “evin reisi erkektir” olgusuna “kısmen katılıyorum” diyen eşlerin oranı, eşi gündelikçi olan kocalar arasında %30,0, eşi çalışmayan kocalar arasında %14,0 olmuştur. “*Evin reisi erkektir*”, olgusuna “katılıyorum” diyenlerin oranları da birbirlerinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran, eşi çalışan kocalar arasında %62,0 iken, eşi çalışmayan kocalar arasında %82,7’ye yükselmektedir.

Görüldüğü gibi, enformel de olsa kadının çalışması sadece kadının değil kocanın da aile reisliği algısını değiştirmektedir. Ancak eşleri ücretli çalışan %62 oranında erkek “evin reisini erkek” olarak kabul etmektedirler. Bu çerçevede

otoriteyi Weber'in izinden gidip meşru güç diye tanımlarsak, kocanın otoritesi aileseldir ve egemen olabilmesi sadece ailenin geçimini sağlayan kişi olmasından kaynaklanmaz. Erkekler, kadınlara egemen olma meşru statülerini ataerkil aile içindeki konumlarından alırlar. O halde, evin reisi erkek (koca) aile geçimini sağlayan kişi olmadığı zaman bile, kadınların üzerindeki erkek denetiminin sürmesinin nedeni ataerkil cinsiyet düzenidir (Özyeğin 2005: 100). Ancak kadının, eğitilmiş ve bir mesleğinin olması kocanın otoriter tavırlarını azaltmaktadır.

Tablo (101) ile Tablo (100) karşılaştırıldığında kadının çalışması “aile reisliği” konusunda kadınlarda erkeklere göre daha fazla algı değişikliği yaratmıştır.

2.10.2. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Eşle Tartışmak Algısına İlişkin Tutumların Dağılımı

Kadınların “eşle tartışmak algısına ilişkin tutumları”, kadınların aile içi güç ve otorite ilişkilerini etkileyen değişkenlerden biridir. Bu nedenle öznelere “*Aile içinde kadın, kocasıyla anlaşamadığı durumlarda tartışmak yerine susmalıdır*”, algısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Gündelikçi kadınların %25,3’ü bu algıya “katıldıklarını” belirtirken, ücretli çalışmayan kadınlarda bu oran %35,3’e yükselmektedir. “*Aile içinde kadın, kocasıyla anlaşamadığı durumlarda tartışmak yerine susmalıdır*” algısına “kısmen katılıyorum” cevabını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınlarda %34,7 iken, bu oranın çalışmayan kadınlar arasında %39,3 olduğu görülmektedir. Buna karşılık “*Aile içinde kadın, kocasıyla anlaşamadığı durumlarda tartışmak yerine susmalıdır*” algısına “katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınlarda %40,0’ı gösterirken, bu oran çalışmayan kadınlar da %25,3’e düşmektedir.

Tablo 102. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Eşle Tartışmak Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Aile içinde kadın, kocasıyla anlaşamadığı durumlarda tartışmak yerine susmalıdır.	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	38	25,3	53	35,3	91
Kısmen Katılıyorum	52	34,7	59	39,3	111
Katılmıyorum	60	40,0	38	25,3	98
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=7,853$$

$$sd= 2 \text{ Cramer's } V=0,162$$

$$P= 0,020$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan kadınların çalışma durumu ile eşle tartışmak algısına ilişkin tutumları arasında ($P= 0,020 < 0,05$) anlamlı bir ilişki

olduğu görülmektedir.

Tablo (102)'nin verilerine göre, ücretli olarak çalışmak kadınlara sadece para değil, kendilerini bireysel olarak geliştirmelerine ve kendilerine güvenmelerine de yol açmaktadır Tablo (111)'de de görüldüğü gibi. Ataerkil baskıyla büyümüş yoksul kadının ev hizmeti işinde çalışması, kadının evden çıkmasını farklı sosyal ilişkilere dâhil olmasını sağlarken, değişmesine de neden olmaktadır. Fidan ve Özdemir'in ifade ettikleri gibi “kadınların ev hizmetlerine gitmesi bireysel açıdan ailenin gelişmesi ve toplumsal ilerleme açısından önemlidir. Çünkü kadınlar çalıştıkları evlerdeki düzeni ve yaşam biçimini kendi evlerinde uygulamaya çalışmaktadırlar. Bu da çalışmanın sadece bir iş ilişkisi olmadığı, ailenin gelişimi açısından da değerli olduğunun kanıtıdır” (2011: 80).

Tablo 103. Eşin Çalışma Durumuna Göre, Erkeklerin Eşle Tartışmak Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Aile içinde kadın, kocasıyla anlaşamadığı durumlarda tartışmak yerine susmalıdır.	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	
Katılıyorum	77	51,3	89	59,3	166
Kısmen Katılıyorum	58	38,7	52	34,7	110
Katılmıyorum	15	10,0	9	6,0	24
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=2,695$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,095$$

$$P= 0,260$$

Yapılan ki kare analizi sonucu, araştırmaya katılan erkeklerin, eşin çalışma durumu ile eşle tartışmak algısına ilişkin tutumları arasında ($P= 0,260>0,05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Kadınların aile içi güç ve otorite ilişkilerini etkileyen değişkenlerden biri de, kocalarının eşle tartışmak algısına ilişkin tutumlarıdır. Bu çerçevede erkeklere “Aile içinde kadın, kocasıyla anlaşamadığı durumlarda tartışmak yerine susmalıdır”, algısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi kadınların kocalarının %10,0 “katılmıyorum” yanıtını verirken, bu yanıt ücretli çalışmayan kadınları kocaları arasında %6,0’ya düşmektedir. Bu algıya “kısmen katılıyorum” cevabını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınların kocalarında %38,7 iken, ücretli çalışmayan kadınların kocaları arasında %34,7’ye düşmektedir. “Aile içinde kadın, kocasıyla anlaşamadığı durumlarda tartışmak yerine susmalıdır”, algısına

“katılıyorum” diyenlerin oranları da birbirine yakın çıkmıştır. Bu oran gündelikçi kadınların kocaları arasında %51,3 olurken, ücretli çalışmayan kadınların kocaları arasında %59,3 olmuştur.

Kadınların ücretli olarak çalışıyor olmaları, örnekleme giren erkeklerin geleneksel bir toplumsal cinsiyet algısı olan, kadın kocasıyla tartışmamalı susmalıdır algısını değiştirmemektedir.

2.10.3. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Özel-Kamusal Alan Algılarına İlişkin Tutumların Dağılımı

Kadınların toplumsal konumlarını yükselten bir başka değişken ise, kadınların özel-kamusal alan algılarına ilişkin tutumlarıdır. Bu tutumları ölçebilmek için de kadınlara “*Erkeğin ev dışındaki işlerle uğraşması, kadının da evin ve ailenin bakımını üstlenmesi her ikisi için en iyisidir*”, algısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %25,3’ü “katılmıyorum” yanıtını verirken, bu oran çalışmayan kadınlarda sadece %12,7 olmuştur. Buna karşılık, bu olguya “kısmen katılıyorum” yanıtını verenlerin ise gündelikçi kadınlarda %39,3 olurken, çalışmayan kadınlarda %29,3’e düşmektedir. *Erkeğin ev dışındaki işlerle uğraşması, kadının da evin ve ailenin bakımını üstlenmesi her ikisi için en iyisidir*”, algısına katılmıyorum ve kısmen katılıyorum yanıtları gibi katılıyorum yanıtı da iki grup kadın da birbirinden farklı çıkmıştır. “Katılıyorum yanıtı gündelikçi kadınlarda %35,3 iken, bu oran çalışmayan kadınlarda %58,0’e yükselmektedir.

Tablo 104. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Özel-Kamusal Alan Algılarına İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Erkeğin ev dışındaki işlerle uğraşması, kadının da evin ve ailenin bakımını üstlenmesi her ikisi için en iyisidir.	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	53	35,3	87	58,0	140
Kısmen Katılıyorum	59	39,3	44	29,3	103
Katılmıyorum	38	25,3	19	12,7	57
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=16,775$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,236$$

$$P= 0,001$$

Araştırmada, “kadının çalışması ile kadının özel ve kamusal alan algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H14.1. hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H14.1. hipotezi sınıandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “kadının ücretli çalışması ile kadının özel ve kamusal alan algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” dır. H14.1. hipotezi doğrulanmıştır.

Coşkun ve Ünal’ın Ankara’da yaptıkları çalışmada kadınların %61,8’i ev işlerinin kadının görevi olduğunu belirterek, kadının evin ve ailenin bakımını üstlenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bu çalışmada da “kısmen katılıyorum” yanıtlarını da “katılıyorum” kabul edersek gündelikçi kadınların %74,6’sı, çalışmayan kadınların %87,3’ü özel alan kamusal alan ayrımını kabul etmektedirler. Özel kamusal alan ayrımına katılmayan gündelikçi kadınlar, çalışmayan kadınların iki katıdır. Görüldüğü gibi aynı öğretim düzeyinden, aynı kültürden gelen kadınlar düzensiz, güvencesiz, düşük gelirli bir işte çalıştıklarında bile kadının ve erkeğin görevi ile ilgili düşünceleri değişmektedir ve sosyal yaşamın içinde olmak istemektedirler.

Ataerkil yapı erkeğin yerinin kamusal alan, kadının yerinin özel alan olduğunu söyleyerek kadın ev işlerin ve bakım işlerinden sorumlu tutar. Bir anlamda kadını eve hapseder. Bu sistem, özellikle ekonomik ve kültürel olarak toplumun alt kesimlerinde yer alanlarda daha baskın işlemekle birlikte Türkiye’de hâkim bir ideoloji olarak sürmektedir. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu’nun 2012 yılında TUBİTAK için Türkiye genelinde yaptıkları araştırmada, deneklerin yarısından azı (%42 kadarı) ailede erkeğin işinin para kazanmak, kadının işinin ise eve ve çocuklara bakmak olduğu fikrini belirtmişlerdir (2013: 17).

Tablo 105. Eşin Çalışma Durumuna Göre, Erkeklerin Özel-Kamusal Alan Algılarına İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Erkeğin ev dışındaki işlerle uğraşması, kadının da evin ve ailenin bakımını üstlenmesi her ikisi için en iyisidir.	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocas		Çalışmayan Kadının Kocas		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	131	87,3	144	96,0	275
Kısmen Katılıyorum	15	10,0	6	4,0	21
Katılmıyorum	4	2,7	0	0,0	4
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=8,472$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,168$$

$$P= 0,014$$

Araştırmada erkeklere göre; “Eşin çalışma durumu ile erkeğin özel ve kamusal alan algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H14.2. hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H14.2. hipotezi sınandığında $p=0,014 < 0,05$ bağlantısında “Eşin çalışma durumu ile erkeğin özel ve kamusal alan algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup, hipotez doğrulanmaktadır.

Kadınların özel kamusal algılarına ilişkin tutumları kadınların toplumsal konumlarını etkilediği gibi, bu konuya ilişkin kocaların tutumları da kadınların toplumsal konumlarını belirlemektedir. Bu nedenle kocalara, “Erkeğin ev dışındaki işlerle uğraşması, kadının da evin ve ailenin bakımını üstlenmesi her ikisi için en iyisidir”, algısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi kadınların kocalarının %2,7’si “katılmıyorum” yanıtını verirken, bu oran çalışmayan kadınların kocaları arasında %0,0 olmuştur. Bu soruya “kısmen katılıyorum” cevabını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınların kocalarında %10, 0 olurken, çalışmayan kadınların kocaları arasında %4,0’e düşmektedir. “Erkeğin ev dışındaki işlerle uğraşması, kadının da evin ve ailenin bakımını üstlenmesi her ikisi için en iyisidir”, algısına “katılıyorum” yanıtını verenler her iki gruptaki erkekler arasında da yüksek çıkmıştır. Bu oran gündelikçi kadınların kocalarında %87,3 iken, çalışmayan kadınların kocaları arasında %96,0’ya yükselmektedir.

Özel alan kamusal alan ayırımına her iki gruptaki erkeklerin çoğunluğu katılmış olsa da, gündelikçi kadınların kocalarının yalnızca %2,7’si bu ayırma katılmamaktadır. O halde, kadının ücretli çalışması çok düşük oranda da olsa eğitim seviyesi düşük ve geleneksel yapıdan gelen erkeklerin kamusal özel alan algısını değiştirmektedir.

Sosyo ekonomik düzeyi düşük ailelerde kadının dışarda ücretli çalışması ancak kocanın geliri yetmediği durumlarda söz konusu olur. Diğer durumlarda koca, kadının kamusal alanda ücretli çalışmasına izin vermez. Çünkü kadının çalışması, kadının kamusal alana katılmasını sağlarken kocanın da kadın üzerindeki otoritesinin sarsılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla ataerkil yapının egemen olduğu ailelerde koca otoritesini kaybetmemek için, kadının sadece ev ve bakım işlerinden sorumlu tutulmasını istemektedir.

2.10.4. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kadının En Önemli Görevinin Ailesine Bakmak Algısına İlişkin Tutumların Dağılımı

Kadınların toplumsal konumunu etkileyen bir başka değişken ise, kadının en önemli görevinin ailesine bakmaktır, algısına ilişkin tutumlarıdır. Bu nedenle kadınlara “*Kadının çalışması, kocası ve çocukları için mahzurlu olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır*”, algısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %4,7’si “katılmıyorum” yanıtını verirken, bu oran ücretli çalışmayan kadınlarda sadece %2,0’dır.”Kısmen katılıyorum” yanıtını verenler ise gündelikçi kadınlarda %42,7 iken, çalışmayan kadınlar arasında bu oran %30,7’ye düşmektedir. Buna karşılık, “*Kadının çalışması, kocası ve çocukları için mahzurlu olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır*” algısına “katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınlarda %52,7’yi gösterirken, bu oran çalışmayan kadınlar da %67,3’e yükselmektedir.

Tablo 106. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kadının En Önemli Görevinin Ailesine Bakmak Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Kadının çalışması, kocası ve çocukları için mahzurlu olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır.	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	79	52,7	101	67,3	180
Kısmen Katılıyorum	64	42,7	46	30,7	110
Katılmıyorum	7	4,7	3	2,0	10
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=7,234$$

$$sd= 2$$

$$\text{Cramer's } V=0,027$$

$$P= 0,155$$

Araştırmada, “kadının çalışması ile kadının en önemli görevinin ailesine bakmak algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır”, hipoteziyle kadının çalışması ile aile algısı arasında anlamlı bir ilişki beklenmiştir. Yapılan ki kare analizi sonrasında (Tablo 106)’dan elde edilen veriler ışığında H15.1. hipotezi sınandığında $p=0,155 > 0,05$ bağlantısında “kadının ücretli çalışması ile kadının en önemli görevinin ailesine bakmak algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır”. Dolayısıyla H15.1. hipotezi doğrulanmamıştır.

Bu düşünce, Koray’ın ifade ettiği gibi, Türkiye’de kadınların aldığı eğitim ve yaptığı işten çok, eş ve anne olarak toplumda saygınlık kazanmasından kaynaklanır. Çalışan kadının bile öncelikleri ev ve ailesidir. Bunları ihmal ettiğinde hem başkaları hem de kendisi kendini suçlar. Kadın için evlilik hala en iyi gelecek güvencesidir

(2008: 344). Geleneksel kültür ve din kız çocuklarını kendi ayakları üzerinde duran bağımsız bir birey olması yönünde değil de, bir aile kurması gerektiği yönünde toplumsallaştırmaktadır. Kadın da, toplumda bir kimlik kazanabilmek için evlenmek ve evli kalmak zorundadır. Çalışsa bile çocukları ve evliye ilgilenmeli ki kocası mesleki yaşamında ilerlesin. Ayrıca gündelikçi kadınları ve diğer enformel sektörlerde çalışan kadınları, ücretli çalışmaya yönelten genellikle ekonomik bağımsızlıktan ziyade ailenin bozulan ekonomisidir. Bu nedenle, bu kadınlar için öncelik ailesidir.

Tablo 107. Eşin Çalışma Durumuna Göre Erkeklerin, Kadının En Önemli Görevinin Ailesine Bakmak Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Kadının çalışması, kocası ve çocukları için mahzurlu olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır.	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	127	84,7	135	90,0	262
Kısmen Katılıyorum	23	15,3	15	10,0	38
Katılmıyorum	0	0,0	0	0,0	0
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=1,928$$

$$sd=1$$

$$V=0,80$$

$$P= 0,165$$

Araştırmada erkeklere göre; “Eşin çalışma durumu ile kadının en önemli görevinin ailesine bakmak algısı arasında anlamlı bir ilişki vardır”, hipoteziyle kadının çalışması ile ailesine bakmak algısı arasında anlamlı bir ilişki beklenmiştir. Yapılan ki kare analizi sonrasında (Tablo 107)’den elde edilen veriler ışığında H15.2. hipotezi sınıandığında $p=0,165 > 0,05$ bağlantısında “eşin çalışması ile kadının en önemli görevinin ailesine bakmak algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamış”tır. Dolayısıyla H15.2. hipotezi doğrulanmamıştır. Bu hipotez çerçevesinde erkeklere, “Kadının çalışması, kocası ve çocukları için mahzurlu olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır”, algısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu soruya “katılmıyorum” yanıtını verenler gündelikçi kadınların kocalarında da, çalışmayan kadınların kocalarında da %0,0 olmuştur. Bu algıya “kısmen katılıyorum” cevabını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınların kocalarında %15,3 iken, çalışmayan kadınların kocaları arasında %10,0’a düşmektedir. “Kadının çalışması, kocası ve çocukları için mahzurlu olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır” algısına “katılıyorum” diyenlerin oranları da birbirine yakın çıkmıştır. Bu oran gündelikçi kadınların kocaları arasında %84,7 olurken, çalışmayan kadınların kocaları arasında %90,0 olmuştur.

Türkiye’de, kadın statüsü yüksek bir mesleğe sahip olsa bile kadından öncelikle beklenen iyi bir eş ve anne olmasıdır. Çalışma yaşamı “eş ve anneliğin” önüne geçmemelidir. Kadınlar kendi mesleki yaşamlarında geri planda kalıp kocalarının mesleki yaşamlarında ön plana çıkmasını sağlarken, kendileri bakım ve ev işleriyle ilgilenmektedirler. Ataerkil anlayışa göre, “evi geçindiren”, “aileyi ayakta tutan” esas kişi erkektir. Kadının geliri, erkek için bir “katkıdır”. Dolayısıyla geleneksel anlayıştaki erkekler için, kadının çalışması kocası ve çocukları için zararlı olmaya başladığı zaman kadın işi bırakmalıdır.

2.10.5. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kadının Toplumsal Beklentileri Arasındaki İlişki

Kadının toplumsal konumunu etkilediği düşünülen değişkenlerden biri de kadının toplumsal beklentileridir. Bu nedenle kadınlara, “*Evlilik ve aile hayatı kadına yeter, mesleği olmasa da olur*”, algısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Gündelikçi olarak çalışan kadınların %25,3’ü bu algıya “katıldıklarını” belirtirken, çalışmayan kadınlarda bu oran %38,0’e yükselmektedir. Buna karşılık “*Evlilik ve aile hayatı kadına yeter, mesleği olmasa da olur*”, algısına “katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınlarda %35,3 iken, bu oran çalışmayan kadınlar arasında sadece %18,7’dir (TABLO: 108). Bu algıya “kısmen katılıyorum” yanıtını verenler ise, gündelikçi kadınlar da %39,3 olurken, çalışmayan kadınlarda %43,3’e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 108. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Kadının Toplumsal Beklentileri Arasındaki İlişki

Evlilik ve aile hayatı kadına yeter, mesleği olmasa da olur.	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	38	25,3	57	38,0	95
Kısmen Katılıyorum	59	39,3	65	43,3	124
Katılmıyorum	53	35,3	28	18,7	81
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=11,806$$

$$sd= 2$$

$$Cramer's V=0,198$$

$$P= 0,003$$

Araştırmada, “kadının çalışması ile kadının toplumsal beklentileri arasında anlamlı ilişki vardır”, H16 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H16 hipotezi sınıandığında $p=0,003 < 0,05$

bağlantısında “kadının çalışması ile kadının toplumsal beklentileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta”dır. H16 hipotezi doğrulanmaktadır.

Gündelikçi kadınlarda “evlilik ve aile hayatı kadına yeter, mesleği olmasa da olur” görüşüne katılmayanların çalışmayan kadınlara göre fazla olması, düzensiz ve güvencesiz olarak çalışmak bile kadınların meslekle ilgili düşüncelerini değiştirdiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, gündelikçi kadınların çalıştıkları evlerdeki kadınların mesleklerinin olması ve bir mesleğe sahip olmanın kadınlara sağladığı faydalarını görmeleri de gündelikçilerin “meslekli olmayı” önemsemelerine yol açmaktadır. Fidan ve Özdemir’e göre, “kadının ev hizmetlerine gitmesi hem çalışan kadın hem de ailesi açısından farklı getirileri olan bir süreçtir. Kadınlar, evinin işini yaptığı kadınlar tarafından eğitilmekte ve geleneksellikten hızlı bir biçimde kopuş sergilemektedirler” (2011: 86).

2.10.6. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Ev İşlerini Değerli Görme Algısına İlişkin Tutumların Dağılımı

Kadının toplumsal konumunu etkileyen değişkenlerden biri, kadınların ev işlerini değerli görme algısına ilişkin tutumlarıdır. Bu tutumu ölçebilmek için kadınlara, “*Evin geçiminin sağlanmasında kadınların evde yaptığı işler, erkeğin kazancı kadar önemlidir*”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %7,3’ü “katılmıyorum” yanıtını verirken, bu oran çalışmayan kadınlarda bu oran %15,3’e yükselmektedir. Bu algıya “kısmen katılıyorum” cevabını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınlarda %26,7 iken, bu oranın çalışmayan kadınlar arasında %30,7 olduğu görülmektedir. “*Evin geçiminin sağlanmasında kadınların evde yaptığı işler, erkeğin kazancı kadar önemlidir*”, olgusuna “katılıyorum” diyenlerin oranları da birbirlerinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran, gündelikçi kadınlarda %66,0 iken, çalışmayan kadınlar arasında %54,0’e düşmektedir.

Tablo 109. Kadınların Çalışma Durumuna Göre, Ev İşlerini Değerli Görme Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Evin geçiminin sağlanmasında kadınların evde yaptığı işler, erkeğin kazancı kadar önemlidir.	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Katılıyorum	99	66,0	81	54,0	180
Kısmen Katılıyorum	40	26,7	46	30,7	86
Katılmıyorum	11	7,3	23	15,3	34
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=6,454$$

$$sd= 2$$

$$Cramer's V=0,147$$

$$P= 0,040$$

Araştırmada, “ev işlerini yapmak için harcanan emeğin, ücretli emek kadar değerli olduğu görüşü bakımından çalışan kadınlarla çalışmayan kadınlar arasında fark vardır”, H17.1. hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H17.1. hipotezi sınandığında $p=0,040 < 0,05$ bağlantısında “çalışan kadınların evde ücretsiz olarak yaptıkları ev işlerini, ücretli emek kadar değerli görmesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta”dır. Dolayısıyla H17.1. Hipotezi doğrulanmış olmaktadır.

Ataerkil sistemin değersiz gördüğü ve kadın olmanın gereği olarak görülen ev işlerini, kadınlar başkalarının evlerinde bir ücret karşılığında yaptıklarında ev işlerinin değerli ve aile ekonomisine etkisi olduğunun farkına varırlar. Dolayısıyla çalışmalarını ve kendilerini önemserler.

Kadınların %11,3’ü, evin geçiminin sağlanmasında evde yaptıkları işlerin erkeğin kazancı kadar önemli olduğunu kabul etmemektedirler. Çünkü toplumun erkeğe yüklediği ev geçindirme sorumluluğu karşısında kadınlar, evde yaptıkları işlerin parasal karşılığı olabileceği yönünde algı geliştirememektedirler. Yine aynı nedenle kadınlar kendi çalışmalarını önemsememekte; buna karşılık hayatta kalma stratejisi olarak kocalarının sigortalı çalışabilmesine ve ailede bir sigortalı olmasına odaklanmaktadır (Kümbetoğlu vd. 2012a: 274).

Tablo 110. Eşin Çalışma Durumuna Göre, Erkeklerin Ev İşlerini Değerli Görme Algısına İlişkin Tutumlarının Dağılımı

Evin geçiminin sağlanmasında kadınların evde yaptığı işler, erkeğin kazancı kadar önemlidir.	Eşin Ücretli Çalışma Durumuna Göre Kocaların Dağılımı				Toplam
	Gündelikçi Kadının Kocası		Çalışmayan Kadının Kocası		
	Sayı	%	Sayı	%	
Katılıyorum	43	28,7	24	16,0	67
Kısmen Katılıyorum	76	50,7	69	46,0	145
Katılmıyorum	31	20,7	57	38,0	88
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=13,408 \quad sd=2$$

$$\text{Cramer's } V=0,214$$

$$P=0,001$$

Araştırmada erkeklere göre, “ev işlerini yapmak için harcanan emeğin, ücretli emek kadar değerli olduğu görüşü bakımından çalışan kadınların kocaları ile çalışmayan kadınların kocaları arasında fark vardır”, H17.2. hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H17.2. hipotezi sınıandığında $p=0,001 < 0,05$ bağlantısında “eşin çalışma durumu ile kadınların evde ücretsiz olarak yaptıkları ev işlerini, ücretli emek kadar değerli görme arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” dır. Nitekim “Evin geçiminin sağlanmasında kadınların evde yaptığı işler, erkeğin kazancı kadar önemlidir”, algısına gündelikçi olarak çalışan kadınların kocalarının % 20,7’si “katılmıyorum” yanıtını verirken, bu oran eşi ücretli çalışmayan kocalar arasında %38,0’e yükselmiştir. Buna karşılık “Evin geçiminin sağlanmasında kadınların evde yaptığı işler, erkeğin kazancı kadar önemlidir”, algısına “katılıyorum” diyen eşlerin oranı, eşi gündelikçi olan kocalar arasında %28,7, eşi çalışmayan kocalar arasında %16,0 olmuştur. Bu algıya “kısmen katılıyorum” yanıtını verenlerin oranı ise gündelikçi kadınların kocaları arasında %50,7 iken, çalışmayan kadınların kocaları arasında %46,0’ya düşmektedir.

Kadının evde yaptığı işleri ücret karşılığında bir başkasının evinde yapması, kocanın ataerkil sistemin değersizleştirdiği ev ve bakım işlerini değerli görmesini sağlarken, kadının aile içindeki statüsünü de artırmaktadır.

Ulutaş’ın ifade ettiği gibi, ev içinde gerçekleştirilen işler, kadının ailesine sevgisinin ve eşine saygısının sembolik birer göstergesi olarak algılanır. Bu nedenle ev ve bakım işleri için harcanan zaman ile fiziksel ve duygusal emeğin boyutu ne olursa olsun, aileye mensup bir kadın tarafından getirildikleri sürece ev ve bakım hizmetleri ücretsiz ve görünmezdir (2010: 279). Ancak ev işlerinin, ücretli

yapılmasının yaygınlaşmasıyla birlikte erkeklerde bu işleri değerli görmeye başlamışlardır.

2.10.7. Kadınların Çalışma Durumu ile Kendine Güvenmesi Arasındaki İlişki

Kadının aile içi konumunu etkileyen değişkenlerden biri de kadının kendisine olan güvenidir. Bu nedenle kadınlara “*Kadının kendisine olan güveninin artmasında gelir getirici bir işte çalışmasının etkisi var mıdır?*”, sorusu sorulmuştur. Bu soruya gündelikçi olarak çalışan kadınların %6,0’sı “yok” yanıtını verirken, bu oran çalışmayan kadınlarda %10,0’a yükselmektedir. Bu soruya “hiç düşünmedim” yanıtını verenler ise gündelikçi kadınlarda %8,0, çalışmayan kadınlarda %21,3 olmuştur. “*Kadının kendisine olan güveninin artmasında gelir getirici bir işte çalışmasının etkisi vardır*” diyenlerin oranları da birbirlerinden farklı çıkmıştır. Nitekim bu oran gündelikçi olarak çalışan kadınlarda %86,0 iken, çalışmayan kadınlar arasında %68,0’e yükselmiştir.

Tablo 111. Kadınların Çalışma Durumu İle Kendine Güvenmesi Arasındaki İlişki

Kadının kendisine olan güveninin artmasında gelir getirici bir işte çalışmasının etkisi var mıdır?	Ücretli Çalışma Durumu				Toplam
	Gündelikçi Kadın		Çalışmayan Kadın		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Var	129	86,0	102	68,0	231
Yok	9	6,0	15	10,0	24
Hiç Düşünmedim	12	8,0	32	21,3	44
Başka	0	0,0	1	0,7	1
Toplam	150	100.0	150	100.0	300

$$X^2=14,747$$

$$sd= 3$$

$$Cramer's V=0,222$$

$$P= 0,002$$

Araştırmada, “kadının çalışması ile kadının kendine güvenmesi arasında anlamlı bir ilişki vardır”, H18 hipotezimizi; test etmek amacıyla gerçekleştirilen ki kare analizi sonuçları tabloda gösterilmiştir. H18 hipotezi sınandığında $p=0,002 < 0,05$ bağlantısında “kadının çalışması ile kadının kendine güvenmesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta” olup hipotez doğrulanmaktadır.

Özyeğin’e göre, “gündelikçi kadınlar, para kazanma gücünün aileyi geçindirmekte ve çocuklarının yaşam olanaklarını geliştirmekte oynadığı rolü hiçbir

zaman azımsamazlar. Kazançlarının, ailelerinin tüketimi ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi için büyük önem taşıdığını bilirler. Bunu bilmek kendilerine verdikleri değeri ve kendilerine yetme duygularını güçlendirmeye yarar” (2005: 260). Dolayısıyla kendilerine güvenleri artar.

Suğur’un Eskişehir’de yaptığı çalışmada, gündelikçi kadınlara kadınların neden ücretli bir işte çalışması gerektiği sorulduğunda gündelikçilerin %40 ‘özgürleşmek ve kendine güvenlerini sağlamak için’ kadınların çalışması gerektiğini belirtmişlerdir (2009: 108). Bununla birlikte Suğur, gündelikçi kadınların kendilerine güvenleri arttıkça ataerkil baskılardan ve eşitsizliklerden kurtularak kamusal alana daha fazla dâhil olduklarını gözlemlemiştir (2009: 109).

V. BÖLÜM

DEĞERLENDİRMELER VE SONUÇ

Çalışmanın son bölümü kuramsal kısım ile alan araştırmasının bütünleştiği noktadan oluşmaktadır. Söz konusu bütünlüğün öncelikle kuramsal kısmına bakılırsa, çalışmada, kadının toplumsal cinsiyetinden kaynak alan konumu incelenmiş, toplumsal konum ile cinsiyet rolleri arasındaki ilişkinin işlevselliği çözümlenmiştir. Kuramsal sonuçların arandığı ve açıklandığı temel zemini ise toplumsal cinsiyet olgusu ve ataerkil sistem teşkil etmiştir.

Bu doğrultuda birey, kadın ya da erkek olmanın anlamlarını içinde bulunduğu toplumun tarihsel ve kültürel öğeleriyle şekillenen ve sosyalleşme süreciyle edinilen toplumsal cinsiyet olgusuyla öğrenmektedir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik süreçlerle başlayan dişi ve eril cinslerine toplum tarafından farklı anlamların, statülerin, rollerin yüklenmesiyle inşa edilmektedir. Toplumsal cinsiyet olgusu kültürelilik gösterdiğinden, kadınlara ve erkeklere atfedilen anlamlar, roller ve statüler yani kültürel sermayeler her toplumda birbirinden başkalık göstermektedir.

Özellikle geleneksel toplumlar başta olmak üzere pek çok toplumda kadınlardan aile üyelerinin bakım emeğini ve ev işlerini yerini getirmeleri, erkeklere karşı uysal ve itaatkâr olmaları istenmektedir. Erkeklerdense kamusal alanda çalışıp evin, eşin ve çocukların ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaları beklenmektedir. Kadını ve erkeği bu cinsiyetçi görevlere hazırlama aşamaları yaşamın en başından itibaren birbirini izlemektedir. Kız çocukları duygusal, kibar, kırılgan ve bağımlı eğitilmekte; erkek çocukları özgüvenli, bağımsız ve rasyonel yetiştirilmektedirler. Böylece toplumlar, bireyleri, birbirine zıt niteliklerdeki roller, sorumluluklar, haklar, yasaklar ve beklentilerdeki birer erkek ve kadına dönüştürmektedir.

Bu dönüşümde kadın dezavantajlı taraftadır. Çünkü onun toplumsal cinsiyetine ve rollerine erkekler ve erkek egemen toplum karar vermektedir. Bu nedenle kadın, erkeğin inisiyatifindeki eşitsizlikler, adaletsizlikler, baskılar ve tahakküm altına almalarla direkt karşı karşıya kalmaktadır. Burada kadını ve erkeği toplumsal cinsiyetçi doğrularla yetiştiren en önemli kaynak ise ataerkil toplum yapısıdır. Tek tanrılı dinlerin ve kültürel unsurların öğretileriyle de beslenen ataerkil

sistem, sonunda, neredeyse her zaman ve koşulda erkeği kadından üstün tutmaktadır. Kadın, erkeğe kıyasla hemen her zaman ikincil konumdadır. Bu nedenle ailedeki önemli kararlar evin reisi olarak kabul edilen erkek tarafından verilmekte ve kadın, erkeğin mülkünün bir parçası olarak görülmektedir.

Ataerkil sistemin yerleşiklik kazanmasından bu yana erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkimiyeti bireysel ve kamusal alanlarda süregelmiştir. Bu işleyişte kadının ikincilliği, kadın emeğinin baskı altında tutulmasıyla gerçekleşmektedir. Baskı öncelikle aile kurumunda, kadın emeğinin erkek tarafından sömürülmesiyle pekişmektedir. Kocalar, kadınların bakım emeklerinden yararlanarak kendilerinin ve çocuklarının yeniden üretimlerini ücretsiz olarak gerçekleştirirler. Kadınlar da ataerkil ideolojinin onlara yüklediği rolleri kanıksayarak bunu sürekli hale getirme eğilimindedirler. Bu ideoloji ile büyüyen, bunu normalleştiren kadınlar, ücretsiz bakım emeğini, kamusal alanda ücretli olarak çalışmaya tercih etmekteLERdir. Kadının, ailesine yönelik sevgisinin biricik ifadesi olarak sunduğu bu ücretsiz çalışma, onu eğitim ve iş yaşamından kopararak toplumda adeta erkeğin ötekisi konumuna itmektedir.

Ataerkil ilişkilerin egemen olduğu ailelerde kadınların çalışmalarına izin verilmemektedir. Öyle ki ücretli çalışma ve evi geçindirme erkeğin işidir. Kadınsa evi çekip çevirme, ev işlerini düzenleme, çocuklara bakma ve iyi bir eş olmanın peşindedir. Çünkü kadınlara, esas rollerinin annelik ve eş olması gerektiği öğretilmektedir. Bu şablonla büyütülen kadınlar, devraldıkları kültürel sermayeleri nedeniyle eğitim yaşamlarını erkenden sonlandırıp evlilik hayatına girmektedirler. Böylece ekonomik anlamda kocaya bağımlı olmayı kabullenmektedirler. Eğitimleri düşük, bir mesleki vasfi olmayan bu parasız kadınlar kocasının geliri bozulduğunda haneye katkıda bulunmak ve aileyi bir arada tutmak için ücretli çalışmaya mecburen katılmaktadıR. Ücretli olarak çalışılan bu işlerse, çoğunlukla sosyal güvenceden yoksun “gündelikçilik” gibi kayıt dışı işlerdir. Kayıt dışı çalışma ise, kapitalist sistemin bir sonucudur. Bu sistem, ataerkil sistemle birlikte hareket ederek kadın emeğini baskı altında tutmaktadır.

Kapitalist sistem, ücretli çalışmak isteyen kadınların iş alanlarını sınırlayıp onları genellikle ucuz ve yedek işgücüne indirgemektedir. Kadın, kapitalist sistem

içerisinde çoğunlukla enformel çalıştırılarak özellikle ekonomik hiyerarşide ikincil sıraya yerleştirilmektedir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hem yeniden üretilmekte hem de gittikçe keskinleşmektedir. Bilhassa eğitim düzeyi düşük yoksul kadınlar, ataerkil sistem ve kapitalist sistemin neden olduğu başta ekonomik eşitsizliklerle daha fazla yüzleşmektedir. Söz konusu yüzleşme iş ve aile yaşamında kendini doğrudan göstermektedir.

Tüm bu kuramsal neden sonuç ilişkileri, araştırmanın uygulama kısmına da ışık tutmuştur. Bu doğrultuda araştırmanın ana hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur: Kadınlık konumu ve algısının ortaya çıkmasında rol oynayan en önemli faktör, kadının bakım emeğinden ve ev işlerinden sorumlu kişi olarak görülmesidir. Böyle bir toplumsal cinsiyetçi algı, kadının yaşama alanını evle sınırlandırmaktadır. Buna göre cinsiyet rollerinin temel toplumsal işlevleri, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz ilişkilerle kendini açık etmektedir. Buna karşın kadının ev işleri dışında ücretli olarak çalışmaya başlamasının, kadınlık konumunun değerini özel ve kamusal alanlarda artırdığı belirtilmelidir. O halde ekonomi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve rollerini pozitif yönde etkilemektedir.

Çalışmanın alan araştırması yukarıdaki temel hipotez ve ona bağlı araştırma sorularından yola çıkarak gerçekleştirilmiştir. Alan araştırması Sivas ili merkez ilçesinde gündelikçi olarak çalışan kadınlara, bir ücretle çalışmayan yoksul kadınlara ve her iki grubun eşlerine yöneltilmiş anket formunu içermektedir. Anket formu 38 sorudan oluşmaktadır. Hazırlanan anketler, Sivas'ın merkez ilçesinde Şubat–Temmuz 2016 tarihleri arasında tatbik edilmiştir. Anketler 150 gündelikçi kadın ve onların eşlerinin oluşturduğu hedef grubu ile kontrol grubunu oluşturan 150 kadına ve eşlerine olmak üzere toplamda 600 kişiye uygulanmıştır. Kocalar, yalnızca 32. ve 33. sorularda yani kadın ve erkeğin aile içi rolleri ve konumlarıyla ilgili sorularda araştırmaya dâhil edilmişlerdir.

Alan araştırmasının gündelikçi kadınlar ve çalışmayan kadınlar olmak üzere iki grubu karşılaştırmasının sebebi, ücretli çalışmanın kadının toplumsal konumuna ne derece etki ettiğini bulabilmektir. Sonuçları tespit edebilmek için, veriler, SPSS 20 kullanılarak ki kare testi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bazı çarpıcı sonuçları, demografik niteliklerden başlanarak aşağıdaki sıralamayla özetlenebilir:

İlk olarak katılımcıların yaşlarına bakılabilir. Gündelikçi olarak çalışan kadınların %70,0'i, çalışmayan kadınların %56,0'sı 35-44 yaş aralıklarında yer almaktadır.

İkinci olarak eğitim düzeyi dikkat çekmektedir. Araştırmaya dâhil olan kadınların eğitim durumlarında ilk sırayı ilkokul mezunu (%71,0) kadınlar almaktadır. Bu oran gündelikçi kadınlarda %74,7, ücretli çalışmayan kadınlarda %67,3'tür. Gündelikçi kadınların %13,3'ü, ücretli bir işte çalışmayan kadınların ise %19,3'ü ortaokuldan mezunudur. Bir öğretim kurumundan mezun olmayanların oranı ise gündelikçi kadınlarda % 12,0, ücretli çalışmayan kadınlarda % 13,3'tür (Tablo:11). Bu sonuca göre Tablo 11 ile Tablo 6 birbirlerini desteklemektedir: Araştırmaya katılan kadınların %71'i ilkokul mezunu olup bunların yarısı (%50) ücretli bir işte çalışmamaktadır. Diğer yarısının çalıştığı iş ise gündelikçilik gibi belli bir eğitim gerektirmeyen ev hizmetleri işidir.

Örnekleme giren kadınların eşlerinin öğretim düzeyleri de bu kadınların eğitim seviyelerine benzemektedir. Çalışan kadınların eşlerinin yarıdan fazlası ortaokul mezunu; %25,3'ü ilkokul; %14,7'si lise mezunu iken %3,3'ü ise herhangi bir öğretim kurumunu bitirmemiş haldedir. Çalışmayan kadınların eşlerinin de yarıdan fazlası çalışan kadınların eşleri gibi ortaokul; %24,7'si ilkokul; %17,3'ü lise mezunu; %4,7'si bir öğretim kurumundan mezun değildir (Tablo: 12).

Araştırmaya dâhil edilen kadınların eşlerinin meslek dağılımları ise şu şekildedir: Gündelikçi kadınların eşlerinin %47'si özel sektörde işçi; %14,7'si seyyar satıcı; %7,3'ü güvenlik görevlisi iken; %6,0'sı bir işte çalışmamaktadır. Çalışmayan kadınların eşlerinin de %53'ü özel sektörde işçi; %16'sı emekli; %8,7'si memurdur (Tablo: 7). Örnekleme giren iki gruptaki kadınların eşlerinin de uzmanlık gerektirmeyen düşük statülü işlerde çalıştığı görülmektedir.

Öte yandan kadınların eşlerinin aylık gelir durumları şöyle dizilmektedir: Gündelikçi kadınlarının eşlerinin %72,3'ü aylık 1001-1500 TL, %23,4'ü 500-1000 TL, %4,3'ü 1501-2000 TL kazanmaktadır. Çalışmayan kadınların eşlerinin %69,3'ü aylık 1001-1500 TL, %18'i 500-1000 TL, %12,7'si aylık 1501- 2000 TL elde etmektedir (Tablo: 15). Bu sonuçlara göre Tablo 7, Tablo 12 ve Tablo 15'in sonuçları birbirlerini güçlendirmektedir. Örnekleme giren her iki gruptaki kadınların

eşlerinin bir kısmının geliri 500-1000 TL arasında bulunmakta olup, söz konusu miktar Haziran 2016 yılında 1300 TL olan asgari ücretin bile altındadır. Diğerlerinin geliri ise 4398 TL olan yoksulluk sınırının aşağısındadır. Böylece hem hedef grubundaki kadınların hem de kontrol grubundakilerin yoksul hanelerden geldikleri anlaşılmaktadır.

Bir başka demografik nitelik, sosyokültürel kökendir. Örneklem dâhil olan kadınların sosyokültürel kökenleri çoğunlukla köyü işaret etmektedir. Gündelikçi kadınların % 70,5'i, çalışmayan kadınların % 72,3'ü köyden Sivas merkeze geldiğini belirtmiş, gündelikçi kadınların % 28,1'i ve çalışmayan kadınların % 25,5'i ilçelerden Sivas merkeze göç ettiğini söylemişlerdir. Bu sonuçlar, gündelikçilik işinin genellikle kır kökenli kadınlarca yapıldığı savını doğrulamıştır.

Gündelikçi kadınların evlenme yaşları da kır kökenli olmaları ile paralellik göstermektedir. Öyle ki gündelikçi kadınların %88,7'si, çalışmayan kadınların % 79,3'ü 15-20 yaş dönemi içerisinde evlenmişlerdir. Bu tablo ataerkil sistemin egemen olduğu kırsal bölgelerdeki kadınların ancak evlilikle birlikte birey olarak kabul edildiklerini ve bu kadınlara hayattaki en önemli görevler olarak kadınlığın, anneliğin öğretildiğini söylemektedir. Dolayısıyla böyle toplumsallaşan kadınlarda erken yaşta evlilik, kentli kadınlara göre daha fazla görülmektedir.

Ayrıca kadınların eş seçme biçimleri ve eşleriyle yakınlık dereceleri de geleneksel kültürden geldiklerini kanıtlar niteliktedir. Gündelikçi kadınların % 92'si görücü usulü evlenmiştir. Bu oran çalışmayan kadınlardaysa % 89,3'tür. Örneklem giren kadınların eşleriyle yakınlık dereceleri ise %46,0 oranında akrabalığı, %36,7 oranında aynı köylülüğü yansıtmaktadır. Çalışmayan kadınların eşleriyle yakınlıkları da %51,3 oranında akrabalıktan, %32,0 oranında aynı köylülüğten ileri gelmektedir. Yani her iki gruptaki kadınların büyük çoğunluğu geleneksel toplumlara özgü olan grup içi evlilik (endogami) yapmışlardır.

Endogami ve görücü usulü türü evliliklerde sevginin, aşkın pek de önemli olmadığı söylenebilir. Bunların yerine eşlerin ailelerinin evlilikleri ne kadar uygun gördüğü kritik bir belirleyicidir. Öyleyse bu tarz evlilikler çoğunlukla bireylerin özgür iradesi yerine geleneklere göre şekillenmektedir ve geleneksel evliliklerde toplumsal cinsiyetçi kadın erkek rolleri daha tipiktir. Dolayısıyla ataerkil yapı

kendini daha fazla hissettirir. Ancak çelişkili olan gündelikçi kadınların %84,0'ü, ücretli çalışmayan kadınların %88,0'i aile içi demokratik ve eşitlikçi ilişkilerin geçerli olduğu kabul edilen çekirdek ailelerde yaşamaktadırlar. Çocuk sayıları da geleneksel özellikler taşımamaktadır. Çocuk sayıları genellikle 5'in altındadır. 5 ve üstünde çocuğa sahip olma, gündelikçi kadınlarda yalnızca %2, diğer kadınlarda %2,7'dir. Ancak ailelerin biçimsel olarak çekirdek olması ve çocuk sayılarının yüksek olmaması, onların aile içi ilişkiler açısından eşitlikçi, demokratik olduğunu ifade etmeyebilir. Bu durum, ekonomik zorunluluklardan kaynaklanabilir.

Uygulama çalışmasında ortaya çıkan diğer bir sonucun, gündelikçilik işi ile içinde yaşanılan şehrin ekonomik yapısının arasında geçtiği düşünülebilir. Buna göre gündelikçilik, araştırmaya katılan çalışan kadınların %64'ünün ilk işidir. Bu kadınların büyük bir çoğunluğu (%79,3) gündelikçiliği 0-5 yıldır yapmaktadırlar. Çalışan kadınların %54'ü haftada 3-4 gün, %24'ü haftada 5-6 gün, %22'si haftada 1-2 gün çalışmakta olup %68'i aylık 500- 1000 TL arasında, %31,3'ü 1001-1500 TL arasında, %0,7'si aylık 1501-2000 TL arasında para kazanmaktadır. Ortaya çıkan bu sosyoekonomik tablo Sivas'ta gündelikçilik işinin yoksul kadınların çoğunluğunun ilk iş deneyimleri olduğunu ve kadınlar tarafından uzun yıllar tercih edilen bir iş olmadığını açıklamaktadır. Bununla birlikte yoksulluğun, kadınları ve hatta kocalarını bu iş alanına zorladığı anlaşılmaktadır. Öyle ki kocaların %67,3'ü ataerkil sistemin bir kuralı gibi olan “evin geçiminden erkek sorumludur” yargısını ekonomik yetersizliklerden dolayı bozmakta ve eşlerinin ücretli bir işte çalışmasına karşı çıkmamaktadırlar.

Ekonominin kültür üzerindeki bu belirleyici ağırlığı katılımcıların aile yapısı ve ilişkilerinde de açığa çıkmıştır. Anketlerde ortaya çıkan sonuçlar, ailevi kararlarda ücretli bir işte çalışan kadının, çalışmayan kadınlara nazaran daha etkili olduğunu yansıtmaktadır. Özellikle Tablo 37 ve Tablo 38'de evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına karar verme ile kadının ücretli çalışması arasında anlamlı bir düzeyde ilişki yakalanmıştır. Diğer bir ifadeyle kadınların ücretli çalışması, hane gelirlerinin nerelerde ve nasıl harcanacağı konusundaki kararlara katılımlarını artırmaktadır. Öyle ki gündelikçi kadınların %70,7'si evdeki gelirin harcanması hususunda söz sahibi iken, çalışmayan kadınlarda bu oran %32,7'ye gerilemektedir. Aynı soruya eşlerin verdiği yanıtlar da kadınların cevaplarını desteklemektedir: Gündelikçi

kadınların kocalarının %66,0'sı, çalışmayan kadınların kocalarının %38'i hane gelirlerinin nerelerde ve nasıl harcanacağı konusunda eşlerinin söz hakkı olduğunu, olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Paralel olarak, kadının ücretli çalışması çocuklarla ilgili önemli kararların alınmasında kadının etkinliğini artırmaktadır. Tablo 39 ve Tablo 40'a göre çocuklarla ilgili önemli bir karar alma ile kadının ücretli çalışması arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre gündelikçi kadınların %74'ü, çalışmayan kadınların ise sadece %46'sı çocukların eğitim, evlilik gibi meselelerinde aktiftir. Aynı konuya dair eşlerin verdikleri yanıtların analizde ise gündelikçi kadınların kocalarının %72'si çocuklarla ilgili kararlarda eşlerinin de yer aldıklarını göstermiş, çalışmayan kadınların kocalarının yanıtlarında ise bu oran %53'e gerilemiştir.

Kadının ekonomik kazanca sahip olup olmaması, aynı zamanda eşler arasındaki ilişkilere de yansımaktadır. Varılan sonuçlara göre kadının ücretli çalışması, aile içindeki tartışmalarda en çok kimin alttan aldığını değiştirmektedir. Tablo 45 ve Tablo 46'da çalışmayan kadınların %96'sı, gündelikçi kadınlara göre (%85,3) ailevi tartışmalarda daha fazla alttan aldıklarını belirtmiştir. Aslında her iki grup kadında da alttan alma oranı yüksektir. Ancak bu oran çalışmayan kadınlarda daha büyümektedir. Kocalarda da yanıtlar benzerlik göstermektedir. Kadınlar sahip oldukları kültürel sermayeleri gereği kocalarına karşı uysal ve itaatkâr davranmaktadırlar, ancak kadınların ücretli çalışmasının bu davranış türünde değişikliklere yol açtığı söylenebilir. O halde, gelirleri yüksek olan kadınlarda alttan alma davranışı daha az olabilir. Bu nedenle, bu davranışın bir de profesyonel olarak çalışan geliri yüksek kadınlarda araştırılması gerekir.

Bunun gibi, kadının ekonomik gelirinin bulunup bulunmamasının eşlerle olan ilişkilere nasıl yansıdığı problemi, şiddet özelinde de sorgulanmıştır. Kocanın şiddetine maruz kalma olasılığı, çalışan kadınlar arasında daha azdır. Tablo 47'de görüldüğü üzere kadının ücretli çalışması ile kocanın şiddet uygulaması arasında ters bir ilişki vardır. Öyle ki gündelikçi olarak çalışan kadınların, çalışmayan kadınlara göre kocalarından daha az şiddet gördükleri ortaya çıkmıştır.

Yine ekonominin kadın erkek rollerini nasıl etkilediğinin arandığı öteki alan, çocuk bakımı üzerinedir. Bu noktada kadının ücretli çalışması ile çocukların

bakımının eşle birlikte yerine getirilmesi arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Buna göre gündelikçi kadınların %16,0'sı çocuklara eşiyile birlikte baktıklarını ifade ederken, bu oran çalışmayanlarda %4,0'e düşmüştür. Sonuç, kocalar açısından da tutarlıdır. Eşleri ücretli çalışan erkekler, çocuk bakımı konusunda eşlerine daha fazla yardımcı olmaktadır. Ama çocuk bakımının katılımcılar açısından ağırlıklı olarak yine de kadın işi olarak görüldüğü eklenmelidir.

Paralel biçimde, toplumsal cinsiyet ayrımının derecesi ile ekonominin etkileşimi diğer cinsiyetçi rollerde de izlenebilmektedir. Bu anlamda yalnızca kadın işi olarak görülen bazı uğraşlar, kadının para kazanıyor olması halinde erkek tarafından da üstlenilebilmektedir. Örneğin araştırmada eşli ücretli çalışan kocalar arasında yemek yapma eğilimi daha fazla izlenmiştir. Tablo 84 ve Tablo 85'teki oranlar kocanın yemek yapması ile kadının ücretli çalışması arasında bir doğru orantı ortaya çıkarmıştır. Kadının çalışmadığı ailelerde ise yemek yapımını tamamen kadın sırtlanmaktadır. Aynı şekilde eşli ücretli çalışan kocalar arasında temizlik yapma eğilimi yükselmekte, kadının çalışmadığı ailelerdeyse temizlik işleri, tıpkı yemek yapma gibi tamamen kadına ait bir görev olarak düşünülmekte ve pratik edilmektedir.

Araştırmada toplumsal cinsiyet rollerinin ve kadın algısının ekonomi değişkeniyle birlikte yoklandığı başka bir soru, katılımcıların aile reisi hakkındaki düşüncelerine eğilmektedir. Bu bağlamda kadının ücretli çalıştığı hanelerde aile reisinin kim olduğu konusunda kalıp yargıların görece gevşediği izlenmiştir. Tablo 100 ve Tablo 101'de görüldüğü gibi gündelikçi kadınların %28,7'si aile reisliğinin yalnızca erkek olduğu düşüncesine katılmazken, çalışmayan kadınlarda bu oran %12,7'ye inmektedir. Aile reisliğinin iki cins arasında bölüşülmesi görüşü, eşleri ücretli çalışan erkeklerce de belli bir oranda kabul görmektedir. Gündelikçi kadınların kocalarının %8'i, çalışmayan kadınların kocalarının %3,3'ü aile reisliğinde ortaklıktan taraftır. Buna karşın araştırmaya katılan kadınlar ve erkekler için kadının öncelikli görevinin eş ve annelik olduğu sonucu önemli oranda değişmemektedir.

Öte taraftan kadının toplumsal beklentileri ile ücretli çalışması arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin bulunup bulunmadığını ele alan öteki bir soru, bu

konuda isabetli sonuçlar vermiştir. Örneğin “Evlilik ve aile hayatı kadına yeter, mesleği olmasa da olur” şeklindeki bir ifadeye gündelikçi kadınların % 35,3’ü katılmamışken, çalışmayan kadınlarda buna katılmama oranı % 18,7’dir. Buna göre enformel de olsa çalışmak, kendi özel alanından çıkmak, geleneksel yapıyla büyümüş kadınların toplumsal cinsiyetçi işbölümüyle ilgili düşüncelerini değiştirebilmektedir.

Benzer çerçevedeki başka bir soruyla ev işleri için harcanan emeğin, ücretli emek kadar değerli bulunup bulunmadığı ortaya konmak istenmiştir. Bu soruda kadının yine çalışma durumunun bununla ilgili görüşüne ne derece tesir ettiğine de değinilmiştir. Tablo 109’a bakılırsa ücretli çalışan kadınlar, evde ücretsiz olarak yaptıkları işleri ücretli emek kadar değerli görmektelerdir.

Buraya kadar ortaya konanların toplamı, teorik kısımda birbirine eklenmiş söylemler ile günlük yaşamdaki gerçekliklerin birbirini tamamladığını göstermektedir. Bu bakımdan araştırmanın temel savı doğrulanmış haldedir: Kadının ücretli çalışması, onun toplumdaki algısını ve konumunu olumlu yönde değiştirmekte ve yükseltmektedir. Yargı tersinden okunduğunda, ekonomik yetersizliğin kadını doğrudan ikincilleştirdiği ileri sürülebilir.

Ataerkil sistem gereği ekonomik sermayeyi elinde bulunduran erkek, evin reisi sayılır ve ailedeki bütün kararlar onun tarafından alınır. Kadınsa erkeğin ekonomik sermayesine karşılık, erkeğin bütün kararlarına itaat eder ve ailenin bakım ve ev işlerini yerine getirir. Bu durum, özellikle geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarıyla yetişmiş yoksul ve eğitim düzeyi düşük kadınlar da kendini daha yoğun hissettirmektedir. Ancak yoksul ve eğitim düzeyi düşük kadının, ücretli çalışmasıyla birlikte erkeğin otoritesinin sarsılmaya, kadının aile içi kararlara katılımı dolayısıyla konumunun yükselmeye başladığı görülebilmektedir.

Kadının kendine ait bir gelirin olması, kadının toplumsal konumunu yükselten ve erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini zayıflatan önemli bir güçtür. Kadının ücretli çalışması aile içi kararlara katılmasını sağladığı gibi, erkeğin de ev işlerini kadınla paylaşmasına ve ataerkil sistemin belirlediği cinsiyet rollerinin zayıflamasına yol açtığını da söyleyebiliriz. Kadının düşük ücretli ve enformelde olsa çalışması (araştırmada da elde edildiği üzere), eğitim seviyesi düşük, ataerkil yapıyla

büyümüş kadın ve erkeklerin geleneksel cinsiyet algılarında değişikliğe yol açıp, aile içinde demokratik ilişkilerin kurulmasına ve kadının güçlenmesine yol açmaktadır. Ancak bu kadınlar, düşük gelirli oldukları için kendilerinin de, kocalarının da davranışlarında muazzam bir değişiklik yaşanmamaktadır. Çünkü kayıt dışı çalışma, kadınların erkeklere olan ekonomik bağımlılıklarını tamamen ortadan kaldırmadığından, kadınların erkeklerle tam anlamıyla eşitliğini sağlamamaktadır. Kadınların, erkeklerle eşit olabilmesi için de kadınların statülerinin yükseltilmesi gereklidir.

Ne var ki kadınlar cinsiyetçi, ekonomik, demografik ve kültürel faktörler nedeniyle genellikle bakım emeğine ya da ev içine dönük işler üzerinde, enformel sektörde çalışmaktadırlar. Gerek çocuk gerekse hasta ve yaşlı bakımı ya da ev işleri bunların başında yer almaktadır. Kaldı ki kadın, bu işlerin zaten doğal bir sorumlusu olarak düşünülmektedir. Hâlbuki bu işler, herkese açık, yeterli sayıdaki profesyonel kurumlarca yürütülerek kadının bunları yapmaya zorlanmasının önü alınabilir. Çünkü böylesi işler kadınların yaşamlarını hem özel hem de kamusal alanda baskı altında tutmaktadır. Öyle ki kadınlar, ücretli veya ücretsiz çalıştıkları bu işler sebebiyle eğitimlerini genelde terk etmekte, erkenden evlenmekte, doğumdan sonra işten ayrılmakta ve eve veya erkeğe bağımlılıklarını (zorunlu ya da gönüllü bir biçimde) ilan etmektedirler. Böylelikle ücretli ya da ücretsiz işlerin emekçisi olan kadınlar, topluma yön veren, statüsü ve geliri yüksek mesleklerden izole olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar cam tavan etkisi denilen, yüksek statülü işlere ve yönetici pozisyonlarına getirilmemekte, siyasetten dışlanmaktadırlar. Erkeklerse, kadının ev emeğini sömürerek daha iyi işlerde çalışmaktadırlar. Bu durumdan en çok da erkeklerin, ataerkil sistemin ve kapitalizmin sorumlu olduğu yinelenmelidir.

O sebeple sistemsel anlamda bir takım radikal değişikliklere gitmenin gereği kadar, belki de başta erkeklerin ve toplumun bu konuda dönüşüme uğramaları gerekmektedir. Örneğin bakım emeği ve ev işlerinin paylaşımı kadın ve erkek arasında eşit olmalıdır. Çünkü erkekler, çocuğun doğumu ve emzirilmesi dışında çocuğa dair her türlü bakım işini yerine getirebilecek güçte yapıdadırlar. Öte yandan sosyal bir devlet, evlenen çiftlere vereceği toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri ile bu konu hakkında önemli bir girişimi yerine getirebilir. Ardından çocuklar, yenilenen nesiller boyunca ilkin ailede eşitlikçi bir cinsiyet anlayışıyla yetiştirilebilir. Benzer

olarak eğitim alanında da negatif cinsiyetçi uygulamalara son verilmeli, kitaplardaki cinsiyetçi söylemler kaldırılıp eğitimin bütün basamaklarında toplumsal cinsiyet eşitliği takip edilmelidir. Kadınların, eğitim seviyelerinin yükselmesi ve mesleklerinin olması sağlanmalıdır. Eğitim seviyesi yüksek ve bir mesleği olan kadın, erkeğin otoritesine girmez. Eğitim, aynı zamanda erken yaşta ki evliliklerin önünde de bir engeldir.

Sonuç olarak kadının ücretli çalışması, ataerkil yapıyla bütünleşen geleneksel cinsiyet algılarının ve rollerinin değişikliğe uğramasını başlatmaktadır. Bu çerçevede çalışan kadınların toplumsal konumları, çalışmayan kadınlarla kıyaslandığında daha yüksektir, ancak ataerkil ve kapitalist düzenin egemen olduğu toplumlarda hiçbir kadının konumu erkekle eşit değildir.

KAYNAKÇA

- ABADAN UNAT Nermin, (1982), “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”, Türk Toplumunda Kadın, Derleyen: Nermin Abadan Unat, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, İstanbul.
- ACAR SAVRAN Gülnur, (2017), Politik Bir Kavram Olarak “Ev Emeği” , III. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kadını Görmeyen Aile ve Sağlık Politikaları, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara
- ACAR SAVRAN Gülnur, DEMİRYONTAN Tura Nesrin, (2008), Kadının Görünmeyen Emeği, Yordam Kitap, İstanbul.
- ACAR SAVRAN Gülnur, (2009), Beden Emek Tarihi, Kanat Yayınları, İstanbul.
- AÇIKALIN Neriman, (2007), Enformel Sektör ve Yoksulluk, Sosyo Ekonomi, 2007-2 / 070203.
- AÇIKGÖZ Reşat, YUSUFOĞLU Ö. Şükrü, (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi| 2012 | Cilt.1, Sayı:1.
- ADAK Nurşen, (2007), Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı, Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay’a Armağan Özel Sayısı .
- AKBIYIK Nihat, (2013), “Ev Hizmetlerinde Çalışma: Malatya’da Bir Alan Araştırması”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi – Sayı:21 (2013) - Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER188>.
- AKTAY Yasin, (2016), “Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul”, Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi, Derleyenler Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, 2016, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AKTAŞ Gül, (2013), “Yoksulluğu Ev İçinden Tanımlamak: Kadın Bakış Açısından Yoksulluk”, VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar Bildiri Kitabı I, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

- AKTAŞ Gül, (2011), Farklı Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Özellikler Sahip Ailelerde Kız Çocuklarına İlişkin Aile İçi Kültürel Tanımlamalar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- AKYILMAZ Gül, (2005), “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Ferman’ın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1-2, Sy: 213- 236.
- ALA Melahat, (2009), “Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük”, PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi), <http://www.paradoks.org>, ISSN 1305-7979, Yıl:5 Sayı:2 (Temmuz-2009).
- ALPTEKİNDuygu, (2014), “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları”, Yoksulluk ve Kadın, Ayrıntı yayınları, İstanbul, Derleyenler: Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan, Duygu Alptekin.
- ALTINDAL Aytunç, (1985), Türkiye’de Kadın, Süreç Yayıncılık İstanbul.
- ALTUNIŞIK Remzi, COŞKUN Recai, BAYRAKTAROĞLU Serkan, YILDIRIM Engin, (2010), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- ARAT Necla, (2010), Feminizmin ABC’si, Say Yayınları, İstanbul.
- ARAT Necla, (1986), Kadın Sorunu, Say Yayınları, İstanbul.
- BAKACAK GELGEÇ Ayça, (2009),“Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”,Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 44, Güz 2009, s. 627-638.
- BAYHAN Vehbi, (2013), “Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet”, Toplumsal Cinsiyet, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı: 63, Ankara.
- BERKTAY Fatmagül, (2012), Tarihin Cinsiyeti, Metis Yayınları, İstanbul.
- BERKTAY Fatmagül, (2014), Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayınları, İstanbul.
- BERKTAY Fatmagül, (1998), Kadın Olmak Yaşamak Yazmak, Pencere Yayınları, İstanbul.

- BHASIN Kamla, (2003a), Toplumsal Cinsiyet “ Bize Yüklenen Roller”,Çev: Ayşe Coşkun, Kader Ay, Mine Yalçın, Kadav Yayınları, İstanbul.
- BHASIN Kamla, (2003b), Ataerkil Sistem “Erkeklerin Dünyasında Yaşamak”, Kadav Yayınları, İstanbul, çev. Ayşe Coşkun, Kader Ay, Mine Yalçın
- BOCK Gisela, (2004), Avrupa Tarihinde Kadınlar, Çev: Zehra Aksu Yılmaz, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- BORA Aksu, (2011), Kadınların Sınıfı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BORA Aksu, (2008), Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi, STGM Yayınları, Ankara.
- BOURDIEU Pierre, WACQUANT Loic, (2016), Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev: Nazlı Ökten, İletişim Yay., İstanbul.
- BOURDIEU Pierre, PASSERON Jean-Claude, (2015), Varisler Öğrenciler ve Kültür, Çev: Levent Ünsaldı, Aslı Sümer, Heretik Yayınları, Ankara.
- BOURDIEU Pierre, (1995), Pratik Nedenler, Çev: Hülya Tuhan, Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- BOZOKLAR Kutsiye, (2009), Sosyalizm ve Kadın İnsan, Akademi Yayınları, İstanbul.
- BUTLER Judith (2012), Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Çev: Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul.
- CALHOUN Craig, (2016), “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi, Derleyenler Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, 2016, İletişim Yayınları, İstanbul.
- CANATAN Kadir, YILDIRIM Ergün, (2013), Aile Sosyolojisi, Açılım Kitap, İstanbul.
- COŞAR Hasan, (2013), Tarihte ve Günümüzde Kadın, Sınırsız Kitap ve Yayıncılık, Ankara
- COŞKUN Mustafa Kemal, ÜNAL Bayram, (2005), “Kayıt Dışı Ekonomide Gündelikçilik”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 2005/1.

- ÇAHA Ömer, (2010), Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum, Savaş Yayınevi, Ankara .
- ÇAKIR Serpil, (2013), Erkek Kulübünde Siyaset, Versus Kitap, İstanbul.
- ÇAKIR Serpil, (2011), Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul.
- ÇAKIR Serpil, (2009), “Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Derleyen: H. Birsen Örs.
- ÇAKIR İbrahim Etem, (2014), “Osmanlı Toplumunda Köle ve Cariyeler, Sofya 1550-1684”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı 36 (2014).
- ÇARKOĞLU Ali, KALAYCIOĞLU Ersin, (2013), Türkiye’de Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet, İstanbul Politikalar Merkezi, 2012 ISSP Survey TUBITAK – SOBAG, Aile 2012 ISSP Saha Araştırması Kamuya Sunum.
- ÇELEBİ Nilgün, (1990), Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları, Sebat Ofset, Konya.
- ÇELİK Özlem, (2008), Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DELPHY Christine, (2008), “Baş Düşman”, Kadının Görünmeyen Emeği, Yordama Kitap, Hazırlayanlar: Gülnur Acar Savran, Nesrin Tura Demiryontan, İstanbul.
- DİNGEÇ Emine, (2010), “Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları”, History Studies Volume 2/1 2010.
- DOĞAN İsmail, (2010), Sosyoloji, Pegem Yayınevi, Ankara.
- DONOVAN, Josephine (2001) Feminist Teori, Çev. Aksu Bora-Meltem Ağduk Gevrek-Fevziye Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul,.
- DÖKMEN, Y. Zehra, (2010), Toplumsal Cinsiyet, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- DÖNMEZER Sulhi, (1994), Toplumbilim, Beta Yayın Dağıtım, İstanbul.

- DURKHEIM Emile, (2014), Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Çev: Özcan Doğan Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- ECEVİT Yıldız, (2008), “İşgücüne Katılım ve İstidam”, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, Yayın No: TUSİAD-2008-07/468, Yayın No: KAGİDER-001, İstanbul.
- ECEVİT Yıldız, (2003), “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?”, C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), 2003 Özel Eki.
- ECEVİT Yıldız, (1998), “Türkiye’de Ücretli Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi” 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul..
- ENGELS Friedrich, (1990), Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev: Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara.
- ENLWİSTLE Joanne, (2012), “Cinsiyet / Toplumsal Cinsiyet”, Temel Sosyolojik Diktomiler, Çeviren: İlkay Şahin, Editör: Chris JENKS, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- ERCAN Recep, (2013), Sosyolojinin Temel Kavramları, Sosyoloji, Editör: Feridun Merter, Mustafa Talas, Lisans Yayıncılık, İstanbul
- ERDEM Ziya, ŞAHİN Levent (2009), “Ülkemizde Ev Hizmetlerinde İstihdam Edilen Yabancı Uyruklu İşgücünün Çalışma Koşulları: İstanbul İli Üzerine Bir Alan Araştırması”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2009; 57: 281-325.
- ERDOĞDU Seyhan, TOKSÖZ Gülay, (2013), Kadınların Görünmeyen Emeğinin Görünen Yüzü Türkiye’de Ev İşçileri, Çalışma Koşulları ve İstihdam Serisi; No. 42, ISSN: 2226-8944, Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara.
- ERDUT Tijen, (2005), “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”, Çalışma ve Toplum, 2005/3.
- EROL Metin, (2008a), Grup Dinamiği Açısından Türkiye’de Ötekileştirme Eğilimleri, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No: 108.

- EROL Metin, (2008b),Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi,Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2008 Cilt: 32 No:2, 199-219.
- EROL Metin, (2003),Toplumun Tabakalı Ve Olasılıklı Yapısı,C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2003 Cilt: 27 No:1 27-58.
- FOUCAULT Michel, (2005), Entelektüelin Siyasi İşlevi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin.
- FOUCAULT Michel, (2003), İktidarın Gözü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Çev: Ferda Keskin.
- FREEDMAN Robert, (2010), Karl Marx İktisat Üzerine, Belge Yayınları, İstanbul, Çev: Ali Çakıroğlu
- FICHTER Joseph, (2001), Sosyoloji Nedir, Çev:Nilgün ÇELEBİ, Atilla Kitabevi, Ankara.
- FINE Cordelia, (2011), Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- FİDAN Fatma, ÖZDEMİR Çağlar, (2011), “Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınlar ya da Evlerin Kadınları”, Çalışma İlişkileri Dergisi, Temmuz 2011, Cilt:2 Sayı: 1 Sy: 79-89.
- FİŞEK Kurthan, (1968), Yönetim, Siyasal Bilgiler Yayınları, Ankara.
- GEÇER Harun, (2016), Kadının Çalışma Hayatına Geçmesiyle Oluşan Aile İçi Roller Sistemindeki Değişim ve Din İlişkisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- GIDDENS Anthony, SUTTON Philip, (2016), Sosyolojide Temel Kavramlar, Phoenix Yayınevi, Ankara, Yayına Hazırlayan: Ali Esgin.
- GIDDENS Anthony, (2008), Sosyoloji,Kırmızı Yayınları, İstanbul, Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel.
- GÖKÇİMEN Semra, (2008), “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”,YASAMA Dergisi • Sayı: 10 • Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008.

- GÖDELEK Kamuran, (2005), Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz 2005 Sayı 15
- GÖKER Emrah, (2016), “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?”, Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi, Derleyenler Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÜL SALLAN Songül, ve diğerleri, (2014), “Toplumsal Cinsiyet Boyutundan Türkiye’de Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi”, Yoksulluk ve Kadın, Ayrıntı yayınları, İstanbul, Derleyenler: Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan, Duygu Alptekin.
- GÜL SALLAN Songül, (2002), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa” , Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları, TODAİE Yayınları, Ankara, Editör: Yasemin Özdek.
- GÜNAY Gülay, BENER Özgün, (2011), “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri”, TSA / Yıl: 15 S: 3, Aralık 2011.
- GÜNEŞ Fatime, (2011), Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu, Çalışma ve Toplum, 2011/2.
- GÜNEŞ Sadık, (2010), Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ermat Matbaacılık, Ankara.
- GÜRHAN Nazife, (2010), “Toplumsal Cinsiyet ve Din”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, ISSN: 1308-9633 Sayı: IV, www.e-sarkiyat.com.
- GÜRİZ Adnan, (2011), Feminizm Postmodernizm ve Hukuk, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- GÜVEN Hasan, (2008), Michel Foucault’nun Sosyal Bilim ve Metodolojisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Üniversitesi.

- HABERMAS Jürgen, (1995), “Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale”, Birikim Dergisi, Sayı: 70, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4966/kamusal-alan-ansiklopedik-bir-makale>.
- HARTMANN Heidi, (2008), “Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği”, Kadının Görünmeyen Emeği, Hazırlayanlar Gülnur Acar Savran, Nesrin Tura Demiryontan, Yordama Kitap, İstanbul.
- ILO Türkiye Ofisi, (2011), 189 Sayılı ILO Ev İşçileri Sözleşmesi Hakkında Bilgi Notu, Kasım 2011.
- ILOInternational Labour Office, (2012), Effective Protection Rotection For Domestic Workers: A Guide To Designig Labour Laws, Geneva.
- ILO International Labour Office, (2010),Decent Work For Domestic Workers International Labour Conference, 99th Session,Geneva.
- İÇLİ Gönül, (2009), Çalışan Yoksullar: Denizli Örneğinde Uygulamalı Bir Araştırma, 6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- İLKKARACAN İpek, (2012), “Feminist Politik İktisat ve Kurumsal İktisat Çerçevesinde Türkiye’de Kadın İstihdam Sorununa Farklı Bir Yaklaşım”, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Toplumsal Cinsiyet Dizisi, Ankara, Hazırlayanlar: Ahmet MAKAL, Gülay TOKSÖZ.
- İLKKARACAN İpek, (1998), “Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı”. 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İMAMOĞLU Olcay, (1993), “Değişen Dünyada Değişen Aile İçi Roller”, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1.
- İNSEL Ahmet, (2001), “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, Birikim Yayınları Toplum Bilim Sayı: 89 2001/Yaz, İstanbul.
- JOURDAIN Anne, NAULIN Sidonie, (2016), Pierre Bourdieu’nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları, Çeviren: Öykü Elitez, İletişim Yayınları, İstanbul.

- KABAKLI Çimen Latife, (2003), Türk Ailesinde Karar Mekanizmaları ve Kadının Rolü, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- KAHRAMAN Dinç Selma, (2010), “Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 2010, 3 (1), 30-35.
- KALAYCIOĞLU Sibel, RITTERSBERGER TILIÇ Helga, (2001), Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar Cömert “abla”ların Sadık “hanım”ları, Su Yayınları, İstanbul.
- KANDİYOTİ Deniz,(2011), Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, Çev: Aksu Bora, Şirin Tekeli, Ferhunde Özbay, Metis Yayınları, İstanbul.
- KARATAŞKasım, (2003), “Yoksullukla Mücadele Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Yardımlar”, Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri, Türkiye İnsan Hakları Yayınları (32), Ankara, Yayına hazırlayan Gül ERDOST.
- KAYMAK Özgür, (2011), Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- KAYMAZ İhsan Şerif, (2010), “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 46, Güz 2010, s. 333-366.
- KEİG, (2014), Esnekleşme ve Enformelleşme Kıskaçında Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamı, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Platformu, İstanbul.
- KIRKPINAR Leyla, (1999), Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın, Zeus Yayınları, İzmir
- KIZILÇELİK Sezgin, ERJEM Yaşar, (1996), Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü, Saray Kitabevi, İzmir.

- KOCACIK Faruk, (2003), Toplumbilim Ders Notları, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No: 92, Sivas.
- KOLLONTAI A. (2000), Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu, Çev: M.Ali İnci, İnter yayınları, İstanbul.
- KORAY Meryem, (2008), Sosyal Politika, İmge Kitabevi, Ankara.
- KÜMBETOĞLU Belkıs, USER İnci, AKPINAR Aylin, (2012a), Kayıp İşçi Kadınlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- KÜMBETOĞLU Belkıs, USER İnci, AKPINAR Aylin (2012b), “Gıda, Tekstil ve Hizmet Sektörlerinde Kayıtdışı Çalışan Kadın İşçiler”, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Toplumsal Cinsiyet Dizisi, Ankara, Hazırlayanlar: Ahmet MAKAL, Gülay TOKSÖZ.
- LUKES Steven, (2014), İktidar ve Otorite (Çev: Sabri Tekay), Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Kırmızı Yayınları, İstanbul, Ed: Tom Bottomore, Robert Nisbet, Türkçe Yayıma Hazırlayanlar: Mete Tunçay, Aydın Uğur
- MACIONIS John J.,(2013), Sosyoloji, Çev: Adem Başpınar, Çeviri Editörü: Vildan Akan, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- MACKINNON A. Catharine, (2003), Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, Çev: Sabir Yücesoy, Türkan Yöney, Metis Yayınları- Kadın Araştırmaları Dizisi, İstanbul.
- MARSHALL Gordon, (2009), Sosyoloji Sözlüğü, Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MARX Karl, (2010), Kapital I. Cilt, Çevirenler: Mehmet Selik ve Nail Satlığan Yordam Kitap, İstanbul.
- MARX Karl, (2005), Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı, Çev: Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara.
- MARX Karl, (2000), Kapital Birinci Cilt Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili, Sol Yayınları, Ankara, Çev: Alaattin Bilgi
- MARX Karl, ENGELS Friedrich, (2011), Komünist Parti Manifestosu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, Çev: Yılmaz Onay

- MARX, ENGELS, LENIN (2010), Kadın ve Marksizm, Sorun Yayınları, İstanbul.
- MENDRAS Henri, (2009) Sosyolojinin İlkeleri, İletişim Yayınları, İstanbul, Çev: Buket Yılmaz
- MICHEL Andree, (1993), Feminizm, Çev: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MIES Maria, (2012), Ataerki ve Birikim, Çev: Yıldız Temurtürkan, Dipnot Yayınları, Ankara.
- MITCHELL Juliet, OAKLEY Ann, (1984) Kadın ve Eşitlik, Çev: Fatmagül Berktaş, Sistem Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- MOLYNEUX Maxine, (2008), “Ev Emeği Tartışması ve Ötesi”, Kadının Görünmeyen Emeği, Hazırlayanlar: Gülnur Acar Savran, Nesrin Tura Demiryontan, Yordama Kitap, İstanbul.
- ODABAŞI Akçay Döndü, (2009), Gündelikçi Kadınların Folkloru, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- OKUR Alirıza, (2004), “Ev Hizmetlerinde (İşlerinde) Çalışanların Sigortalılığı”, Kamu-İş; C:7, S: 3/2004.
- ÖNDER İzzetin, (2001), “Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme, İstanbul Üniversitesi”, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 23- 24.
- ÖRS Birsen H., (2009), “İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak”, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Derleyen: H. Birsen Örs.
- ÖZBAY Ferhunde (2012), “Türkiye’de Ev Emeğinin Dönüşümü Ondokuzuncu Yüzyıldaki Ev Kölelerinden Günümüzdeki Kaçak Göçmen İşçilere ”, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Toplumsal Cinsiyet Dizisi, Ankara, Hazırlayanlar: Ahmet MAKAL, Gülay TOKSÖZ.
- ÖZBAY Ferhunde, (2009), “Evlerde El Kızları: Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler”, Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet, Çev: Zerrin Ateşer, Selda Somuncuoğlu, İletişim Yay. İstanbul.

- ÖZBAY Ferhunde, (1999), Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı? Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- ÖZKAPLAN Nurcan (2009), Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İşi, Çalışma ve Toplum, 2009/2.
- ÖZKOHEN Selin, (2014), Musevilikte Kadının Yeri”, Kadının Dindeki Yeri: Şükür, Sabır, Kahr, Ateist Dergi, Sayı: 4, ateistdergi.com.
- ÖZSOYLU Ahmet Fazıl, (1996), Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZTÜRK Emine, (2011), Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK Melda Yaman, (2010), Aile, Erkek Egemenliği ve Kadının Toplumsal Konumu, Eğitim Bilim Toplum Dergisi Cilt: 8 Sayı : 32 Güz: 2010 Sayfa: 90-108.
- ÖZTÜRK Mustafa, ÇETİN Başak Işıl, (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, Yaşar Üniversitesi, 3(11), 2661-2698, İzmir.
- ÖZYEĞİN Gül, (2005), Başkalarının Kiri Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri, Çev: Suğru Öncü, İletişim Yayınları, İstanbul.
- RAMAZANOĞLU Caroline, (1998), Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri, Çev: Mefkure Bayatlı, Pencere Yayınları, İstanbul.
- RAMIREZ-MACHADO Jose Maria, (2003), Domestic Work, Conditions of Work and Employment: A Legal Perspective, Conditions of Work and Employment Series No. 7, Conditions of Work and Employment Programme, ILO, Geneva.
- RITTERSBERGER TILIÇ Helga, KALAYCIOĞLU Sibel, (2012), “Çocuk ve Yaşlı Bakıcıları: Enformel Sektördeki Kadınlar”, Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, Derleyenler: Saniye Dedeoğlu, Adem Yavuz Elveren.

- SAM Neslihan, (2008), “Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt XXVII, Sayı 1, 2008, s. 59-70.
- SANCAR Serpil, (2012),Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SAYER Handan, (2011), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- SELİK Mehmet, (1982), Marksist Değer Teorisi, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 484.
- SCOTT Joan, (2007), Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- SLATTERY Martin, (2012), Sosyolojide Temel Fikirler, Yayına Hazırlayan: Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- SOYSAL Deniz, (2014), “R.W. Connel’in Cinsiyetler Arası İlişkilerde Temel İktidar Yapılar Kuramı”, tabula rasa felsefe teoloji, (Print) Yıl:9, Sayı: 27, (Online) Yıl:1, Sayı:1, Eylül-Aralık 2014.
- SUĞUR Serap, (2009), “Ev Hizmetlerinde Kadın İşgücü İstihdamı ve Yoksulluk İlişkisi: Gündelikçi ve Bakıcı Kadınlar Üzerine Bir Araştırma”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 42 Sayı 3 Eylül 2009, s. 93-116.
- SUĞUR Nadir, SUĞUR Serap, ŞAVRAN Temmuz Gönç,(2008), “Türkiye’de Orta Sınıfın Mazbut Hizmetkârları: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Çocuk Bakıcıları”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi Cilt:63, Sayı:3.
- ŞEN Ömer, (2007), Osmanlı’da Köle Olmak, Kapı Yayınları, İstanbul.
- ŞENEL Alâeddin,(1985), İlkel Topluluktan Uygar Topluma, Birey-Toplum Yayınları, Ankara.
- ŞENER Ülker, (2012), Kadın Yoksulluğu, Mülkiye Dergisi 36(4), 51-67.
- ŞENER Ülker, (2009), Kadın Yoksulluğu, TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) Değerlendirme Notu Eylül 2009.

- ŞENSES Fikret, (2009), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yay., İstanbul.
- TAN Mine, (2008), “Eğitim”, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, Yayın No: TUSİAD-2008-07/468, Yayın No: KAGİDER-001, İstanbul.
- TAN E. Mine, (1979), Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi, İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 204, Ankara.
- TAŞ Yunus, ÖZCAN Selami, (2012), “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES, SESSION 3D: Büyüme ve Gelişme III.
- TATLİCAN Ümit, ÇEĞİN Güney, (2016), “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği” Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi, Derleyenler Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, 2016, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ Şirin, (1985), “Kadın”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, 5. Cilt, İstanbul, s: 1190-1204.
- TEKELİ Şirin, (1982), “Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri”, Türk Toplumunda Kadın, Derleyen: Nermin Abadan Unat, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, İstanbul.
- TEKİN Nilüfer, (2014), “Hristiyanlıkta Kadın” Kadının Dindeki Yeri: Şükür, Sabır, Kahır, Ateist Dergi, Sayı: 4, ateistdergi.com.
- THE WORLD BANK, (2014), Gender at Work A Companion to the World Development Report on Jobs, <http://www.worldbank.org/en/topic/gender>.
- TOĞRUL Hande, (2012), “Ev İçi Emek ve Refah: Türkiye’de Evlatlık Kurumu İle İlgili Bir Durum Çalışması”, Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, Derleyenler: Saniye Dedeoğlu, Adem Yavuz Elveren.
- TOKSÖZ Gülay, (2012a), Kalkınmada Kadın Emegi, Varlık Yayınları, İstanbul.

- TOKSÖZ Gülay (2012b), “Neoliberal Piyasa, Özel ve Kamusal Patriarka Çıkmazında Kadın Emeği”,Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, Derleyenler: Saniye Dedeoğlu, Adem Yavuz Elveren.
- TOKSÖZ Gülay, (2002), ÖZŞUCA Türcan Şerife, “Enformel Sektörde İstihdamın ve İşgücünün Özellikleri”,Ankara Üniversitesi İktisat Dergisi Sayı: 430, Ekim 2002.
- TONG Putnam Rosemarie, (2006), Feminist Düşünce, Çev: Zafer Cırhinlioğlu Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- TOPCAN Özlem, (2010), Yahudilik ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TOPRAK Binnaz, (1982), “Türk Kadını ve Din”, Türk Toplumunda Kadın, Derleyen: Nermin Abadan Unat, Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, İstanbul.
- TUCKER Judith E., (2015), İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet, Çeviren: Zeynep Esra Koca, Açılım Kitap, İstanbul.
- TUİK, (2014), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013, Hayati ve Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Grubu, Yayın No: 4153, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- TUİK (2014a),Seçilmiş Göstergelerle Sivas 2013, Yayın No:4260, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- UÇAR Ceren, (2011), Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri, T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ULUOCAK Şeref, ASLAN Cumhur,(2011), Kadın Bakış Açısından Toplumsal Cinsiyet Roller, Çanakkale Kitaplığı, Çanakkale.
- ULUTAŞ Ünlütürk Çağla, (2010), “Evin İçi İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Emeği”, Ataerkillik ve Kadın Emeği Türkiye Örneği, SAV Yayınları, İstanbul, Derleyenler: Saniye DEDEOĞLU, Melda Yaman ÖZTÜRK.

- UNITED NATIONS, (2010), The World's Women 2010 Trends and Statistics, ST/ESA/STAT/SER.K/19, New York.
- UNITED NATIONS, (2009), 2009 World Survey on the Role of Women in Development, New York.
- URHAN Betül, (2016), “Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet”, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, Dipnot Yayınları, Ankara, Yayına Hazırlayan: Feryal Saygılıgil
- UZUN Efkan, (1998), XV. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Kölelik, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÜNER Sarp, (2008), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ÜSTÜN İlknur, (2011), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hesaba Katabiliyor muyuz?, Basım Uzerler Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd. Ankara, 2. Baskı, Editör: Aksu Bora.
- VEUR Dennis van der, VRETHEM Karolina, TITLEY Gavan, (2014), Toplumsal Cinsiyet Konu(şma)ları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi Kitapları – No: 2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 456 Birinci Baskı, Yayına Hazırlayan: Nurhan Yentürk ve Devin Bahçeci, İstanbul.
- VOGEL Lise, (2003), Marksist Teoride Kadın, Çev: Mine Öngören, Pencere Yayınları, İstanbul.
- WALTERS Margaret, (2009), Feminizm, Çev: Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- WATERS Malcolm (2008), Güç ve Devlet (Çev: Ercan Şahbudak), Modern Sosyoloji Kuramları, Gündoğan Yayınları, İstanbul, Ed: Zafer Cırhinlioğlu.
- WEBER Max, (2011), Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı, Cem Yayınevi, İstanbul, Çev: Özer Ozankaya
- WEBER Max, (2008), Sosyoloji Yazıları, Deniz Yayınları, İstanbul, Çev: Taha Parla.

- WHITE B. Jenny, (2010), Para ile Akraba Kentsel Türkiye’de Kadın Emeği, Çev: Aksu Bora, İletişim Yayınları, İstanbul.
- WOLSTONECRAFT Mary, (2012a), Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi, Çev: Deniz Hakyemez, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- WOLSTONECRAFT Mary, (2012b), Kadın Haklarının Müdafaası, Çev: Kevser Erol, Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- YAMAN Melda, (2013), Ataerkil Kapitalist Tahakküm Altında Kadın Emeği, Kadın Bedeni, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- YAMAN Öztürk Melda, (2010), “Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emeği: 1980’lerden 2000’lere”, Kapitalizm Ataerkillik ve Kadın Emeği (Türkiye Örneği) , Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, Derleyen: Saniye Dedeoğlu, Melda Yaman Öztürk.
- YAMAN Öztürk Melda, DEDEOĞLU Saniye, (2010), “Kapitalizm ve Ataerki İlişkisi Çerçevesinde Kadın Emeği”, Kapitalizm Ataerkillik ve Kadın Emeği (Türkiye Örneği), Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul, Derleyen: Saniye Dedeoğlu, Melda Yaman Öztürk.
- YEL Ali Murat, (2016), “Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar”, Modernlik, Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi, Derleyenler Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan, 2016, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YERELİ Ahmet Burçin, KARADENİZ Oğuz (2004), Kayıt Dışı İstihdam, Odak Yayınevi, Ankara.
- YETİM Dilek, ŞAHİN Erkan Melih, (1998), “Aile Hekimliğinde Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşım”, Aile Hekimliği Dergisi - Cilt 2 Sayı 2, <http://www.turkailehekderg.org>.
- YİĞİT Ahmet, (2015), “XVI. Yüzyıl Edirne’sinde Köle ve Cariyeler”, Asia Minor Studies (International Journal Of Social Sciences), Cilt: 3 Sayı: 5 Ocak 2015.
- ZENCİRKIRAN Memet, (2016), Sosyoloji, Dora Yayıncılık, Bursa.

Web Alıntıları

- TUİK, 18 Ocak 2017, Sayı: 21869, Aile Yapısı Araştırması 2016,
- TUİK, 07 Mart 2017, Sayı: 24643, İstatistiklerle Kadın 2016,
- TUİK, 7 Mart 2016, Sayı: 21519, İstatistiklerle Kadın 2015, <http://www.tuik.gov.tr>
- TUİK; 16 Mart 2015, sayı: 18635, İşgücü İstatistikleri Aralık 2014
- TUİK; Mayıs 2014, Eğitim Durumuna Göre İş Durumu - Hanehalkı İşgücü Araştırması
- TUİK; Ağustos 2014, İşgücüne dâhil olmayanların nedene göre dağılımı- Hane Halkı İşgücü Araştırması
- TUİK; 25 Temmuz 2007, Sayı: 119, 2006 Zaman Kullanım Anketi Sonuçları
- TUİK; 2006, Kadının Çalışması Hakkındaki Düşünceler- Aile Yapısı araştırması
- <http://www.buikad.org/tr/kuresel-cinsiyet-ucurumu-raporu> 02.10.2017
- <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/169436-turkiye> 02.10.2017
- <http://www.basbakanlik.gov.tr/> 20.12.21016
- <http://www.oecd.org/> 30.11. 2014
- <http://www.tes-is.org.tr/> 25. 01. 2017
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sivas>. 26.04. 2017
- <http://www.sivas.gov.tr/> 26.04. 2017
- <http://www.sivas.gov.tr/il-adinin-tarihcesi>26.04. 2017
- <http://www.sivasbulteni.com/sivas-merkez-mahalle-muhtarlari-1818h.htm> 26.04. 2017
- <http://www.sivaskulturu.com/cografya/sivasin-cografi-konumu>26.04. 2017
- <http://www.cografya.gen.tr/tr/sivas/ekonomi.html>26.04. 2017

EKLER

Ek 1. Anket Formu

ANKET YÖNERGESİ

Sayın Katılımcı,

Bu anket, “Cinsiyet Rollerinin Toplumsal İşlevlerinin, Kadının Konumu Üzerine Etkileri (Gündelikçi Kadınlar Örneğinde)” başlığıyla, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü’nde yürütülen doktora programı çerçevesinde hazırlanmıştır. Ankette kimliğinize yönelik özel soru bulunmamaktadır. Anket sonuçları tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Sizin vereceğiniz cevaplar mevcut durumu belirlemeye önemli katkılar sağlayacaktır. Lütfen soruları eksiksiz ve samimiyetle doldurmanızı rica eder, katkılarınız için teşekkür ederiz.

Öğr. Gör. Olcay TİRE

ANKET FORMU

S.1-Kaç yaşındasınız?

1-() 15-19	5-() 35-39
2-() 20-24	6-() 40-44
3-() 25-29	7-() 45-49
4-() 30-34	8-() 50 ve yukarısı

S.2-Ne zamandan beri Sivas merkez de yaşamaktasınız?

1-() Doğduğumdan beri	5-() 15-19 yıldır
2-() 0-4 yıldır	6-() 20-24 yıldır
3-() 5-9 yıldır	7-() 25-29 yıldır
4-() 10-14 yıldır	8-() 30 ve üzeri

S.3-Eğer dışarıdan gelmiş iseniz Sivas’a hangi yerleşim biriminden geldiniz?

1-() İl merkezi	3-() Köy
2-() İlçe	4-() Başka (Belirtiniz).....

S.4- Eğitim durumunuz nedir?

1-() Bir öğretim kurumundan mezun değilim	4-() Lise
2-() İlkokul	5-() Üniversite
3-() Ortaokul	

S.5- Eşinizin eğitim durumu nedir?

1-() Bir öğretim kurumundan mezun değilim	4-() Lise
2-() İlkokul	5-() Üniversite
3-() Ortaokul	

S.6- Eşinizin mesleği nedir?

1-() Öğretmen	6-() Esnaf
2-() Asker / Polis	7-() Çiftçi
3-() Memur	8-() Çalışmıyor (İşsiz)
4-() İşçi	9-() Başka (Belirtiniz).....
5-() Emekli	

S7- Eşinizin aylık geliri ne kadar? (.....)

S8-Annenizin eğitim durumu nedir?

1-() Bir öğretim kurumundan mezun değil	4-() Lise
2-() İlkokul	5-() Üniversite
3-() Ortaokul	

S.9-Babanızın eğitim durumu nedir?

1-() Bir öğretim kurumundan mezun değil	4-() Lise
2-() İlkokul	5-() Üniversite
3-() Ortaokul	

S.10-Annenizin mesleği nedir?

1-() Öğretmen	6-() Esnaf
2-() Asker / Polis	7-() Çiftçi
3-() Memur	8-() Çalışmıyor (İşsiz)
4-() İşçi	9-() Başka (Belirtiniz).....
5-() Emekli	

S.11- Babanızın mesleği nedir?

1-() Öğretmen	6-() Esnaf
2-() Asker / Polis	7-() Çiftçi
3-() Memur	8-() Çalışmıyor (İşsiz)
4-() İşçi	9-() Başka (Belirtiniz).....
5-() Emekli	

S12- Sizin kendi aylık geliriniz ne kadar? (Sadece gündelikçi kadınlar.....)

S13-Eşinizle akrabanız ya da herhangi bir şeyiniz olur mu?

- 1-() Hiçbir şeyim
2-() Akrabam
3-() Köylüm
4-() Başka.....

S.14- Eşinizle nasıl evlendiniz?

- 1-() Flört ederek
2-() Görücü usulü ile
3-() Başka (Belirtiniz).....

S.15-Evlendiğinizde kaç yaşındaydınız?

S.16-Evlendiğinizde eşiniz kaç yaşındaydı?

S.17- Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane?

1-() Çocuğum yok

4-() 5-6

2-() 1-2

5-() 7 ve 7'den fazla

3-() 3-4

S.18- Evinizde kimlerle birlikte yaşamaktasınız?

1-() Ben ve çocuklarım

2-() Ben ve eşim

3-() Ben, eşim ve çocuklarım

4-() Ben, eşim, çocuklarım ve kayınvalidem/kayınpeder

5-() Başka.....

S.19- Evinizde ilkokul, ortaokul ve lise çağında olup da okula gidemeyen çocuk var mı?

1-() Var

2-() Yok

S.20- Varsa nedenini belirtiniz?

1-() Ekonomik nedenlerle okutamadı

2-() Kendisi okumak istemedi

3-() Başarısız olduğu için okuldan ayrıldı.

4-() Kız çocuğu olduğu için okutmadık.

5-() Başka (Belirtiniz).....

S.21- Evinizde okul çağında olup da çalışan çocuk var mı?

1-() Var

2-() Yok

S.22- Alışverişlerinizi genellikle ne şekilde yaparsınız?

1-() Nakit para

4-() Kredi kartıyla taksit

2-() Veresiye

5-() Kredi kartıyla peşin

3-() Taksitle

6-() Başka (Belirtiniz).....

S.23- Geliriniz ihtiyaçlarınızı karşılamaya yetmediğinde en çok hangi yöntemlere başvurursunuz?

1-() Kendi anne babamızdan borç alırsız

2-() Akrabalardan borç alırsız

3-() Vakıf, dernek, belediye, valilik gibi kurumlardan yardım alırsız

4-() Arkadaşlardan- komşulardan borç alırsız

5-() Bankadan kredi alırsız

6-() Başka (Belirtiniz).....

S.24- Ne kadar zamandır evlerde ücret karşılığı ev hizmeti işini yapıyorsunuz? **(NOT: 24'ten 32'e kadar olan soruları sadece gündelikçi kadınlar yanıtlayacaktır.)**

Belirtiniz.....

S.25- Daha önce ev hizmetleri dışında başka bir işte çalıştınız mı?

1-() Evet

2-() Hayır

S.26- Haftada kaç gün çalışıyorsunuz?

Belirtiniz.....

S.27- Günde kaç saat çalışıyorsunuz?

Belirtiniz.....

S.28- Yaptığınız işler nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

1-() Temizlik

4-() Yetişkin hasta bakma

2-() Yemek yapma

5-() Başka (Belirtiniz).....

3-() Çocuk bakma

S.29- Bu işe ilk başladığınızda eşinizden nasıl tepki aldınız?

1-() Karşı çıkmadı.

2-() Karşı çıktı ama maddi sıkıntılar nedeniyle kabul etmek zorunda kaldı.

3-() Karşı çıktı ama kendisi işsiz olduğu için ikna oldu.

4-() Karşı çıktı ama çalıştığım aileleri tanıdığı için ikna oldu.

5-() Karşı çıktı ama akrabalar tanıdıklar ikna etti.

6-() Karşı çıktı ama ben konuşarak ikna ettim.

7-() Karşı çıktı ve ikna olmamasına rağmen çalışmaya başladım.

8-() Başka (Belirtiniz).....

S.30- Çalışmanız sonucu elinize geçen parayı ne yaparsınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

1-() Evin masraflarını karşılarım

2-() Çocuklarıma harcarım

3-() Eşime veririm

4-() Taksitleri öderim

5-() Kendi bireysel masraflarıma harcarım

6-() Başka (Belirtiniz).....

S.31- Eşiniz ev işlerinde size yardımcı olur mu?

1-() Evet

2-() Hayır

S.32- Aşağıdaki görevler ailenizde çoğunlukla kim tarafından yerine getirilmektedir?

32.1-Para kazanma	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.2-Evdeki ihtiyaçların neler olduğunu belirleme	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.3-Evde gelirin nerelerde ve nasıl harcanacağına karar verme	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.4-Pahalı eşyaların satın alınması	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.5-Ucuz eşyaların satın alınması	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.6-Gıda alışverişi yapma	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.7-Fatura (elektrik, su, doğalgaz, telefon) ödenmesi	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.8-Taksit yatırma	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.9-Çocukların bakımı	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.10-Çocukların derslerinde yardım	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.11-Okul-öğretmen ile ilişkiler	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.12-Çocuklarla ilgili önemli bir karar (evlilik, eğitim)	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.13-Ailede kimin kimlerle görüşeceğine karar verme	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.14-Herhangi bir tartışma en çok kim alttan alır	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.15-Temizlik	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.16-Çamaşır bulaşık yıkama	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.17-Ütü yapma	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.18-Yemek yapma	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.19-Çay, kahve, su servisi	()Kadın	()Erkek	() Birlikte
32.20-Evin tamirat işleri	()Kadın	()Erkek	() Birlikte

S.33-Aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtiniz?

	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum
33.1- Evin reisi erkektir			
33.2- Ailede kazancın nasıl kullanılacağına erkek karar vermelidir.			
33.3- Ailenin hayatında önemli kararların çoğu evin erkeği tarafından verilmelidir.			
33.4- Aile harcamaları kadının kontrolünde olmalıdır.			
33.5- Ailede kararları eşler birlikte almalıdır			
33.6-Ailede ev işleri eşler arasında eşit paylaşılmalıdır			
33.7- Erkekler bulaşık yıkama, temizlik gibi evdeki işleri kadınlarla paylaşmalıdır			
33.8- Erkeğin ev dışındaki işlerle uğraşması, kadının da evin ve ailenin bakımını üstlenmesi her ikisi için en iyisidir			
33.9- Evlilik ve aile hayatı kadına yeter, mesleği olmasa da olur.			
33.10- Bir kadının hayattaki en önemli görevi kocasına ve çocuklarına bakmaktır			
33.11- Kadının çalışması, kocası ve çocukları için mahzurlu olduğu zaman kadın işini bırakmalıdır			
33.12- Tek başına erkeğin kazancı ailenin geçimi için yeterli değildir. Evin geçiminin sağlanmasında kadınların evde yaptığı işler, erkeğin kazancı kadar önemlidir.			
33.13- Evde kadınlarda fikirlerini söyleyebilirler, fakat son söz daima kocanın olmalıdır			
33.14- Aile içinde kadın, kocasıyla anlaşamadığı durumlarda tartışmak yerine susmalıdır			

S.34-Akrabalarınızla ne kadar sıklıkla görüşürsünüz?

- 1-()Hiç
- 2-()Çok seyrek
- 3-()Ayda birkaç kere
- 4-()Her hafta
- 5-()Haftada birkaç kere
- 6-()Başka.....

S.35-En çok hangi akrabalarınızla görüşüyorsunuz?

- 1-() Benim yakınlarımla
- 2-()Eşimin yakınlarıyla
- 3-()Her ikisiyle de
- 4-()Başka.....

S.36-Kadının kendisine olan güveninin artmasında gelir getirici bir işte çalışmasının etkisi var mıdır?

- 1-() Var
- 2-() Yok
- 3-()Hiç düşünmedim
- 4-()Başka.....

S. 37-Kadının gelir getirici bir işte çalışıyor olması kendisini daha özgür hissetmesinde etkisi var mıdır?

- 1-()Var
- 2-()Yok
- 3-()Hiç düşünmedim
- 4-()Başka.....

S. 38-Eşinizin size şiddet uyguladığı hiç olmuş mudur?

- 1-()Asla
- 2-()Çok nadir
- 3-()Arada bir
- 4-()Başka.....

Katılımınız için teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Olcay TİRE

Uyruğu: T.C

Doğum Tarihi ve Yeri: 31.07.1976 / İstanbul

e-posta: olcaytire@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	1998
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2002

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
22.10.2010	Munzur Üniversitesi	Öğr. Gör.

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS (60) ÜDS (....) TOEFL (....) EILTS (....) YDS(.....)